

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО АДВОКАТУРУ ТА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

Науково-практичний коментар

*2-ге видання
зі змінами та доповненнями*

*За загальною редакцією
д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького*

 ПРАВОВА
ЄДНІСТЬ
РЕДАКЦІЯ
ЮРИДИЧНИХ
ВИДАНЬ

КИЇВ • 2019

*Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 11 від 20 травня 2019 р.)*

Рецензенти:

Бакаянова Н. М. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат;

Варфоломєєва Т. В. – доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, ректор Академії адвокатури України, адвокат;

Вільчик Т. Б. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, адвокат.

Авторський колектив:

Бірюкова А. М., канд. юрид. наук, доц. – ст.ст. 33–42 у співавтор. з С. В. Гончаренко та Є. В. Степановим; **Біцай А. В.**, канд. юрид. наук – ст.ст. 4, 16, 25–30 у співавтор. з О. Г. Яновською; **Гончаренко С. В.**, канд. юрид. наук, доц. – ст.ст. 33–42 у співавтор. з А. М. Бірюковою та Є. В. Степановим; **Гринюк В. О.**, доктор юрид. наук, доц. – ст.ст. 31, 32 у співавтор. з Т. М. Кучер; **Заборовський В. В.**, доктор юрид. наук, доц. – ст.ст. 19, 20, 21, ст. 23 у співавтор. з М. А. Погорецьким та О. С. Стареньким; **Іваницький С. О.**, доктор юрид. наук, доц. – ст.ст. 17, 43–55, 58, розділ Х, ст.ст. 56–57 у співавтор. з В. І. Фаринником; **Костюченко О. Ю.**, канд. юрид. наук, доц. – ст.ст. 1, 18, ст.ст. 2, 3, 5 у співавтор. з О. П. Кучинською; **Кучер Т. М.**, доктор юрид. наук – ст.ст. 31, 32 у співавтор. з В. О. Гринюком; **Кучинська О. П.**, доктор юрид. наук, проф. – ст.ст. 2, 3, 5 у співавтор. з О. Ю. Костюченко; **Легких К. В.**, канд. юрид. наук – ст.ст. 13, 14, 15; **Погорецький М. А.**, доктор юрид. наук, проф. – передмова, ст.ст. 22, 24 у співавтор. з Д. Б. Сергєєвою та О. С. Стареньким, ст. 23 у співавтор. з В. В. Заборовським та О. С. Стареньким; **Сергєєва Д. Б.**, доктор юрид. наук, с. н. с. – ст.ст. 22, 24 у співавтор. з М. А. Погорецьким та О. С. Стареньким; **Степанов Є. В.**, канд. юрид. наук – ст.ст. 33–42 у співавтор. з А. М. Бірюковою та С. В. Гончаренко; **Старенький О. С.**, канд. юрид. наук – ст.ст. 22, 24 у співавтор. з М. А. Погорецьким та Д. Б. Сергєєвою, ст. 23 у співавтор. з В. В. Заборовським та М. А. Погорецьким; **Татаров О. Ю.**, доктор юрид. наук, проф. – ст.ст. 59–61 у співавтор. з В. І. Фаринником і В. М. Федитником; **Фаринник В. І.**, доктор юрид. наук – ст.ст. 56–57 у співавтор. з С. О. Іваницьким, ст.ст. 59–61 у співавтор. з О. Ю. Татаровим і В. М. Федитником; **Федитник В. М.** – ст.ст. 59–61 у співавтор. з О. Ю. Татаровим і В. І. Фаринником; **Хогинська-Нор О. З.**, доктор юрид. наук, доц. – ст.ст. 6–12; **Яновська О. Г.**, доктор юрид. наук, проф. – ст.ст. 4, 16, 25–30 у співавтор. з А. В. Біцай.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

БІРЮКОВА АЛІНА МИКОЛАЇВНА, доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, проректор Академії адвокатури України, член Дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області, заступник голови Адвокатського об'єднання «Українська адвокатська корпорація», адвокат.

БІЦАЙ АННА ВОЛОДИМИРІВНА, кандидат юридичних наук, помічник судді патронатної служби управління забезпечення роботи другої судової палати секретаріату Касаційного кримінального суду апарату Верховного Суду.

ГОНЧАРЕНКО СЕРГІЙ ВЛАДЛЕНОВИЧ, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри прав людини, міжнародного та європейського права Академії адвокатури України, суддя ad hoc Європейського суду з прав людини, голова Адвокатського об'єднання «Українська адвокатська корпорація», адвокат.

ГРИНЮК ВОЛОДИМИР ОЛЕКСІЙОВИЧ, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат.

ЗАБОРОВСЬКИЙ ВІКТОР ВІКТОРОВИЧ, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», адвокат.

ІВАНИЦЬКИЙ СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри організації правоохоронних та судових органів Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.

КОСТЮЧЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, партнер Адвокатського об'єднання «Дмитрієва та Партнери», голова Науково-експертної ради Асоціації адвокатів України, член Правління Асоціації адвокатів України, адвокат.

КУЧЕР ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА, доктор юридичних наук, доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат.

КУЧИНСЬКА ОКСАНА ПЕТРІВНА, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат.

ЛЕГКИХ КИРИЛО ВІКТОРОВИЧ, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України, адвокат.

ПОГОРЕЦЬКИЙ МИКОЛА АНАТОЛІЙОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова Науково-практичної Ради при Раді адвокатів Київської області, член науково-консультативних рад Верховного Суду та Конституційного Суду України, адвокат Адвокатського об'єднання «ТАТАРОВ, ФАРИННИК, ГОЛОВКО».

СЕРГЄЄВА ДІАНА БОРИСІВНА, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат.

СТЕПАНОВ ЄВГЕН ВІТАЛІЙОВИЧ, кандидат юридичних наук, керуючий партнер Адвокатського об'єднання «БАТЮК, СТЕПАНОВ І ПАРТНЕРИ», секретар Дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області, адвокат.

СТАРЕНЬКИЙ ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ, кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат Адвокатського об'єднання «ТАТАРОВ, ФАРИННИК, ГОЛОВКО».

ТАТАРОВ ОЛЕГ ЮРІЙОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, старший партнер Адвокатського об'єднання «ТАТАРОВ, ФАРИННИК, ГОЛОВКО», адвокат.

ФАРИННИК ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ, доктор юридичних наук, заслужений юрист України, старший партнер Адвокатського об'єднання «ТАТАРОВ, ФАРИННИК, ГОЛОВКО», член експертної ради Національної Асоціації Адвокатів України, адвокат.

ФЕДИТНИК ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ, адвокат Адвокатського об'єднання «ТАТАРОВ, ФАРИННИК, ГОЛОВКО».

ХОТИНСЬКА-НОР ОКСАНА ЗІНОВІЙВНА, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат.

ЯНОВСЬКА ОЛЕКСАНДРА ГРИГОРІВНА, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, суддя Верховного Суду.

*Навіть найдосконаліший закон
потребує тлумачення його норм
для однакового застосування їх на практиці*

ПЕРЕДМОВА

Змагальна модель правосуддя як невід'ємний елемент правової, демократичної держави передбачає функціонування в ній розвинутих правових інститутів, чільне місце серед яких відводиться адвокатури як недержавному самоврядному інституту, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також вирішує питання своєї організації та діяльності.

Стан організації адвокатури в державі та проблеми її функціонування відображають рівень демократизації суспільства та втілення в життя принципу верховенства права.

Новий етап конституційної реформи у сфері правосуддя, початок якому поклав Закон України від 2 червня 2016 р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», концептуально змінив місце адвокатури в системі правосуддя.

Водночас вітчизняна адвокатура як особливий інститут, винятковим повноваженням якого є відповідно до ст. 131² Конституції України надання професійної правничої допомоги, на сьогодні функціонує у складних умовах розвитку суспільства та держави, які характеризуються нестабільністю, що закономірно відображається на професійній діяльності адвокатів і реалізації її гарантій, здатних забезпечити адвокатуру й адвокатів від неправомірних втручань, тиску та впливу з боку держави, її органів і посадових осіб, чим порушується конституційний принцип незалежності адвокатури.

Незалежність адвокатури як правозахисної інституції відповідно до правових актів ООН та Ради Європи є міжнародним стандартом правової демократичної держави. На особливу роль адвокатури в правовій системі держави та на суспільне значення її функцій неодноразово вказував у своїх рішеннях ЄСПЛ, зазначаючи, що «хоча

адвокатська практика є незалежною професією, вона тим не менш становить собою службу в публічних інтересах»¹.

Незважаючи на викладене вище та враховуючи закріплене у ст. 1 Конституції України положення про те, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною й правовою державою, а в ст. 8 Основного Закону визначений принцип верховенства права, за оприлюдненими даними Національної асоціації адвокатів України, порушення прав адвокатів у країні в 2013–2018 роках набуло критичного загрозливого стану, що свідчить про порушення прав людини в нашій державі та відсутність в Україні верховенства права. Ризики та погрози адвокатам через їхню професійну діяльність, як зазначається Національною асоціацією адвокатів України, набувають все більшого поширення. На сьогодні в Україні професія адвоката є професією, небезпечною для життя².

Серед причин такої ситуації є не лише порушення законодавчих приписів, а й неправильне їх тлумачення та реалізація положень чинного законодавства України всупереч його ідеології, яка в них закладена. З огляду на зазначене виникає потреба в науковому коментуванні законодавчих норм, які регулюють питання організації й функціонування адвокатури в Україні, що сприятиме їх правильному розумінню, належному застосуванню та формуванню єдиної правозастосовної практики.

Виходячи з викладеного, колектив авторів, серед яких – науковці, адвокати, судді, експерти, міжнародні арбітри, з урахуванням доктринальних положень організації й функціонування адвокатури та адвокатської діяльності; останніх змін і доповнень у чинному законодавстві України; положень міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Верховною Радою України; висновків і рекомендацій міжнародних інституцій; практики Європейського суду з прав людини та вітчизняних судів, зокрема, правових позицій Верховного Суду; корпоративних актів міжнародної адвокатської спільноти та органів адвокатського самоврядування України, в тому числі оновлених Правил адвокатської етики; статистичних даних

¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Bigaeva v. Greece» від 28 травня 2009 р. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_young_people_ENG.pdf

² Національна асоціація адвокатів України. Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні. 2013–2018. URL: [http://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB\(1\).pdf](http://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB(1).pdf)

підготували друге видання коментаря Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Підготовлене авторським колективом друге видання науково-практичного коментаря Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не лише сприятиме правильному розумінню змісту його норм, їх основної мети і соціальної спрямованості та однозначному їх застосуванню в практичній діяльності, а й закладатиме підґрунтя для розуміння перспектив розвитку адвокатури як недержавного самоврядного інституту, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також вирішує питання своєї організації та діяльності.

Автори висловлюють щире вдячність рецензентам – докторам юридичних наук Нані Мезенівні Бакаяновій, Тетяні Вікторівні Варфоломеєвій, Тетяні Борисівні Вільчик, а також колективам кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Академії адвокатури України, Раді адвокатів Київської області, Адвокатському об'єднанню «ТАТАРОВ, ФАРИННИК, ГОЛОВКО» за рецензування і слушні зауваження, пропозиції та поради, й усім тим, хто сприяв виходу цього науково-практичного коментаря у світ.

Усвідомлюючи те, що окремі питання не вдалося всебічно висвітлити у другому виданні цього коментаря й у правозастосовній практиці закономірно виникнуть нові проблеми, що потребуватимуть нових тлумачень норм цього закону, автори із вдячністю сприймуть конструктивну критику, зауваження, побажання і пропозиції, які просимо надсилати на адресу електронної пошти: prgoretsky@gmail.com і які будуть враховані у наступному виданні цього коментаря.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ВРКА – Вища ревізійна комісія адвокатури

ВС – Верховний Суд

ВКДКА – Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ЄРАУ – Єдиний реєстр адвокатів України

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КДКА – Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

КСУ – Конституційний Суд України

НААУ – Національна асоціація адвокатів України

ПАЕ – Правила адвокатської етики

РАР – Рада адвокатів регіону

РАУ – Рада адвокатів України

РКАР – Ревізійна комісія адвокатів регіону

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

абз. – абзац

ст. – стаття

п. – пункт

ч. – частина

РОЗДІЛ І.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення основних термінів

1. У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:

1) адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом;

2) адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту;

3) адвокатське самоврядування – гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом;

4) договір про надання правової допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору;

5) захист – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

6) інші види правової допомоги – види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення;

7) клієнт – фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність;

8) конфлікт інтересів – суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності;

9) представництво – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні.

1. Важливе значення для правозастосовної діяльності має правова термінологія, що забезпечує однакове застосування його правових норм на практиці. Тому у цьому Законі розкривається зміст основних його термінів.

1) адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом.

Адвокатом в Україні може бути лише фізична особа, яка має свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та може здійснювати адвокатську діяльність на підставах та порядку, визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI (далі – Закон). Фізична особа не може здійснювати адвокатську діяльність після її зупинення чи припинення. Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України єдиного зразка, затвердженого РАУ, видаються однією з рад адвокатів регіону та мають необмежений термін дії у часі. Відповідні відомості про адвоката повинні знаходитися в ЄРАУ. Ця інформація є відкритою на офіційному веб-сайті НААУ <http://unba.org.ua/>. РАУ і відповідні РАР надають витяги з ЄРАУ за зверненням адвоката або іншої особи. Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність тільки в одній із обраних ним організаційно-правових форм: без створення юридичної особи, тобто індивідуально – як самозайнята особа, чи зі створенням юри-

дичної особи – одним адвокатом у формі адвокатського бюро або двома і більше адвокатами у формі адвокатського об'єднання. Вимоги щодо несумісності адвокатській діяльності щодо деяких інших видів діяльності визначено статтею 7 цього Закону. Адвокат України може здійснювати адвокатську діяльність на всій території України. При наданні українськими адвокатами професійної правничої допомоги в інших державах застосовується міжнародне та відповідне національне законодавство цих країн.

Адвокат іноземної держави також може здійснювати адвокатську діяльність в Україні за умови його включення до ЄРАУ. Іноземний адвокат, який веде адвокатську діяльність на території України, має такі самі професійні права і обов'язки, гарантії та здійснює її в організаційно-організаційно правових формах, як і український адвокат. Проте до такого адвоката дисциплінарні стягнення можуть бути застосовані винятково у формі попередження або виключення з ЄРАУ.

2) адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Адвокатська діяльність здійснюється тільки адвокатами на професійній основі в порядку, визначеному законодавством. Згідно зі ст. 131–2 Конституції України адвокатура здійснює надання професійної правничої допомоги, яка включає: захист, представництво та надання інших видів правничої (правової) допомоги клієнту (значення змісту термінів «захист», «представництво» та «надання інших видів правової допомоги клієнту» прокоментовані нижче). Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, ПАЕ та договором про надання правничої (правової) допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правничої (правової) допомоги. Незалежність адвокатської діяльності належить до основних визначених на законодавчому рівні принципів (засад) та забезпечених державних гарантій її здійснення. Відповідно забороняється будь-яке втручання та перешкоди здійсненню адвокатської діяльності. Незалежність адвокатської діяльності може бути як зовнішня – від впливу та втручання будь-яких органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, юридичних чи фізичних осіб, так і внутрішня – від інших адвокатів, голів адвокатських об'єднань та органів адвокатського самоврядування. Гарантії

адвокатської діяльності визначені статтею 23 цього Закону. НААУ, органи адвокатського самоврядування в межах своєї компетенції повинні сприяти гарантуванню незалежності адвоката.

3) адвокатське самоврядування – гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом.

Адвокатське самоврядування ґрунтується на засадах: виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката. Тільки адвокати України можуть брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути обраними до їх складу.

З метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування на засадах професійної належності відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» була створена НААУ, яка є всеукраїнською недержавною некомерційною неприбутковою професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України.

НААУ та органи адвокатського самоврядування в межах своєї компетенції реалізують завдання адвокатського самоврядування: 1) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; 2) підтримання високого професійного рівня адвокатів; 3) утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; 4) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; 5) забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; 6) забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; 7) участь у формуванні Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному законом; 8) сприяння та контроль за дотриманням ПАЄ всіма адвокатами України та адвокатами іноземних держав, які відповідно до законодавства України здійснюють в Україні адвокатську діяльність, тощо.

Вищим органом адвокатського самоврядування є з'їзд адвокатів України. У період між з'їздами адвокатів України функції адвокатського самоврядування виконує РАУ, яка підконтрольна і підзвітна з'їзду адвокатів України. Рішення з'їзду адвокатів України та РАУ є обов'язковими до виконання всіма адвокатами. На регіональному рівні організаційними формами адвокатського самоврядування є конференція адвокатів Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя, РАР. Рішення конференцій та рад адво-

катів регіонів є обов'язковими до виконання адвокатами, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні та відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України. Крім того, адвокатське самоврядування здійснюється також через діяльність регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів регіонів, ВРКА.

Розмір щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування є однаковим для всіх адвокатів, але не може перевищувати прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого станом на 1 січня відповідного календарного року. Адвокати, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, звільняються на цей період від сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування.

4) договір про надання правової допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору.

Адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання професійної правничої (правової) допомоги, до якого застосовуються загальні вимоги договірної права, але з певними особливостями. Особливості договірних правовідносин адвокатів з клієнтами щодо надання професійної правничої (правової) допомоги регулюється Розділом IV «Договір про надання правової допомоги» цього Закону, а адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу, встановлюються Законом України «Про безоплатну правову допомогу» від 02 червня 2011 року та Розділом III «Відносини адвоката з клієнтами» ПАЕ від 09 червня 2017 року. Адвокат зобов'язаний діяти в межах повноважень, наданих йому клієнтом, у тому числі з урахуванням обмежень щодо вчинення окремих процесуальних дій. Зміст договору про надання професійної правничої (правової) допомоги не може суперечити Конституції України та законам України, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, присязі адвоката України та Правилам адвокатської етики. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, ПАЕ та договором про надання профе-

сійної правничої (правової) допомоги, необхідні для належного його виконання. Формою винагороди адвоката за здійснення професійної правничої (правової) допомоги клієнту є гонорар, який має бути розумним та визначається на договірних засадах. Клієнт зобов'язаний, крім сплати гонорару, також відшкодувати усі фактичні витрати, необхідні для виконання договору.

5) захист – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Забезпечення конституційного права на захист підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного є однією з основних засад кримінального провадження та у провадженні щодо адміністративних правопорушень щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Захист належить до одного з видів професійної правничої допомоги, яка надається винятково адвокатами і полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення. Тобто згідно із Конституцією України право на захист є абсолютним, а будь-яке порушення цього права повинно визнаватися неправомірним. Виконуючи функцію захисника, адвокат зобов'язаний дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, про судоустрій і статус суддів, іншого законодавства, що регламентує поведінку учасників судового процесу, а також вимог ПАЕ.

б) інші види правової допомоги – види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових

питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення.

Право на професійну правничу допомогу в Україні є конституційним правом кожної особи. У передбачених законом випадках ця допомога надається безоплатно. Згідно зі ст. 131–2 Конституції України адвокатура здійснює надання професійної правничої допомоги. Коментований Закон не приведений у відповідність до Конституційних положень щодо єдиної термінології, оскільки в цьому Законі вживається термін «правова допомога», а в Конституції України «професійна правнича допомога». Конституція України є Основним Законом України та має найвищу юридичну силу, її норми є нормами прямої дії, відповідно закони та інші нормативно-правові акти повинні відповідати їй. Пріоритетним для вживання повинен бути термін «професійна правнича допомога», але у правовому обороті має місце використання цих термінів як синонімів.

До інших видів професійної правничої допомоги (правової допомоги) належать види адвокатської діяльності, не пов'язані із здійсненням захисту чи представництва, зокрема, надання правничої (правової) допомоги свідку у кримінальному провадженні; надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань; надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення. Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом;

7) клієнт – фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність.

Адвокатська діяльність здійснюється в інтересах клієнта: фізичної або юридичної особи, держави, органу державної влади, органу місцевого самоврядування. Відповідно до положень ПАЕ від 09 червня

2017 року адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнта, адвокат має залишатися незалежним від свого клієнта. Адвокат за можливості сприяє досудовому та позасудовому порядкам урегулювання спорів між клієнтом та іншими особами (ст. 8 Правил). Адвокат повинен поважати свободу вибору клієнтом захисника своїх прав (представника чи особи, яка надає йому професійну правничу (правову) допомогу) і не перешкоджати у реалізації цієї свободи. Адвокат, який надає безоплатну вторинну професійну правничу (правову) допомогу на підставі доручення органу (установи) з надання безоплатної вторинної правової допомоги, зобов'язаний виходити з переваги інтересів особи, якій йому доручено надавати таку допомогу перед своїми власними інтересами, та не спонукати її до укладення Договору про надання професійної правничої (правової) допомоги з ним особисто або з адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням чи іншим суб'єктом або адвокатом. Адвокат, з яким органом (установою) з надання безоплатної вторинної правової допомоги укладено договір (контракт), зобов'язаний виходити з пріоритету інтересів особи перед своїми власними інтересами та інтересами інших осіб;

8) конфлікт інтересів – суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності.

Питання неприпустимості конфлікту інтересів деталізовані у ст. 9 ПАЕ від 09 червня 2017 року. Під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи не вчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності. Адвокат без письмового погодження з клієнтами, щодо яких виник конфлікт інтересів, не може представляти або захищати одночасно двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими, або вірогідно можуть стати суперечливими, а також за таких обставин надавати їм професійну правничу (правову) допомогу. У разі отримання адвокатом конфіденційної інформації від клієнта, якому він надавав професійну правничу (правову) допомогу, пов'язаною з інтересами нового клієнта

при наданні правничої допомоги, адвокат зобов'язаний отримати письмове погодження клієнтів, між якими виник конфлікт інтересів. Адвокат без письмового погодження з клієнтом, щодо якого виник конфлікт інтересів, не може представляти, захищати клієнта чи надавати йому професійну правничу (правову) допомогу, якщо інтереси клієнта суперечать власним інтересам адвоката. За відсутності письмового погодження клієнта, в разі виникнення конфлікту інтересів в процесі реалізації адвокатом договору, такий договір має бути розірваний з дотриманням умов, визначених цими Правилами;

9) представництво – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні.

Представництво належить до одного з видів професійної правничої (правової) допомоги, яка надається винятково адвокатами і полягає в забезпеченні реалізації інтересів, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; крім того, інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Представництво іншої особи в суді здійснює винятково адвокат, проте Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Представля-

ючи інтереси клієнта в суді, адвокат зобов'язаний дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, про судоустрій і статус суддів, іншого законодавства, що регламентує поведінку учасників судового процесу, а також ПАЕ.

Стаття 2. Адвокатура України

1. Адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом.

2. Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність.

3. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування.

1. Адвокатура України – конституційний самоврядний інститут, який не належить до державних органів, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів професійної правничої (правової) допомоги на професійній основі. Від належного функціонування інституту адвокатури залежить швидкість і ефективність захисту законних інтересів, прав та свобод фізичних та юридичних осіб. Посилення гарантій здійснення адвокатами своєї діяльності та забезпечення доступності безоплатної правничої (правової) допомоги є основою реалізації принципу доступності правосуддя та забезпечення права кожного на справедливий суд. Адвокатура в Україні згідно зі ст. 131–2 Основного Закону діє для надання професійної правничої допомоги, відповідно винятково адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

2. Адвокатуру України складають усі адвокати України, які набули статус адвоката у порядку, визначеному Законом, та мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

3. Незалежність адвокатури гарантується на конституційному рівні. З метою самостійного вирішення питань організації та діяльності адвокатури, забезпечення здійснення адвокатської діяльності на належному рівні, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів з метою надання якісної правничої (правової) допомоги та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні в порядку, встановленому цим Законом, діє адвокатське самоврядування.

Державною Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів передбачено вирішення через внесення змін до законодавства України з питань адвокатури наступних питань:

- визначення видів правничої (правової) допомоги, які можуть здійснюватися лише адвокатом, що дасть змогу підвищити якість надання правничої (правової) допомоги та якість здійснення правосуддя в цілому, не обмежуючи при цьому учасників судового процесу в праві на доступ до правосуддя;
- зміцнення на інституційному рівні НААУ для забезпечення належної професійної діяльності адвокатури, управління юридичними професіями та представництва колективних інтересів адвокатів;
- забезпечення балансу повноважень органів адвокатського самоврядування, у тому числі кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; удосконалення системи підзвітності органів адвокатського самоврядування, посилення відповідальності їх членів;
- підвищення вимог до здійснення адвокатської діяльності, зокрема посилення професійних та морально-етичних вимог до осіб, які мають намір отримати статус адвоката, та дисциплінарного контролю професії; уточнення підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, удосконалення правил дисциплінарного провадження щодо адвоката, диференціювання видів санкцій, які можуть бути застосовані до адвоката;

- удосконалення процедур складання кваліфікаційного іспиту, проходження стажування; удосконалення інституту помічника адвоката;
- удосконалення порядку підвищення кваліфікації адвокатів;
- удосконалення правового регулювання професійних прав та обов'язків адвокатів, гарантій здійснення адвокатської діяльності; упровадження ефективних механізмів притягнення до відповідальності посадових осіб за порушення гарантій незалежності адвокатів; посилення гарантій захисту адвокатської таємниці;
- удосконалення соціально-економічних, фінансових та оперативних умов здійснення правової діяльності завдяки впровадженню системи страхування професійної цивільної відповідальності адвокатів, а також надання адвокатам права застосовувати спрощену систему оподаткування, обліку та звітності;
- посилення управління інформаційними системами для більшої участі адвокатів у наданні послуг «електронного правосуддя»;
- спрощення доступу громадян до безоплатної професійної правничої (правової) допомоги через удосконалення стандартів якості її надання та їх дотримання; розширення можливості надання первинної та вторинної безоплатної професійної правничої (правової) допомоги у цивільних та адміністративних справах, у тому числі у регіонах, на більш високому рівні;
- забезпечення належного фінансування системи надання безоплатної професійної правничої (правової) допомоги як з державного бюджету, так і з приватних джерел.

Деякі з цих питань вирішуються шляхом прийняття відповідних актів Радою адвокатів України. Активно ведеться підготовча законотвора робота Національною асоціацією адвокатів України. Крім того, Робочою групою з реформування законодавства про адвокатуру та безоплатну правову допомогу при Раді з питань судової реформи при Президенті України у 2018 році був розроблений та поданий до ВРУ проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність (нова редакція) та інших пов'язаних законодавчих актів України».

Стаття 3. Правова основа діяльності адвокатури України

1. Правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України.

1. Відповідно до ст. 3 Закону правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», інші законодавчі акти України. Крім того, правовими основами діяльності адвокатури України визнаються міжнародні акти, ратифіковані Україною (наприклад, Конвенція про захист прав та основоположних свобод, ратифікована Україною 17 липня 1997 року) та рішення ЄСПЛ.

У ст. 59 Конституції України наголошується, що «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Крім того, у низці статей Конституції України акцентується увага на діяльності адвокатури. Так, ч. 4 ст. 29 передбачає право заарештованого чи затриманого користуватися правничою допомогою захисника. Стаття 63 визначає, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний мають право на захист. Права і свободи, передбачені ст.ст. 29, 59 та 63, не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Про це зазначено у ч. 2. ст. 64. Тобто згідно із Конституцією України право на захист є абсолютним, а будь-яке порушення цього права повинно визнаватися неправомірним. Згідно зі ст. 129 забезпечення обвинуваченому права на захист є однією з основних засад судочинства поряд з рівністю всіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості та іншими.

У 2016 році Основний Закон України було доповнено ст. 131–2, яка визначила, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Винятково адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спо-

рах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Правову основу діяльності адвокатури України становлять також Рішення КСУ та правові позиції ВС.

Відповідно до ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». Тому діяльність адвокатури України регулюється також певними нормами міжнародних актів.

Насамперед необхідно звернути увагу на Конвенцію про захист прав та основоположних свобод (Рим, 1950 р.), яка набула чинності 11 вересня 1997 року. Саме цей міжнародний правовий документ передбачає низку прав та свобод людини, які стосуються адвокатури. Конвенцією визначається право кожного захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника на власний вибір або за відсутності коштів для оплати правової допомоги одержувати таку допомогу безкоштовно, якщо цього вимагають інтереси правосуддя (п.(с) ч. 3 ст. 6 Конвенції). Конвенція містить й інші права, які стосуються адвокатської діяльності. По-перше, права, які можуть бути здійснені особою лише за професійної участі адвоката. Наприклад, право не бути позбавленим волі інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом (ч. 1 ст. 5); право на справедливий і безсторонній розгляд (ч. 1 ст. 6) тощо. По-друге, права людини, які відіграють роль гарантій для здійснення адвокатом професійних повноважень. До них належать такі права, як право мати достатньо можливостей та часу для підготовки до захисту (п.(b) ч. 3 ст. 6); право допитувати свідків обвинувачення та вимагати викликати і допитувати свідків, які можуть свідчити на користь захисту на тих самих умовах, що і свідків обвинувачення (п.(д)ч.3.ст.6), та інші.

До правової основи діяльності адвокатури України також належать такі міжнародні акти:

- Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН про попередження злочинів у серпні 1990 року;
- Принципи та керівні настанови щодо доступу до правової допомоги у системі кримінального правосуддя, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 2012 року;

– Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні в Страсбурзі у жовтні 1988 року;

– Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 25 жовтня 2000 року «Про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків» тощо.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність від 5 липня 2012 року є базовим нормативним документом, що регулює суспільні відносини, пов'язані із визначенням статусу адвокатури, її самоврядуванням, незалежністю та засадами функціонування, здійсненням в Україні адвокатської діяльності, її формами та видами, правовим статусом адвокатів, гарантіями їх професійної діяльності та виконанням покладених на адвокатуру конституційних завдань.

Закон складається із преамбули, в якій зазначено, що Закон визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні, та десяти розділів.

Розділом I закріплено статус адвокатури України, принципи її організації та діяльності, а також засади здійснення адвокатської діяльності.

Розділом II Закону регламентується питання набуття статусу адвоката та визначено організаційні форми адвокатської діяльності, які, з одного боку, відображають специфіку адвокатської діяльності, а з другого – враховують інтереси всіх осіб, які долучаються до адвокатської професії через механізм уніфікації.

Розділ III містить положення, що врегульовують питання адвокатської діяльності, зокрема визначаються види адвокатської діяльності, права та обов'язки адвокатів, а також закріплюються гарантії адвокатської діяльності. Слід зазначити, що цей розділ є одним із головних, оскільки саме права адвоката та гарантії його діяльності покликані забезпечити громадянам ефективну правову допомогу. Необхідно звернути увагу на те, що в цьому розділі містяться положення щодо визначення адвокатської таємниці, які є також безперечною гарантією здійснення адвокатської діяльності. Важливість цього розділу зумовлена поширенням негативної практики порушення професійних прав адвокатів правоохоронними органами, яка набула міжнародного розголосу і стала об'єктом пильної уваги міжнародної спільноти.

Розділ IV присвячений характеристиці договору про надання правової допомоги або відмови в наданні такої допомоги та порядок виплати грошової винагороди (гонорару) за надану адвокатом правову допомогу. Положення цього розділу значною мірою посилюють захист інтересів клієнта у відносинах з адвокатом.

Розділом V урегульовані питання зупинення, припинення та позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю.

Розділ VI детально регламентує процедуру притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Розділ VII Закону визначає інститут адвокатського самоврядування, передбачає створення незалежної системи самоврядування адвокатури – професійної організації адвокатів України – НААУ, а також визначає форми реалізації адвокатського самоврядування. Крім того, врегульовано статус та компетенцію кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та ВКДКА, а також засади фінансування органів адвокатського самоврядування та гарантії участі адвокатів у самоврядуванні.

Розділ VIII Закону регулює питання, пов'язані із здійсненням в Україні адвокатської діяльності адвокатом іноземної держави, та визначає особливості його статусу.

Розділ IX містить Прикінцеві положення, а розділ X – перехідні положення, які забезпечують організаційні кроки із створення регіональних асоціацій адвокатів та НААУ, а також вирішують проблему приведення законодавства України у відповідність до положень законопроекту, у зв'язку з чим пропонується внести відповідні зміни до низки законодавчих актів України.

Крім Конституції України і Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатська діяльність регулюється цілою низкою нормативно-правових актів. Серед них:

- КПК України;
- ЦПК України;
- ГПК України;
- КУпАП;
- КАС України тощо.

Правову основу діяльності адвокатури України у сфері надання безоплатної правової допомоги становлять: Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року; укази Президента України (<http://www.president.gov.ua/documents/decrees>); постанови

та розпорядження Кабінету Міністрів України (<https://www.kmu.gov.ua/ua/nprasearch>); накази Міністерства юстиції України (<http://www.legalaid.gov.ua/ua/zakonodavstvo/chynne-zakonodavstvo>).

Рішення з'їзду адвокатів України та РАУ є обов'язковими до виконання всіма адвокатами та містяться на сайті НААУ (unba.org.ua).

Рішення конференцій і рад адвокатів регіонів є обов'язковими до виконання адвокатами, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні та відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України та містяться на сайтах Рад адвокатів відповідних регіонів.

Стаття 4. Принципи та засади здійснення адвокатської діяльності

1. Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

2. Адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави.

3. Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності).

4. Адвокат іноземної держави здійснює адвокатську діяльність на території України відповідно до цього Закону, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

1. Принципи адвокатської діяльності – це закріплені в чинному законодавстві України та міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, основоположні правові ідеї та засади, що визначають сутність, зміст, спрямованість та гарантії здійснення незалежної професійної діяльності адвоката щодо захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Основними принципами здійснення адвокатської діяльності є такі: верховенство права, законність, незалежність, конфіденційність та уникнення конфлікту інтересів.

Принцип верховенства права, виходячи з аналізу міжнародно-правових документів, містить наступні обов'язкові елементи: 1) правова визначеність; 2) доступ до правосуддя, забезпечений незалежними та неупередженими судами; 3) дотримання прав людини; 4) рівність перед законом і судом та недопустимість дискримінації. Безсумнівним є те, що діяльність адвокатів сприяє дотриманню верховенства права. Адже, послуговуючись професійними правами, адвокат може забезпечити доступ до правосуддя на умовах рівності та змагальності, використовуючи всі свої правові можливості з метою забезпечення правової визначеності судових рішень та неупередженості судового розгляду.

Принцип законності в діяльності адвокатури України виражається в тому, що адвокатська діяльність повинна здійснюватися з додержанням вимог чинного законодавства України та міжнародних норм, ратифікованих належним чином в Україні. Крім того, захищаючи права та законні інтереси осіб, адвокати повинні використовувати не заборонені законодавчими актами засоби та методи. Адвокат також не може приймати завідомо незаконні доручення та використовувати протизаконні та неетичні засоби, навіть для захисту законних інтересів своїх клієнтів.

Специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідну умову належного здійснення адвокатської діяльності максимального дотримання *принципу незалежності* адвоката у виконанні своїх професійних прав та обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання правової допомоги, здійсненню захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів та органів адвокатського самоврядування тощо, а також від впливу особистих інтересів. Принцип незалежності адвоката у здійсненні адвокатської діяльності також передбачає, що адвокат є незалежним у виборі стратегії і тактики захисту та представництва інтересів своїх довірителів. Тільки адвокат, погоджуючи із своїм клієнтом, може визначати правову позицію по справі. Органи досудового розслідування, прокуратури та суд не мають права втручатися в цей процес. Адвокати під час здійснення судочинства незалежні та підкорюються лише закону. Статтею 131–2 Конституції України гарантується незалежність адвокатури. Основні гарантії дотримання принципу незалежності у здійсненні адвокатської діяльності закріплені у статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Принцип конфіденційності пронизує усю адвокатську діяльність та нерозривно пов'язаний з інститутом адвокатської таємниці. Принцип конфіденційності полягає у наступному: 1) адвокат зобов'язаний дотримуватися конфіденційності; 2) застосовується до будь-якої та всієї інформації про клієнта або справи/питання клієнта, яка надана адвокату клієнтом або яка була отримана адвокатом у процесі виконання своїх професійних обов'язків незалежно від джерела такої інформації; 3) застосовується до будь-яких і всіх документів, що готуються адвокатом, до всіх документів, наданих адвокатом клієнту, та до всіх матеріалів спілкування/комунікації між ними; 4) застосовується як до судових процесів, так і до юридичних консультацій; 5) адвокат має забезпечити, щоб його помічники, стажери, працівники, будь-які інші особи, з якими він співпрацює в процесі здійснення своїх професійних обов'язків, дотримувалися принципу конфіденційності.

Дія принципу конфіденційності не обмежена в часі. Обов'язки адвоката, що випливають із принципу конфіденційності, продовжують діяти і після завершення виконання адвокатом договору. У випадку відмови від прийняття доручення адвокат також зобов'язаний зберігати конфіденційність інформації, що стала йому відома від клієнта або іншої особи, яка звернулася в інтересах клієнта з пропозицією укладення договору.

Конфіденційність як один із ключових принципів здійснення адвокатської діяльності забезпечується гарантіями адвокатської діяльності, закріпленими в пунктах 1–4, 8–9 частини першої статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Принцип уникнення конфлікту інтересів складається з таких ключових аспектів: 1) адвокату забороняється здійснювати представництво, захист або надавати інші види правової допомоги одночасно двом або більше клієнтам, інтереси яких є взаємно суперечливими, або вірогідно можуть стати суперечливими, а також за таких обставин надавати їм правову допомогу без письмового погодження з клієнтами, щодо яких виник конфлікт інтересів; 2) забороняється представлення, захист клієнта або надання йому іншої правової допомоги без письмової згоди клієнтів, якщо до цього він надавав правову допомогу, здійснював захист або представництво іншого клієнта, від якого він отримав конфіденційну інформацію, дотичну до інтересів нового клієнта; 3) забороняється представлення, захист

клієнта чи надання йому інших видів правової допомоги, якщо інтереси клієнта суперечать власним інтересам адвоката, інтересам членів сім'ї адвоката або його близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого є адвокат.

З приводу надання роз'яснень щодо застосування принципу уникнення конфлікту інтересів Радою адвокатів України були прийняті такі рішення: від 4–5 липня 2014 року № 60 «Про застосування частини четвертої статті 40 Правил адвокатської етики»; від 4 липня 2015 року № 7 «Про затвердження роз'яснення щодо наявності або відсутності конфлікту інтересів під час здійснення адвокатом захисту клієнта»; від 13 листопада 2015 року № 127 «Про затвердження роз'яснення щодо можливості надання правової допомоги адвокатами (подружжям) одночасно різним сторонам (учасникам) провадження»; від 26 лютого 2016 року № 4 «Про затвердження роз'яснення щодо можливості одночасного представництва інтересів двох або більше позивачів чи відповідачів адвокатом в одному цивільному процесі».

2. У частині другій коментованої статті закріплено територіальний принцип здійснення адвокатської діяльності, відповідно до якого адвокат України здійснює свою професійну діяльність на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, ратифікованими Україною.

Поняття «території України» визначається нормами конституційного права. Основні положення щодо цього питання закріплені в статтях 1–6 Закону України «Про державний кордон України».

Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Винятково адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення (ст. 131–2 Конституції України).

Гарантуючи права і свободи людини, частина 4 статті 55 Конституції України закріплює право кожного після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Конвенція про захист прав та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року передбачає міжнародний захист прав людини через ЄСПЛ. Як правило, саме адвокати представляють інтереси осіб у ЄСПЛ.

Особливості здійснення адвокатом України адвокатської діяльності в іноземній державі врегульовуються національним законодавством відповідної держави. Так, наприклад, у Республіці Польща допускається здійснення юридичної практики закордонними юристами, в тому числі адвокатами України. Така можливість передбачена в Законі про надання юридичної допомоги іноземними юристами в Польщі, ухваленим 05 липня 2002 року («Ustawa o swiadczeniu przez prawnikow zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej»). При цьому встановлені різні критерії для допуску юристів з країн ЄС та інших держав. Іноземний юрист повинен пройти тест на знання законодавства Польщі, тест на знання польської мови (усної та письмової), а також подати документи, які підтверджують його особу, наявність закінченої юридичної освіти та право на заняття адвокатською практикою. Допускається звільнення від тестування на знання законодавства, якщо закордонний правник доведе, що він займався юридичною практикою в Польщі безперервно протягом останніх 3-х років перед поданням документів. За допуск до отримання права на юридичну практику в Польщі сплачується внесок, розмір якого змінюється щороку та розраховується від розміру мінімальної пенсії.

Відповідно до § 206 Федерального Положення про адвокатуру Федеративної Республіки Німеччина від 01 серпня 1959 року («Bundesrechtsanwaltsordnung») громадянин держави-члена Світової організації торгівлі, котрий здійснює свою професійну діяльність, яка за освітою та повноваженнями відповідає професії адвоката згідно з цим Законом, має право із використанням найменування професії держави походження для реалізації права у відповідних галузях права держави походження та міжнародного права відкривати на території Німеччини філію, якщо його за заявою буде прийнято до палати адвокатів, що є відповідальною за територію, на якій відкривається філія.

3. Організаційними формами адвокатської діяльності є: індивідуальне здійснення адвокатської діяльності адвокатом як самозайнятою особою, адвокатське бюро та адвокатське об'єднання. Про організаційні форми адвокатської діяльності див. коментар до статей 13, 14, 15 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

4. Особливості здійснення адвокатом іноземної держави адвокатської діяльності на території України врегульовується Розділом VIII Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (див. коментар до цього розділу).

Стаття 5. Адвокатура і держава

- 1. Адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.**
- 2. Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.**

1. Адвокатура є саморегульованою, самоврядною, незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

2. Держава гарантує на конституційному та законодавчому рівнях незалежність та повинна забезпечувати дотримання гарантій адвокатської діяльності, унеможливаючи будь-яке втручання у її здійснення. Специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідну умову для належного здійснення адвокатської діяльності, максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність зі здійснення захисту або представництва клієнта чи надання інших видів професійної правничої (правової) допомоги, зокрема, з боку будь-яких державних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, політичних партій, юридичних чи фізичних осіб, від інших адвокатів, голів адвокатських об'єднань та органів адвокатського самоврядування, а також від впливу особистих інтересів. У своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, відстоювати свої професійні права, гарантії адвокатської діяльності та ефективно їх використовувати в інтересах клієнтів. Адвокат зобов'язаний не допускати в професійній діяльності компромісів, що впливали б на його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту, якщо такі компроміси розходяться із законними інтересами клієнта та перешкоджають належному здійсненню адвокатської діяльності. Адвокат не повинен займатися іншою діяльністю, яка ставила б його в будь-яку залежність від інших осіб чи підпорядковувала б його вказівкам або правилам, які можуть увійти в суперечність з нормами чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність і ПАЕ, або можуть іншим чином перешкоджати вільному й незалежному здійсненню ним

адвокатської діяльності. Надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки. При цьому специфіка, комплексний характер обов'язків, що покладені на адвокатуру, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів верховенства права і законності.

Держава повинна сприяти функціонуванню адвокатури, у тому числі органів адвокатського самоврядування, не втручаючись в її діяльність та створювати належні умови для діяльності адвокатури, забезпечувати на належному рівні дотримання гарантій адвокатської діяльності. Проте на сьогодні має місце поширення негативної практики порушення професійних прав адвокатів правоохоронними органами, яка набула міжнародного розголосу і стала об'єктом пильної уваги міжнародної спільноти. Відповідно до статистичних даних масовий характер мають випадки звернення адвокатів із заявами про вчинення щодо них кримінальних правопорушень за статтями, які передбачають відповідальність за порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. Так, за період з 2017 року по теперішній час було відкрито 665 кримінальних проваджень щодо злочинів, учинених стосовно адвокатів за статтями 397–400 Кримінального кодексу України, більшість з яких становить втручання в діяльність захисника чи представника. Проте більшість із цих проваджень була закрита, а за рештою рішення не прийняті взагалі. Фактично до суду з обвинувальним актом скеровано одиниці з таких кримінальних проваджень.

РОЗДІЛ ІІ. НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 6. Адвокат

1. Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

2. Не може бути адвокатом особа, яка:

1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі;

2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;

3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;

4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення.

3. Для цілей цієї статті:

1) повна вища юридична освіта – повна вища юридична освіта, здобута в Україні, а також повна вища юридична освіта, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку;

2) стаж роботи в галузі права – стаж роботи особи за спеціальністю після здобуття нею повної вищої юридичної освіти.

1. Визначення терміна «адвокат» надано у пункті 1 частини першої ст. 1 Закону, що коментується. Водночас у міжнародних актах «адвокат» тлумачиться як особа, яка відповідно до національного законодавства кваліфікована та уповноважена захищати й діяти від імені своїх клієнтів, займатися юридичною практикою, з'являтися в офіційній якості в суді і консультувати та представляти своїх клієнтів у питаннях права (*Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 року*).

Набуття статусу адвоката в Україні передбачає відповідність певним умовам, які закріплені у статті, що коментується. Її структура свідчить про існування: 1) умов, імперативна відповідність яким дає змогу набути фізичній особі статусу адвоката; 2) умов, наявність яких унеможлиблює набуття фізичною особою статусу адвоката.

Статус адвоката в Україні відповідно до частини першої коментованої статті може набути фізична особа у разі відповідності сукупно таким вимогам:

- має повну вищу юридичну освіту;
- володіє державною мовою;
- має стаж роботи в галузі права не менше двох років;
- склала кваліфікаційний іспит;
- пройшла стажування (за винятком випадків, передбачених Законом);
- склала присягу адвоката України;
- отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Повною вищою юридичною освітою у контексті коментованої статті вважається повна вища юридична освіта, здобута в Україні, а також повна вища юридична освіта, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку (частина третя статті, що коментується).

Наявність повної юридичної освіти підтверджується документом державного зразка, що засвідчує набуття особою повної вищої освіти за спеціальностями «правознавство», «правоохоронна діяльність», «міжнародне право» (*частина друга розділу 2 Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання результатів складення ква-*

ліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затвердженого рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 270 з наступними змінами).

Відповідно до положень Закону України від 17 січня 2002 року «Про вищу освіту» та Закону України від 01 липня 2014 року «Про вищу освіту» у їх системному зв'язку «повна вища юридична освіта» означає наявність вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, магістра та/або після отримання диплома спеціаліста, магістра. Особа з освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» за спеціальністю «Правознавство» не може бути адвокатом (*рішення РАУ від 25 вересня 2015 року № 106 «Про затвердження роз'яснення з питань стажу роботи в галузі права для набуття особою права на заняття адвокатською діяльністю»*).

Порядок визнання в Україні здобутих в іноземних вищих навчальних закладах ступенів вищої освіти регламентовано наказом МОН України від 05 травня 2015 року № 504 «Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту».

Вимога щодо володіння державною мовою передбачає знання української мови, оскільки під державною мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя (*п. 3 Рішення КСУ від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови)*). Згідно зі статтею 10 Основного Закону України статус державної мови надано українській мові.

Стаж роботи в галузі права не менше двох років обчислюється після здобуття особою повної вищої юридичної освіти (*пункт другий частини третьої коментованої статті; рішення РАУ від 25 вересня 2015 року № 106 «Про затвердження роз'яснення з питань стажу роботи в галузі права для набуття особою права на заняття адвокатською діяльністю»*).

До стажу роботи в галузі права зараховується робота на посадах: 1) судді, прокурора, слідчого, нотаріуса; 2) помічника адвоката, помічника судді або нотаріуса; 3) помічника-консультанта народного

депутата України, який має вищу юридичну освіту за спеціальністю «Правознавство/правоохоронна діяльність/міжнародне право» та працює на постійній основі за строковим трудовим договором; 4) юриста, юрисконсульта, головного юрисконсульта, начальника юридичного відділу; 5) в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях всіх форм власності, якщо такі посади за кваліфікаційними вимогами потребують наявності винятково повної вищої освіти за спеціальністю «Правознавство/правоохоронна діяльність/міжнародне право»; 6) науково-педагогічних або наукових працівників, що здійснюють навчання, виховання та професійну підготовку в професійно-технічних, вищих або післядипломних навчальних закладах, якщо такі посади вимагають наявності повної вищої освіти за спеціальністю «Правознавство/правоохоронна діяльність/міжнародне право»; 7) працівників науково-дослідних установ, якщо такі посади вимагають наявності повної вищої освіти за спеціальністю «Правознавство/правоохоронна діяльність/міжнародне право»; 8) на інших посадах, які відповідно до Закону вимагають наявності повної вищої освіти за спеціальністю «Правознавство/правоохоронна діяльність/міжнародне право»; 9) період здобуття особою ступеня доктора філософії у галузі права під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі); 10) період виконання депутатських повноважень під час роботи у Верховній Раді України, після здобуття повної вищої юридичної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, магістра; 11) секретаря судового засідання після здобуття повної вищої юридичної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, магістра *(частина шоста розділу 2 Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затвердженого рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 270 з наступними змінами).*

Якщо у питанні віднесення посади особи до роботи в галузі права виникають труднощі, слід виходити з кваліфікаційних вимог її посадової інструкції, а також загальних відомостей Класифікатора професій ДК 003:2010. При визначенні стажу роботи в галузі права фізичної особи-підприємця слід зважати на документально підтверджені дані про наявність в особи права на здійснення підприємницької діяльності у сфері права за відповідним КВЕД (поточний клас

69.10), а також документально підтверджених даних про виконання робіт/надання послуг, що віднесені ДК до видів економічної діяльності у сфері права.

Питання допуску та складення особою кваліфікаційного іспиту, стажування, складення присяги та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю послідовно унормовано у статтях 8–12 цього Закону (див. коментар до них).

Фізична особа має статус адвоката з часу отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та внесення відомостей про неї до ЄРАУ та до моменту припинення права на заняття адвокатською діяльністю і внесення про це відповідних відомостей до ЄРАУ (рішення РАУ від 26 лютого 2016 року № 74 «Про затвердження роз'яснення щодо гарантій адвокатської діяльності та окремих умов дисциплінарної відповідальності»).

2. Не може бути адвокатом та не може бути допущена до складення кваліфікаційного іспиту особа, яка: 1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі; 2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною; 3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; 4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення.

Відсутність зазначених обставин повинна бути підтверджена документально шляхом надання до КДКА регіону таких документів: 1) довідки встановленої форми, яка містить відомості з персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України про відсутність (наявність) судимості (скороченої). Термін дії довідки складає 3 місяці з дати її видачі; 2) медичної довідки про проходження обов'язкових попереднього та періодичного психіатричних оглядів (форма № 122–2/о), затверджена наказом МОЗ України від 17 січня 2002 року № 12; 3) власноруч написаної та засвідченої особистим підписом довідки, в якій особа підтверджує, що за останні два роки, які передували зверненню, вона не складала кваліфікаційного іспиту на право заняття адвокатською

діяльністю в жодній кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури регіону, що їй не видавалося свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та не приймалося рішення про позбавлення такого свідоцтва (припинення права на заняття адвокатською діяльністю внаслідок застосування дисциплінарного стягнення, анулювання дії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю); 4) довідки, копії наказу або іншого документа з органу, в якому особа обіймала відповідну посаду, про причини (підстави) звільнення (стосується осіб, звільнених з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування) *(частина сьома розділу 2 Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затвердженого рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 270 з наступними змінами)*.

Стаття 7. Вимоги щодо несумісності

1. Несумісною з діяльністю адвоката є:

- 1) робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»;
- 2) військова або альтернативна (невійськова) служба;
- 3) нотаріальна діяльність;
- 4) судово-експертна діяльність.

Вимоги щодо несумісності з діяльністю адвоката, передбачені пунктом 1 цієї частини, не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі).

2. У разі виникнення обставин несумісності, встановлених частиною першою цієї статті, адвокат у триденний строк з дня виникнення таких обставин подає до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності.

1. Міжнародні стандарти адвокатської діяльності наголошують на особливій ролі адвоката у правовому суспільстві, яка не обмежується лише сумлінним виконанням своїх обов'язків. Водночас саме їх належне виконання вимагає незалежності адвоката та відсутності

стороннього впливу. З метою забезпечення незалежності адвоката при виконанні ним професійних обов'язків, у зв'язку з тим, що він є одним із учасників здійснення правосуддя, деякі види діяльності визнаються несумісними з його статусом. *Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року*, встановлює: 1) адвокат, який виступає в державі перебування в ролі захисника або бере участь від імені клієнта в судовому розгляді, зобов'язаний діяти згідно з положенням про недопустимі види діяльності, що існують у державі перебування; 2) адвокат, який займається професійною діяльністю в державі перебування і бажає взяти безпосередню участь у будь-яких комерційних операціях або зайнятися на території держави перебування будь-яким видом діяльності, не пов'язаної з юриспруденцією, зобов'язаний керуватися існуючим у цій державі положенням, що передбачає недопустимі для адвокатів види діяльності або зайняття, несумісні з їх професійним статусом.

Вимога щодо несумісності означає наявність законодавчо закріпленої заборони адвокату здійснювати інші види професійної діяльності чи обіймати певні посади, яка має на меті забезпечити незалежність адвоката у його професійній діяльності.

Частина перша коментованої статті містить вичерпний перелік видів діяльності, які є несумісними з адвокатською діяльністю в Україні. До них відноситься: 1) робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»; 2) військова або альтернативна (невійськова) служба; 3) нотаріальна діяльність; 4) судово-експертна діяльність.

Закон України від 07 квітня 2011 року «Про засади запобігання і протидії корупції», пункт 1 частини першої ст. 4 якого містив перелік осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, втратив чинність згідно з Законом України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції». Чинний Закон України «Про запобігання корупції» містить аналогічні норми стосовно обмеження сумісництва, тобто правове регулювання цих правовідносин не змінилося (*рішення Вищої ради правосуддя від 30 травня 2017 року № 1328/0/15–17 «Про визнання відсутності порушень вимог щодо несумісності керівником Городоцької місцевої прокуратури Львівської області Білинською Т. М.»*).

Отже, відповідно до пункту 1 частини першої ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є: *а)* Президент України, Голова ВРУ, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений ВРУ з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим; *б)* народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови; *в)* державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; *з)* військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки; *т)* судді, судді КСУ, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої ради правосуддя, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді); *д)* особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України; *е)* посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики і державної політики у сфері державної митної справи; *є)* члени Національного

агентства з питань запобігання корупції; *ж*) члени Центральної виборчої комісії; *з*) поліцейські; *и*) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим; *і*) члени державних колегіальних органів.

Переліченим особам заборонено займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю. Однак це обмеження не поширюється на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі) (*ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції»*), що обумовлює наявність аналогічного за змістом абзацу другого частини першої статті, що коментується.

Військова служба – це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності (*ст. 2 Закону України від 25 березня 1992 року «Про військовий обов'язок і військову службу» у редакції від 16 травня 2018 року*). Альтернативною (невійськовою) службою є служба, що запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством. Право на неї мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю (*ст. ст. 1, 2 Закону України 12 грудня 1991 року «Про альтернативну (невійськову) службу» з подальшими змінами*).

Законодавче формулювання нотаріальної діяльності відсутнє. Проте під нею слід розуміти законодавчо визначену сукупність дій, спрямованих на реалізацію спеціально уповноваженими державою суб'єктами – нотаріусами обов'язку посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші дії з метою надання їм юридичної вірогідності. Таке визначення впливає з поняття нотаріату в Україні, надане у статті 1 Закону України від 02 вересня 1993 року «Про нотаріат». Нотаріусам забороняється займатися адвокатською діяльністю та бути засновником адвокатських об'єднань (*частина четверта ст. 3 Закону України «Про нотаріат»*).

Судово-експертна діяльність пов'язана з проведенням судових експертиз спеціально визначеними суб'єктами з метою забезпечення ефективного правосуддя. Суб'єктами судово-експертної діяльності є державні спеціалізовані установи у кримінальному провадженні, а в інших випадках – також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу» (ст. 7 Закону України від 25 лютого 1994 року «Про судову експертизу» в редакції від 20 січня 2018 року).

Таким чином, особи, які перебувають на військовій або альтернативній (невійськовій) службі, нотаріуси та особи, які здійснюють судово-експертну діяльність, не можуть займатися адвокатською практикою. Так само як і особа, яка набула статусу адвоката, не має права одночасно з адвокатською діяльністю реалізовувати себе в означених сферах.

Водночас, як роз'яснено РАУ, адвокат має право поєднувати адвокатську діяльність із трудовими відносинами, якщо вони не стосуються випадків, зазначених у частині першій статті, що коментується. Проте введення до штатного розкладу посади «адвокат» можливе лише в адвокатському бюро та адвокатському об'єднанні, або в адвоката, як визначених законом формах здійснення адвокатської діяльності, а здійснення адвокатом адвокатської діяльності в межах виконання ним трудових обов'язків у державній установі чи іншому суб'єкті (крім визначених законом форм здійснення адвокатської діяльності) суперечить чинному законодавству та принципам здійснення адвокатської діяльності і є недопустимим (рішення РАУ від 16 листопада 2017 року «Про затвердження роз'яснення щодо можливості представництва юридичної особи адвокатом, який працює в ній за трудовим договором»).

Не є порушення коментованого Закону поєднання адвокатом статусу фізичної особи-підприємця (рішення РАУ від 26 лютого 2016 року № 74 «Про затвердження роз'яснення щодо гарантій адвокатської діяльності та окремих умов дисциплінарної відповідальності»).

2. Якщо виникнуть обставини, які є несумісними з діяльністю адвоката, останній зобов'язаний зупинити адвокатську діяльність, звернувшись із відповідною заявою до РАР за адресою свого робочого місця протягом трьох днів з дня їх виникнення. Правові наслідки

зупинення адвокатської діяльності передбачені у ст. 31 Закону, що коментується (див. коментар до неї).

Стаття 8. Допуск до складення кваліфікаційного іспиту

1. Особа, яка виявила бажання стати адвокатом та відповідає вимогам частин першої та другої статті 6 цього Закону, має право звернутися до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за місцем проживання із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту. Порядок допуску до складення кваліфікаційного іспиту та перелік документів, що додаються до заяви, затверджуються Радою адвокатів України.

2. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури перевіряє відповідність особи вимогам, установленим частинами першою та другою статті 6 цього Закону. З метою перевірки повноти та достовірності відомостей, повідомлених особою, яка виявила бажання стати адвокатом, і за наявності письмової згоди такої особи кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, кваліфікаційна палата або визначений нею член палати можуть звертатися із запитами до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань, що зобов'язані не пізніше десяти робочих днів з дня отримання запиту надати необхідну інформацію.

Відмова в наданні інформації на такий запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, установлену законом.

У разі ненадання особою, яка виявила бажання стати адвокатом, письмової згоди на перевірку повноти та достовірності повідомлених нею відомостей така особа до кваліфікаційного іспиту не допускається.

3. Строк розгляду заяви про допуск до складення кваліфікаційного іспиту не повинен перевищувати тридцяти днів з дня її надходження.

За результатами розгляду заяви та доданих до неї документів кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури приймає рішення про:

- 1) допуск особи до кваліфікаційного іспиту;
- 2) відмову в допуску особи до кваліфікаційного іспиту.

Особі, яка звернулася із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту, повідомляється про прийняте рішення письмово протягом трьох днів з дня його прийняття. У разі при-

йняття рішення про відмову в допуску особи до кваліфікаційного іспиту в рішенні кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури в обов'язковому порядку зазначаються причини такої відмови.

4. Рішення про відмову в допуску особи до кваліфікаційного іспиту може бути оскаржено до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду протягом тридцяти днів з дня його отримання.

1. Особа, яка виявила намір стати адвокатом, за умови відповідності вимогам, передбачених у ст. 6 Закону, що коментується, може звернутися до КДКА регіону за місцем свого проживання з заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту.

Місце проживання особи визначається з урахуванням положень *Закону України від 11 грудня 2003 року «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»*, відповідно до якого таким вважається житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини.

Документами, що підтверджують місце проживання особи, є паспорт громадянина України, тимчасове посвідчення громадянина України, посвідка на постійне проживання в Україні, посвідка на тимчасове проживання в Україні, посвідчення біженця; посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту; посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист; довідка про звернення за захистом в Україні; документи, що підтверджують право власності та користування приміщенням тощо (*пункт 3.3. частини три розділу 2 Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затвердженого рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 270 з наступними змінами*).

Заява про допуск до складення кваліфікаційного іспиту подається у письмовій формі. До заяви додається письмова згода на обробку персональних даних, проведення перевірки повноти та достовірності повідомлених нею відомостей та зобов'язання про надання необхідних для перевірки документів на запит КДКА. Також до заяви додаються документи, які засвідчують відповідність особи вимо-

гам, передбачених статтею 6 цього Закону (див. коментар до неї). Їх виключний перелік, а також порядок допуску особи до складення кваліфікаційного іспиту, передбачено у *Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядку складення кваліфікаційного іспиту та методиці оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затвердженому рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 270 з наступними змінами.*

2. КДКА перевіряє відповідність особи вимогам, встановлених статтею 6 цього Закону, на підставі поданих нею документів, які реєструються та формуються в особову справу. З метою перевірки достовірності та повноти заявлених відомостей кваліфікаційна палата або визначений нею член палати мають право звертатися із запитами до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань, що зобов'язані не пізніше десяти робочих днів з дня отримання запиту надати необхідну інформацію. Неправомірна відмова в наданні інформації на такий запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, передбачену *ст. 212–3 КУпАП* – накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Якщо особа, яка виявила намір стати адвокатом, не надала письмової згоди на перевірку достовірності та повноти повідомлених нею відомостей, вона не допускається до кваліфікаційного іспиту.

3. Заява про допуск до складення кваліфікаційного іспиту з доданими документами має бути розглянута протягом 30 днів з моменту її надходження до КДКА. Вирішення питання про допуск до складення кваліфікаційного іспиту приймається на засіданні КДКА без участі заявника. За наслідками такого розгляду, який відбувається без участі заявника, на засіданні КДКА приймається одне з таких рішень:

- 1) про допуск особи до складення кваліфікаційного іспиту;
- 2) про відмову в допуску особи до складення кваліфікаційного іспиту.

Слід звернути увагу, що не є перешкодою для вирішення питання про допуск до складення кваліфікаційного іспиту особи, яка на час звернення з заявою про допуск та складення кваліфікаційного іспиту обіймає посади, передбачені частиною першою статті 7 коментова-

ного Закону. Оцінка несумісності займаних особою посад з адвокатською діяльністю здійснюється РАУ при вирішенні питання про допуск особи до стажування/ видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (*частина одинадцята розділу 2 Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядку складення кваліфікаційного іспиту та методиці оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затвердженому рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 270 з наступними змінами*).

Рішення КДКА про допуск до складення кваліфікаційного іспиту викладається українською мовою в письмовій формі та повинно містити: дату прийняття рішення; прізвище, ім'я, по батькові заявника; інформацію про його відповідність або невідповідність вимогам статті 6 Закону, що коментується, а також дані про прийняте рішення. Рішення КДКА про відмову в допуску до складення кваліфікаційного іспиту у мотивувальній частині обов'язково повинно також містити чітко викладені причини відмови, а в резолютивній – дані про строк та порядок його оскарження.

Рішення КДКА, прийняте за результатами розгляду заяви про допуск до складення кваліфікаційного іспиту, підписується головою та секретарем КДКА та доводиться до відома особи протягом трьох днів з дня його прийняття. Якщо особі було відмовлено у допуску до складення кваліфікаційного іспиту, у зазначений строк їй направляється рекомендованим листом належним чином завірена копія відповідного рішення.

Окремою умовою допуску до складення кваліфікаційного іспиту є виконання особою, стосовно якої прийнято рішення про допуск, обов'язку щодо внесення плати за складення кваліфікаційного іспиту, у розмірі, встановленому РАУ. Право РАУ встановлювати плату за складення кваліфікаційного іспиту передбачено ст. 9 цього Закону (див. коментар до неї).

У разі не внесення у визначений строк плати за складення кваліфікаційного іспиту, особа, стосовно якої прийнято рішення про допуск до складення кваліфікаційного іспиту, у визначену КДКА дату не допускається. Рішення про допуск такої особи до складення кваліфікаційного іспиту КДКА скасовується.

4. Рішення про відмову в допуску особи до складення кваліфікаційного іспиту може бути оскаржено до ВКДКА або до суду протягом

тридцяти днів з дня його отримання. Таке положення кореспондує частині восьмій статті 50 Закону, що коментується (див. коментар до неї). Проте варто звернути увагу, що оскарження рішення КДКА до суду передбачає звернення в порядку адміністративного судочинства (*рішення Великої палати ВС від 29 травня 2018 р. у справі № 640/12325/15-ц*).

Стаття 9. Кваліфікаційний іспит

1. Кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка виявила бажання стати адвокатом.

2. Кваліфікаційний іспит полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також у виявленні рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону.

Організація та проведення кваліфікаційного іспиту здійснюється кваліфікаційною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Порядок складення кваліфікаційних іспитів, методика оцінювання та програма кваліфікаційних іспитів затверджуються Радою адвокатів України. Рада адвокатів України може встановити плату за складення кваліфікаційного іспиту та порядок її внесення.

Кваліфікаційні іспити проводяться не рідше одного разу на три місяці.

3. Особі, яка склала кваліфікаційний іспит, протягом десяти днів з дня складення кваліфікаційного іспиту кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури безоплатно видає свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту.

Свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту дійсне протягом трьох років з дня складення іспиту.

Зразок свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту затверджується Радою адвокатів України.

4. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, може бути допущена до складення такого іспиту повторно не раніше ніж через шість місяців. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит повторно, може бути допущена до наступного кваліфікаційного іспиту не раніше ніж через один рік.

5. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, може протягом тридцяти днів з дня отримання рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури оскаржити його до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду, які можуть залишити оскаржуване рішення без змін, або зобов'язати кваліфі-

каційно-дисциплінарну комісію адвокатури провести повторний кваліфікаційний іспит у найближчий час проведення таких іспитів.

1–2. Кваліфікаційний іспит – це процедура, що має на меті визначення рівня теоретичних знань і практичних навиків правника, який виявив намір стати адвокатом і займатися адвокатською діяльністю. Під час кваліфікаційного іспиту здійснюється оцінка теоретичних знань претендента у різних сферах (галузях) права, історії адвокатури та ПАЕ, а також його рівня вмінь і навиків застосовувати норми законодавства.

Повноваження щодо організації та проведення кваліфікаційного іспиту належать кваліфікаційним палатам КДКА регіону, які на підставі затвердженої РАУ Програми кваліфікаційного іспиту, що оприлюднюється на сайті НААУ, формують своїм рішенням екзаменаційні білети. У засіданні палати з правом голосу має право брати участь голова КДКА.

Кваліфікаційний іспит складається з двох окремих послідовних частин: письмового іспиту та усного іспиту, для складення яких формуються та використовуються окремі екзаменаційні білети. Письмовий іспит передбачає виконання завдання на підставі розроблених науково-консультативною радою НААУ правових фабул, тексти яких затверджуються РАУ. Усний іспит передбачає усні відповіді на питання, сформульовані в екзаменаційному білеті. Всі екзаменаційні білети зберігаються у спеціально відведеному для цього та визначеному рішенням КДКА місці у запечатаному конверті.

У випадку прийняття КДКА рішення про проведення кваліфікаційного іспиту на підставі тестових завдань останні розробляються науково-консультативною радою НААУ та затверджуються РАУ.

Кваліфікаційний іспит (всі його частини) складається державною мовою.

На виконання письмової роботи та для підготовки до усної відповіді особі надається час, який повинен становити не менше двох годин та не повинен перевищувати шести годин для кожної частини іспиту. У випадку, коли письмовий іспит триває понад чотири години, усний іспит може бути призначений комісією на іншу дату.

Першим складається письмовий іспит.

Перед початком письмового іспиту голова кваліфікаційної палати (інша уповноважена особа) в присутності інших членів палати та осіб,

які допущені до складення іспиту, відкриває запечатаний конверт з екзаменаційними білетами та пропонує особам, які допущені до складення іспиту, обрати будь-який білет. Номер такого білету оголошується особою всім присутнім та фіксується у відомості з оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту.

Особа, яка складає кваліфікаційний іспит, має підготувати вказані в екзаменаційному білеті три завдання з різних галузей права та письмовий висновок щодо правової позиції та тактики захисту або надання іншої правової допомоги по фабулі справи. Завдання з галузей права виконуються у формі відповідних процесуальних документів.

Для виконання трьох завдань із різних галузей права особі надаються фабули справ із зазначенням видів процесуальних документів, які необхідно скласти, або матеріали (судові рішення, інші документи), необхідні для виконання таких завдань. Процесуальні документи, складені особою, повинні відповідати вимогам процесуального законодавства та містити правове обґрунтування.

Письмовий висновок щодо правової позиції та тактики захисту або надання іншої правової допомоги по фабулі наданої справи повинен містити правовий аналіз проблемних правовідносин та пропозиції щодо способів і форм захисту прав особи (гіпотетичного клієнта) із зазначенням органів (інших суб'єктів), до яких слід звертатися, назв, видів і основного змісту процесуальних документів, котрі слід подавати, а також очікуваного позитивного результату.

Складаючи письмовий іспит, особа має право користуватися офіційними текстами нормативно-правових актів на друкованих носіях. Використання інших джерел інформації забороняється.

Оцінка кожного завдання письмового іспиту здійснюється за шкалою від 0 до 30 балів. У підсумку вираховується середній бал, що обчислюється як середньоарифметичне число від сумарної кількості виставлених балів, та не може перевищувати 120 і бути меншим за 80 балів.

Особа, яка за результатами письмового іспиту набрала 80 і більше балів, вважається такою, яка успішно його склала, та допускається до складення усного іспиту.

Під час складення усного іспиту особа повинна продемонструвати знання законодавства та судової практики, давши відповіді на 15 питань, вказаних в обраному особою екзаменаційному білеті.

За її бажанням їй може бути надано можливість підготуватися письмово. В такому разі їй надаються чисті аркуші з відміткою кваліфікаційної палати (КДКА) про їх призначення для підготовки для складення усного іспиту. Члени кваліфікаційної палати мають право задавати особі під час її відповіді питання з метою з'ясування рівня її знань.

Відповіді на питання усного іспиту оцінюються кожним членом кваліфікаційної палати за шкалою від 0 до 4 балів за кожне з п'ятнадцяти запитань. За результатами усного іспиту вираховується середній бал, що обчислюється як середньоарифметичне число з сумарної кількості балів за відповіді на всі питання екзаменаційного білету, виставлених членами кваліфікаційної палати, які брали участь у її засіданні. Середній бал за усний іспит не може перевищувати 60 та бути меншим 45. Особа вважається такою, яка успішно склала усний іспит, якщо за результатами оцінювання вона отримала не менше 45 балів.

Особа вважається такою, яка успішно склала кваліфікаційний іспит, якщо у підсумку за його результатами вона набрала 125 балів і більше.

Інформація про складення/не складення особами кваліфікаційного іспиту скеровується КДКА регіону до Секретаріату РАУ для внесення до відповідного реєстру, який функціонує на офіційному веб-сайті НАУ, та є відкритим і загальнодоступним (*рішення РАУ від 13 червня 2016 року № 162 «Про облік на офіційному веб-сайті НААУ інформації про складення/не складення особами кваліфікаційного іспиту»*).

Процедура складення кваліфікаційних іспитів, методика оцінювання його результатів, а також інші питання, пов'язані з його проведенням, регламентовані у локальному акті *«Порядок допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні»*, затвердженому рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 270 з подальшими змінами.

Абзацом третім частини другої коментованої статті передбачено право РАУ встановлювати плату за складення кваліфікаційного іспиту та порядок її внесення.

Відповідно до рішення РАУ від 03 лютого 2017 року № 5 *«Про встановлення плати за складання кваліфікаційного іспиту»* розмір

плати за складення кваліфікаційного іспиту становить три прожиткових мінімумів для працездатних осіб, установлених законом на день подання особою заяви про допуск до складення кваліфікаційного іспиту.

Плата за складення кваліфікаційного іспиту здійснюється на день подання заяви про допуск до складення кваліфікаційного іспиту в національній валюті України на банківські рахунки КДКА регіону та ВКДКА двома платежами згідно з таким розподілом:

- шляхом перерахування 80% від встановленого розміру плати за складення кваліфікаційного іспиту на поточний рахунок відповідної КДКА;

- шляхом перерахування 20% від встановленого розміру плати за складення кваліфікаційного іспиту на поточний рахунок ВКДКА.

Для осіб-інвалідів I та II груп встановлено плату за складення кваліфікаційного іспиту у розмірі $\frac{1}{2}$ від трьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб (50%) (рішення РАУ від 22 вересня 2017 р. № 201 «Про встановлення плати за складення кваліфікаційного іспиту для осіб, які втратили працездатність (інвалідів I та II груп)»).

Кваліфікаційний іспит проводиться не рідше ніж один раз на три місяці. Інформація про дату, час і місце проведення кваліфікаційного іспиту, а також список осіб, які допущені до його складення, оприлюднюються КДКА на своєму сайті (або на сайті НААУ), або іншим загальнодоступним способом не пізніше семи днів до дати проведення іспиту.

3. За результатами кваліфікаційного іспиту кваліфікаційна палата КДКА відкритим голосуванням простою більшістю голосів приймає рішення про видачу особі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту/відмову у видачі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту. Під час прийняття рішення ніхто не має права перебувати в приміщенні, в якому приймається таке рішення («нарадча кімната»), крім складу кваліфікаційної палати КДКА, який приймає таке рішення, Голови КДКА, який бере участь у засіданні плати, секретаря КДКА та працівників Секретаріату КДКА. Голова і члени кваліфікаційної палати КДКА, Голова КДКА, секретар КДКА та працівники Секретаріату КДКА не мають права розголошувати хід обговорення та прийняття рішення в приміщенні, в якому ухвалювалося таке рішення («таємниця нарадчої кімнати»). Виняток з цього правила становить необхідність захисту Головою та членами кваліфікаційної

палати КДКА, Головою КДКА, секретарем КДКА і працівниками Секретаріату КДКА своїх прав та інтересів.

Рішення викладається українською мовою в письмовій формі і повинно містити: дані про дату його прийняття, персональний склад членів кваліфікаційної палати, прізвище ім'я, по батькові особи, відносно якої приймається рішення, інформацію про кількість балів за результатами оцінювання іспиту, дані про прийняте рішення щодо видачі /відмову видачі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту. Рішення про відмову видачі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту повинно бути вмотивованим і обґрунтованим.

Особам, які успішно склали кваліфікаційний іспит, на підставі прийнятого рішення Голова КДКА протягом 10 днів забезпечує виготовлення та видачу свідоцтва, зразок якого затверджується РАУ.

Свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту дійсне протягом трьох років з дня складення іспиту. При його видачі особі роз'яснюється її право звернутися до РАУ щодо проходження стажування або у випадках, передбачених цим Законом, звільнення від нього з метою отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

У разі втрати свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту особа може звернутися до КДКА, яке його видало, з заявою про видачу дубліката.

4. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит (не набрала мінімально необхідну кількість балів), має право повторно його скласти, але не раніше ніж через шість місяців. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит повторно, може бути допущена до наступного кваліфікаційного іспиту не раніше ніж через один рік.

5. Рішення КДКА про відмову у видачі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту може бути оскаржене особою до ВКДКА або до суду протягом 30 днів з дати його отримання. За наслідками розгляду скарги або адміністративного позову відповідне рішення може бути залишено без змін, або зобов'язано КДКА провести повторний кваліфікаційний іспит особі у найближчий час проведення таких іспитів.

Стаття 10. Стажист адвоката. Стажування

1. Стажування полягає в перевірці готовності особи, яка отримала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, самостійно

здійснювати адвокатську діяльність. Стажування здійснюється протягом шести місяців під керівництвом адвоката за направленням ради адвокатів регіону.

2. Стажистом адвоката може бути особа, яка на день початку стажування має дійсне свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту.

Стажування може здійснюватися у вільний від основної роботи час стажиста.

3. Керівником стажування може бути адвокат України, який має стаж адвокатської діяльності не менше п'яти років. В одного адвоката можуть проходити стажування не більше трьох стажистів одночасно. Рада адвокатів регіону може призначити керівника стажування з числа адвокатів, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні.

4. Порядок проходження стажування, програма та методика оцінювання стажування, розмір внеску на проходження стажування та порядок його сплати затверджуються Радою адвокатів України.

Розмір внеску на проходження стажування визначається з урахуванням потреби покриття витрат на забезпечення діяльності ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України та витрат керівника стажування, пов'язаних з таким стажуванням, і не може перевищувати трьох мінімальних заробітних плат станом на день подання особою заяви про призначення стажування.

При цьому внесок розподіляється таким чином:

70 відсотків внеску сплачується стажистом безпосередньо на користь керівника стажування та використовується виключно для забезпечення проходження стажування та компенсації витрат такого керівника;

30 відсотків сплачується стажистом на забезпечення діяльності ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України.

5. Від проходження стажування звільняються особи, які на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше одного року за останні два роки.

6. За результатами стажування керівник стажування складає звіт про оцінку стажування та направляє його раді адвокатів регіону.

7. Результати стажування оцінюються радою адвокатів регіону протягом тридцяти днів з дня отримання звіту.

За оцінкою результатів стажування рада адвокатів регіону приймає рішення про:

1) видачу особі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;

2) продовження стажування на строк від одного до трьох місяців.

Стажист адвоката та керівник стажування повідомляються про прийняте рішення письмово протягом трьох днів з дня його прийняття.

8. Рішення ради адвокатів регіону про продовження стажування може бути оскаржено стажистом адвоката або керівником стажування протягом тридцяти днів з дня його отримання до Ради адвокатів України або до суду, які можуть залишити оскаржуване рішення без змін, або зобов'язати раду адвокатів регіону видати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

9. У разі якщо за результатами стажування рада адвокатів регіону прийняла рішення про продовження стажування, розмір додаткового внеску не може перевищувати 0,5 мінімальної заробітної плати, встановленої станом на день прийняття зазначеного рішення, за кожний місяць додаткового стажування.

1. Проходження стажування є обов'язковою умовою набуття статусу адвоката, за винятком випадків, передбачених цією статтею.

Стажування як діяльність, метою якої є з'ясування готовності особи, яка успішно склала кваліфікаційний іспит, самостійно здійснювати адвокатську діяльність регламентовано *Положенням про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю у редакції рішення РАУ від 01 червня 2018 р. № 80* (далі – Положення про стажування).

Стажуванням є процес із формування та закріплення на практиці професійних знань, умінь і навичок, отриманих у результаті теоретичної підготовки особи, яка одержала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, щодо її готовності самостійно здійснювати адвокатську діяльність з метою отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Основними завданнями стажування є: 1) вивчення деонтологічних основ адвокатської діяльності, методів організації роботи адвокатських об'єднань, адвокатських бюро, особливостей діяльності адвоката, який здійснює її індивідуально; 2) набуття нових та вдосконалення наявних професійних навичок та умінь, практичне застосування професійних знань, отриманих у результаті теоретичної підготовки особи, необхідних для заняття адвокатською діяльністю самостійно; 3) розвиток професійних, особистих, морально-етичних,

якостей, необхідних для захисту інтересів окремих клієнтів та інтересів суспільства загалом; 4) поглиблення професійної спеціалізації, накопичення практичного досвіду для якісного надання правової допомоги.

Стажування базується на принципах верховенства права та законності, рівності, поваги до адвокатської професії, системності, професійності та компетентності, єдності програмного та методологічного підходів підготовки стажиста до заняття адвокатською діяльністю самостійно.

Стажування здійснюється під керівництвом адвоката (керівника стажування) за направленням РАР, яка відповідно до Положення про стажування організовує процес стажування в регіоні, призначає керівників стажування, створює та веде їх реєстр, затверджує індивідуальні плани стажування та здійснює контроль за його проходженням, встановлює строки та заслуховує поточні звіти стажиста, здійснює оцінювання стажування, зупиняє чи припиняє його у випадках, передбачених Положенням про стажування, а також реалізує низку інших повноважень.

Стажування здійснюється протягом шести місяців і обчислюється шляхом сумарного обліку робочого часу стажиста на виконання програми та плану стажування. Загалом робочий час стажиста за увесь період стажування має становити не менше 550 годин, з яких не менше 50 годин робочого часу – це заняття стажистом юридичною практикою. Під юридичною практикою розуміється самостійна діяльність стажиста або сумісна професійна діяльність стажиста та керівника стажування щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги фізичним і юридичним особам (*пункт 1.11. Положення про стажування*). Вона охоплює такі, але не виключно, види діяльності: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності фізичних і юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування; складання заяв, скарг, процедурних, процесуальних та інших документів правового характеру; представництво інтересів фізичних і юридичних осіб в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, які здійснюють надані законом повноваження на території

України та за кордоном; збирання відомостей про факти, які можуть бути використані як докази; подання запитів на отримання, а також безпосереднє вилучення речей і документів, копій документів, ознайомлення з ними; здійснення опитування осіб за їх згодою; застосування технічних засобів з метою фіксування процесуальних дій та судового процесу в порядку, передбаченому законом та в межах проваджень, в яких стажист самостійно або сумісно з керівником стажування здійснює захист, представництво та надання правової допомоги фізичним та юридичним особам; одержання письмових висновків спеціалістів, експертів з питань, що потребують спеціальних знань, тощо.

Види та зміст заходів, які має здійснити стажист у межах юридичної практики, визначаються керівником стажування з урахуванням кваліфікації та спеціалізації, знань, навичок та умінь, а також інших професійних та особистих якостей стажиста.

Термін стажування обчислюється з дати надання стажистом направлення РАР адвокату – керівнику стажування.

2. Стажистом адвоката може бути особа, яка на день початку стажування має дійсне свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту.

Закінчення строку дії свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту під час проходження стажування не є підставою для відмови особі у проходженні стажування для отримання нею свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (*рішення РАУ від 23 квітня 2016 року № 107 «Про термін дії свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту»*).

На стажиста адвоката поширюється дія положень цього Закону, ПАЕ, Положення про стажування, а також статутів відповідних адвокатських об'єднань, адвокатських бюро, рішень адвоката, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально як самозайнята особа, а також інших нормативно-правових актів, чинних на момент проходження особою стажування.

Стажування може здійснюватися у вільний від основної роботи час стажиста та не вважається виконанням трудової функції у межах договору трудового найму.

З метою проходження стажування особа звертається з заявою про призначення стажування до будь-якої РАР. До заяви додаються: оригінал свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту; нотаріально посвідчена копія документа державного зразка, що підтвер-

джує здобуття помічником адвоката повної вищої юридичної освіти; копія трудової книжки, засвідчена за останнім місцем роботи, а якщо особа на час подання документів не працює – оригінал та копія трудової книжки; копія паспорта; довідка про відсутність судимості; фотокартка в електронному вигляді для виготовлення посвідчення стажиста.

РАР протягом трьох робочих днів із дня отримання заяви про направлення на стажування повідомляє адвоката – керівника стажування про намір певної особи проходити в нього стажування. Останній, у свою чергу, протягом трьох робочих днів з дня отримання повідомлення надає РАР письмову згоду на керівництво стажуванням цієї особи та індивідуальний план стажування із зазначенням конкретних заходів у межах програми стажування. У випадку ненадання згоди адвокатом на керівництво стажуванням певної особи у вказаний термін РАР повідомляє особу, яка виявила бажання стажуватись у цього адвоката, про можливість обрання іншого керівника стажування.

Стажисту на весь час стажування призначається один керівник стажування, за адресою робочого місця якого й здійснюється стажування. Водночас особа має право пройти стажування ще у двох адвокатів, включених до Реєстру керівників стажування, з іншої спеціалізації за їх згодою.

Протягом 30 робочих днів з дня надходження заяви про направлення на стажування РАР приймає рішення про призначення керівника стажування, видачу направлення на стажування, затвердження індивідуального плану стажування та строки подання стажистом поточних звітів/про відмову у направленні на стажування (при невідповідності особи встановленим вимогам).

Особа вважається стажистом та зобов'язана розпочати стажування з дня отримання відповідного направлення керівником стажування. Їй може видаватися посвідчення стажиста адвоката, якщо про це прийме рішення відповідна РАР.

Керівник стажування зобов'язаний надати стажисту затверджений РАР індивідуальний план стажування. За клопотанням стажиста до індивідуального плану можуть бути внесені зміни та доповнення у межах Програми стажування, які також затверджуються РАР.

Стажування здійснюється на підставі договору, який укладається між керівником стажування та стажистом і реєструється у відповідній РАР.

У період проходження стажування стажист зобов'язаний прослухати адаптаційний курс в професію адвоката у Вищій школі адвокатури НААУ. Вища школа адвокатури забезпечує проходження такого обов'язкового курсу через свій веб-сайт онлайн з використанням сучасних інтернет-технологій. Вища школа адвокатури повідомляє електронною поштою відповідну РАР, стажиста та керівника стажування про проходження стажистом адаптаційного курсу, а також розміщує цю інформацію на своєму веб-сайті не пізніше наступного робочого дня, що слідує після проходження стажистом такого курсу у відповідному реєстрі осіб, які пройшли такий адаптаційний курс.

3. Керівником стажування може бути адвокат України зі стажем адвокатської діяльності не менше п'яти років, який постійно підвищує свою кваліфікацію відповідно до вимог РАУ, має достатній досвід і можливості забезпечити проходження стажування, та включений до Реєстру керівників стажування, інформація якого у розрізі регіонів розміщена на офіційному веб-сайті НАУ.

Не може бути керівником стажування адвокат: 1) який мав дисциплінарне стягнення (крім попередження) протягом трьох років, що передують його зверненню з заявою про включення до Реєстру керівників стажування; 2) право на заняття адвокатською діяльністю якого зупинено або припинено; 3) який не підвищує свою кваліфікацію відповідно до вимог, що встановлені РАУ, або у встановлені строки не подав про це відповідні підтверджувальні документи.

Керівник стажування може одночасно здійснювати стажування не більше трьох осіб. Особі, яка бажає стажуватися у певного керівника, що вже має трьох стажистів, повідомляється про це, а також про дату можливого початку стажування в обраного керівника стажування або про можливість обрання іншого керівника стажування. У разі відсутності вакансій на підготовку стажиста в адвоката – керівника стажування, РАР може встановлювати черговість осіб, які бажають стажуватися у цього адвоката. У разі подання одночасно двох заяв на проходження стажування в одного керівника перевагу отримує особа, яка має згоду адвоката – керівника стажування.

Керівник стажування: складає індивідуальний план стажування, надає відповідно до нього завдання, контролює їх виконання, організовує необхідні умови для виконання стажистом індивідуального плану стажування, складає звіт про оцінку стажування та здійснює інші повноваження щодо керівництва стажуванням.

У випадках, передбачених Положенням про стажування, керівник стажування може бути відкріплений або відсторонений від керівництва стажуванням. Зокрема, РАР може прийняти рішення про відкріплення адвоката від керівництва стажуванням конкретного стажиста за заявою керівника стажування або стажиста при виникненні обставин, що унеможливають забезпечення належного проходження стажування: у зв'язку з хворобою, зміна місця проживання тощо. Рішення про відсторонення адвоката від керівництва стажуванням може бути прийнято у випадках: зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю; неналежного виконання обов'язків по здійсненню керівництва стажуванням (у цьому випадку адвокат може бути відсторонений від керівництва стажуванням на строк до двох років); якщо адвокат не підвищував свою кваліфікацію відповідно до вимог, що встановлені РАУ, або у встановлені строки не подав про це відповідні документи, що підтверджують підвищення кваліфікації. У такому разі з метою забезпечення безперервності стажування Голова РАР може тимчасово (в період між засіданнями РАР призначити стажисту адвоката – керівника стажування, який дав згоду здійснювати подальше стажування конкретного стажиста).

Зміна керівника стажування відбувається також у випадку виключення адвоката з Реєстру керівників стажування за таких обставин: а) подання заяви про виключення з реєстру керівників стажування; б) смерті; в) визнання судом адвоката недієздатною чи обмежено дієздатною особою; г) наявності обставин несумісності, що встановлені коментованим Законом; г) зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю; д) накладення на адвоката дисциплінарного стягнення (за винятком попередження). У цьому випадку повторне включення адвоката до Реєстру керівників стажування може бути здійснено лише після спливу трьох років від дня прийняття рішення про виключення його з Реєстру керівників стажування; е) якщо адвокат не підвищує свою кваліфікацію відповідно до вимог, що встановлені РАУ, або у встановлені строки не подав відповідні документи, що підтверджують підвищення кваліфікації; є) встановлення недостовірних відомостей, які надав адвокат при включенні його до Реєстру керівників стажування; ж) набуття законної сили обвинувальним вироком суду щодо вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі.

З підстав, визначених Положенням про стажування, стажування може бути зупинено (не більше ніж на півроку) або припинено.

Після закінчення стажування стажист складає звіт про результати стажування, який має містити відомості про виконання індивідуального плану стажування, а керівник стажування – звіт про оцінку стажування.

4. Питання розробки методологічних основ стажування, загального керівництва процесом стажування, встановлення розміру та порядку сплати внеску на проходження стажування належать до компетенції РАУ.

Внесок на проходження стажування у розмірі трьох мінімальних заробітних плат станом на день подання особою заяви про призначення стажування сплачується стажистом таким чином:

– 70% внеску сплачується безпосередньо на користь керівника стажування та використовується винятково для забезпечення проходження стажування та компенсації його витрат;

– 30% сплачується на забезпечення діяльності РАР і РАУ, з яких 20% – на поточний рахунок РАР, а 10% – на поточний рахунок РАУ (НААУ).

За угодою з керівником стажування сплата 70% від встановленого розміру внеску, що сплачується стажистом безпосередньо на користь керівника стажування, може бути розстрочена в межах строку стажування.

Крім вказаних коштів, стажист сплачує внесок за доповнення даних у ЄРАУ про стажиста адвоката у розмірі 50% однієї мінімальної заробітної плати станом на день подання особою заяви про призначення стажування.

Якщо за результатами стажування РАР прийняла рішення про його продовження, стажист протягом трьох робочих днів після ухвалення такого рішення сплачує додатковий внесок на проходження стажування у розмірі 0,5 мінімальної заробітної плати, встановленої станом на день прийняття зазначеного рішення, за кожний місяць додаткового стажування.

Контроль і перевірку виконання стажистом порядку сплати вказаних вище внесків здійснює РАР.

5. Від проходження стажування звільняються особи, які на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше одного року за останні два роки.

До стажу роботи помічником адвоката, що дає право на звільнення від проходження стажування, враховується стаж роботи помічником адвоката, якщо помічник працював на умовах повного робочого тижня, а роботодавцем за таку особу до державного бюджету України сплачувався єдиний соціальний внесок у встановленому законом порядку та розмірі. Робота особи на посаді помічника адвоката за сумісництвом та на умовах цивільно-правових договорів не зараховується як стаж роботи помічника адвоката, необхідний для звільнення від проходження стажування.

Помічник адвоката, який відповідає вимогам і має дійсне свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, має право звернутися до РАР за місцем проживання з заявою про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Перелік документів, які додаються до заяви, порядок і особливості її розгляду врегульовано у статті 12 Положення про стажування.

6. За результатами стажування керівник стажування складає звіт про оцінку стажування, який направляє РАР. Звіт повинен містити оцінку набутих стажистом під час стажування практичних навичок, виконання індивідуального плану та рекомендацію щодо можливості допуску стажиста до адвокатської практики або потреби продовжити стажування. За результатами стажування, здійсненого після спливу шестимісячного строку, керівник стажування надає звіт про оцінку його результатів, в якому зазначаються лише відомості, що були підставою для продовження стажування (предметом продовження стажування).

7. Оцінювання результатів стажування здійснюється РАР за методикою, затвердженою РАУ, на підставі таких документів: звіту про результати стажування, щоденника про проходження стажування, проектів складених документів правового характеру, інших матеріалів стажування (копій судових рішень у справах, в яких брав участь стажист, тощо). Ці документи подаються стажистом у паперовому (для оцінювання РАР) та електронному вигляді (для зберігання в РАР). Після позитивного оцінювання стажування та відповідно видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю зазначені документи в паперовому вигляді під розписку повертаються стажисту для зберігання ним цих документів протягом трьох років з моменту видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Результати стажування оцінюються РАР протягом тридцяти днів з дня отримання звіту та інших документів. При оцінюванні результатів РАР: вивчає проекти (копії) документів правового характеру, складених стажистом; за необхідності вивчає матеріали проваджень, у рамках яких стажист надавав правову допомогу; вивчає звіт стажиста про результати стажування та звіт керівника стажування про оцінку результатів стажування; за необхідності заслуховує адвоката-керівника стажування; перевіряє факт проходження стажистом адаптаційного курсу в професію адвоката у Вищій школі адвокатури НААУ; проводить співбесіду зі стажистом, яка є однією зі складових перевірки на предмет готовності особи самостійно займатися адвокатською діяльністю та відсутності законодавчо встановлених обмежень для набуття статусу адвоката. Відсутність обмежень для набуття статусу адвоката підтверджуються стажистом письмово.

Оцінивши результати стажування, РАР приймає рішення про:

1) видачу особі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;

2) продовження стажування на строк від одного до трьох місяців.

У рішенні про видачу особі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю зазначається інформація про оцінку результатів стажування та висновок про можливість особи здійснювати адвокатську діяльність. У рішенні про продовження стажування зазначаються підстави його прийняття та строк, на який продовжується стажування.

Стажист адвоката та керівник стажування повідомляються про прийняте рішення письмово протягом трьох днів з дня його прийняття.

У випадку прийняття рішення про видачу особі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, відносно якої існують обставини несумісності, передбачені статтею 7 цього Закону, вона повинна їх усунути протягом 30 днів з дня прийняття рішення та до моменту складення присяги. В іншому випадку вона не може бути приведена до присяги, а РАР скасовує рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю з підстави невідповідності такої особи вимогам статей 6, 7 цього Закону. Така особа може повторно пройти стажування, якщо на момент повторного направлення її на стажування діятиме свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту (*рішення РАУ від 16 лютого 2017 року № 39 «Про*

видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю особі, стосовно якої існують обставини несумісності»).

8. Рішення РАР про продовження стажування може бути оскаржене протягом 30 днів з дня його отримання стажистом або керівником стажування до РАУ або суду. За наслідками розгляду вони можуть залишити рішення без змін або зобов'язати РАР видати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

9. Продовження стажування передбачає сплату додаткового внеску, розмір якого не може перевищувати 0,5 мінімальної заробітної плати, встановленої станом на день прийняття відповідного рішення, за кожний місяць додаткового стажування.

За результатами стажування, строк якого було продовжено, керівник стажування надає РАР звіт про оцінку його результатів лише стосовно обставин, які стали підставою продовження стажування.

Стаття 11. Присяга адвоката України

1. Особа, стосовно якої радою адвокатів регіону прийнято рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не пізніше тридцяти днів з дня прийняття цього рішення складає перед радою адвокатів регіону присягу адвоката України такого змісту:

«Я, (ім'я та прізвище), урочисто присягаю у своїй адвокатській діяльності дотримуватися принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, правил адвокатської етики, чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правову допомогу відповідно до Конституції України і законів України, з високою відповідальністю виконувати покладені на мене обов'язки, бути вірним присязі».

2. Текст присяги адвоката України підписується адвокатом і зберігається радою адвокатів регіону, а її копія надається адвокату.

1. Складення присяги є обов'язковою умовою набуття особою статусу адвоката.

Термін «присяга» тлумачиться як акт урочистої клятви особи виконувати певні обов'язки, що впливають із публічно-правового статусу, якого вона відповідно набула, або обов'язки за змістом цієї клятви (*Юридична енциклопедія / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Вид-во*

«Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004 Т. 5. П-С. 2003. С. 733). Сутність присяги полягає в офіційному зобов'язанні, яке бере на себе особа з нагоди вступу в особливий соціальний стан – стан адвокатів, що передбачає усвідомлення нею виняткової відповідальності при виконанні взятих на себе обов'язків. Присяга адвоката поєднує в собі правові, морально-етичні, соціальні норми, які лаконічно характеризують значимість і розкривають зміст діяльності, до якої має намір приступити особа, яка складає присягу.

Складення особою присяги адвоката передбачає її відданість обраній професії, що зумовлює особливе ставлення до принципів, на яких вона ґрунтується, та дотримання вимог і пересторог, до котрих вона зобов'язує. Складаючи присягу, особа прилюдно засвідчує своє волевиявлення щодо виконання функції суспільної ваги – здійснення правозахисної діяльності. Присяга справляє на майбутнього адвоката також психологічний вплив, закладаючи у свідомість особи ціннісні орієнтири обраної професії.

Складення особою присяги адвоката є також даниною історичним традиціям формування цієї професії у суспільстві ще з часів Стародавнього Риму. Сьогодні складення присяги є урочистою церемонією, організація та проведення якої забезпечується РАР. Проте деталі процедури складення присяги ні законодавчо, ні локально не регламентовані.

Особа складає присягу адвоката перед РАР не пізніше тридцяти днів з дня прийняття рішення РАР про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, наявність якого є обов'язковою.

Не допускається до складення присяги особа, відносно якої існують обставини несумісності, передбачені ст. 7 цього Закону, і яка не усунула їх протягом 30 днів з дня прийняття рішення РАР про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та до моменту складення присяги (*рішення РАУ від 16 лютого 2017 року № 39 «Про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю особі, стосовно якої існують обставини несумісності»*).

Текст присяги, який передбачено в абзаці другому частини першої коментованої статті, змістовно розкриває мету адвокатської діяльності, принципи, на яких вона ґрунтується, нормативну основу її здійснення та морально-етичне ставлення до неї. Обіцяючи «бути вірним присязі», особа має бути свідомою того, що є підзвітною у питанні її дотримання.

Дотримання присяги є професійним обов'язком адвоката, передбаченим у пункті 1 частини першої ст. 21 цього Закону. Відтак, порушення присяги адвоката України є дисциплінарним проступком (пункт 2 частини другої ст. 34 цього Закону), який може призвести до накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю (пункт 1 частини другої ст. 32 цього Закону).

2. Текст присяги адвоката України, який підписується адвокатом, зберігається у РАР, а його копія надається адвокату.

Такий порядок забезпечує відповідальне ставлення адвоката до своєї професії, дотримання ним законодавства й адвокатської етики, а також контроль за їх дотриманням уповноваженими органами адвокатського самоврядування.

Стаття 12. Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, посвідчення адвоката України

1. Особі, яка склала присягу адвоката України, радою адвокатів регіону у день складення присяги безоплатно видаються свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України.

2. Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю і посвідчення адвоката України не обмежуються віком особи та є безстроковими.

Зразки свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю і посвідчення адвоката України затверджуються Радою адвокатів України.

1. Відповідно до частини першої коментованої статті особі, яка склала присягу адвоката України, РАР у день складення присяги безоплатно видає два документи: свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України.

Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю є документом встановленого зразка, який засвідчує статус адвоката в Україні.

Посвідчення адвоката України є документом встановленого зразка, який засвідчує особу адвоката та повноваження.

Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю виготовляється у формі картки, яка передбачає розміщення відповідної

інформації на її лицьовому та зворотному боці. Зокрема, на лицьовому боці на тлі символіки НААУ розміщуються логотип і назва НААУ, назва документа, серія та номер свідоцтва (серії свідоцтв присвоюються відповідно до регіону). Зворотний бік свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю передбачає послідовне розміщення інформації щодо нормативно-правового акту, на підставі якого його видано; прізвища, ім'я, по батькові особи, вказівки про право на заняття адвокатською діяльністю; рішення РАР, на підставі якого видано свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю; підпис голови РАР; дата видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю; печатка РАР (*рішення РАУ від 17 грудня 2013 року № 272 «Про затвердження зразка та опису свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю»*).

Посвідчення адвоката України має вигляд пластикової картки, на лицьовому боці якої розміщуються фотографія, прізвище, ім'я, по батькові, дата народження адвоката, номер і дата видачі посвідчення, підпис адвоката. Зворотний бік посвідчення адвоката України містить інформацію про номер і дату свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, номер і дату рішення КДКА на підставі якого видано свідоцтво, прізвище та ініціали Голови НААУ (*Положення про зразки бланків та технічних описів посвідчення адвоката України, службового посвідчення адвоката України – члена органу адвокатського самоврядування України, члена Комітету, утвореного при НААУ, посвідчення адвоката іноземної держави, помічника адвоката України, затверджене рішенням РАУ від 23 квітня 2016 р. № 119*).

2. Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України не обмежені ні віком особи, ні строком дії.

Відповідно до частини другої Перехідних положень коментованого Закону свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України, видані до набрання чинності цим Законом, є чинними і не підлягають обміну або заміні.

Затвердження зразків свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України віднесено до повноваження РАУ, що належним чином відтворено у пункті 1.18. частини першої розділу II Положення про Раду адвокатів України, затвердженого установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року з подальшими змінами.

Стаття 13. Здійснення адвокатської діяльності адвокатом індивідуально

1. Адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою.

2. Адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки (у тому числі ордера) із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові, номера і дати видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

1. Частина третя статті четвертої Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI, зі змінами та доповненнями передбачає, що адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності).

Частина перша коментованої статті визначає, що адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою.

Податковий кодекс України в пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 закріплює, що самозайнята особа – платник податку, який є фізичною особою – підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником у межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності. Незалежна професійна діяльність – участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більше чотирьох фізичних осіб.

Системний аналіз вище зазначених норм дозволяє дійти висновку про те, що самозайнята особа з погляду податкового законодавства – це «вид», а не організаційно-правова форма діяльності платника податку, який, у свою чергу, поділяється на два підвиди. Інакше кажучи, адвокат як самозайнята особа не може бути «фізич-

ною особою-підприємцем-адвокатом» в силу того, що податкове законодавство відносить адвоката до осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, а це окремий «підвид» самозайнятих осіб. Про це свідчить застосування законодавцем розділового сполучника «або» у вище зазначеній нормі Податкового кодексу України, який уживається на означення того, що з низки перелічуваних предметів (явищ) можливий тільки один.

Системно аналізуючи вимоги підпункту 14.1.266 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України та пункту 291.3 статті 291 Податкового кодексу України, доходимо висновку про те, що адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, не можуть обрати спрощену систему оподаткування для такої діяльності, адже адвокат у межах індивідуальної адвокатської діяльності не може бути підприємцем.

Докладніша позиція з цих питань викладена в «Узагальнюючій податковій консультації щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів)», що затверджена наказом Державної податкової служби України від 24.12.2012 № 1185.

2. Відповідно до п. 5 Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків – резидентів і нерезидентів, затвердженої постановою Національного банку України від 12.11.2003 № 492 (в редакції від 01.04.2019, постанова № 56), клієнти мають право відкривати рахунки в будь-яких банках України відповідно до власного вибору для забезпечення своєї господарської діяльності, незалежної професійної діяльності і власних потреб.

Таким чином, частина друга коментованої статті закріплює право адвоката, що здійснює адвокатську діяльність індивідуально, на відкриття рахунків у банках та використання у своїй діяльності печаток, штампів та бланків.

Пункт 9 «Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги (нова редакція)», затвердженого рішенням РАУ від 12.04.2019 № 41, визначає, що ордер, котрий видається адвокатом, який здійснює свою діяльність індивідуально, підписується адвокатом та посвідчується печаткою адвоката (за її наявності).

Зазначене вище положення встановлює, що бланки ордерів згідно з затвердженою типовою формою генеруються у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на офіційному веб-сайті НААУ www.nau.gov.ua.

unba.org.ua слідує команді системи. Облік згенерованих ордерів здійснюється автоматично системою управління електронної бази даних Єдиного реєстру адвокатів України. Історія генерування ордерів відображається у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на офіційному веб-сайті НААУ та в адміністративній частині електронної бази даних ЄРАУ. Адвокати, адвокатські об'єднання або адвокатські бюро ініціюють генерування ордерів відповідно від адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, керівників (уповноважених осіб) адвокатського об'єднання, адвокатського бюро через офіційний веб-сайт НААУ, в раді адвокатів регіону, або як виняток у передбачених РАУ випадках безпосередньо у НААУ.

Відповідно до вказаного вище рішення РАУ адвокати України можуть у строк до 01 січня 2022 року використовувати Типову форму ордера, виготовлену друкарським способом на замовлення РАУ. Типова форма ордера, виготовлена друкарським способом на замовлення РАУ відповідно до Положення про ордер на надання правової допомоги та порядок ведення реєстру ордерів, затверджене рішенням РАУ від 17 грудня 2012 року № 36 із змінами та доповненнями діє після 01 січня 2022 року до закінчення повноважень адвоката у конкретній справі (провадженні).

Щодо використання у діяльності адвоката ордера, додатково необхідно враховувати вимоги ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст.ст. 50, 58 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 59 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 62 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 60 Господарського процесуального кодексу України, ст. 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також ст. 400–1 Кримінального кодексу України в поєднанні з п. 14 «Положення про ордер на надання правової допомоги та порядок ведення реєстру ордерів», затвердженого рішенням РАУ від 17.12.2012 № 36, з наступними змінами та доповненнями (у випадку використання ордера, виготовленого друкарським способом на замовлення РАУ), п. 12.8. «Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги (нова редакція)», затвердженого рішенням РАУ від 12.04.2019 № 41. Щодо використання ордера у кримінальному провадженні, також необхідно враховувати висновки ВС, викладені в постанові від 06.02.2018 справа № 752/11464/16-к, провадження 51–355км17, номер рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень 72150999.

Стаття 14. Адвокатське бюро

1. Адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту. Найменування адвокатського бюро повинно включати прізвище адвоката, який його створив.

2. Державна реєстрація адвокатського бюро здійснюється у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

3. Адвокатське бюро має самостійний баланс, може відкривати рахунки у банках, мати печатку, штампи і бланки із своїм найменуванням.

4. Про створення, реорганізацію або ліквідацію адвокатського бюро адвокат, який створив адвокатське бюро, протягом трьох днів з дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців письмово повідомляє відповідну раду адвокатів регіону.

5. Стороною договору про надання правової допомоги є адвокатське бюро.

6. Адвокатське бюро може залучати до виконання укладених бюро договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах. Адвокатське бюро зобов'язане забезпечити дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

1. Текст частини першої коментованої статті відображений у п. 3.2.7 розділу 3.2. «Господарські товариства» наказу Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 № 97 «Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів», відповідно до якого адвокатське бюро як організаційна форма адвокатської діяльності є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту. Найменування адвокатського бюро повинно включати прізвище адвоката, який його створив.

Проект статуту адвокатського бюро (примірний) розміщено, зокрема, на сайті НААУ за посиланням unba.org.ua/forms-of-advocacy.

Статут адвокатського бюро, серед іншого, може містити інформацію про: повне, скорочене найменування бюро, а також повне та ско-

рочене найменування адвокатського бюро англійською (або іншою) мовами; предмет діяльності та юридичний статус бюро; учасника бюро та колектив бюро (до якого можуть включатися адвокати, що залучаються на підставі договору, помічники адвоката, технічний персонал тощо); керівні та виконавчі органи бюро; майно та кошти бюро; виплата дивідендів учаснику бюро; облік та звітність бюро тощо.

2. Частина шоста статті 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», якою встановлені вимоги до найменування юридичної особи, визначає, що законами можуть бути встановлені особливості найменування товариств, холдингових компаній, банків, пенсійних фондів, корпоративних інвестиційних фондів, торгово-промислової палати, навчальних закладів, юридичних осіб, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності, волонтерських організацій, адвокатських бюро, операторів державних лотерей, асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань, політичних партій, громадських об'єднань, профспілок, їх організацій та об'єднань, організацій роботодавців, їх об'єднань.

Отже, саме найменування адвокатського бюро є тією особливістю, яка визначена як в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», так і в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

Перелік документів, що подаються для реєстрації адвокатського бюро, визначено в статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

3. Використовувані в практичній діяльності юридичних осіб баланси поділяються за різними критеріями. Баланси за критерієм «об'єкт відображення» поділяються на самостійні (баланс організації, яка є юридичною особою) та окремі (баланс окремого структурного підрозділу організації, якому надано право складати власний баланс; баланс, який складає компанія-оператор за договором про спільну діяльність, обліковуючи результати такої діяльності в окремому балансі, тощо).

Питання фінансової звітності та бухгалтерського обліку детально розкриті, зокрема, в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, яких станом на дату укладення коментаря

нараховується 34. *(Щодо використання бланків, печаток та штампів адвокатським бюро – див. коментар до ч. 2 ст. 13).*

4. Відповідно до пп. 3.1.3 пункту 3.1 статті 3 «Порядку ведення єдиного реєстру адвокатів України» з наступними змінами та доповненнями до Єдиного реєстру адвокатів України вносяться відомості про найменування та місцезнаходження організаційно-правових форм адвокатської діяльності.

Пункт 1.1 статті 1 зазначеного Порядку встановлює, що ЄРАУ – це електронна база даних, яка містить відомості про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» набули права на заняття адвокатською діяльністю, та про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності.

Пункт 1.6. Порядку визначає, що РАР та РАУ забезпечують відповідність відомостей, що вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України, даними документів, на підставі яких здійснюється їх внесення.

Таким чином, із метою коректного та своєчасного внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України бажано подавати Раді адвокатів регіону письмову заяву та копію документа, який підтверджує факт створення, реорганізації або ліквідації адвокатського бюро.

5. Частина п'ята коментованої статті визначає, що стороною в договорі про надання правової (правничої) допомоги є саме адвокатське бюро. Принциповою відмінністю між наданням правової (правничої) допомоги адвокатом індивідуально і наданням її адвокатським бюро є те, що в останньому випадку стороною договору про надання правової допомоги є юридична особа. Також це впливає на видачу відповідного ордера або від імені адвоката, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, або від імені адвокатського бюро (об'єднання).

6. Залучаючи адвоката на підставі договору, керівник (засновник) адвокатського бюро повинен урахувати не лише вимоги Закону, а й норми ПАЕ (затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017), зокрема ст.ст. 14, 15, 16, 36, 61, 68 Правил, які, за визначенням у ст. 1 Правил, доповнюють та конкретизують чинне законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Так, зокрема, адвокат надає правову допомогу клієнту винятково на підставі договору про надання правової (правничої) допомоги. Таким чином, у разі, якщо стороною договору про надання правової

(правничої) допомоги є адвокатське бюро, яке, в свою чергу, залучає адвоката для надання правової допомоги конкретному клієнту адвокатського бюро, в такому випадку адвокатське бюро має укласти з таким залученим адвокатом договір про надання правової допомоги в інтересах такого клієнта. Клієнт має надати свою згоду на надання йому правової допомоги залученим адвокатом, а також (на вимогу клієнта) його необхідно поінформувати щодо наявності у залученого адвоката належної кваліфікації (ст.ст. 14, 15, 16 Правил).

Особливості розірвання договору про надання правової (правничої) допомоги, укладеного з адвокатським бюро або об'єднанням (у тому числі питання заміни залученого адвоката), поширення дії ПАЕ на адвокатські бюро та об'єднання, відповідальність керівника адвокатського бюро та об'єднання визначені у ст.ст. 36, 61 та 68 Правил.

Отже, крім обов'язку забезпечення залученому на підставі договору адвокату гарантій адвокатської діяльності (серед яких, зокрема, заборона втручання в адвокатську діяльність, заборона розголошення адвокатської таємниці, заборона втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом, заборона втручання у правову позицію адвоката), на адвокатське бюро покладаються зобов'язання, передбачені ПАЕ, що зазначені вище.

Стаття 15. Адвокатське об'єднання

1. Адвокатське об'єднання є юридичною особою, створеною шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників), і діє на підставі статуту.

2. Державна реєстрація адвокатського об'єднання здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

3. Адвокатське об'єднання має самостійний баланс, може відкривати рахунки у банках, мати печатку, штампи і бланки із своїм найменуванням.

4. Про створення, реорганізацію або ліквідацію адвокатського об'єднання, зміну складу його учасників адвокатське об'єднання протягом трьох днів з дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців письмово повідомляє відповідну раду адвокатів регіону.

5. Стороною договору про надання правової допомоги є адвокатське об'єднання. Від імені адвокатського об'єднання договір про надання правової допомоги підписується учасником адвокатського об'єднання, уповноваженим на це довіреністю або статутом адвокатського об'єднання.

6. Адвокатське об'єднання може залучати до виконання укладених об'єднанням договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах. Адвокатське об'єднання зобов'язане забезпечити дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

1. Адвокатське об'єднання, на відміну від адвокатського бюро, повинно мати у складі засновників (учасників) мінімум двох адвокатів.

Для цілей застосування частини першої коментованої статті не має значення, чи здійснює адвокат незалежну професійну діяльність на момент ухвалення ним рішення про створення (вступ до) адвокатського об'єднання. Хоча Закон і визначає, що адвокатом є особа, яка здійснює адвокатську діяльність, проте таке розуміння Закону встановлювало б обмеження щодо вільного обрання адвокатом форми здійснення адвокатської діяльності.

Опосередковано цю думку підтримує і ВС. Касаційний цивільний суд у складі ВС в постанові від 31.05.2018 (справа № 750/9213/16-ц, провадження № 61–9212св18) зазначив, зокрема, що адвокатська діяльність є незалежною професійною діяльністю відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а тому особа не може вважатися незайнятою особою з часу отримання нею свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю незалежно від часу взяття її на облік органами Державної фіскальної служби України.

Відповідно до висновків Касаційного цивільного суду у складі ВС тільки відповідна реєстрація в ЄРАУ інформації про припинення або зупинення такої діяльності наділяє особу статусом незайнятої з відповідними наслідками.

Проект статуту адвокатського об'єднання (примірний) розміщено, зокрема, на сайті НААУ за посиланням unba.org.ua/forms-of-advocacy.

Щодо визначення в статуті порядку виплати дивідендів, то в цьому випадку необхідно враховувати позицію фіскальних органів та судову практику. Справа в тому, що під час практичного

застосування положень коментованої статті виникало питання про можливість наділення адвокатського об'єднання статусом неприбуткової організації.

Відповідно до листа Державної фіскальної служби України від 25.08.2016 № 8984/Ф/99–99–15–02–02–15 «Щодо оподаткування діяльності адвокатських об'єднань» адвокатське об'єднання, діяльність якого заснована зазвичай на платній основі (передбачає одержання гонорару), в якого дохід (прибуток) або його частина розподіляється серед засновників (учасників), членів такого об'єднання, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб, не може набувати статусу неприбуткової організації.

Аналогічна позиція викладена в ухвалі Вищого адміністративного суду України від 05.09.2017, справа № К/800/2815/14, реєстраційний номер рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень 68694893.

2. Перелік документів, що подаються для реєстрації адвокатського об'єднання, визначено в статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

Законодавство не встановлює обмежень щодо можливості використання у найменуванні адвокатського об'єднання прізвищ його учасників (учасника).

3. *Щодо наявності в адвокатського об'єднання як юридичної особи самостійного балансу, права на використання бланків, печаток та штампів – див. коментар до ч. 2 ст. 13 та ч. 3 ст. 14 Закону.*

4. *Щодо повідомлення РАР про створення, реорганізацію або ліквідацію адвокатського об'єднання, зміну складу його учасників – див. коментар до ч. 4 ст. 14 Закону.*

5. Частина п'ята коментованої статті встановлює, що коли стороною в договорі про надання правової (правничої) допомоги є саме адвокатське об'єднання (як юридична особа), договір підписується уповноваженим учасником такого об'єднання, повноваження якого передбачені статутом адвокатського об'єднання або довіреністю. Таким чином, Закон дозволяє підписувати договори про надання правової (правничої) допомоги як уповноваженому учаснику, визначеному в статуті, так і адвокату – учаснику об'єднання, який у статуті не визначений, проте наділений такими повноваженнями на підставі довіреності. З урахуванням вимог ст. 638 Цивільного кодексу Укра-

їни укладення договору (тобто досягнення згоди з усіх істотних умов договору) та підписання договору не є тотожними поняттями. Таким чином, у кожному конкретному випадку укладення договору про надання правової (правничої) допомоги від імені адвокатського об'єднання має видаватися окрема довіреність на підписання кожного такого договору.

6. *Щодо залучення адвокатів на договірних засадах – див. коментар до ч. 6 ст. 14 Закону.*

Стаття 16. Помічник адвоката

1. Адвокат може мати помічників з числа осіб, які мають повну вищу юридичну освіту. Помічники адвоката працюють на підставі трудового договору (контракту), укладеного з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, з додержанням вимог цього Закону і законодавства про працю.

2. Помічник адвоката виконує доручення адвоката у справах, що знаходяться у провадженні адвоката, крім тих, що належать до процесуальних повноважень (прав та обов'язків) адвоката.

3. Положення про помічника адвоката затверджується Радою адвокатів України.

4. Помічнику адвоката забороняється суміщати роботу в адвоката з діяльністю, несумісною з діяльністю адвоката. Помічником адвоката не можуть бути особи, зазначені в частині другій статті 6 цього Закону.

1. Помічник адвоката – це фізична особа, яка здійснює діяльність на підставі та в порядку, що передбачені чинним законодавством України.

Правовою основою діяльності помічника адвоката є Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Кодекс законів про працю України, ПАЕ, інші законодавчі акти, Положення про помічника адвоката та акти НААУ, РАУ.

Помічником адвоката може бути фізична особа, яка:

– є громадянином України або іноземним громадянином, чи особою без громадянства, які у встановленому порядку отримали дозвіл на працевлаштування в Україні на посаду помічника адвоката;

– має повну вищу юридичну освіту здобуту в Україні або в іноземних державах та визнану в Україні в установленому законом порядку. При цьому вищою юридичною освітою вважається здобуття

особою освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» (до набрання чинності Закону України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII), «магістр» та/або отримання відповідно диплома спеціаліста, магістра за спеціальностями «Правознавство», «Правоохоронна діяльність», «Міжнародне право»;

- володіє державною мовою;
- прослухала спеціальний курс-інструктаж уведення в професію помічника адвоката у Вищій школі адвокатури НААУ.

Помічники адвоката працюють на підставі трудового договору (контракту), укладеного з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, з додержанням вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Положення про помічника адвоката та Кодексу законів про працю України. На помічника адвоката поширюються усі соціальні гарантії, передбачені чинним законодавством України про працю.

Адвокат іноземної держави, якого включено до ЄРАУ, може мати помічника, який діятиме винятково в межах повноважень, наданих адвокату іноземної держави, з оформленням їх трудових відносин із додержанням вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та законодавства України про працю.

РАР вносить дані про помічника адвоката до ЄРАУ відповідно до Порядку ведення ЄРАУ, затвердженого Радою адвокатів України, та видає помічнику посвідчення помічника адвоката.

2. Помічник адвоката здійснює свою діяльність винятково за письмовим або усним дорученням адвоката у справах, що знаходяться у провадженні адвоката на всій території України та за її межами, якщо це не суперечить законодавству іноземної держави.

Помічник адвоката (адвокатського бюро, об'єднання) має право: 1) користуватися інформаційними базами даних, телекомунікаційними мережами та спеціальною літературою адвоката; 2) вносити пропозиції щодо організації своєї роботи; 3) за погодженням з адвокатом брати участь у конференціях, семінарах, круглих столах, форумах, інших науково-практичних заходах, проходити стажування; 4) брати участь у нарадах, зборах трудового колективу та інших заходах відповідного адвокатського бюро, адвокатського об'єднання; 5) підвищувати свій професійний рівень у системі підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів та отримувати відповідний сертифікат, встановленої Порядком підвищення кваліфікації адвокатів України форми.

Помічник адвоката, за умови надання письмової згоди клієнтом адвоката (адвокатського бюро, об'єднання), має право: 1) брати участь у попередній підготовці судових справ до розгляду, за дорученням адвоката готувати проекти запитів, листів, позовних заяв, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, інших процесуальних документів, які використовуються адвокатом; 2) за дорученням адвоката отримувати відповіді на адвокатські запити, робити витяги з матеріалів адвокатського досьє, робити копії та витяги з документів, наданих у розпорядження адвоката клієнтом; 3) бути присутнім під час консультацій адвоката, під час проведення слідчих дій та в судових засіданнях; 4) збирати документи та інші матеріали, необхідні адвокату для виконання прийнятих ним доручень; 5) виконувати доручення правового характеру, вести за дорученням та під контролем адвоката нескладні судові справи та надавати консультації з питань законодавства; 6) у нескладних справах за дорученням адвоката знайомитися з матеріалами справи, робити виписки та копії; 7) за дорученням адвоката, якщо таке передбачено в договорі із клієнтом, подавати документи (заяви, клопотання, позови, пояснення тощо), виготовлені адвокатом, за підписом і зазначенням процесуального статусу адвоката, в підрозділи правоохоронних та судових органів, до компетенції яких віднесено реєстрацію таких документів, за винятком випадків подання процесуальних документів у самому процесі слідчої, процесуальної дії або судовому засіданні; 8) здійснювати інші дії, не заборонені законодавством.

Помічник адвоката зобов'язаний: 1) своєчасно та якісно виконувати доручення адвоката; 2) дотримуватися строків підготовки документів та виконання доручень; 3) постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію; 4) дбайливо ставитися до майна адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання); 5) не допускати порушень прав і свобод людини та громадянина; 6) дотримуватись ПАЕ; 7) зберігати адвокатську таємницю.

Помічник адвоката не може бути захисником підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого або представником потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача або свідка у кримінальному провадженні, а також представником фізичної або юридичної особи, держави, органу державної влади, органу місцевого самоврядування у цивільному, господарському, адміністративному судочинствах.

Розголошення адвокатської таємниці є дисциплінарним проступком, за який до помічника адвоката застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення (це дисциплінарне стягнення є іншим дисциплінарним стягненням, що може бути застосоване до помічників адвоката, як того вимагає стаття 147 Кодексу законів про працю України, і встановлене Положенням про помічника адвоката).

Адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) несе повну відповідальність за дії помічника адвоката при виконанні доручень. Адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) несе матеріальну відповідальність, передбачену законодавством, перед третіми особами у разі завдання матеріальної шкоди помічником адвоката при виконанні доручень.

3. Чинне Положення про помічника адвоката затверджено рішенням РАУ від 25 вересня 2015 року № 113 (останні зміни внесені рішенням РАУ від 08 вересня 2018 року № 140). Це Положення визначає єдині засади організації, правовий статус та умови діяльності особи, яка займає посаду помічника адвоката та регламентує умови і порядок використання адвокатами при здійсненні своєї професійної діяльності праці помічників.

4. Помічнику адвоката забороняється суміщати роботу з діяльністю, несумісною з діяльністю адвоката. Несумісною з діяльністю адвоката є: робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» (проте вказаний Закон втратив чинність 01 вересня 2016 року, чинним є Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону, визначені у пункті 1 частини першої статті 3)); військова або альтернативна (невійськова) служба; нотаріальна діяльність; судово-експертна діяльність.

Не може бути помічником адвоката особа, яка:

- має непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі;
- визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;
- позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – протягом двох років із дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;

– звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги або вчинення корупційного правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення.

Стаття 17. Єдиний реєстр адвокатів України

1. Рада адвокатів України забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до цього Закону набули права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності. Внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України здійснюється радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України.

2. До Єдиного реєстру адвокатів України вносяться такі відомості:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові адвоката;
- 2) номер і дата видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, номер і дата прийняття рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (номер і дата прийняття рішення про включення адвоката іноземної держави до Єдиного реєстру адвокатів України);
- 3) найменування і місцезнаходження організаційної форми адвокатської діяльності, номери засобів зв'язку;
- 4) адреса робочого місця адвоката, номери засобів зв'язку;
- 5) інформація про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю;
- 6) інші відомості, передбачені цим Законом.

Адресою робочого місця адвоката є місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності або адреса фактичного місця здійснення адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності. У разі наявності декількох адрес робочих місць адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України вноситься лише одна адреса робочого місця адвоката.

3. Адвокат протягом трьох днів з дня зміни відомостей про себе, що внесені або підлягають внесенню до Єдиного реєстру адвокатів України, письмово повідомляє про такі зміни раду адвокатів регіону за адресою свого робочого місця, крім випадків, якщо ці зміни вносяться на підставі рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

4. Інформація, внесена до Єдиного реєстру адвокатів України, є відкритою на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України. Рада адвокатів України і відповідні ради адвокатів регіонів надають витяги з Єдиного реєстру адвокатів України за зверненням адвоката або іншої особи.

5. Відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру адвокатів України, включаються до нього не пізніше дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону відповідної інформації, крім випадків, установлених цим Законом.

6. Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України затверджується Радою адвокатів України.

7. З метою ведення Єдиного реєстру адвокатів України дозволяється обробка персональних даних фізичних осіб відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних.

1. Частина перша коментованої статті, насамперед, визначає суб'єкта адміністрування Єдиного реєстру адвокатів України. На відміну від багатьох країн світу, де адвокатський реєстр ведеться державними органами, в Україні це питання віднесено до компетенції органу адвокатського самоврядування – РАУ. Такий підхід дозволяє краще забезпечити дотримання гарантій професійної діяльності адвоката й зменшити можливість штучного усунення адвоката від надання правничої допомоги.

Метою ЄРАУ окреслено збирання, зберігання, облік та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до Закону набули права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності.

Закон встановлює, що внесення відомостей до ЄРАУ здійснюється радами адвокатів регіонів та РАУ. Порядок ведення ЄРАУ, затверджений рішенням РАУ від 17.12.2012 № 26 (із змінами від 14.02.2019 № 20), конкретизує, що відомості до ЄРАУ вносяться за дворівневим принципом. Перший рівень внесення відомостей до ЄРАУ забезпечується радами адвокатів регіонів, другий рівень внесення відомостей до ЄРАУ забезпечується Радою адвокатів України.

РАР призначає відповідальну особу (осіб) – адміністратора бази даних ЄРАУ, який вносить відомості до ЄРАУ на першому рівні на підставі інформації та документів, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та актами НААУ.

Адміністратори бази даних ЄРАУ Секретаріату РАУ перевіряють правильність, повноту та точність інформації (відомостей), внесеної на першому рівні, а також скан-копії документів, які є підставою для внесення таких відомостей, слідуючи вказівкам системи бази даних, корегують її у випадку необхідності та затверджують її. При внесенні відомостей до бази даних ЄРАУ адміністратор першого рівня направляє адміністратору другого рівня за допомогою електронної пошти чи відповідно до команд програмного продукту (системи) бази даних ЄРАУ електронну версію (скан-копії) документів, на підставі яких такі відомості внесено.

У випадку сумнівів щодо достовірності чи неточності відомостей (інформації), внесених до бази даних ЄРАУ першим рівнем, а також виявлення адміністратором другого рівня її неповноти, останній може витребувати додаткове підтвердження таких відомостей у раді адвокатів регіону, які рада зобов'язана надати адміністратору другого рівня невідкладно.

У момент затвердження адміністратором ЄРАУ другого рівня відомостей, отриманих від адміністратора ЄРАУ першого рівня, вони набувають статус відомостей (інформації) другого рівня і стають активними та відкритими на офіційному веб-сайті НААУ для загального доступу, за винятком окремих випадків.

2. Частина друга коментованої статті містить перелік відомостей, що включаються до ЄРАУ: прізвище, ім'я та по батькові адвоката; номер і дата видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, номер і дата прийняття рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (номер і дата прийняття рішення про включення адвоката іноземної держави до Єдиного реєстру адвокатів України); найменування і місцезнаходження організаційної форми адвокатської діяльності, номери засобів зв'язку; адреси робочих місць адвоката (із зазначенням основної та/або додаткових адрес робочого місця), номери засобів зв'язку; адреси електронної пошти; інформація про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю; інформація про щорічне підвищення кваліфікації адвокатів, що надається Вищою школою адвокатури; інші відомості, передбачені Законом.

Необхідно зазначити, що адвокатська практика виявила потребу розширення змістовної частини профайлу адвоката в ЄРАУ й внесення туди додаткової інформації. Згідно зі змінами, внесеними

до Порядку ведення ЄРАУ від 22.09.2017, за заявою адвоката до ЄРАУ можуть бути внесені відомості щодо: додаткових адрес робочих місць, засобів зв'язку; помічників/стажистів адвоката; загального стажу адвокатської діяльності (на підставі документів, що підтверджують такий стаж, у тому числі довідки з КДКА регіону щодо роботи в колегії адвокатів до 1993 року); займаної посади в органах адвокатського самоврядування; категорій ведення справ; нагород (почесних звань, відзнак тощо); адрес його офіційних сторінок у соціальних мережах; моделі та серійного номера комп'ютерної техніки, що використовує адвокат; характеристик та відповідних серійних номерів носіїв інформації, які використовує адвокат у своїй діяльності; транспорту, який використовує адвокат; логотипу та/або найменування веб-сайту АО, АБ, в якому адвокат здійснює адвокатську діяльність, тощо.

Щоправда, розширений функціонал ЄРАУ адвокат може використати безкоштовно лише частково, оскільки рішенням РАУ «Питання організаційного забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України» від 22 вересня 2017 року № 191 затверджено щорічну плату (внесок) за опрацювання, внесення та розміщення додаткової інформації у профайлі адвоката (за його бажанням) у базі даних ЄРАУ на офіційному веб-сайті НААУ: логотипу та/або найменування веб-сайту АО, АБ, в якому адвокат здійснює адвокатську діяльність, – у розмірі однієї мінімальної заробітної плати станом на день подання до РАР таких відомостей; категорій справ, які веде адвокат (не більше 10 категорій), – у розмірі 50% від однієї мінімальної заробітної плати станом на день подання до РАР таких відомостей; нагород, почесних звань, відзнак тощо – у розмірі 50% від однієї мінімальної заробітної плати станом на день подання до РАР таких відомостей.

Крім посилення рекламного інструментарію, збільшені можливості ЄРАУ дозволяють краще забезпечити дотримання гарантій адвокатської діяльності шляхом розміщення інформації про додаткові адреси робочих місць, засоби зв'язку; моделі та серійні номери комп'ютерної техніки, що використовує адвокат; характеристики та відповідні серійні номери носіїв інформації, які використовує адвокат у своїй діяльності; транспорт, який використовує адвокат.

3. Частина третя коментованої статті фіксує обов'язок адвоката протягом трьох днів з дня зміни відомостей про себе, що внесені або підлягають внесенню до ЄРАУ, письмово повідомляти про такі зміни раду адвокатів регіону за адресою свого робочого місця, крім

випадків, якщо ці зміни вносяться на підставі рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

За загальним правилом відомості, що підлягають внесенню до ЄРАУ, включаються до нього адміністратором бази даних ЄРАУ РАР не пізніше дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону відповідної інформації.

4. Частина четверта коментованої статті передбачає, що інформація, внесена до ЄРАУ, є відкритою на офіційному веб-сайті НААУ (<http://erau.unba.org.ua>). Будь-який користувач мережі Інтернет може цілодобово в режимі безкоштовного доступу ознайомитися із відомостями з ЄРАУ, скориставшись інтерфейсом простого чи розширеного пошуку.

Закон також закріплює обов'язок РАУ і відповідних рад адвокатів регіонів надати витяги з Єдиного реєстру адвокатів України за зверненням адвоката або іншої особи.

Згідно з Порядком ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженого рішенням РАУ від 17.12.2012 № 26 (із змінами від 14.02.2019 № 20), витяги з ЄРАУ видаються безоплатно. Витяг з ЄРАУ, якщо він видається безпосередньо РАУ чи радою адвокатів регіону, видається та посвідчується відповідно головою РАУ (заступниками) чи уповноваженим на це працівником або головою РАР чи уповноваженим на це членом ради і скріплюється печаткою відповідної ради.

Зразок, форма та опис бланку витягу з Єдиного реєстру адвокатів України затверджено рішенням РАУ від 08.02.2018 № 6.

5–7. Частина п'ята, шоста й сьома коментованої статті уточнюють організаційно-технічні й нормативні основи функціонування ЄРАУ, конкретизуючи строки внесення відомостей до реєстру (не пізніше дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону відповідної інформації) та дозволяючи обробку персональних даних й корпоративну регламентацію Порядку ведення ЄРАУ, що був затверджений рішенням РАУ від 17.12.2012 № 26.

Стаття 18. Об'єднання адвокатів

1. Адвокати мають право створювати в установленому законом порядку місцеві, всеукраїнські і міжнародні об'єднання.

2. Адвокати, їх об'єднання можуть бути членами міжнародних організацій адвокатів та юристів.

1. На виконання п. 34 Основних положень про роль адвокатів, прийнятих у серпні 1990 р. VIII Конгресом ООН з попередження злочинів, адвокати мають право створювати в установленому законом порядку професійні об'єднання (асоціації) адвокатів місцевого, всеукраїнського та міжнародного рівнів. Об'єднання адвокатів – це самоврядні добровільні професійні організації адвокатів. Вони створюються для захисту та представництва інтересів адвокатів, постійного навчання та перепідготовки, підвищення професійного рівня. Особливості діяльності об'єднань адвокатів визначаються їх статутами. Виконавчі органи професійних адвокатських організацій обираються їх членами і здійснюють свої функції без зовнішнього втручання. Професійні організації адвокатів відіграють важливу роль у підтриманні професійних стандартів та етичних норм, захищають своїх членів від переслідувань та необґрунтованих обмежень і посягань.

Об'єднання адвокатів – самоврядні професійні добровільні організації адвокатів, які створюються для захисту інтересів самих адвокатів, необхідно відрізнити від *адвокатських об'єднань* – однієї з організаційно-правових форм адвокатської діяльності з надання професійної правничої допомоги клієнтам (ст. 15 цього Закону), організаційних форм адвокатського самоврядування (ст. 46 цього Закону) та НААУ, яка є недержавною некомерційною професійною організацією з обов'язковим членством, тобто об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування (ст. 45 цього Закону).

Першою незалежною самоврядною професійною організацією адвокатів в Україні була *Спілка адвокатів України*, створена у 1990 році з метою об'єднання зусиль адвокатів республіки для формування демократичної правової держави; підвищення рівня юридичної допомоги, ролі й авторитету адвокатури в суспільстві й державі; сприяння законодавчому закріпленню індивідуальної, приватної адвокатської діяльності; досягнення адвокатурою повної самостійності та самоврядування; захисту професійних прав і соціальних інтересів адвокатів, їхніх честі та гідності; поширення історичних традицій української адвокатури; розвитку і поглиблення міжнародних зв'язків адвокатів. Згодом відділення САУ охопили всі регіони України.

У 2006 році була створена ще одна всеукраїнська самоврядна професійна організація адвокатів – *Всеукраїнська громадська організація*

«Асоціація адвокатів України», яка є громадською неприбутковою організацією, котра діє на засадах професійної належності та об'єднує адвокатів для сприяння розвитку та зміцнення інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, підвищення ролі й авторитету адвокатури в суспільстві та задоволення і захисту прав та законних інтересів членів Асоціації. Асоціація має всеукраїнський статус – її діяльність поширюється на територію всієї України. На сьогодні членами Асоціації є представники адвокатських кіл із 24 регіонів нашої держави. ААУ постійно проводить широкомасштабні всеукраїнські та регіональні форуми, круглі столи, лекції, майстер-класи з підвищення кваліфікації адвокатів з актуальних питань правозастосування. Девіз ААУ – «Ми відкриті для всіх адвокатів України!». Асоціація має Науково-експертну раду, 25 профільних комітетів, власне офіційне друковане видання «Бюлетень Асоціації адвокатів України». На сторінках цього журналу читачі мають можливість ознайомитися з анонсами та пост-релізами заходів, які проводяться ААУ, отримати інформацію щодо нових проєктів, програм ААУ, ознайомитися зі статтями адвокатів та науковців на актуальні теми. Асоціація адвокатів України активно використовує сайт ААУ <http://www.uaa.org.ua/> та соціальні мережі, правничу пресу для поширення інформації про свою діяльність. ААУ має власну сторінку на www.facebook.com та www.linkedin.com.

Адвокати можуть бути членами й інших громадських організацій юристів, які функціонують на підставі Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року. Найвідомішими з них є *Всеукраїнська добровільна громадська організація «Союз юристів України»* (заснована у 1991 році), що об'єднує діячів правової сфери України з метою встановлення верховенства права в Україні, сприяння юристам України в задоволенні та захисті їхніх професійних і соціальних потреб, підвищення рівня їхньої громадської активності, посилення впливу представників правової сфери на суспільно-політичні процеси країни, співробітництва в розробці та реалізації державної правової політики; *Всеукраїнська громадська організація «Асоціація правників України»* (АПУ заснована у 2002 році), яка створена на засадах професійної належності та об'єднує представників юридичної професії та інших зацікавлених у правничій сфері осіб. Робота Асоціації правників України ґрунтується на особистій ініціативі й зацікавленості її членів.

2. Адвокати, їх об'єднання можуть бути членами міжнародних організацій адвокатів та юристів. Незмінну підтримку в реалізації європейського вибору українській адвокатурі надають ключові міжнародні професійні організації – Рада адвокатських та правничих товариств Європи (CCBE), Міжнародна асоціація юристів (IBA), Міжнародна спілка адвокатів (UIA).

Рада адвокатських та правничих товариств Європи (CCBE) (англ. *Council of Bars and Law Societies of Europe*) була створена у 1960 р. Ця міжнародна організація представляє асоціації адвокатів та правничі спілки 32 країн-членів та ще 12 країн, які мають статус асоційованих членів чи спостерігачів, і об'єднує понад один мільйон європейських юристів. Рада представляє європейських адвокатів головним чином перед органами ЄС, але й також перед міжнародними організаціями. Рада відіграє важливу роль у межах правових систем Ради Європи та ЄС, а також майже в усіх державах Європи у впровадженні стандартів юридичної професії, забезпеченні незалежності, верховенства права в адвокатській діяльності, а також свободи у наданні правничої допомоги в країнах Європи.

Міжнародна асоціація юристів (IBA), яка була заснована у 1947 році, є спілкою міжнародних юристів-практиків, асоціацій адвокатів і юридичних товариств. На цей час IBA має в своєму складі більше ніж 80 000 індивідуальних юристів і 200 асоціацій адвокатів і юридичних товариств. Її всесвітня штаб-квартира знаходиться в Лондоні (Велика Британія), вона має регіональні відділення у Вашингтоні, округ Колумбія (США), Сеулі (Південна Корея) та Сан-Паулу (Бразилія).

Міжнародна спілка адвокатів (UIA) має понад мільйон індивідуальних та колективних членів з 120 країн світу.

Також слід зазначити і про *Американську асоціацію юристів* (англ. *American Bar Association, ABA*), яка була заснована у 1878 р. у Саратога-Спрингс сотнею юристів з 21 штату. ААЮ – національне об'єднання юристів США, проте приймає в свої члени й юристів інших країн світу, є однією з найбільших асоціацій у світі. Серед своїх основних цілей організація декларує вироблення нормативів юридичної освіти для профільних ЗВО та розробку етичних стандартів для юристів різних спеціалізацій. Надає активну допомогу в розвитку української адвокатури. На сьогодні ААЮ має 410 000 членів, найбільші офіси в Чикаго (штаб-квартира) і Вашингтоні.

РОЗДІЛ ІІІ. ВИДИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ АДВОКАТА. ГАРАНТІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 19. Види адвокатської діяльності

1. Видами адвокатської діяльності є:

1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;

2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;

3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування

в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань.

Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом.

1. Перелік видів адвокатської діяльності, який відображений у коментованій статті, становить собою орієнтовні напрями діяльності адвоката для виконання покладеного на нього конституційного обов'язку щодо надання професійної правничої допомоги. Такий перелік призначений насамперед для визначення самими адвокатами напрямів та меж їхньої професійної діяльності, а також орієнтування їхніх клієнтів щодо тих видів допомоги, які можуть бути ними отримані при зверненні до адвоката.

Перелік різновидів адвокатської діяльності вказує на можливість виокремлення процесуальної та непроцесуальної форми діяльності адвоката щодо надання правової допомоги. Незалежно від того, яку форму своєї діяльності реалізує адвокат, за ним зберігається професійний статус адвоката, і така особа повинна найменуватися «адвокат-захисник», «адвокат-представник» або ж власне терміном «адвокат», наприклад, при наданні правової допомоги свідку. Безсумнівно, що за значенням і обсягом центральне місце посідає процесуальна форма діяльності адвоката, але в жодному разі не слід применшувати й ролі непроцесуальної, яка може передувати та (або) супроводжувати процесуальну форму. З подібних позицій виходить й Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства 1988 року, в п. 1.1 якого зазначено, що адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чий права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій.

Серед значного переліку видів адвокатської діяльності пріоритет має надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань (п. 1 ч. 1 коментованої статті). Це зумовлено тим, що такий вид професійної діяльності адвоката за своєю суттю є, по-перше,

одним із найбільш об'ємних, а, по-друге, переважно саме він є первинним етапом для інших видів адвокатської діяльності. Про те, що обов'язки адвоката щодо клієнта мають включати насамперед консультації клієнта щодо його прав та обов'язків, з роз'ясненням принципів роботи правової системи, оскільки вони стосуються прав і обов'язків клієнта, йдеться в Основних положеннях про роль адвокатів (п. 13).

Ураховуючи, з одного боку, те, що надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань може стосуватися різних галузей права (кримінального, адміністративного, цивільного, сімейного, трудового тощо), з іншого – професійний обов'язок адвоката, який передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування, доскональність у врахуванні всіх обставин, що стосуються доручення клієнта та можливих правових наслідків його виконання, ретельну підготовку до виконання доручення (ст. 11 ПАЕ), адвокат має постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві. Це передбачає насамперед необхідність систематичного ознайомлення із значною кількістю як законодавчих, так і підзаконних нормативно-правових актів та практикою їх застосування.

Здійснюючи такий вид своєї діяльності, адвокату слід пам'ятати, що зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, а також складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності, становлять адвокатську таємницю (ч. 1 ст. 22 Закону).

Адвокату слід обережно здійснювати адвокатську діяльність за допомогою соціальних мереж, інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет шляхом надання правової допомоги, професійних порад та юридичних консультацій, адресованих та/або доступних необмеженому колу осіб (ст. 58 ПАЕ). Зокрема, адвокат повинен ураховувати наслідки такого спілкування для його професійної незалежності у майбутньому при здійсненні адвокатської діяльності та брати до уваги обмеження, що встановлені для адвокатської діяльності в частині повноти та сприйняття інформації, забезпечення її конфіденційності й збереження. При користуванні соціальними мережами, Інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет, в тому числі щодо надання юридичних

консультацій та професійних порад, адвокат повинен урахувувати параметри їх конфіденційності, а також контекст, потенційну аудиторію та забезпечити чіткість і однозначність коментарів, виключаючи при цьому і можливість виникнення конфлікту інтересів.

Надання усних і письмових консультацій, роз'яснень із правових питань з подальшим записом про це в журналі та врученням клієнту документа, що підтверджує оплату гонорару (винагороди), є однією з підстав, коли договір про надання правової допомоги може вчинятися усно.

Пункт 1 ч. 1 коментованої статті передбачає й такий вид професійної діяльності адвоката, як правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави. Юрисконсульство становить собою напрям діяльності адвоката щодо правового обслуговування зазначених суб'єктів, які, як правило, не мають у своєму штаті власних юристів.

Складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру є наступним видом адвокатської діяльності. Цей вид діяльності адвоката, зокрема, є наслідком якісного надання консультацій та роз'яснень з правових питань, для належної реалізації якого адвокат наділяється професійним правом складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку (п. 4 ст. 20 Закону). У цивільному, господарському та адміністративному судочинстві такими є заяви по суті справи (позовна заява; відзив на позовну заяву (відзив); відповідь на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо позову або відзиву) та заяви з процесуальних питань (у заявах, клопотаннях і запереченнях, що подаються в письмовій або усній формі, викладаються вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування учасників справи щодо процесуальних питань) (ст. 174 і 182 ЦПК України, ст. 161 і 169 КПК України та ст. 159 і 166 КАС України). При поданні адвокатом-представником до суду заяви, скарги, клопотання (можуть подаватись й в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи) він повинен додати довіреність або інший документ, що посвідчує його повноваження, якщо в справі немає підтвердження такого повноваження на момент подання відповідної заяви, скарги, клопотання.

Видами адвокатської діяльності, що передбачені п. 3, 4 та 6 ч. 1 коментованої статті, є захист та представництво. В аспекті проце-

суальної форми діяльності адвоката захист та представництво є основними напрямками (функціями) його професійної діяльності, які не виключають один одного, а навпаки – є взаємопов'язаними, притаманними всій процесуальній його діяльності та спрямованими на досягнення єдиної мети, а саме сприяння реалізації та забезпеченню захисту прав, свобод та інтересів клієнта.

Адвокат набуває статус захисника чи представника як учасник, наприклад, кримінального провадження, з урахуванням того, яку саме функцію як ключову він повинен у конкретному випадку виконувати – захист обвинуваченого, представництво потерпілого. Якщо жодна з вказаних функцій у такому випадку не отримує значення ключової, тоді він набуває статус власне адвоката (наприклад, адвокат свідка).

Частина 4 ст. 131–2 Конституції України передбачає, що винятково адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Такою нормою український законодавець фактично встановлює монополію адвокатури щодо захисту та представництва особи в суді, закріплюється поетапний механізм її запровадження. У цій же статті зазначено, що законом можуть визначатися винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Так, у ст. 60 ЦПК України йдеться, що представником у суді може бути адвокат або законний представник, а під час розгляду спорів, що виникають із трудових відносин та справ у малозначних спорах (малозначні справи) (ч. 6 ст. 19 Кодексу), представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, які не можуть бути представниками. Подібні норми щодо представництва при розгляді справ у малозначних спорах та справ незначної складності містяться відповідно в ГПК України (ч. 2 ст. 58) та КАС України (ч. 2 ст. 57).

Адвокат у кримінальному судочинстві може бути представником потерпілого та цивільного позивача (можуть мати й законного представника), а також цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Представником вказаних учасників кримінального провадження може бути і керівник, інша особа,

уповноважена законом або установчими документами та працівник юридичної особи (у випадку, якщо потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем є юридична особа).

Захист є ключовим напрямом діяльності адвоката в контексті кримінального судочинства та в провадженні у справах про адміністративні правопорушення, який за своєю природою найбільш повно відтворює особливу роль адвокатури як інституту громадянського суспільства. Захист у кримінальному судочинстві – це професійна діяльність адвоката-захисника, що здійснюється насамперед з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого. Такий вид адвокатської діяльності в кримінальному судочинстві полягає також у забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

КУпАП передбачає право особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, користуватися при розгляді справи юридичною допомогою адвоката-захисника (ст. 268) і водночас регламентує правовий статус останнього (ст. 271).

Представництво як вид адвокатської діяльності полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону).

КПК України передбачає, що представник користується процесуальними правами потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, інтереси якого він представляє (ч. 4 ст. 58 та ч. 3 ст. 63). У ЦПК (ч. 1 ст. 64), ГПК (ч. 1 ст. 61) та КАС (ч. 1 ст. 60) України закріплені ідентичні норми, відповідно до яких представник, що має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи,

яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки. Ці норми вказують на похідний характер виникнення повноважень адвоката-представника. Незважаючи на похідний характер виникнення повноважень у представника, його процесуальний статус необхідно сприймати як самостійний. Про процесуальну самостійність правового статусу адвоката-представника свідчить насамперед той факт, що він не заміщує особу, яку представляє, а діє поряд з нею, оскільки особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника (ця риса є однією з основних відмінностей процесуального представництва від представництва в матеріальному праві). Але така самостійність має не абсолютний, а відносний характер (адвокат наділений правом самостійно обирати методи та засоби надання правової допомоги своєму клієнту, а з іншого – йому забороняється займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта). Крім цього, адвокат повинен ураховувати й дію принципу пріоритетності інтересів клієнта, але водночас не забувати, що закон і моральність у його професійній діяльності є вищими за волю його клієнта.

Щодо КУпАП, то ч. 3 ст. 270 передбачено, що представники мають право знайомитися з матеріалами справи; заявляти клопотання; від імені особи, інтереси якої вони представляють, приносити скарги на рішення органу (посадової особи), який розглядає справу.

На жаль, в українському законодавстві наявна певна колізія щодо здійснення адвокатом функції представництва в кримінальному провадженні, яка полягає в тому, що ч. 1 ст. 64–1 та ч. 4 ст. 64–2 КПК України передбачено представництво юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та відповідно третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Однак нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не врегульовується такий вид адвокатської діяльності в кримінальному судочинстві.

Видом процесуальної діяльності адвоката є також його участь під час здійснення конституційного судочинства, яку він реалізовує у формі представництва. Специфіка такої професійної діяльності адвоката, порівняно із більш звичними для нього видами проваджень, зумовлена насамперед особливим правовим статусом КСУ та своєрідністю його діяльності, а також у обмеженому правовому регулюванні такого виду діяльності в Законі України «Про Конституційний Суд України».

На жаль, український законодавець не враховує таку особливість конституційного провадження, оскільки у вказаному Законі відсутні будь-які кваліфікаційні вимоги до представників, що не відповідає положенням Рекомендації, яка вироблена в рамках семінару ОБСЄ з людського виміру «Конституційне правосуддя» (14–16 травня 2008 року) щодо введення в державах-учасниках вимоги обов'язкової участі адвоката в конституційному судочинстві (така норма не повинна забороняти можливості бути представником і інших осіб, які можуть діяти лише поряд з адвокатом).

Встановлюючи фактично монополію адвокатури на представництво іншої особи в суді (різновидом якого по суті є і представництво в Конституційному Суді) та закріплюючи в перехідних положеннях Конституції України (п. 11) поетапний механізм запровадження такої монополії, поза увагою українського законодавця залишилося конституційне судочинство, що у певну міру ускладнює процедуру реалізації конституційної норми щодо обов'язкового представництва особи в такому суді професійним представником, тобто адвокатом. Недоліками інституту представництва в конституційному судочинстві також є: відсутність навіть примірного переліку процесуальних прав та обов'язків представника; нерегульований порядок посвідчення його повноважень; відсутність права ініціювати розгляд у Конституційному Суді України в інтересах його клієнтів тощо.

У п. 6 та 7 ч. 2 коментованої статті йдеться про представництво адвокатом інтересів клієнта в контексті непроцесуальної форми його діяльності, вказуючи на представництво інтересів фізичних і юридичних осіб в державних органах, перед фізичними та юридичними особами, а також представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Такі норми суттєво розширюють сферу професійної діяльності адвоката, збільшуючи при цьому можливу територію її реалізації (положення цього Закону уперше надали можливість адвокату здійснювати представництво держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах). Здійснюючи такий вид

адвокатської діяльності, на відміну від реалізації процесуальної форми його діяльності, адвокат наділяється тільки професійними права (правами першого рівня), якими він володіє незалежно від набуття ним конкретного індивідуального правового статусу.

Як окремий вид адвокатської діяльності п. 4 ч. 1 коментованої статті розглядає надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні. На жаль, в українському законодавстві неврегульованим залишається правовий статус адвоката свідка (п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України передбачено, що свідок має право користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 цього Кодексу). Відсутній у КПК України і порядок роз'яснення свідку права на отримання професійної правової допомоги адвоката, що може бути реальною перешкодою в можливості скористатися таким правом.

Не отримав належного врегулювання й такий вид професійної діяльності адвоката, як надання правової допомоги іншій особі, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. Поряд із іншими процесуальними правами за такою особою закріплюється і право користуватися правовою допомогою адвоката на будь-якій стадії проведення обшуку (ст. 236 КПК України), визнаючи при цьому недопустимими докази, які були отримані під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи у зв'язку з недопущенням адвоката до цієї слідчої (розшукової) дії, факт якого зобов'язаний довести адвокат у суді під час судового провадження.

Вид адвокатської діяльності, який передбачений п. 8 ч. 1 коментованої статті (надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань), урегульовується положеннями Кримінально-виконавчого кодексу України. Так, ч. 2 ст. 8 цього Кодексу засудженому гарантується право на правову допомогу (для одержання такої допомоги засуджені, у тому числі й ті, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я) можуть користуватися насамперед послугами адвокатів. Відповідно до ч. 3 ст. 110 вказаного Кодексу для одержання правової допомоги за письмовою заявою засуджених, їхніх близьких родичів, громадських організацій засудженим надається побачення з адвокатом, кількість і тривалість яких не обмежена. Такі побачення надаються адміністрацією колонії при

пред'явленні адвокатом ордера або договору про надання правової допомоги, а також документів, що посвідчують їх особу. За бажанням засудженого або адвоката побачення можуть надаватися наодинці, а за їх згодою засудженому також забезпечується можливість спілкування з адвокатом у приміщенні без суцільного розмежувального захисного скла.

Специфіка надання адвокатом насамперед безоплатної вторинної правової допомоги, яка включає такі види правових послуг, як захист, здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, а також складення документів процесуального характеру врегульовується Законом України «Про безоплатну правову допомогу» (див. коментар до ст. 25 Закону).

2. Частина 2 коментованої статті закріплює положення, згідно з яким адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом. Надаючи своєму клієнту професійну правничу допомогу, адвокат може здійснювати будь-яку діяльність за умови відсутності прямої заборони з боку закону і за умови, що така діяльність не суперечить Правилам адвокатської етики. Зокрема, у ст. 7 вказаних Правил (дотримання законності) зазначається, що адвокат не може давати клієнту поради, свідомо спрямовані на полегшення вчинення правопорушень, або іншим чином умисно сприяти їх вчиненню його клієнтом або іншими особами, оскільки в іншому разі такі дії адвоката можуть бути кваліфіковані не тільки як дисциплінарний проступок, а він ризикує бути визнаний також співучасником злочину (пособником). Також адвокат не має права у своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або цим Правилам. Адвокат у межах наданих йому повноважень вільно визначає засоби та методи надання правової допомоги своєму клієнту та несе, зокрема, дисциплінарну відповідальність за вчинені ним протиправні діяння.

З позицій необхідності розширення законодавчо визначеного переліку видів адвокатської діяльності виходить й Робоча група з реформування законодавства про адвокатуру та безоплатну правову допомогу Ради з питань судової реформи при Президентові України, яка підготувала проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У цьому зако-

нопроекті пропонується, з одного боку, розширити сферу застосування такого виду адвокатської діяльності, як представництво інтересів фізичних і юридичних осіб (у третейських судах, виконавчому провадженні, міжнародних органах та установах, перед фізичними та юридичними особами та їх об'єднаннями, які не мають статусу юридичної особи), а з іншого – передбачити нові види адвокатської діяльності (надання інформації, консультацій і роз'яснень з питань медіації, забезпечення правового супроводу, участь в організації та проведенні процедури медіації; діяльність ескроу-агента (діяльність адвоката, адвокатського бюро або об'єднання за дорученням клієнта щодо тимчасового зберігання депонованих сторонами договору, щодо виконання якого клієнт має інтерес, документів, грошових коштів, цінних паперів, валютних цінностей або іншого майна до настання передбачених таким договором фактів) та фідучіарна діяльність (діяльність адвоката, адвокатського бюро або об'єднання, яка полягає в управлінні майном (грошовими коштами, цінними паперами, валютними цінностями тощо) клієнта від його імені у зв'язку з наданням клієнту правничої допомоги).

Стаття 20. Професійні права адвоката

1. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:

1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами

та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;

5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

8) застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;

11) користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами.

1. У коментованій статті наводиться приблизний перелік прав, якими наділяється адвокат для здійснення своєї професійної діяльності, що не залежить від набуття ним конкретного індивідуального правового статусу захисника, представника чи власне адвоката. Такі права (права першого рівня) спрямовані на забезпечення належних умов виконання договору про надання правової допомоги та поряд з обов'язками адвоката є вихідними і загальноприйнятими елементами його правового статусу. Вони можуть бути реалізовані з моменту як набуття статусу адвоката, так і оформлення його повноважень саме в силу своєї професії, і тому отримали найменування «професійні». В свою чергу, комплекс відповідних процесуальних прав адвокат набуває та може реалізовувати лише з моменту його вступу в процес у відповідному індивідуально-правовому статусі (набувши певний індивідуальний статус, адвокат отримує комплекс як про-

фесійних прав адвоката (права першого рівня), так і процесуальних прав (права другого рівня), який повинен мати назву «статусні права адвоката»). Професійні права адвоката (права першого рівня) теоретично можна поділити на: організаційні права адвоката; права, які засновані на гарантіях його професійної діяльності; права функціонального характеру, які безпосередньо пов'язані із наданням професійної правової допомоги.

Переважна більшість професійних прав адвоката пов'язана із збиранням доказів (відомостей про факти, що можуть бути використані як докази) способами, які не тільки прямо передбачені законом, але й іншими шляхами, що не заборонені законом, ПАЕ і договором про надання правової допомоги. Зокрема, право збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази надає захиснику КПК України (п. 8 ч. 3 ст. 42 та ч. 4 ст. 46), закріплюючи при цьому шляхи їх отримання (витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів – ч. 3 ст. 93 КПК України).

При здійсненні адвокатом будь-якого виду своєї діяльності одним із найбільш важливих є його професійне право на адвокатський запит, порядок реалізації якого врегульовується ст. 24 Закону, де, зокрема, розкривається дефініція поняття «адвокатський запит», в якій чітко передбачається як форма звернення (письмова), так і коло суб'єктів, стосовно яких воно може бути реалізоване (наявна певна колізія з положенням п. 1 ч. 1 коментованої статті, де йдеться про можливість звернення і стосовно фізичних осіб (за їх згодою), але, враховуючи добровільний характер надання такими особами інформації, ставиться під сумнів доцільність використання саме цього механізму).

На жаль, український законодавець не робить чіткої різниці між правом на адвокатський запит і правом на доступ до публічної інформації (відповідно до положень Закону України «Про доступ до публічної інформації»), про що свідчить подібність правового регулювання, зокрема щодо: строків надання відповіді та відшко-

дування фактичних витрат; можливостей звернення із запитами на отримання інформації з обмеженим доступом; відповідальності за ненадання відповіді на запити, фактично урівнявши професійне право адвоката на запит з правом будь-якої особи на публічну інформацію, не враховуючи при цьому специфіку адвокатської діяльності.

Професійним правом адвоката, яке безпосередньо спрямоване на формування належної та допустимої доказової бази, є й право опитувати осіб за їх згодою (п. 7 ч. 1 коментованої статті). На жаль, ні Закон, ні процесуальні кодекси не врегульовують процедуру реалізації адвокатом такого права, що фактично вказує на його декларативність. Право опитувати особу за її згодою переважно розглядається адвокатами як основа для подальшого звернення з клопотанням щодо допиту такої особи як свідка (доцільність попереднього опитування осіб, які потенційно можуть в подальшому виступати як свідки по справі, пов'язане з метою з'ясування характеру інформації, якою вони володіють, щоб не зашкодити інтересам клієнта). Не применшуючи ролі такої процедури подання клопотання, результати опитування особи за її згодою повинні безпосередньо сприйматися як допустимі докази та досліджуватися нарівні з іншими у справі, оскільки право адвоката безпосередньо та самостійно збирати «свої» докази є найважливішим проявом змагальності процесу.

Реалізуючи вказане право, адвокат повинен насамперед урештєвувати добровільний характер такого опитування та відсутність у нього владних повноважень, а отже йому забороняється примушувати особу давати свідчення та попереджати її про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань (адвокат повинен повідомляти таку особу про те, що в подальшому, в установленому законом порядку, вона може бути допитана як свідок, а отже і про можливу відповідальність за вказані діяння та запропонувати їй надати правдиві показання). Однією з основних проблем реалізації вказаного професійного права адвоката є відсутність законодавчо закріпленої форми фіксації отриманих у результаті такого опитування відомостей. Уважається, що найбільш прийнятною формою фіксації результатів проведеного адвокатом опитування осіб є складання протоколу опитування, який за загальним правилом не потребує додаткової фіксації.

Пункт 7 ч. 1 коментованої статті передбачає і право адвоката в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилу-

чати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними. Таке право за своєю суттю відповідає положенню ст. 13 Стандартів незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів, де вказується на право юриста вільно шукати та отримувати інформацію, яка належить до його професійної діяльності. Етимологічне походження слова «вилучати» («забирати що-небудь у когось, конфіскувати») передбачає застосування у певну міру примусу, а отже й наявність владних повноважень, що піддає сумніву можливість реалізації такого права адвоката. Відсутність належного законодавчого порядку робить проблематичною і реалізацію права адвоката запитувати та отримувати речі, документи, їх копії, оскільки ставить під сумнів можливість визнання їх допустимими доказами.

Одним із професійних прав адвоката є його право ознайомлюватися з речами, документами та їх копіями. Таке право певним чином деталізується у п. 3 ч. 1 коментованої статті, згідно з яким адвокат має змогу ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом.

Процесуальними кодексами передбачено і право адвоката на ознайомлення з матеріалами справи, порядок якого, зокрема в цивільному та кримінальному судочинстві, регулюється Главою 13 Інструкції з діловодства. З початком функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (1 березня 2019 року в газеті «Голос України» Державна судова адміністрація України повідомила про відкликання свого оголошення від 1 грудня 2018 року щодо створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи) ознайомлюватися з матеріалами справи можна буде в приміщенні суду або через вказану систему (враховуючи положення, зокрема, ч. 7 ст. 43 ЦПК України та ч. 9 ст. 44 КАС України), яка повинна забезпечувати, в тому числі, й обмін документами та інформацією в електронній формі між судами та учасниками судового процесу (п. 5 ч. 1 ст. 15–1 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»). Також КПК України передбачає процедуру як отримання тимчасового доступу до речей і документів (Гл. 15), так і відкриття матеріалів іншій стороні (ст. 290). Таке право адвоката отримало своє закріплення і в міжнародних документах, які визначають стандарти діяльності адвокатури. Зокрема, у п. 21 Основних положень про роль адвокатів 1990 року передбачено, що

обов'язком компетентних органів влади є забезпечення адвокату можливості своєчасно ознайомлюватися з інформацією, документами і матеріалами справи, а у кримінальному процесі не пізніше закінчення розслідування – до судового розгляду.

Професійними правами адвоката є також право адвоката застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює надання правової допомоги, та право фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом. Норми Закону не розкривають сутності такого порядку, а процесуальні кодекси (ЦПК, КАС та КПК України) в основному врегульовують це питання лише в аспекті фіксації ходу судового засідання, тоді як КУпАП взагалі не врегульовує природу таких прав.

У п. 10 ч. 1 коментованої статті передбачається професійне право адвоката одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань. Процесуальні кодекси закріплюють право адвоката використовувати послуги експертів та спеціалістів, яке суттєво розширює його можливості в аспекті отримання доказової інформації у сфері, що потребує спеціальних знань таких осіб. У зв'язку з прийняттям Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147- VIII ст. 243 та 244 КПК України було викладено в новій редакції, згідно з якою експерт вже може залучатися винятково за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження, або якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Такою нормою сторону захисту вже позбавлено права самостійно залучати експерта на договірних умовах для проведення експертизи. У той же час вказаним Законом було змінено ставлення українського законодавця до можливості залучення експерта в цивільному, адміністративному та господарському судочинстві, враховуючи те, що його висновок вже може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи (ч. 3 ст. 102 ЦПК України, ч. 3 ст. 98 ГПК України, ч. 3 ст. 101 КАС України).

Іншим фахівцем, який може бути залучений адвокатом для отримання доказової інформації, що потребує використання спеціальних знань, є спеціаліст. Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних

засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо), що залучається до процесу ухвалою суду. З цією метою адвокат може залучити спеціаліста, зокрема, при огляді: доказів за їх місцезнаходженням, веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних у мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту, речових доказів, що швидко псуються; при дослідженні письмових, речових та електронних доказів; при відборі зразків для проведення експертизи; при вирішенні питань, що пов'язані з проведенням експертизи; при поданні клопотання про призначення додаткової і повторної експертизи тощо. Результатами діяльності спеціаліста є його консультації та висновки.

Крім прав, які безпосередньо пов'язані із збиранням доказової інформації, адвокат наділяється і комплексом інших прав, що нерозривно пов'язані з його професійною діяльністю. Так, у п. 2 ч. 1 коментованої статті передбачено право адвоката представляти і захищати права та інтереси клієнта не тільки в суді, але й перед іншими суб'єктами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами. Позитивність цієї норми полягає в тому, що, по-перше, законодавець не розділяє такі види професійної діяльності адвоката (використовує сполучник «і»), а розглядає їх як основні напрями (функції) його діяльності, які не виключають один одного, а навпаки – взаємопов'язані, а, по-друге, дає змогу їх застосовувати під час не тільки процесуальної, а й непроцесуальної форми його діяльності.

Для реалізації такого права адвокат, зокрема, наділяється правом складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку (п. 4 ч. 1 ст. 20 Закону), яке відповідає аналогічному виду діяльності адвоката (п. 2 ч. 1 ст. 19 Закону) та розглядається як один із найдієвіших способів захисту прав та інтересів його клієнта.

Коментована стаття передбачає і право адвоката доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги та бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг, які були передбачені ще попе-

реднім Законом України «Про адвокатуру» 1992 року. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про звернення громадян» правом бути присутнім при розгляді заяви та скарги наділяється й будь-який громадянин, що звернувся із нею до відповідного суб'єкта, а тому відсутність законодавчо закріпленого особливого порядку реалізації таких професійних прав адвоката фактично позбавляє його можливості їх належного використання.

Наділяється адвокат і професійним правом посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів, що має широке застосування, оскільки покликане суттєво спростити його професійну діяльність.

Коментована стаття надає адвокату можливість користування й іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами. Крім цього, при реалізації процесуальної форми своєї діяльності адвокат, поряд з усією сукупністю професійних прав, отримує й певний комплекс процесуальних прав, який закріплюється, зокрема, процесуальними кодексами. За загальним правилом у таких кодексах закріплюється положення, відповідно до якого адвокат наділяється усім комплексом прав свого клієнта (дещо інша позиція передбачена у ст. 270 і 271 КУпАП, де законодавець чітко встановлює права захисника та представника потерпілого). Також деякі професійні права адвоката отримали своє закріплення в Правилах адвокатської етики (зокрема, ст. 13, 28, 33 тощо).

Стаття 21. Професійні обов'язки адвоката

1. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний:

1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики;

2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правової допомоги;

3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів;

4) підвищувати свій професійний рівень;

5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування;

6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги.

2. Адвокату забороняється:

1) використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта;

2) без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб;

3) займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта;

4) відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом.

3. Адвокат забезпечує захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних.

1. У коментованій статті наводиться невичерпний перелік як обов'язків адвоката, так і заборон у його професійній діяльності, які більш детально урегульовуються ПАЕ, збільшуючи при цьому їх обсяг. Це зумовлено тим, що, розкриваючи аспекти професійної діяльності адвоката, у Правилах адвокатської етики переважно звертається увага на діяння, які адвокат повинен здійснити або ж які йому забороняється вчиняти.

Професійні обов'язки адвоката необхідно розглядати як поєднання правових та моральних його обов'язків у процесі здійснення адвокатської діяльності. Вказівка на обов'язки юридичного й морального характеру, яких повинен дотримуватися адвокат при здійсненні своєї професійної діяльності, міститься і в п. 1.1 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства 1988 року, де зазначається, що завдання, які виконуються адвокатом, вимагають як його абсолютної незалежності, так і відсутності в клієнта сумнівів щодо чесності та сумлінності адвоката. Такі риси (чесноти) адвоката є необхідними умовами, що забезпечують належний рівень довіри клієнта до нього.

У коментованій статті на першому місці стоїть обов'язок дотримуватися присяги та ПАЕ, порушення якого розглядається як окремий вид дисциплінарного проступку адвоката (п. 2 і 3 ч. 2 ст. 34 Закону). За вчинення такого проступку до адвоката може бути застосоване дисциплінарне стягнення у вигляді як зупинення, так і позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю. Все це вказує на значну увагу, яку приділяє законодавець морально-етичній складовій професійної діяльності адвоката.

Складаючи присягу, з одного боку, адвокат покладає на себе не тільки певні професійні зобов'язання, але й моральну відповідальність за їх виконання, а з іншого – відсутність чіткого формування об'єктивної сторони вказаного правопорушення може призвести до непередбачуваних наслідків у його застосуванні. На відсутність, зокрема, керівних принципів та практики, які б визначали послідовне та обмежувальне тлумачення поняття «порушення присяги», що призвело до непередбачуваності наслідків застосування відповідних положень національного законодавства, вказує й ЄСПЛ (п. 185 рішення по справі «Олександр Волков проти України»). Складання присяги адвокатом має розглядатися саме як традиційний та урочистий акт, а отже відповідальність за її порушення не повинна сприйматися як самостійна підстава для його відповідальності. Необхідно врахувати й законодавчі зміни щодо припинення статусу судді, які вже вказують на відсутність такої підстави його звільнення, як порушення ним присяги. В цьому аспекті позитивним є положення проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», підготовленого Радою з питань судової реформи при Президентові України, яке свідчить про відмову від такого складу дисциплінарного проступку (порушення присяги) як всеохоплюючої та надто широкої підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Одним із професійних обов'язків адвоката є надання на вимогу клієнта звіту про виконання договору про надання правової допомоги, який деталізується у ст. 26 ПАЕ (адвокат повинен із розумною періодичністю інформувати клієнта про хід та результати виконання доручення і своєчасно відповідати на запити клієнта про стан його справи. Інформація має подаватися клієнту в обсязі, достатньому для того, щоб він міг приймати обґрунтовані рішення стосовно суті свого доручення та його виконання). Необхідність існування такої законодавчої норми зумовлена тим, що, незважаючи на наявність особливих довірчих відносин, клієнт повинен мати змогу проконтролювати професійну діяльність адвоката, що пов'язана з обстоюванням його інтересів.

Відповідно до п. 3 ч. 1 коментованої статті адвокат повинен невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів. Уникнення такого конфлікту розглядається як принцип здійснення адвокатської діяльності, розкриття якого відбувається, зокрема, у ст. 9

ПАЕ (під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи не вчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності). Ця стаття передбачає й умову (письмове погодження) надання адвокатом професійної правничої допомоги: клієнтам, щодо яких виник конфлікт інтересів (інтереси яких є взаємно суперечливими, або вірогідно можуть стати суперечливими); у разі отримання адвокатом конфіденційної інформації від клієнта, якому він надавав професійну правничу допомогу, пов'язану з інтересами нового клієнта; якщо інтереси клієнта суперечать власним інтересам адвоката. Дотримуватися вказаного принципу адвокат повинен насамперед на стадії прийняття доручення клієнта (ст. 20 ПАЕ), передбачаючи при цьому можливість скасування такого обмеження. Якщо конфлікт інтересів не був виявлений на вказаній стадії або виник вже у процесі надання професійної правової допомоги, то адвокат повинен відмовитися від виконання договору та розірвати його (ч. 5 ст. 9, ст. 34 ПАЕ). ПАЕ передбачають обов'язок адвоката урахувати й можливості виникнення конфлікту інтересів при прийнятті доручення на здійснення посередництва між клієнтами (ч. 1 ст. 21), у відносинах з клієнтом – юридичною особою (ст. 39) та при наданні безоплатної правової допомоги (ст. 41). Необхідність дотримання принципу неприпустимості конфлікту інтересів передбачена, зокрема, п. 3.2 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства та пов'язана насамперед із забезпеченням конфіденційності у відносинах між клієнтом та адвокатом.

Обов'язком адвоката є й необхідність підвищувати свій професійний рівень, сутність якого розкривається у ст. 11 ПАЕ (адвокат має постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві) та положеннях Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженого рішенням РАУ від 14 лютого 2019 року № 20. Постійне вдосконалення знань адвоката є одним із міжнародних стандартів адвокатської професії. Так, ч. 2 Принципу II Рекомендації № 21 Комітету міністрів Ради Європи від 25 жовтня 2000 року про свободу здійснення професії адвоката вказує на потребу вжиття всіх необхідних заходів для забезпечення підвищення кваліфікації адвока-

тів. На необхідність надання адвокатам права формувати самоврядні асоціації, у тому числі й для постійного навчання, перепідготовки та підтримання їх професійного рівня, йдеться в п. 24 Основних положень про роль адвокатів 1990 року.

Підвищення свого професійного рівня (підвищення кваліфікації) відповідно до п. 2 Порядку є важливим професійним обов'язком адвокатів, дотримання якого має забезпечувати безперервне поглиблення, розширення й оновлення ними своїх професійних знань, умінь та навичок, здобуття нової спеціалізації або кваліфікації у певній галузі права чи сфері діяльності на основі раніше здобутої освіти і практичного досвіду, забезпечувати адвокатів достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві та практиці його тлумачення та застосування. Постійно підвищувати рівень своєї професійної кваліфікації зобов'язані всі адвокати та помічники адвокатів, інформація про яких внесена до Єдиного реєстру адвокатів України. Адвокати, які набули статус адвоката, в перший рік зобов'язані пройти Модульну програму «Молодий адвокат», яку розробляє та реалізовує Вища школа адвокатури НААУ, що є адміністратором процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні. Всі адвокати зобов'язані підвищувати кваліфікацію адвоката на рівні 10 годин за календарний рік, за винятком адвокатів, які набули статус адвоката (в перші три роки – 16 годин на рік). Крім цього, не менше 50% залікових балів з підвищення кваліфікації повинні бути отримані адвокатом під час заходів, організованих органами адвокатського самоврядування, у тому числі НААУ, а також Вищою школою адвокатури НААУ.

У разі відсутності необхідної кількості балів з підвищення кваліфікації адвоката Вища школа адвокатури зобов'язана проінформувати про це раду адвокатів регіону та відповідну кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури регіону. В свою чергу, у разі надходження скарги на такого адвоката до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про вчинення інших порушень ці дані можуть бути враховані при розгляді дисциплінарної справи. Крім цього, у випадку, якщо кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури регіону або ВКДКА адвоката притягнуто до дисциплінарної відповідальності за порушення ПАЕ, то своїм рішенням такі комісії можуть також встановити обов'язок для такого адвоката пройти спеціалізоване додаткове підвищення кваліфікації з питань адвокатської етики у Вищій

школі адвокатури НААУ, яке він зобов'язаний пройти протягом трьох місяців з дати винесення рішення комісією.

Виконання рішень органів адвокатського самоврядування також є одним із професійних обов'язків адвоката, сутність якого розкривається, зокрема, у ст. 12 ПАЕ. Так, адвокат зобов'язаний виконувати законні рішення органів адвокатського самоврядування, прийняті в межах їх компетенції, що не виключає можливості їх оскарження у встановленому законом порядку. Правила допускають й критику діяльності, рішень, порядку формування членів органів адвокатського самоврядування тощо, але вона не може бути спрямована на пониження авторитету адвокатури, адвокатської професії та статусу адвоката, бути вираженою у принизливій чи такій, що порочить честь, гідність та ділову репутацію особи формі, а також містити завідомо неправдиву інформацію або заклики до невиконання рішень органів адвокатського самоврядування.

2–3. Крім професійних обов'язків, на адвоката покладаються й деякі заборони, які за своєю природою є певними негативними доповненнями до таких обов'язків, спрямованими на захист інтересів клієнта від можливих зловживань з боку адвоката. Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 21 Закону адвокату забороняється використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта. Така заборона розкривається через дію принципу пріоритетності інтересів клієнта, зміст якого відображений, зокрема, в ст. 8 ПАЕ (у межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнта). Адвокат повинен урахувати, що інтереси клієнта перебувають поза його контролем, у той час як способи захисту, які використовуються для досягнення сприятливого результату для клієнта, вибираються ним самим, а тому апріорі повинні бути законними.

Однією із заборон в адвокатській діяльності є й заборона займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, коли адвокат впевнений у самообмові клієнта. Професійна діяльність адвоката характеризується його відносною процесуальною самостійністю, яка не може призводити до суттєвих розбіжностей між основними позиціями адвоката і його клієнта, що надавало б адвокатській діяльності формальний характер. Такі розбіжності можуть стосуватися саме вибору адвокатом способів, тактики, методики здійснення професійної діяльності, але він завжди повинен виходити із пріоритетності

інтересів клієнта. Єдиний виняток із цього правила можливий у разі, коли адвокат впевнений у самообмові свого клієнта, але специфіка такого етико-правового інструменту вказує на те, що можливість його застосування повинна бути обмежена необхідністю дотримання вимоги щодо незаподіяння шкоди інтересам клієнта.

Коментована стаття передбачає й заборону адвокату без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб. Ураховуючи специфіку адвокатської діяльності, він повинен зберігати адвокатську таємницю (фактично – будь-яку інформацію, яка є у володінні адвоката у зв'язку з наданням клієнту професійної правничої допомоги, обов'язок збереження якої не обмежений у часі), а також забезпечувати захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних. Така заборона спрямована насамперед на формування належного рівня довіри клієнта до адвоката та забезпечується, з одного боку, встановленням відповідальності адвоката за розголошення такої таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення, а з іншого – системою гарантій адвокатської діяльності, які покликані створити умови її збереження (імунітет адвоката як свідка, заборона втручатися у його приватне спілкування з клієнтом, гарантії у разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність тощо).

Забороняється адвокату й відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом. Більш детально це питання врегульовується, зокрема, ст. 28 Закону та ст. 32–35 ПАЕ. Певні випадки, за яких адвокат може відмовитися від надання ним правової допомоги, можуть встановлюватися й процесуальними кодексами. Наприклад, захисник у кримінальному судочинстві має право відмовитися від виконання своїх обов'язків після залучення його до процесу лише з підстав, які передбачені ч. 4 ст. 47 КПК України.

Перелік як професійних обов'язків, так і заборон у адвокатській діяльності, що передбачений коментованою статтею, не є вичерпним, оскільки адвокат у своїй професійній діяльності повинен виконувати й інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги (зокрема, такі обов'язки захисника передбачені ст. 47 КПК України). Слід урахувати і положення ч. 2 ст. 27 ПАЕ, згідно з яким при виконанні доручення адвокат зобов'язаний

використати всі розумно необхідні і доступні йому законні засоби для надання ефективної професійної правничої (правової) допомоги клієнту, здійснення його захисту або представництва, що по суті перетворює право на їх використання на обов'язок, відмовитися від виконання якого адвокат не має змоги (враховуючи тягар відповідальності). Крім цього, як нормами самого Закону (зокрема, щодо дотримання адвокатом вимог несумісності), так і ПАЕ (ст. 19, ч. 2 ст. 24, ст. 25, ст. 60 тощо) передбачені й інші обмеження у професійній діяльності адвоката.

Обов'язки та заборони в професійній діяльності адвоката можуть бути як правового, так і морально-етичного характеру, і їх дотримання має на меті, зокрема, й забезпечення довірчих відносин між адвокатом і його клієнтом. Це можливо лише у разі відсутності сумнівів щодо професійної честі, гідності та порядності адвоката, дотримання яких є його професійним обов'язком (п. 2.2. Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства 1988 року). Розкриття сутності принципів чесності та добропорядної репутації адвоката відбувається в ст. 12–1 (адвокат повинен бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки. Адвокату заборонено робити завідомо неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, що мають до нього відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень щодо представництва інтересів клієнта) та ст. 44 (дотримання принципів чесності та добропорядної репутації під час здійснення професійної діяльності в суді) ПАЕ.

Чесність та порядність у діяльності адвоката разом із професійною незалежністю є необхідними умовами, які забезпечують належний рівень довіри клієнта до адвоката. Незалежність адвоката, насамперед через призму його професійних обов'язків, розкриває і український законодавець, який у Правилах адвокатської етики таку його властивість, зокрема: під час здійснення своєї професійної діяльності (ст. 6), у взаємовідносинах з судом (ст. 43), органами досудового розслідування, адміністративної юрисдикції та іншими державними органами і органами місцевого самоврядування (ст. 48) характеризує як діяння, які адвокат повинен здійснити, або ж які йому забороняється вчиняти.

Адвокат, набуваючи індивідуальний правовий статус захисника, представника чи власне адвоката, зобов'язаний, крім професійних

обов'язків та заборон, дотримуватися й тих, які передбачені у процесуальному законодавстві. Зокрема, в цивільному, господарському та адміністративному процесі, враховуючи положення, згідно з яким представник, що має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки, адвокат повинен дотримуватися насамперед тих обов'язків, які покладаються на учасників справи, інтереси яких він представляє в суді, в тому числі й щодо неприпустимості зловживання процесуальними правами. За невиконання адвокатом-представником його обов'язків суд застосовує до нього заходи процесуального примусу. Крім цього, у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом позовна заява містить суттєві недоліки), суд може постановити окрему ухвалу, яка надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката (кваліфікаційно-дисциплінарній комісії відповідного регіону).

Стаття 22. Адвокатська таємниця

1. Адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

2. Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта (особи, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав). При цьому інформація або документи, що отримані від третіх осіб і містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних.

3. Обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на адвоката, його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адво-

катським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення.

4. У разі пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю адвокат звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. У такому випадку суд, орган, що здійснює дисциплінарне провадження стосовно адвоката, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги клієнта до адвоката або яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, зобов'язані вжити заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та її розголошення.

5. Особи, винні в доступі сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошенні, несуть відповідальність згідно із законом.

6. Подання адвокатом в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, не є порушенням адвокатської таємниці.

7. Адвокат не несе дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за подання центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, інформації про фінансову операцію, навіть якщо такими діями завдано шкоди юридичним або фізичним особам, та за інші дії, якщо він діяв у межах виконання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у ст. 22 закріплює один із головних і фундаментальних інститутів здійснення адвокатської діяльності, зокрема, інститут адвокатської таємниці, без належного функціонування якого неможливо

забезпечити ефективність реалізації принципу конфіденційності під час надання адвокатом правової допомоги, здійснення захисту та представництва.

На важливість цього інституту для потреб здійснення адвокатської діяльності вказують положення низки міжнародно-правових актів. Так, Загальним кодексом правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятим делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року, у п. 2.3 передбачено принцип конфіденційності, положення якого визначають: 1) особливість професії адвоката полягає в тому, що він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати в таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності. Таким чином, конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката; 2) адвокат зобов'язаний однаковою мірою зберігати в таємниці як відомості, одержані ним від клієнта, так і інформацію про клієнта, надану йому у процесі надання послуг клієнту; 3) на обов'язок додержання конфіденційності не поширюється дія строку давності; 4) адвокат зобов'язаний вимагати додержання конфіденційності від помічників і від будь-яких інших осіб, які беруть участь у наданні послуг клієнту.

У ч. 22 Основних положень про роль адвокатів, прийнятих восьмим Конгресом ООН з попередження злочинів у серпні 1990 р. в Нью-Йорку, визначено, що уряди повинні визнавати і додержуватися конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом у рамках відносин, пов'язаних із виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків.

Положення Основних принципів, що стосуються ролі юристів, прийнятих 7 вересня 1990 р. у Гавані восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками, роз'яснюють, що уряди повинні визнавати і забезпечувати конфіденційний характер будь-яких відносин та консультацій між юристами й їх довірцями в рамках їх професійних відносин. Юристи користуються цивільним і кримінальним імунітетом щодо відповідних заяв, зроблених сумлінно у вигляді письмових подань до суду чи усних виступів у суді або в ході виконання ними своїх професійних обов'язків у суді, трибуналі або іншому юридичному або адміністративному органі.

Відповідно до положень Стандартів незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів, прийнятих 7 вересня 1990 р. у Нью-Йорку, незалежність адвокатів при веденні справ осіб, позбавлених волі, має гарантуватися з тим, щоб забезпечити надання їм вільної, справедливої та конфіденційної юридичної допомоги, в тому числі забезпечити право на відвідування цих осіб. Гарантії мають будуватися так, щоб уникати будь-яких можливих пропозицій щодо змови, домовленості чи залежності між адвокатом, який представляє їх інтереси, та владою.

У рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу професійної діяльності адвокатів» від 25 жовтня 2000 р. № 21, закріплено низку основоположних загальних принципів, спрямованих на забезпечення ефективності інституту адвокатської таємниці: держави-члени Ради Європи повинні вживати всіх заходів для того, щоб адвокати могли здійснювати свою професійну діяльність без дискримінації і без перешкод як з боку громадськості, так і з боку влади. В адвокатів має бути свобода переконань, висловлення поглядів, пересування, об'єднання та зібрань; зокрема, вони мають бути наділені правом брати участь у публічних дискусіях з питань, які стосуються права і відправлення правосуддя, і пропонувати реформи законодавства. Адвокатам слід забезпечити доступ до їхніх клієнтів, зокрема до осіб, позбавлених свободи, що уможливить консультування клієнтів у приватній обстановці та представлення їхніх інтересів згідно зі встановленими професійними стандартами, а також вжити всіх необхідних заходів для забезпечення додержання конфіденційності відносин між адвокатом і його клієнтом. Адвокатам належить зберігати професійну таємницю відповідно до національних законів, підзаконних актів і професійних стандартів. Будь-яке порушення професійної таємниці без згоди клієнта має підлягати належним санкціям.

Зазначені положення міжнародно-правових актів стали фундаментальною основою для визначення у ч. 1 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» поняття адвокатської таємниці як будь-якої інформації, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, котрій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката,

адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Законодавець досить ґрунтовно підійшов до визначення поняття адвокатської таємниці, вказавши, що до її предмета належить будь-яка інформація. Відповідний перелік інформації більш детально знаходить свою конкретизацію у ст. 10 ПАЕ, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 р., положення якої передбачають, що адвокатською таємницею є:

- факт звернення особи за правовою допомогою;
- будь-яка інформація, що стала відома адвокату, адвокатському бюро, адвокатському об'єднанню, помічнику адвоката, стажисту або іншій особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням), у зв'язку з наданням правової допомоги або зверненням особи за правовою допомогою;
- зміст будь-якого спілкування, листування та інших комунікацій (у тому числі з використанням засобів зв'язку) адвоката, помічника адвоката, стажиста з клієнтом або особою, яка звернулася за наданням правової допомоги;
- зміст порад, консультацій, роз'яснень, документів, відомостей, матеріалів, речей, інформації, підготовлених, зібраних, одержаних адвокатом, помічником адвоката, стажистом або наданих ним клієнту в рамках правової допомоги чи інших видів адвокатської діяльності.

При цьому, слід звернути увагу на те, що статус адвокатської таємниці має не лише інформація, отримана у ході надання адвокатом правової допомоги чи здійснення захисту у кримінальному провадженні, а також й інформація, отримана під час представництва ним інтересів клієнта на підставі договору про надання правової допомоги. Така позиція відображена в додатку № 1 до рішення НААУ та РАУ «Про затвердження роз'яснення щодо належності до адвокатської таємниці будь-якої інформації, яка стала відома адвокату під час здійснення ним представництва інтересів клієнта, та щодо права адвоката на розголошення такої інформації без згоди клієнта» № 59 від 4–5 липня 2014 р.

2. Початковим моментом виникнення в адвоката обов'язку збереження адвокатської таємниці є відповідний факт звернення особи за правовою допомогою до адвоката. Водночас момент закінчення

існування такого обов'язку в адвоката не може бути пов'язаний із жодним процесуальним рішенням у справі чи проведеною процесуальною дією. У ст. 10 Правил адвокатської етики, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 р., зазначається, що дія принципу конфіденційності не обмежена в часі. Необхідно враховувати, що перегляд судових рішень, які набрали законної сили, строком не обмежений, а тому розголошення адвокатом адвокатської таємниці, навіть коли минув значний час після закінчення справи, може потягти за собою її перегляд і зашкодити тим самим інтересам клієнта.

Розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів досудового розслідування і суду допитати адвоката про обставини, що становлять адвокатську таємницю. Адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю не лише в ході ведення справи, а й після закінчення її розгляду та прийняття відповідного процесуального рішення. Така заборона поширюється не лише на адвоката, а й на всіх працівників адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, помічника адвоката, стажиста, іншу особу, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням). Так, наприклад, п. 7.1 «Положення про помічника адвоката», затвердженого рішенням РАУ від 25 вересня 2015 р. № 113, визначено, що помічник адвоката не вправі розголошувати відомості, які становлять адвокатську таємницю, використовувати ці відомості у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб.

Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта (особи, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав). При цьому інформація або документи, що отримані від третіх осіб і містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних. Подібна норма закріплена й в ст. 47 КПК України, яка визначає обов'язки захисника у кримінальному провадженні. Так, зокрема ч. 3 цієї статті передбачено, що захисник без згоди підозрюваного, обвинуваченого не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю. Звільнення адвоката від обов'язку зберігання адвокатської таємниці

повинно бути попередньо погоджене з ним. Отримуючи відповідну згоду від клієнта, адвокат повинен переконатися в її добровільному характері, з'ясувати причини її подання, а також роз'яснити клієнтові можливі наслідки, пов'язані з розголошенням адвокатської таємниці.

Слід звернути увагу на те, що адвокат не несе відповідальності за відмову будь-яким особам, органам чи установам у розкритті адвокатської таємниці, наданні доступу до документів чи інформації, що становлять адвокатську таємницю, навіть за наявності дозволу клієнта або особи, яка звернулася за правовою допомогою, на розкриття адвокатської таємниці. Наявність такого дозволу від клієнта чи особи, яка звернулася за правовою допомогою, не зобов'язує адвоката на першу вимогу відповідних осіб, органів чи установ надавати документи чи розголошувати інформацію, що становить адвокатську таємницю. Це є диспозитивним правом адвоката, яким він має розпоряджатися на власний розсуд. Якщо клієнт адвоката із якихось міркувань вирішив зробити можливим розкриття змісту фактів, що становлять адвокатську таємницю, не можна вважати, що адвокат в усіх випадках звільняється від обов'язку її зберігати. Слід урахувати, що інформація, котра виходить від адвоката, може бути сприйнята як незрівнянно більш авторитетна й значима, ніж повідомлення його клієнта. Вона може набути ще більшого резонансу і завдати шкоди інтересам осіб, які не беруть участь у справі. Тому надання клієнтом дозволу на розкриття адвокатської таємниці не звільняє адвоката від морального обов'язку утримуватися від розголошення відомих йому фактів.

Діючи в інтересах свого клієнта, адвокат може в окремих випадках, отримавши від клієнта письмову згоду на розголошення адвокатської таємниці клієнта, розкрити зміст відповідних фактів, якщо в цьому є необхідність, виходячи із обставин самої справи. Так, за загальним правилом, зміст переговорів адвоката із клієнтом не підлягає розголошенню, оскільки це може призвести до ознайомлення протилежної сторони із правовою позицією адвоката, обраною тактикою захисту тощо. Водночас в окремих випадках виникає необхідність у розкритті відповідних відомостей, щоб показати, як сумніви щодо законності прав чи інтересів клієнта, що виникли при підготовці до судового розгляду справи, були успішно знівелювані.

Положення п. 2 ч. 1 ст. 23 цього Закону закріплюють одну з ключових гарантій, спрямованих на виконання адвокатом обов'язку збе-

реження адвокатської таємниці. Так, зокрема забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах із адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, коли особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом. Відповідне правило знаходить свою докладну конкретизацію у положеннях окремих процесуальних кодексів України, які встановлюють заборону допиту як свідків: 1) захисників, представників потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законних представників потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника; адвокатів – про відомості, які становлять адвокатську таємницю (пп. 1, 2 ч. 2 ст. 65 КПК України); 2) осіб, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості (п. 2 ч. 1 ст. 70 ЦПК України; п. 2 ч. 1 ст. 67 ГПК України; п. 2 ч. 1 ст. 66 КАС України). Крім того, така заборона передбачена й в окремих локальних актах, що регламентують питання організації та функціонування адвокатської діяльності. Так, ст. 10 ПАЕ, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 р., передбачено, що забороняється за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів досудового розслідування і суду допитувати адвоката про обставини, що становлять адвокатську таємницю. Пунктом 7.2 «Положення про помічника адвоката», затвердженого рішенням РАУ від 25 вересня 2015 р. № 113, визначено, що помічник адвоката не може бути допитаний з питань, що становлять адвокатську таємницю.

Варто зазначити, що адвокат, який надає (надавав) безоплатну вторинну правову допомогу без письмової згоди особи, стосовно якої прийнято рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги, не має права передавати будь-яку інформацію, речі та документи, що містять адвокатську таємницю, будь-яким особам

за винятком осіб, які здійснюють дисциплінарне провадження. Таку інформацію, речі та документи адвокат має право, але не зобов'язаний надавати особам, які наділені правом проводити оцінку якості, повноти та своєчасності надання безоплатної правової допомоги, та адвокату, якого в подальшому залучено на підставі договору або доручення для надання правової допомоги (ст. 10 Правил адвокатської етики, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 р.).

3. Обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється не лише на адвоката в рамках здійснення ним правової допомоги чи інших видів адвокатської діяльності, а також на його помічника, стажиста, осіб, які перебувають у трудових відносинах із адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Відповідна вимога закріплена не лише в положеннях коментованого Закону, а також й в інших нормативно-правових актах (ст. 10 ПАЕ, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 р.; п. 7, п. 8.3 «Положення про помічника адвоката», затвердженого рішенням РАУ від 25 вересня 2015 р. № 113 тощо). Той факт, що Закон покладає обов'язок збереження адвокатської таємниці на помічника адвоката, його стажиста, осіб, які перебувають у трудових відносинах із адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, зобов'язує адвоката проінформувати та роз'яснити відповідним особам необхідність дотримання такого обов'язку, підстави звільнення від його виконання, наслідки розголошення адвокатської таємниці. При цьому, адвокат має створити та забезпечити належні умови зберігання документів й інформації, переданих клієнтом, адвокатських досьє та інших матеріалів, що знаходяться в його розпорядженні й містять адвокатську таємницю, як для себе особисто, так і для його помічника, стажиста, осіб, які перебувають у трудових відносинах із адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням.

4. Положення ч. 4 цієї статті закріплюють ще одну додаткову підставу звільнення адвоката від обов'язку збереження адвокатської таємниці. Так, у разі пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю адвокат звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. У такому випадку суд, орган, що здійснює дис-

циплінарне провадження стосовно адвоката, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги клієнта до адвоката або яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, зобов'язані вжити заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та її розголошення.

5. Особи, винні в доступі сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошенні, несуть відповідальність згідно із законом. За порушення адвокатської таємниці може наставати дисциплінарна, кримінальна та цивільно-правова відповідальність.

Дисциплінарна відповідальність адвоката передбачена у ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Відповідно до положень ч. 1 цієї статті підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку. Ч. 2 цієї статті закріплює види дисциплінарних проступків, одним із яких є розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення. Відповідний дисциплінарний проступок адвоката безпосередньо пов'язаний не стільки з порушенням адвокатом дисципліни праці, а скільки із неналежним виконанням адвокатом покладених на нього обов'язків, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності, та дотриманням морально-етичних норм поведінки. За розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення, до адвоката може бути застосовано такі види дисциплінарного стягнення, як зупинення або позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України.

У п. 7.4 «Положення про помічника адвоката», затвердженого рішенням РАУ від 25 вересня 2015 р. № 113, вказано, що розголошення адвокатської таємниці є дисциплінарним проступком, за який до помічника адвоката застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення (це дисциплінарне стягнення є іншим дисциплінарним стягненням, що може бути застосоване до помічників адвоката, як того вимагає ст. 147 КЗпПУ, і встановлене відповідним Положенням).

Можливість настання цивільно-правової відповідальності за розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення, обумовлена тим, що договір про надання правової допомоги, який укладається між адвокатом та клієнтом, за своєю правовою природою є цивільно-правовим договором. Варто зазна-

чити, що якщо питання притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення, належить до компетенції кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, то питання цивільно-правової відповідальності – відшкодування адвокатом моральної та матеріальної шкоди й збитків своєму клієнтові або третім особам унаслідок розголошення адвокатської таємниці, вирішується в межах та в порядку цивільного судочинства.

За порушення адвокатської таємниці адвоката можуть притягнути до кримінальної відповідальності. Такий вид відповідальності передбачений у ст. 397 КК України, яка передбачає настання кримінальних правових санкцій при порушенні професійної таємниці захисника чи представника особи. При цьому немає значення чи потягло таке порушення адвокатської таємниці негативні наслідки для особи або завадило адвокатові належним чином здійснювати адвокатську діяльність. Зазначений злочин вважається закінченим із моменту порушення професійної таємниці. Ч. 2 ст. 397 КК України передбачає підвищену відповідальність службових осіб, які порушили адвокатську таємницю із використанням свого службового становища. Зазначимо, що наявність цієї норми в Кримінальному кодексі України значно посилює гарантованість імунітету адвокатів у частині збереження адвокатської таємниці.

6. Частина 6 зазначеної статті встановлює ще одну з законних підстав розголошення адвокатом відомостей, які становлять адвокатську таємницю. Так, зокрема, приписи зазначеної частини передбачають, що не є порушенням адвокатської таємниці факт подання адвокатом в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Закріплення відповідної норми у ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» обумовлено тим, що адвокат відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» є спеціально визначеним суб'єктом первинного фінансового моніторингу (п. 7 ч. 2 ст. 5). Положення ст. 8 цього Закону України передбачають особливості діяльності спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема виконання обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу забезпечується адвокатами, адвокатськими бюро та об'єднаннями, нотаріусами, особами, які надають юридичні послуги, аудиторами, аудиторськими фірмами, суб'єктами господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, у разі, якщо вони задіяні у фінансовій операції для свого клієнта щодо: купівлі-продажу нерухомості; управління активами клієнта; управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах; залучення коштів для утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності та управління ними; утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності (включаючи аудит) чи управління ними, а також купівлі-продажу юридичних осіб (корпоративних прав). Отже, за відсутності наведених у законі випадків на них не можуть покладатися обов'язки таких суб'єктів. Розкриття в такому випадку будь-якої інформації про послуги адвоката щодо конкретного клієнта є прямим посяганням на недоторканість та захист адвокатської таємниці (Рішення НААУ «Про особливості участі адвокатів, адвокатських бюро та об'єднань у відносинах фінансового моніторингу» від 16 лютого 2017 р. № 45).

При цьому, відповідно до ч. 5 ст. 8 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» нотаріуси, адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, особи, які надають юридичні послуги, аудитори, аудиторські фірми, суб'єкти господарювання, що надають послуги із бухгалтерського обліку, можуть не повідомляти спеціально уповноваженому органу про свої підозри у разі, коли відповідна інформація стала їм відома за обставин, що є предметом їх професійної таємниці, або має привілей на збереження службової таємниці, а також у випадках, коли вони виконують свої обов'язки щодо захисту клієнта, представництва його інтересів у судових органах та у справах досудового врегулювання спорів.

Як зазначається у рішенні НААУ «Про особливості участі адвокатів, адвокатських бюро та об'єднань у відносинах фінансового

моніторингу» від 16 лютого 2017 р. № 45 Радою адвокатів України встановлені системні випадки пред'явлення до адвокатських бюро та об'єднань запитів про розкриття адвокатської таємниці з боку Міністерства юстиції України, які не мають належного законного мотивування підстав віднесення адресатів до суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Разом із тим, ст. 14 Закону обмежує повноваження суб'єктів державного фінансового моніторингу зі здійснення державного регулювання і нагляду щодо адвокатів, адвокатських бюро і об'єднань винятково в частині фінансового моніторингу і за умови юридичного і фактичного віднесення їх до суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Накладення штрафних санкцій на адвокатів, адвокатські бюро і об'єднання допустимо за невиконання (неналежне виконання) ними вимог Закону також лише за умови віднесення їх до суб'єктів первинного фінансового моніторингу (Розділ 8 Закону). Відхід від дотримання зазначених правил свідчить про вихід суб'єктів державного фінансового моніторингу за межі наданих повноважень та має розцінюватись як неправомірне порушення гарантій адвокатської діяльності та принципу захисту адвокатської таємниці. Враховуючи викладене, у рішенні НААУ «Про особливості участі адвокатів, адвокатських бюро та об'єднань у відносинах фінансового моніторингу» від 16 лютого 2017 р. № 45 звертається увага на наступне:

1) адвокати, адвокатські бюро та об'єднання не є суб'єктами первинного фінансового моніторингу та можуть брати участь у цих відносинах як спеціально визначені суб'єкти із особливим статусом у виняткових випадках, до яких відноситься їх участь у фінансовій операції для свого клієнта щодо: купівлі-продажу нерухомості; управління активами клієнта; управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах; залучення коштів для утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності та управління ними; утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності (включаючи аудит) чи управління ними, а також купівлі-продажу юридичних осіб (корпоративних прав). Цей перелік є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає;

2) неприпустимість витребування будь-якої інформації, що становить предмет адвокатської таємниці, від адвоката, адвокатського бюро та об'єднання, крім їх участі у відносинах фінансового моніторингу як спеціально визначених суб'єктів у виняткових випадках

та виняткового щодо таких випадків, що має бути належно обґрунтовано суб'єктом запиту. Відхід від дотримання зазначених нормативних вимог має розцінюватись як неправомірне порушення гарантій адвокатської діяльності та принципу захисту адвокатської таємниці.

7. Положення частини 6 знаходять свою конкретизацію у ч. 7 цієї статті, яка передбачає, що адвокат не несе дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за подання центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, інформації про фінансову операцію, навіть якщо такими діями завдано шкоди юридичним або фізичним особам, та за інші дії, коли він діяв у межах виконання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Стаття 23. Гарантії адвокатської діяльності

1. Професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, цим Законом та іншими законами, зокрема:

1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності;

2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом;

3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;

5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості;

6) життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом;

7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом;

8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці;

9) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом;

10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі;

11) забороняється втручання у правову позицію адвоката;

12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону;

13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом;

15) не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката;

16) забороняється ототожнення адвоката з клієнтом;

17) дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку.

Особливості проведення окремих слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження стосовно адвоката визначаються частиною другою цієї статті.

2. У разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує вимоги пунктів 2–4 частини першої цієї статті.

Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених абзацом четвертим цієї частини. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії.

3. Метою забезпечення дотримання вимог цього Закону щодо адвокатської таємниці під час проведення зазначених процесуальних дій представнику ради адвокатів регіону надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі.

Неявка представника ради адвокатів регіону за умови завчасного повідомлення ради адвокатів регіону не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії.

3. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи у відносинах з адвокатами зобов'язані дотримуватися вимог Конституції України та законів України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, практики Європейського суду з прав людини.

1. У коментованій статті наводиться невичерпний перелік гарантій адвокатської діяльності, під якими слід розуміти сукупність умов, способів та засобів, передбачених чинним законодавством України, що спрямовані на забезпечення належної реалізації всіх інших елементів правового статусу адвоката (прав, обов'язків та відповідальності), для створення відповідних можливостей здійснення ним професійної діяльності щодо надання правничої допомоги.

Визначені цією статтею гарантії адвокатської діяльності не слід сприймати як особисті привілеї адвоката, а як те, що забезпечує належні умови, способи та засоби реалізації права особи, яка звернулася до адвоката для отримання якісної правничої допомоги, створює адвокату можливість у відстоюванні законних інтересів цієї людини у відповідних судових та інших інстанціях, а також забезпечує адвокату можливість для усунення порушень законності, прав і свобод людини як з боку держави, її органів і посадових осіб, так і з боку інших осіб.

Порушення гарантій адвокатської діяльності, передбачених цією статтею, може не лише негативно вплинути на ефективність реалізації адвокатом своїх професійних функцій при наданні особі правової допомоги, а й в окремих випадках повністю її нівелювати, що є прямим порушенням ст. 6 Конвенції та ст. 59 Конституції України.

Однією із основних гарантій адвокатської діяльності є заборона будь-яких втручань і перешкод в її здійснення (п. 1 ч. 1 коментованої статті Закону). Частиною 1 ст. 6 ПАЕ закріплено положення, згідно з яким специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність із надання правової допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема із боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу особистих інтересів.

Ця гарантія є основоположною в контексті забезпечення незалежності як адвокатури в цілому, так і здійснення професійної діяльності адвокатом зокрема. Вона отримала своє закріплення й в міжнародних актах у сфері здійснення адвокатської діяльності. Зокрема, у п. 2.1.1 Загального кодексу прав для адвокатів країн Європейського Співтовариства 1988 року вказується, що в процесі професійної діяльності адвоката необхідна абсолютна незалежність і відсутність будь-якого впливу на адвоката, пов'язаного, в першу чергу, з його особистою зацікавленістю або з тиском ззовні. Про необхідність діяти вільно, чесно і безстрашно згідно із законними інтересами клієнта і без будь-якого втручання або тиску з боку влади чи громадськості при виконанні адвокатами своїх обов'язків йдеться в п. 6 Стандартів незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів 1990 року.

Розкриття сутності вказаної вище гарантії адвокатської діяльності, насамперед, здійснюється через іншу гарантію, а саме заборону втручатися у приватне спілкування адвоката з клієнтом (п. 9 ч. 1 коментованої статті). Така заборона є основоположною умовою збереження адвокатської таємниці та розглядається як один із основних стандартів незалежності юридичної професії (п. 13 Стандартів незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів). Також її зміст відтворений у ч. 5 Принципу I Рекомендації № 21 Комітету міністрів Ради Європи від 25 жовтня 2000 р. про свободу здійснення професії адвоката (адвокати повинні мати доступ до своїх клієнтів, включаючи особливо осіб, позбавлених волі, щоб мати змогу проводити консультації при закритих дверях і представляти своїх клієнтів відповідно до встановлених професійних стандартів). Подібна позиція відтворена і в п. 8 Основних положень про роль адвокатів. Така гарантія була закріплена ще в положеннях п. 93 Мінімальних стандартів правил поведіння з ув'язненими 1955 р.

Щодо чинного законодавства України, то сутність цієї гарантії розкривається, зокрема, в аспекті заборони втручатися у приватне спілкування захисника з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим (ч. 5 ст. 258 КПК України) та особою, яка взята під варту (ч. 5 ст. 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення»), і доступу до речей і документів, які є листуванням або іншою формою обміну інформацією між захисником та його клієнтом (ст. 161 КПК України) (перегляду кореспонденції між адвокатом і особою, яка перебуває під вартою, – ч. 9 ст. 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення», та засудженим – ч. 5 ст. 113 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Гарантією адвокатської діяльності є й заборона залучати його до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці (п. 8 ч. 1 коментованої статті Закону), яка отримала своє відтворення і в ч. 2 ст. 275 КПК України. Недолік правового регулювання вказаної гарантії полягає в тому, що вона не повинна включати в себе жодних умов щодо обмеження сфери її дії, а тому необхідна заборона залучати адвоката до конфіденційного співробітництва без будь-якої прив'язки щодо можливості розкриття адвокатської таємниці.

Однією з основних гарантій адвокатської діяльності є заборона вимагати від адвоката надання відомостей, що є адвокатською таємницею (п. 2 ч. 1 коментованої статті Закону).

У ч. 1 ст. 10 ПАЕ збереження конфіденційності будь-якої інформації, що визначена як предмет адвокатської таємниці, розглядається і як право адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, і як обов'язок щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується. Така норма відповідає, зокрема, положенням п. 2.3.1 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства 1988 року, згідно з яким конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката, а довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності. Крім того, довіряючи адвокату певну інформацію, клієнт повинен бути впевнений у тому, що адвокат буде притягнений до відповідальності, зокрема, у разі її розголошення. У вітчизняному законодавстві така відповідальність передбачена п. 2 ч. 2 ст. 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (однією із можливих підстав накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю є розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб).

Збереження адвокатської таємниці гарантується, насамперед, імунітетом адвоката щодо надання показань, який полягає в забороні допитувати адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю стосовно відомостей, які є адвокатською таємницею, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю (за її письмовою заявою). Імунітет адвоката щодо надання показань закріплюється й у положеннях процесуальних кодексів: ЦПК України (п. 2 ч. 1 ст. 70); ГПК України (п. 2 ч. 1 ст. 67), КАС України (п. 2 ч. 1 ст. 66); КПК України (п. 1, 2 ч. 1 ст. 65), а також ст. 10 ПАЕ, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 р. Крім того, такий імунітет поширюється також й на помічника та стажиста адвоката, особу, яка перебуває у трудових відносинах із адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднан-

ням, особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Так, наприклад, п. 7.2 «Положення про помічника адвоката», затвердженого рішенням РАУ від 25 вересня 2015 р. № 113, визначено, що помічник адвоката не може бути допитаний з питань, що становлять адвокатську таємницю.

Відповідний імунітет адвоката поширюється лише на відомості, які він отримав у зв'язку із здійсненням своєї професійної діяльності, а тому в усіх інших випадках адвокат може бути викликаний для надання показань. Незважаючи на закріплення положення про імунітет адвоката щодо надання показань і встановлення кримінальної відповідальності, зокрема, й за порушення гарантій професійної таємниці (ст. 397 КК України), на практиці мають місце випадки неправомірних допитів адвокатів як свідків, про що, зокрема, вказується у Звіті про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні (2013–2018 роки), де вони розглядаються як один із «надійних» способів розкрити адвокатську таємницю і вказується на суттєве збільшення кількості таких випадків протягом останніх років.

Збереження адвокатської таємниці забезпечується і шляхом існування гарантії, згідно з якою забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності (п. 4 ч. 1 коментованої статті Закону). Зазначена гарантія відображена також і в окремих положеннях чинного КПК України: документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків, без його згоди не підлягають огляду, вилученню чи розголошенню слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом (ч. 6 ст. 46 КПК України); речами і документами, до яких заборонено доступ, є: 1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги; 2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією (ст. 161 КПК України).

Потрібно врахувати й те, що проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій, що можуть проводитися винятково з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя (п. 3 ч. 1 вказаної вище статті).

Механізм реалізації зазначеної гарантії передбачений у ч. 2 ст. 23 Закону, про що йтиметься нижче.

Крім вказаної вище гарантії, яка передбачена п. 3 ч. 1 коментованої статті Закону, п. 12 і 13 цієї ж частини закріплені гарантії, які безпосередньо пов'язані із здійснення кримінального провадження щодо адвоката. Деякі з цих гарантії отримали своє відтворення й в КПК України, а саме у гл. 37. Такі норми свідчать про існування особливого порядку кримінального провадження стосовно адвоката, а саме про наявність у нього певного кримінального процесуального імунітету. Існування такого особливого порядку не є перешкодою для притягнення адвоката до відповідальності, а спрямоване на забезпечення додаткових гарантії захисту адвоката, професійна діяльність якого нерідко «протистоїть інтересам» працівників суду та правоохоронних органів.

Відповідно до ч. 1 ст. 481 КПК України та п. 13 ч. 1 ст. 23 коментованої статті Закону письмове повідомлення про підозру адвокатом здійснюється Генеральним прокурором, його заступником, керівником регіональної прокуратури¹ (керівниками прокуратури областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя). Процесуальний порядок здійснення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні визначений гл. 22 КПК України. Слід звернути увагу на те, що передбачене ч. 1 ст. 481 КПК України та п. 13 ч. 1 ст. 23 коментованої статті Закону повноваження Генерального прокурора, його заступника чи керівника регіональної прокуратури є винятковим і не може бути передоручене іншим прокурорам чи слідчим.

Зауважимо, що законодавець на нормативному рівні щодо процесуального порядку повідомлення про підозру вживає терміни «складання», «вручення» та «здійснення» повідомлення про підозру (гл. 22 КПК України). Загальна семантика слова «здійснити» включає: запроваджувати, втілювати в життя; робити що-небудь дійсним, реальним. Письмове повідомлення про підозру не може набути в процесуальному аспекті якості дійсності, реальності тільки внаслідок створення, складання та погодження його певними уповноваженими суб'єктами кримінального процесу. Сам факт складання письмового

¹ Відповідно до ст. 10 Закону України «Про прокуратуру» у системі прокуратури України діють регіональні прокуратури, до яких належать прокуратури областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя. Регіональну прокуратуру очолює керівник регіональної прокуратури – прокурор області, Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, який має першого заступника та не більше трьох заступників.

тексту повідомлення про підозру без його безпосереднього вручення особою, зазначеною у ст. 481 КПК України, не може бути розцінене як виконання нею усього комплексу дій, що охоплюють поняття «здійснити повідомлення про підозру». Крім того, законодавець на нормативному рівні передбачає не тільки складання та вручення процесуального документа – повідомлення про підозру особі, а й роз'яснення його по суті, що додатково свідчить про виконання всього комплексу дій, котрі охоплюють поняття «здійснити повідомлення про підозру». Тому здійснення повідомлення про підозру адвокату слід розглядати як комплекс процесуальних дій Генерального прокурора, його заступника, керівника регіональної прокуратури, який включає в себе складання та вручення повідомлення про підозру, роз'яснення процесуальних прав підозрюваного, суті підозри, внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Проте слід звернути увагу на існування неоднозначної практики застосування положень ст. 481 КПК України у взаємозв'язку зі ст. 36 КПК України, яка передбачає повноваження прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Зокрема, п. п. 4, 5 ч. 2 ст. 36 КПК України передбачають право доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному процесуальним законодавством; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. Неправильне тлумачення цих норм призводить до того, що письмове повідомлення про підозру окремим категоріям осіб, зазначених у ст. 481 КПК України, у тому числі й адвокатам, у вчиненні кримінального правопорушення здійснюється суб'єктами, які не передбачені ст. 481 КПК України, норми котрої є спеціальними по відношенню до положень ст. 36 КПК України (письмове повідомлення про підозру складає належний суб'єкт, а вручення особі повідомлення про підозру та роз'яснення підозрюваному його прав – належні суб'єкти передоручають слідчим або іншим працівникам органів досудового розслідування, тобто неналежним суб'єктам).

Таке довільне тлумачення норм чинного КПК України є помилковим і суперечить їх правовій ідеології. Конструкція, використана у ст. 481 КПК України, «письмове повідомлення про підозру здійснюється...» охоплює комплекс заходів, регламентованих гл. 22 КПК України (складання та вручення повідомлення про підозру), назва якої «Повідомлення про підозру» є ідентичною назві ст. 481 КПК України. Тому її розмежування за суб'єктною ознакою поза врегулюванням КПК України є порушенням законодавства.

Отже, здійснення повідомлення про підозру адвокатом ненаlejним суб'єктом має правові наслідки – така особа не вважається притягнутою до кримінальної відповідальності. На це вказує й практика ЄСПЛ, зокрема, у справі «Девеєр проти Бельгії» (*Deweer v. Belgium*) від 27 лютого 1980 р. (№ 6903/75) зазначається, що «для цілей ч. 1 ст. 6 Конвенції «звинувачення» (*charge*) може бути визначене як офіційне повідомлення, надане індивіду компетентним суб'єктом про те, що така особа підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення» (п. 46)¹.

Позитивними є положення чинного КПК України (ст. 78) та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 31 та 32), відповідно до яких відвід адвоката вже пов'язаний не із оголошенням йому підозри про вчинення злочину, а із набранням законної сили обвинувальним вироком суду.

Особливий порядок кримінального провадження стосовно адвоката полягає і в обов'язку органів або посадових осіб, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону (п. 12 ч. 1 коментованої статті Закону). У п. 1 ч. 1 ст. 483 КПК України йдеться про необхідність такого повідомлення, але вже щодо застосування запобіжного заходу та ухвалення вироку відносно адвоката.

Гарантіями адвокатської діяльності є й норми п. 6 (життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність,

¹ У контексті застосування ст. 6 Конвенції немає диференціації в розумінні поняття «*charge*» на підозру, обвинувачення (як це є в національному законодавстві України), йдеться про початковий момент, коли особі повідомили в чому її звинувачують, тобто про початковий момент застосування ст. 6 Конвенції – *Deweer v. Belgium* від 27.02.1980 (№ 6903/75) URL: [http://cambodia.ohchr.org/sites/default/files/echrsource/Deweer%20v.%20Belgium%20\[27%20Feb%201980\]%20\[EN\].pdf](http://cambodia.ohchr.org/sites/default/files/echrsource/Deweer%20v.%20Belgium%20[27%20Feb%201980]%20[EN].pdf).

передбачену законом) і п. 7 (адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом) ч. 1 коментованої статті Закону. Необхідність існування таких гарантій зумовлена тим, що держава, поклавши на адвоката обов'язок щодо надання професійної правової допомоги, повинна гарантувати йому й безпечне здійснення таких обов'язків. З таких позицій виходять, зокрема, й Основні положення про роль адвокатів 1990 р., покладаючи на уряди обов'язок насамперед забезпечити адвокатам адекватний захист, коли їх безпека перебуває під загрозою (п. 17).

На жаль, вітчизняне законодавство у цій сфері не позбавлене недоліків. Зокрема, адвокату гарантується право на забезпечення безпеки саме під час участі у кримінальному провадженні, залишаючи поза увагою інші види професійної діяльності адвоката, які так само можуть створювати потенційну небезпеку для нього та його близьких родичів. Крім цього, реалізація такої гарантії адвокатської діяльності забезпечується нормами Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», аналіз яких свідчить, що ним безпідставно не передбачені ті ж підвищені заходи державного захисту, якими наділяються судді, працівники прокуратури та інших правоохоронних органів відповідно до положень Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Гарантією адвокатської діяльності є й положення п. 14 ч. 1 коментованої статті Закону (забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом), яке вказує на наявність свого роду імунітету щодо притягнення його до відповідальності у зв'язку із здійсненням ним своєї професійної діяльності, який отримав ще назву «індемнітет» (від лат. *indemnitas* – не засуджений). Положення про індемнітет адвоката містяться і в міжнародних актах про адвокатуру (ч. 4 Принципу I Рекомендації № 21 Комітету міністрів Ради Європи про свободу здійснення професії адвоката та п. 16 і 20 Основних положень про роль адвокатів 1990 року).

Розкриття змісту вказаної гарантії у певну міру відбувається у п. 15 ч. 1 ст. 23 Закону (не можуть бути підставою для притяг-

нення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката). Позитивність цієї норми полягає і в тому, що її дія не обмежується лише рамками судового процесу, що відповідає практиці ЄСПЛ (у п. 138 рішення по справі «Моріс проти Франції» йдеться про право на захист клієнта і за допомогою висловлювань у пресі, з метою повідомити громадськість про недоліки, які можуть завдати шкоди судочинству, але адвокат не звільняється від обов'язку виявляти обачність щодо таємниці ведення судового слідства).

У чинному законодавстві України застосування індемнітету адвоката пов'язується із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із Законом (п. 14 ч. 1 ст. 23 Закону) та з не порушенням його професійних обов'язків (п. 15 ч. 1 ст. 23 Закону). Наявність таких загальних фраз, а також відсутність чіткого механізму встановлення вказаних обмежень певним чином нівелює можливість належної реалізації положень щодо індемнітету адвоката, оскільки не зрозуміло, по-перше, у чому саме полягатиме таке «правопорушення» адвоката, а, по-друге, до компетенції якого органу (суду, КДКА тощо) буде віднесено вирішення питання про наявність або ж відсутність у його діяннях такого правопорушення. Вважаємо, що вирішувати питання про невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, про порушення ним ПАЕ, розголошення адвокатської таємниці мають винятково органи адвокатського самоврядування. Тому за умови притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності або ж вчинення ним правопорушення іншого роду, яке виходить за межі його професійної діяльності, адвокатський індемнітет на такі діяння не поширюється, а тому він може бути притягнутий до відповідальності у загальному порядку.

Реалізація індемнітету адвоката зумовлена й наявністю інших гарантій, зокрема тих, що передбачені п. 10 (забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі), п. 11 (забороняється втручання у правову позицію адвоката) та п. 16 (забороняється ототожнення адвоката з клієнтом) ч. 1 коментованої статті Закону. Подання слідчого, прокурора, а також окрему ухвалу суду необхідно сприймати як можливий привід для порушення дисциплінарного провадження відносно адвоката. Зокрема, ч. 2 ст. 262

ЦПК України передбачається, що суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (у тому числі, якщо підписана адвокатом позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом. У той же час наявність гарантії, яка передбачена п. 10 ч. 1 ст. 23 Закону, є нормою, яка із самого початку виключає можливість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за його правову позицію у справі, та використовується кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями на практиці як підстава для відмови у порушенні дисциплінарної справи відносно адвоката.

Заборона ототожнювати адвоката з клієнтом передбачена і в п. 7 Стандартів незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів 1990 року, в якій зазначається, що юрист не повинен ототожнюватися з клієнтом або справою клієнта, які б позитивні або негативні думки не могли бути цим викликані. Подібна норма закріплена і в Основних положеннях про роль адвокатів (п. 18), за якою адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами та їх справами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

Гарантією адвокатської діяльності є й встановлення особливого порядку здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката (п. 17 ч. 1 коментованої статті Закону), який спрямований на створення відповідних умов існування професійної та високоморальної адвокатури як інституту громадянського суспільства і забезпечення функціонування незалежної адвокатури в цілому та професійної діяльності адвоката зокрема. Більш докладне розкриття сутності цієї гарантії буде здійснено в подальшому при коментуванні Розділу VI цього Закону.

2. Частина 2 коментованої статті визначає механізм реалізації гарантії адвокатської таємниці під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката. Наявність такої гарантії, з одного боку, не вказує на те, що вони по своїй суті заперечують можливість проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката (враховуючи те, що в таких приміщеннях можуть бути й матеріали, які не пов'язані із здійсненням адвокатом своєї професійної

діяльності, але мають значення для кримінального провадження), а з іншого – засвідчують те, що відповідні процесуальні дії можуть бути проведені у виняткових випадках. На їх особливість неодноразово звертав увагу ЄСПЛ, вказуючи, що посягання на професійну таємницю адвоката може мати наслідки при здійсненні правосуддя і тим самим порушувати право на справедливий суд (п. 37 Рішення по справі «Німітц проти Німеччини»); обшук приміщення адвокатів повинен підлягати особливо ретельному розгляду (п. 62 Рішення по справі «Головань проти України»); такі заходи можуть бути визнані необхідними в демократичному суспільстві лише за умови наявності в національному законодавстві ефективних гарантій проти зловживань і сваволі та за умови їх дотримання в конкретній справі (п. 31 Рішення по справі «Колесніченко проти Росії»), а також у випадку, коли немає ніяких інших способів знайти доказ певного факту, крім як провести обшук у адвоката (п. 56 Рішення по справі «Ромен і Шміт проти Люксембургу»).

Не зважаючи на те, що чинний КПК України у ч. 2 ст. 233 визначає поняття житла чи іншого володіння особи, у ньому не розкривається сутність такої категорії, як «житло адвоката». Водночас, виходячи з буквального тлумачення положень ч. 2 ст. 23 цього Закону, під житлом адвоката слід розуміти житло, інше володіння адвоката, де він здійснює адвокатську діяльність. Тобто, будь-яке житло, в якому адвокат надає адвокатські послуги чи здійснює інші дії, пов'язані з адвокатською діяльністю, є житлом адвоката. Водночас, слід звернути увагу на те, що згідно з ч. 2 ст. 17 цього Закону до Єдиного реєстру адвокатів України вносяться найменування і місцезнаходження організаційної форми адвокатської діяльності, номери засобів зв'язку (п. 3) та адреса робочого місця адвоката, номери засобів зв'язку (п. 4). При цьому адреса робочого місця адвоката є місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності або адреса фактичного місця здійснення адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності. У разі наявності кількох адрес робочих місць адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України вноситься лише одна адреса робочого місця адвоката. Таким чином, під житлом адвоката слід розуміти житло, інше володіння адвоката, відомості щодо якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, та яке призначене для здійснення адвокатської діяльності.

Положення ч. 2 коментованої статті визначають, що слідчий суддя, суд у своєму рішенні про проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката в обов'язковому порядку повинен зазначити перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити, а також ураховувати вимоги пунктів 2–4 частини першої цієї статті. Відсутність такого переліку, як зазначається в рішенні ЄСПЛ у справі «Колесніченко проти Росії» (п. 33), свідчить про наявність у слідчого необмежених повноважень у визначенні того, які документи «становлять інтерес» для розслідування у кримінальній справі. Подібна позиція відтворена й в інших рішеннях ЄСПЛ, зокрема у справі «Смірнов проти Росії» (п. 48), «Ромен і Шміт проти Люксембургу» (п. 70), «Манчевські проти Молдови» (п. 47–48), «Андре і інший проти Франції» (п. 45). Тому в ухвалах про дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння адвоката повинно бути обов'язково зазначено, які саме речі чи документи, що мають значення для кримінального провадження, є об'єктом обшуку, а також із достатньою точністю і визначеністю вказано приміщення, в якому планується проведення обшуку.

Однією із основних гарантій збереження адвокатської таємниці під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката є закріплення норми про необхідність присутності представника РАР, крім випадків його неявки за умови завчасного повідомлення РАР (ч. 2 ст. 23 Закону). Така вимога цілком узгоджується з позицією ЄСПЛ, який у низці своїх рішень вказує, що під час проведення обшуку в житлі адвоката повинен бути спеціальний спостерігач, який повинен мати обов'язкову юридичну кваліфікацію, щоб фактично брати участь у процесі, та який повинен бути пов'язаний з адвокатською таємницею, щоб гарантувати захист конфіденційного матеріалу та прав третіх осіб. При цьому, спостерігач повинен бути наділений необхідними повноваженнями, щоб бути спроможним запобігти під час аналізу процесу будь-якому можливому втручання в адвокатську таємницю («Ілля Стефанов проти Болгарії», «Колесніченко проти Росії», «Головань проти України»).

Рішенням Ради адвокатів м. Києва від 27 липня 2013 р. № 183 затверджено «Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокат-

ської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів», положення якого у ч. 2 передбачають, дії при отриманні Радою/Комітетом повідомлення від службової особи, яка буде проводити обшук чи огляд житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката. Так, зокрема при отриманні Радою/Комітетом повідомлення про процесуальні дії голова Ради/Комітету забезпечують участь члена Ради/Комітету у відповідній процесуальній дії (п. 2.1). Уповноважений член Ради/Комітету повинен: невідкладно підтвердити можливість своєї присутності на відповідній процесуальній дії або негайно повідомити про причину неможливості своєї присутності, якщо така причина є поважною (п. 2.2); вчасно прибути у зазначені в повідомленні про процесуальні дії місце й час для проведення процесуальної дії, після чого невідкладно проінформувати про це Голову Ради/Комітету або його заступника (п. 2.3); проінформувати Голову Ради/Комітету про початок процесуальної дії або відмову службової особи від її проведення (п. 2.4); перед початком процесуальної дії зобов'язаний отримати копію/фотокопію ухвали слідчого судді про проведення відповідної процесуальної дії та перевірити відповідність її змісту вимогам КПК України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (п. 2.5).

У випадку не зазначення в ухвалі слідчого судді переліку речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої (розшукової) дії, тобто встановлення порушення вимог ч. 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», уповноважений член Ради/Комітету повідомляє службову особу, яка проводить слідчу (розшукову) дії про відсутність правових підстав для проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката (п. 2.6).

Відповідно до п. 2.7 цього порядку Уповноважений член Ради/Комітету з метою забезпечення дотримання вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо збереження адвокатської таємниці під час проведення відповідної процесуальної дії має право:

- 1) з'ясувати в адвоката/уповноваженої особи адвокатського об'єднання про наявність речей, документів, які планується виявити відповідно до ухвали слідчого судді у приміщенні/володінні адвоката;

2) з'ясувати, чи містять зазначені речі і документи, в тому числі носії інформації, предмет адвокатської таємниці, чи віднесені вони до речей і документів, доступ до яких заборонений відповідно до ст. 161 КПК України;

3) у разі наявності у приміщенні /володінні адвоката речей, у тому числі носіїв інформації /документів, відшукуваних відповідно до ухвали слідчого судді, якщо останні становлять предмет адвокатської таємниці, запропонувати службовій особі, яка виконує слідчу (розшукову) дію, з метою дотримання вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», надати адвокатові можливість отримати від клієнта згоду на зняття з зазначених речей, в тому числі носіїв інформації /документів, статусу адвокатської таємниці та надання дозволу на передачу документів/речей, у тому числі носіїв інформації, особі, яка проводить слідчу (розшукову) дію. У випадку відсутності згоди клієнта адвоката зазначити у протоколі слідчої (розшукової) дії про порушення вимог ст.ст. 22, 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Уповноважений член Ради/Комітету згідно з п. 2.8 вказаного вище порядку при проведенні слідчої (розшукової) дії повинен попередити службову особу, яка проводить слідчу (розшукову) дію, про необхідність неухильного дотримання гарантій адвокатської діяльності та забезпечити унеможливлення порушення адвокатської таємниці щодо інших предметів та документів, які знаходяться у приміщенні/ володінні адвоката та не зазначені в ухвалі слідчого судді. У випадку недотримання службовою особою вимог Закону щодо збереження адвокатської таємниці уповноважений член Ради/Комітету зазначає про це в протоколі процесуальної дії. Під час проведення відповідних процесуальних дій Уповноважений член Ради/Комітету має право:

- ставити запитання присутнім на слідчій/процесуальній дії;
- подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальної дії, що зазначаються у протоколі процесуальної дії;
- фіксувати обставини відповідної слідчої/процесуальної дії шляхом здійснення аудіо-, відеозапису подій, складання відповідних актів;
- опитувати присутніх на слідчій/процесуальній дії;
- оскаржувати протиправні дії службових осіб, які беруть участь у проведенні слідчої/процесуальної дії;

– отримувати копії відповідних процесуальних документів (п. 2.10).

При цьому уповноважений член Ради/Комітету в межах чинного законодавства України повинен: ознайомитися з протоколом проведення відповідної процесуальної дії, внести до нього свої зауваження (за їх наявності) та/або отримати його копію (фотокопію) (п. 2.12); після закінчення процесуальної дії Уповноважений член Ради/Комітету повинен невідкладно проінформувати про це Голову Ради/Комітету/або його заступника/секретаря та повідомити про виявлені порушення професійних прав адвоката та/або професійних гарантій адвокатської діяльності (п. 2.12); протягом 2-х робочих днів із моменту проведення процесуальної дії Уповноважений член Ради/Комітету має подати до Ради/Комітету письмовий звіт з обов'язковим зазначенням: відомостей про адвоката/адвокатського бюро/адвокатського об'єднання, щодо яких було проведено відповідну процесуальну дію, реквізитів ухвали про проведення процесуальної дії, реквізитів протоколу про проведення процесуальної дії, переліку осіб, що брали участь у процесуальній дії, результати, виявлені факти порушення вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо адвокатської таємниці під час проведення процесуальної дії, порушення професійних прав та/або професійних гарантій адвоката. Відповідальним за приймання, зберігання та облік таких письмових звітів є секретар Ради/Комітету (п. 2.14).

На жаль, чинне законодавство України не визначає ні строку, ні порядку повідомлення службовою особою факту проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката. Внаслідок цього вказана службова особа фактично отримує можливість звести нанівець практичну реалізацію такої гарантії адвокатської діяльності, враховуючи те, що неявка представника РАР за умови завчасного повідомлення РАР не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії. Зокрема, такий приклад наведено у Звіті про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні (2013–2016 роки), де вказується, що Рада адвокатів м. Києва про проведення обшуку була повідомлена за 8 хвилин до його початку.

3. У ч. 3 коментованої статті Закону зазначено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові

особи у відносинах з адвокатами зобов'язані дотримуватися вимог Конституції України та законів України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, практики ЄСПЛ. Закріплення такого обов'язку на рівні Закону обумовлено тим, що гарантії адвокатської діяльності не лише повинні захищати адвоката, зокрема, від свавілля з боку держави. Важливе й пріоритетне значення у цьому випадку відводиться державі, яка повинна створювати належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності (ч. 2 ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). При цьому, держава не повинна здійснювати контроль і нагляд за діяльністю адвокатури, як це було в радянські часи, а навпаки – забезпечувати гарантії її незалежності, і взаємини між ними повинні будуватися з огляду на необхідність дотримання принципу законності.

Важливе значення у забезпеченні гарантій адвокатської діяльності відведено й органам адвокатського самоврядування. Зокрема, було засновано Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності (рішення РАУ від 27 липня 2013 р. № 182), а також затверджено Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів (рішення РАУ від 27 липня 2013 р. № 183). Результати діяльності вказаного Комітету відтворені, зокрема, у звіті НААУ за 2017 р., в якому йдеться про 93 звернення щодо порушень прав адвоката, насамперед з боку органів прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України, суддів, кожне з яких було опрацьовано та мало відповідну письмову реакцію.

Стаття 24. Адвокатський запит

1. Адвокатський запит – письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту.

До адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого зако-

ном на надання безоплатної правової допомоги. Вимагати від адвоката подання разом з адвокатським запитом інших документів забороняється.

Адвокатський запит не може стосуватися надання консультацій і роз'яснень положень законодавства.

Надання адвокату інформації та копій документів, отриманих під час здійснення кримінального провадження, здійснюється в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом.

2. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом.

У разі якщо адвокатський запит стосується надання значного обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, строк розгляду адвокатського запиту може бути продовжено до двадцяти робочих днів з обґрунтуванням причин такого продовження, про що адвокату письмово повідомляється не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання адвокатського запиту.

У разі якщо задоволення адвокатського запиту передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як десять сторінок, адвокат зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк. Розмір таких витрат не може перевищувати граничні норми витрат на копіювання та друк, встановлені Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

3. Відмова в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом, крім випадків відмови в наданні інформації з обмеженим доступом.

1. Під час здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту адвокат має право отримувати інформацію, копії документів шляхом направлення адвокатського запиту. Незважаючи на те, що законодавець у ч. 1 цієї статті передбачає виняткову письмову форму подання адвокатського запиту, її положення не визначають ні вимоги до форми адвокатського запиту, ні його реквізити.

Відповідно до результатів системного аналізу матеріалів правозастосовної практики вважаємо, що адвокатський запит має містити такі відомості: 1) назву документа; 2) прізвище, ім'я та по батькові адвоката і вид адвокатської діяльності, що ним надається; 3) номер і дату видачі свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю адвоката, органу, що його видав; 4) прізвище, ім'я та по батькові або найменування особи (осіб), яких представляє адвокат; 5) прізвища, ім'я, по батькові, посада особи, якій адресовано адвокатський запит; 6) перелік (зміст, опис) відомостей, документів (копій документів), предметів, висновків, офіційних роз'яснень та іншої інформації, які запитує адвокат; 7) адресу, на яку має бути надіслано відповідь на адвокатський запит; 8) вказівку на обов'язок адресата адвокатського запиту надати відповідь на адвокатський запит; 9) зобов'язання адвоката відшкодувати адресатові адвокатського запиту його фактичні документально підтверджені витрати з надання відповіді (документів, матеріалів та їх копій) на адвокатський запит; 10) зазначення, що відмова в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, установлену законом, крім випадків відмови у наданні інформації з обмеженим доступом; 11) дату складання адвокатського запиту; 12) підпис адвоката, який склав адвокатський запит, та його печатку.

Положення ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначають вичерпний перелік документів, які повинен подавати адвокат разом із адвокатським запитом, зокрема, посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера¹ або доручення органу (установи), уповноваженого Законом на надання безоплатної правової допомоги. При цьому, Закон забороняє вимагати від адвоката подавати будь-які інші документи разом із адвокатським запитом. Тобто, як зазначено

¹ Слід звернути увагу, що до адвокатського запиту додається копія ордера на надання правової допомоги як цілісного документа, встановленої Радою адвокатів України форми, тобто у сукупності його титульної та зворотної сторін. Відмітка про посвідчення копії ордера на надання правової допомоги має складатися зі слів «Згідно з оригіналом», особистого підпису адвоката (або керівника адвокатського об'єднання/ адвокатського бюро, у випадку якщо ордер видається адвокатським об'єднанням/ адвокатським бюро), який засвідчує копію, його ініціалів та прізвища, а також дати засвідчення копії (рішення НААУ та РАУ «Про розгляд звернення Керівника Державного управління справами Куцика І. М. щодо засвідчення та подання адвокатом копії ордера на надання правової допомоги» № 162 від 04 серпня 2017 р.).

у рішенні РАУ «Про затвердження роз'яснень з питань, які виникають при оформленні адвокатського запиту» від 30 серпня 2014 р. № 122, зазначений перелік документів є вичерпним. При цьому доцільно зауважити, що зазначені документи лише підтверджують повноваження адвоката, який надає правову допомогу клієнту, з яким укладено відповідний договір. Тому для отримання окремої інформації на адвокатський запит чинне законодавство України передбачає також інші додаткові документи, які повинні додаватися адвокатом до адвокатського запиту (наприклад, згода клієнта на розкриття банківської таємниці, з яким укладено договір про надання правової допомоги (п. 1 ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність»)).

Предмет адвокатського запиту повинен стосуватися винятково тієї інформації, що необхідна адвокату в рамках надання правової допомоги клієнту. При цьому, адвокатський запит не може бути направлений на отримання консультацій та роз'яснень положень законодавства.

Частина перша цієї статті передбачає, що надання адвокату інформації та копій документів, отриманих під час здійснення кримінального провадження, здійснюється в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом. Відповідне положення знаходить свою конкретизацію у ч. 3 ст. 93 КПК України, яка визначає, що сторона захисту¹ здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок. Варто зазначити, що захисники (адвокати) при складанні адвокатських запитів під час здійснення кримінального провадження у більшості випадків обмежуються посиланням лише на положення ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно з яким їм надається право звертатися з цим документом до відповідних суб'єктів. У зв'язку

¹ Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України до суб'єктів сторони захисту відноситься захисник – адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, щодо якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або щодо якого в ЄРАУ містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (ст. 45 КПК України).

з цим адресатам адвокатських запитів не завжди зрозуміло, для чого необхідно надати запитувану інформацію й в яких цілях вона може бути використана. Тому захиснику (адвокату) при складанні адвокатських запитів потрібно посилатися не лише на положення ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також і на ч. 3 ст. 93 КПК України, оскільки саме положеннями ч. 3 ст. 93 КПК України передбачено право захисника (адвоката) на витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб копій документів, відомостей у кримінальному провадженні.

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат має право звертатися з адвокатським запитом до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань.

Положення зазначеної статті не виокремлюють серед відповідних суб'єктів фізичних осіб. У той же час п. 1 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено право адвоката звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за їх згодою). Частиною 3 ст. 93 КПК України також визначено, що захисник має право витребувати відомості, копії документів від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб. Таким чином, адвокат має право звертатися із адвокатським запитом до фізичних осіб, водночас отримання запитуваної інформації здійснюється винятково за їх добровільною згодою.

2. Положення частини другої зазначеної статті встановлюють граничні строки, протягом яких суб'єкт отримання адвокатського запиту зобов'язаний надати адвокату необхідну інформацію. За загальним правилом відповідний суб'єкт не пізніше п'яти робочих днів із дня отримання запиту повинен надати адвокату необхідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом.

При цьому, строк розгляду адвокатського запиту може бути продовжено до двадцяти робочих днів у випадку необхідності надання

значного обсягу інформації або пошуку інформації серед значної кількості даних. У цьому випадку адресат адвокатського запиту зобов'язаний не пізніше п'яти робочих днів з дня його отримання письмово повідомити адвоката з обов'язковим обґрунтуванням причин такого продовження.

У разі, якщо задоволення адвокатського запиту передбачає виготовлення копій документів обсягом більше як десять сторінок, адвокат зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк. Розмір таких витрат не може перевищувати граничні норми витрат на копіювання та друк, встановлені Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Граничні розміри витрат на копіювання та друк визначені Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження граничних норм витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію» від 13 липня 2011 р. № 740. Слід мати на увазі, що у разі, якщо розпорядник інформації не встановив розмір плати за копіювання або друк, інформація надається безкоштовно (ч. 3 ст. 21 Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

Положення ч. 2 цієї статті встановлюють певні обмеження в отриманні адвокатом інформації шляхом направлення адвокатського запиту. Йдеться про інформацію із обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» до інформації з обмеженим доступом відноситься:

- 1) конфіденційна інформація;
- 2) таємна інформація;
- 3) службова інформація.

Обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог:

- 1) винятково в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

- 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;

3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Конфіденційна інформація відповідно до ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» – це інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Таємна інформація – це інформація, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену Законом таємницю (ст. 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

Якщо предметом адвокатського запиту є інформація, що містить банківську таємницю, у такому випадку адвокат до адвокатського запиту повинен додати згоду клієнта на розкриття банківської таємниці, з яким укладено договір про надання правової допомоги (п. 1 ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

До службової інформації згідно зі ст. 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» відноситься така інформація: 1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; 2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

Слід звернути увагу на те, що обмеженню доступу підлягає лише інформація, а не сам документ. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений (ч. 7 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»). У такому випадку адресат адвокатського запиту повинен надати копію відповідного документа, замалювавши інформацію з обмеженим доступом темним кольором.

3. Частина третя цієї статті закріплює одну із головних гарантій отримання інформації шляхом направлення адвокатського запиту. Так, зокрема, це можливість притягнення адресата адвокатського запиту до відповідальності за відмову в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, крім випадків відмови в наданні інформації з обмеженим доступом.

При вирішенні питання про притягнення відповідного суб'єкта до відповідальності за відмову в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, необхідно враховувати правовий статус самого адресата та процесуальний статус адвоката.

За загальним правилом у випадку відмови в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, адресат адвокатського запиту може бути притягнутий до адміністративної відповідальності. Так, відповідно до ст. 212–3 КУпАП неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Варто зазначити, що рішенням РАУ від 19 листопада 2013 року № 238 затверджено «Порядок оформлення головою ради адвокатів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя або уповноваженою радою члена ради адвокатів матеріалів про адміністративні правопорушення». Відповідно до положень зазначеного порядку провадження за заявою про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 212–3 КУпАП (порушення права на інформацію), у частині порушення права на інформацію, порушується за заявами адвоката, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена на території юрисдикції відповідної РАУ, за адресою робочого місця адвоката, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або за місцем знаходження органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпоряд-

кування, громадських об'єднань, що допустили адміністративне правопорушення.

При отриманні відповідної заяви (звернення) адвоката, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати уповноважена особа розглядає та перевіряє надані матеріали, за наслідками перевірки приймає рішення про складання протоколу, чи рішення про відмову в складанні протоколу про адміністративне правопорушення. Рішення про складання протоколу про адміністративне правопорушення приймається після проведення перевірки за умови відповідності адвокатського запиту, заяви (звернення) та доданих до неї матеріалів Закону. Перевірка може складатися з направлення письмових чи усних звернень до заявника та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання додаткових пояснень. Рішення про відмову у складанні протоколу про адміністративне правопорушення приймається у разі, якщо: 1) адвокатський запит, заява (або додані до неї матеріали (документи) не відповідають вимогам, установленим Законом; 2) не зазначено, у чому полягає порушене право запитувача інформації; 3) не містяться вимоги щодо притягнення винної особи до адміністративної відповідальності; 4) не визначено особу, яка порушила права запитувача інформації.

Відповідно до пункту 9–1 ч. 1 ст. 255 КУпАП правом складання протоколів про адміністративні правопорушення наділені Голови Ради адвокатів АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя, або уповноважені члени такої Ради.

Ураховуючи те, що право на встановлення процесуального статусу потерпілого відповідно до положень ст. 256 КУпАП належить суб'єкту, який складає протокол про адміністративне правопорушення, НААУ та РАУ у своєму рішенні «Про надання рекомендацій з питання оформлення матеріалів про адміністративні порушення, передбачені статтею 212–3 КУпАП» від 02 червня 2018 р. № 89, рекомендує Головам рад адвокатів регіонів та уповноваженим особам на прийняття рішення щодо складання протоколів про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 212–3 КУпАП, встановлювати у протоколі процесуальний статус потерпілого.

Особі, стосовно якої складається протокол про адміністративне правопорушення, пропонується надати письмове пояснення та зауваження за суттю вчиненого правопорушення, яке вноситься до протоколу і засвідчується підписом зазначеної особи. Пояснення та заува-

ження можуть додаватися до протоколу окремо, про що робиться запис у цьому протоколі. Письмові пояснення щодо факту порушення прав адвокатів, членів кваліфікаційно-дисциплінарних комісій, їх палат, особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, може подавати на письмові запити уповноваженої особи. У разі відмови особи, стосовно якої складається протокол про адміністративне правопорушення, від надання пояснень та зауважень по суті вчиненого правопорушення, уповноважена особа вносить до нього відповідний запис, який засвідчується їй підписом. Протокол підписується уповноваженою особою та особою, стосовно якої складається протокол про адміністративне правопорушення, а при наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами. У разі відмови особи, стосовно якої складається протокол про адміністративне правопорушення, від підписання протоколу уповноважена особа робить про це відповідний запис, який засвідчує своїм підписом та підписами свідків і потерпілих у випадку їх наявності. Особа, стосовно якої складається протокол про адміністративне правопорушення, має право додати до протоколу пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, а також викласти мотиви відмови від його підпису.

Складений протокол та інші матеріали, що підтверджують факт вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 212–3 КУпАП, протягом трьох робочих днів формуються уповноваженою особою у матеріали про адміністративне правопорушення. Матеріали про адміністративне правопорушення, що передаються до суду, повинні містити: протокол про адміністративне правопорушення; пояснення особи, відносно якої складено протокол щодо обставин адміністративного порушення (якщо такі подані) і якщо вони подані окремо від протоколу; документи щодо обставин, які пом'якшують чи обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення (за їх наявності); копію заяви (звернення) адвоката, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена цих об'єднань з доданими матеріалами.

Наступного робочого дня, після сформування матеріалів про адміністративне правопорушення, вони разом із супровідним листом, підписаним уповноваженою особою, в якому зазначається вимога про повідомлення відповідної ради про дату та місце розгляду справи, а також результати розгляду справи, надсилається до районного,

районного у місті (міського, міськрайонного) суду за місцем вчинення адміністративного правопорушення.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 212–3 КУпАП, розглядаються суддями районного, районного у місті (міського, міськрайонного) суду відповідно до статті 221 КУпАП. У відповідній раді адвокатів регіону залишаються копії всіх адміністративних матеріалів, що передані до суду, і до неї долучаються документи, листування, повідомлення про результати розгляду справи тощо. У випадку незгоди з рішенням суду, винесеним по справі про адміністративне правопорушення, таке рішення оскаржується у порядку, визначеному чинним законодавством України.

Певні особливості має процедура притягнення до відповідальності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також осіб рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, поліцейських за неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит. Притягнення таких осіб до відповідальності відповідно до ст. 15 КУпАП України здійснюється за дисциплінарними статутами (закони України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України», «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України», «Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту», «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» тощо). У такому разі адвокат повинен звернутися до РАР із клопотанням щодо проведення службового розслідування та про притягнення до дисциплінарної відповідальності за ненадання відповіді на адвокатський запит. За результатами розгляду такого клопотання РАР складає та направляє до органу, у компетенції якого проведення службових перевірок щодо посадових осіб, які порушили право адвоката на отримання інформації, клопотання про проведення службового розслідування або службової перевірки та про притягнення до дисциплінарної відповідальності відповідної службової особи (наприклад, якщо суб'єктом вчинення відповідного правопорушення буде слідчий Шевченківського УП ГУНП України в м. Києві, то клопотання про проведення службового розслідування або службової перевірки та про притягнення до дисциплінарної відповідальності

відповідної службової особи потрібно направляти до Головного управління Національної поліції України у м. Києві).

При вирішенні питання про притягнення особи до відповідальності за неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, потрібно також урахувати процесуальний статус адвоката. Так, якщо захисник у рамках кримінального провадження, здійснюючи захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), отримує необґрунтовану відмову в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, то дії такого суб'єкта слід розцінювати як учинення перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника щодо надання правової допомоги у кримінальному провадженні. Тобто у такому випадку особу необхідно притягувати до кримінальної відповідальності за ст. 397 КК України.

Стаття 25. Надання адвокатом безоплатної правової допомоги

1. Порядок та умови залучення адвокатів до надання безоплатної правової допомоги встановлюються законом.

2. Оцінка якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної первинної правової допомоги здійснюється за зверненням органів місцевого самоврядування, а безоплатної вторинної правової допомоги – за зверненням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів.

1. Право громадян на безоплатну правову допомогу вже досить давно закріплено у Конституції України та деяких спеціальних законах України, однак реалізувати його у повному обсязі донедавна було неможливо через відсутність узгодженої політики у сфері надання правової допомоги коштом держави. Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» створив правову

базу та механізм для реалізації права кожного на правову допомогу у випадках, коли вона повинна надаватись безоплатно. Цей Закон відповідає ряду міжнародних угод, учасницею яких є наша держава, зокрема Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 р., які, зокрема, зобов'язують держав-учасниць надавати кваліфіковану безоплатну правову допомогу малозабезпеченим особам при обвинуваченні їх у вчиненні кримінальних правопорушень.

Позитивним необхідно визнати прийняття Закону України від 4 липня 2012 р. № 435-р «Про затвердження Концепції Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013–2017 роки», в якій зазначається, що Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про статус біженців, Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах та інші міжнародні акти передбачають обов'язок держави забезпечити безоплатну та ефективну правову допомогу особам, які її потребують, і встановити мінімальні вимоги до надання такої допомоги.

Європейський підхід в питанні надання безоплатної правової допомоги залишається незмінним і полягає у невід'ємності реального права на правову допомогу від права на реальний доступ до суду, яке, в свою чергу, є ключовою складовою права на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, питання щодо цивільних прав та обов'язків особи або встановлення кримінального обвинувачення, висунутого проти неї, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод в інтерпретації цього права в прецедентній практиці ЄСПЛ. Такий підхід втілюється в низці конкретних принципів, серед яких, мабуть, найважливішими є наступні принципи, відображені в Резолюції 78 (8) «Про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації», прийнятій Комітетом Міністрів Ради Європи 2 березня 1978 року:

1) ніхто не може бути в силу перешкод економічного характеру позбавлений можливості використання або захисту своїх прав у будь-яких судах, повноважних виносити рішення по цивільних, господарських, адміністративних, соціальних чи податкових справах.

З цією метою кожна особа має бути наділена правом на необхідну безоплатну правову допомогу в судовому провадженні;

2) безоплатна правова допомога має завжди надаватися особою, яка має право практикувати як адвокат згідно з правовими нормами держави;

3) особа, якій надається допомога, має бути, наскільки це можливо, вільною у виборі кваліфікованого захисника. Призначена захисником особа має одержати належну винагороду за виконану роботу в інтересах особи, яка отримує безоплатну правову допомогу;

4) відповідальність за фінансування безоплатної правової допомоги має бути покладена на державу;

5) державі належить вжити необхідних заходів, щоб довести порядок надання безоплатної правової допомоги до відома широкого загалу та всіх зацікавлених сторін, зокрема тих державних органів, до яких можуть звертатися особи, що клопотатимуть про безоплатну правову допомогу.

Ці принципи знайшли подальшу деталізацію в певних практичних настановах, втілених у рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № К (81)7 від 14 травня 1981 року та інших. Серед них наступні: право кожного на допомогу адвоката за рахунок держави, якщо особа не може сплатити гонорар, в усіх судових процедурах (кримінальних, господарських, адміністративних, цивільних тощо і у всіх цивільних інстанціях) із збереженням права на вибір адвоката; простота судових та позасудових процедур, дотичних до прав людини; можливе скорочення судових витрат; сприяння доступу до позасудових методів розв'язання конфліктів.

Так, у Рекомендації № К (93)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-учасникам «Про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення» від 8 січня 1993 року вказується, що держави-учасниці мають: «...3. Сприяти ефективному доступу найбільш вразливих верств населення до судів, зокрема: а) поширенням надання безоплатної правової або інших форм допомоги на всі судові інстанції (цивільні, кримінальні, господарські, адміністративні, соціальні тощо) та на всі змагальні або незмагальні процеси незалежно від того, в якій якості виступають відповідні особи».

На жаль, в Україні ситуація з наданням безоплатної вторинної правової допомоги до 2012 року була вельми невтішною. Це призводило до прийняття численних рішень ЄСПЛ проти України щодо

порушення вимог Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у частині права на справедливий суд, призначення захисника та забезпечення людей безоплатною правовою допомогою. Як приклад можна навести кілька вирішених ЄСПЛ справ, у яких він звертає увагу на порушення права на правову допомогу: справи «Бортник проти України» (від 27 січня 2011 р. № 39528/04), «Нечипорук та Йонкало проти України» (від 21 квітня 2011 р. № 42310/04), «Балицький проти України» (від 3 листопада 2011 р. № 12793/03) та інші рішення ЄСПЛ.

Водночас, право на правову допомогу віднесено до конституційних прав як таке, що за статусом є загальним правом кожного.

Порядок та умови залучення адвокатів до надання безоплатної правової допомоги регламентує Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02 червня 2011 року № 3460-VI, Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 8 (у редакції від 19 грудня 2012 року № 1214)»Про затвердження Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі», Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року № 465 (в редакції від 21 грудня 2016 року № 1048)»Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» та іншими нормативно-правовими актами України.

Безоплатна правова допомога – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення, що гарантується державою, та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Безоплатна правова допомога поділяється на такі види:

- безоплатна первинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;
- безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Адвокати є суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні.

Питання про залучення адвоката до надання безоплатної вторинної правової допомоги вирішується відповідним Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – Центр).

Повноваження та порядок діяльності центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги регулюється Законом України «Про безоплатну правову допомогу» та Положенням про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 02 липня 2012 року № 967/5 (у редакції від 24 травня 2016 року № 1487/5).

Так, Центр після прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги призначає адвоката (включеного до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу), котрий надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом. У разі неможливості надання безоплатної вторинної правової допомоги на постійній основі Центр укладає з адвокатом договір.

Предметом контрактів (договорів) є надання адвокатами за дорученням центру безоплатної вторинної правової допомоги, що включає такі види правових послуг: 1) захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на таку допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) складення документів процесуального характеру.

Контракт (договір) укладається з адвокатом (включеним до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу), який здійснює адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання.

Контракт укладається з адвокатом за умови:

- обґрунтованої необхідності залучення адвоката для надання безоплатної вторинної правової допомоги на постійній основі з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці, забезпечення доступу осіб до безоплатної вторинної правової допомоги та постійного підвищення якості її надання;

- відсутності дисциплінарних стягнень в адвоката протягом року;

- участі адвоката у заходах з підвищення кваліфікації адвокатів, організованих протягом поточного або попереднього бюджетного

періоду Координаційним центром з надання правової допомоги або центром (крім адвокатів, з якими контракт укладається вперше);

– відсутності обґрунтованих скарг на дії адвоката, що надійшли до центру і розглянуті ним відповідно до компетенції протягом року (крім адвокатів, з якими контракт укладається вперше).

Адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, може бути замінено у разі: 1) хвороби адвоката; 2) неналежного виконання адвокатом своїх зобов'язань за умовами договору; 3) недотримання ним порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги; 4) виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Під час заміни одного адвоката іншим забезпечується безперервність надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Адвокат, який призначається на заміну іншого адвоката, зобов'язаний вжити заходів для усунення недоліків у наданні безоплатної вторинної правової допомоги, які мали місце до його призначення.

Безоплатна вторинна правова допомога, що надається згідно з контрактом (договором), повинна відповідати встановленим стандартам якості надання безоплатної правової допомоги.

2. Оцінювання якості надання адвокатами безоплатної вторинної правової допомоги здійснюється комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів відповідно до Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 25 лютого 2014 року № 386/5, та Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 21 грудня 2017 року № 4125/5 (далі – Стандарти якості надання безоплатної правової допомоги).

Окрема увага в Україні була приділена стандартам адвокатської діяльності при наданні ними безоплатної правової допомоги в кримінальних провадженнях. Так, рішенням РАУ від 17 грудня 2013 року було схвалено «Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» (далі – Стандарти якості), які становлять собою комплекс основних характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту, захисник є незалежним

в обранні стратегії і тактики захисту у кримінальному провадженні для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта всіма не забороненими законом засобами.

Напрацювання певних стандартів якості надання професійної правничої допомоги обумовлене, в тому числі, і позицією ЄСПЛ, який неодноразово в своїх рішеннях зазначав, що формальне призначення юриста саме по собі не задовольняє вимоги ст. 6 (3) (с) Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., якщо така допомога не є ефективною. Держава повинна вжити «позитивних заходів» для забезпечення ефективної реалізації заявниками права на безкоштовну юридичну допомогу. Крім того, для висновку про порушення ст. 6 (3) (с) Конвенції не вимагаються докази того, що неефективність дій юриста спричинила шкоду для заявника (*Artico v. Italy* (1980)). Відповідно до правових позицій ЄСПЛ юридична допомога має бути дієвою, оскільки «Конвенція покликана гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а їх практичне і ефективне здійснення, це особливо важливо по відношенню до права на захист». Саме тому одного тільки призначення адвоката недостатньо для того, щоб держава виконала свій обов'язок щодо надання ефективної юридичної допомоги. Водночас ЄСПЛ зазначає, що відповідно до п. 3 (с) ст. 6 Конвенції компетентні національні органи влади повинні втрутитися, тільки якщо нездатність адвоката, який надає юридичну допомогу, забезпечити ефективне представництво є очевидною чи доведена до їх відома яким-небудь іншим способом (*Sannino v. Italy* (2006), *Чеккала проти Португалії* (2002)).

Визначаючи недотримання стандартів якості надання професійної правничої допомоги необхідно окремо виділити критерії та методи, за якими вірогідно побудувати механізм моніторингу якості адвокатської діяльності та визначити шляхи виявлення та реагування на випадки неякісного надання адвокатами юридичних послуг та, як наслідок, притягнення адвоката до професійної відповідальності.

В окремих роботах зарубіжних науковців та практиків виділяють, як правило, чотири індикатори якості, а саме: наявні здобутки, структуру, процес та результати. При цьому, індикатори наявних здобутків стосуються того, що фахівець набув ще до початку відповідної роботи. Сюди можна віднести освітню підготовку, професійні якості, отримані навички, пройдене навчання, членство у групах сертифікованих спеціалістів, відвідані семінари з підвищення кваліфікації,

досвід роботи, знання у сфері права, зв'язки у правничій спільноті, робочі приміщення, бібліотечні ресурси та ІТ. Індикатори структури стосуються управління наявними здобутками для створення відповідної робочої системи й середовища для адвокатів та інших працівників, що сприяє належній та ефективній роботі для надання послуг клієнтам. Індикатори процесу зосереджені на тому, як надавачі послуг виконують свою роботу з моменту початку роботи в системі, у ході опрацювання справи і до обробки й зберігання матеріалів та документів після закінчення справи. Таким чином оцінюється належність проведеної правової роботи, її ефективність, відповідність висловленим бажанням клієнта (наскільки на них потрібно зважати за відповідних умов) і, відповідно, компетентність адвоката. Найбільш обговорюваними індикаторами результату у правовій сфері є такі: вартість справи, витрачений час, коефіцієнт успішності та рівень задоволеності клієнта.

Щодо методів оцінювання якості наданої правової допомоги можна було б виділити такі основні, як самооцінювання, зовнішнє оцінювання, оцінювання клієнтами та фахівцями. Однак, на жаль, кожен з цих методів має свої недоліки. Так, як зазначається в звіті за результатами оцінювання БВПД в Україні в світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи (далі – Звіт), оцінювання наявних здобутків або структури, як правило, досить прямолінійне, однак можуть виникнути питання, наприклад, як оцінювати «досвід» або що вважається «належним наглядом». З метою оцінки індикаторів процесу можна використовувати детальні списки контрольних запитань для підтвердження того, що всі заходи, які, як правило, повинні бути вжиті у певній справі, були вжиті, і що всі матеріали, які повинні бути у справі клієнта, дійсно наявні. Однак якщо таку перевірку здійснює оцінювач, який не має потрібної кваліфікації, щоб дійти висновку, чи була надана консультація або тактичні та стратегічні рішення, прийняті у певній справі, прийнятними, малоімовірно є об'єктивна інтерпретація результатів такої перевірки. Самостійне оцінювання адвокатами якості своєї професійної діяльності теж не надає об'єктивних результатів, адже адвокати або однозначно запевняють у власному професіоналізмі, або, більш скромні чи чесні, занадто самокритично підходять до своїх умінь.

Як вказують експерти у зазначеному вище Звіті, один із досить типових методів оцінювання третіми сторонами процесу і результатів

є використання анкет або дослідження рівня задоволеності клієнтів. Цей метод ґрунтується на уявленні клієнта про якість отриманої послуги. Однак природна різниця у кваліфікації між адвокатом і клієнтом створює нерівність сил або інформаційну асиметрію між ними. Клієнти, які не є експертами, можуть сказати, чи були їхні адвокати уважними, співчутливими, чуйними і контактними – усе це важливо для клієнта – проте часто вони не можуть судити про те, наскільки хорошим був результат, якого для них досягли адвокати, та чи не було витрачено забагато часу та коштів на його досягнення.

Урахування перелічених недоліків окремих методів перевірки якості наданої професійної правничої допомоги наштовхує на висновок про те, що для оцінювання якості адвокатських послуг найбільш ефективним способом оцінки якості цих послуг є залучення спеціаліста-адвоката, який не конкурує з адвокатом, котрий проходить оцінювання (фахова оцінка, peer review). Поняття «фахова оцінка» визначено в літературі як «оцінка надання правових послуг за визначеними критеріями і рівнями ефективності роботи незалежним адвокатом з достатнім практичним досвідом у сфері, оцінювання в якій проводиться». Саме фаховий підхід до оцінювання якості професійної допомоги, що надається адвокатами, був реалізований при організації перевірки якості надання БВПД. Так, у Меморандумі про співпрацю між Національною асоціацією адвокатів України та Міністерством юстиції України у сфері надання безоплатної правової допомоги від 24 вересня 2015 р. (далі – Меморандум) зазначено, що оцінювання дотримання Стандартів якості для БВПД будуть проводити комісії з якості, утворені Радами адвокатів регіонів, за запитом, який готуватимуть відділи із забезпечення якості Координаційного центру БВПД і регіональних центрів БВПД. У Меморандумі також зазначено, що моніторинг дотримання Стандартів якості будуть здійснювати менеджери з якості, які працюють у відповідних відділах і повинні бути адвокатами зі стажем адвокатської діяльності не менше трьох років, за умови підписання ними зобов'язання зберігати адвокатську таємницю, що може стати їм відома під час проведення зазначеного моніторингу дотримання Стандартів якості.

Проведення моніторингу за дотриманням якості надання БВПД здійснюється відповідно до наказу Координаційного центру БВПД «Про організацію моніторингу дотримання адвокатами стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у крими-

нальному процесі» від 6 квітня 2015 р. № 136. Щодо моніторингу якості роботи адвокатів під час судового провадження, то менеджери з якості мають стандартизовану форму оцінювання, розроблену Координаційним центром БВПД. Менеджери з якості повинні спостерігати за роботою захисників у суді принаймні 18 разів на квартал і провадити інтерв'ю принаймні з трьома клієнтами (за домовленістю) на один квартал. Клієнти, інтерв'ю з якими провадяться, Як правило, належать до проваджень, під час яких менеджер з якості спостерігає за роботою захисника в суді. Провадження, за якими спостерігають менеджери з якості, це ті, в яких клієнт вважається особливо незахищеним. Результати моніторингу фіксують у затверджених формах/контрольних списках Координаційного центру БВПД.

У цілому варто визнати достатньо ефективним запровадження в системі БВПД стандартів якості надання професійної правничої допомоги та здійснення систематичного моніторингу за дотриманням адвокатами цих стандартів. Водночас, доцільним є напрацювання стандартів якості адвокатської діяльності в окремих категоріях правових спорів та поширення позитивного досвіду функціонування системи БВПД в цьому аспекті на всю адвокатську спільноту України. Такі заходи сприятимуть підвищенню якості професійної правничої допомоги, що надається адвокатами, що, в свою чергу, забезпечить більш високий рівень захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Водночас, недотримання встановлених стандартів якості надання професійної правничої допомоги може бути визначено як підстава для притягнення адвоката до професійної відповідальності різних видів. Вірогідніше за все недотримання вказаних стандартів має тягнути настання дисциплінарної відповідальності для адвоката. Крім того, встановлення факту недотримання адвокатом стандартів якості надання професійної правничої допомоги може бути визначено як страховий випадок і слугувати підставою для виплати страхового відшкодування відповідно до договору професійного страхування адвокатів.

Положення про комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги, затверджене рішенням РАУ від 15 грудня 2017 року № 281, визначає порядок організації та діяльності комісій з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги

відповідно до вимог Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Комісія з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги (далі – Комісія) є постійно діючим колегіальним органом, який утворюється радою адвокатів регіону на час повноважень обраної РАР. Комісія є самостійною у прийнятті рішень, підконтрольна та підзвітна раді адвокатів регіону.

Завданням Комісії є здійснення оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної первинної правової допомоги за зверненням органів місцевого самоврядування та безоплатної вторинної правової допомоги – за зверненням центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги в межах конкретного доручення та з урахуванням погодженої позиції з клієнтом відповідно до Стандартів якості надання безоплатної правової допомоги та за зверненням органів адвокатського самоврядування.

Комісія здійснює свою діяльність у формі відкритих засідань, які проводяться за потребою, але не рідше одного разу на два місяці. Особи, які не є членами Комісії, запрошуються на її засідання за рішенням Комісії.

Засідання Комісії є повноважним, якщо в її роботі бере участь більше половини від її персонального складу. Засідання Комісії проводить її голова, а у разі його відсутності – заступник голови Комісії.

Комісія розглядає звернення у строк не більше двох місяців з дати надходження звернення та приймає рішення більшістю голосів присутніх на її засіданні членів Комісії. У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос головуючого на цьому засіданні.

Рішення Комісії має бути вмотивованим та викладається в письмовій формі, підписується головуючим на засіданні, секретарем та членами Комісії, які брали участь у засіданні.

Адвокат чи особа, яка ініціювала питання щодо проведення оцінювання якості, повноти та своєчасності надання таким адвокатом безоплатної правової допомоги, має право протягом тридцяти днів з дня отримання рішення звернутися до РАР щодо перегляду прийнятого Комісією рішення. Перегляд рішення не зупиняє його дію.

РОЗДІЛ ІV.

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 26. Підстави для здійснення адвокатської діяльності

1. Адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги.

Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути:

- 1) договір про надання правової допомоги;
- 2) довіреність;
- 3) ордер;

4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

2. Ордер – письмовий документ, що у випадках, встановлених цим Законом та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката. Рада адвокатів України затверджує типovu форму ордера.

3. Повноваження адвоката як захисника або представника в господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справ про адміністративні правопорушення, а також як уповноваженого за дорученням у конституційному судочинстві підтверджуються в порядку, встановленому законом.

4. Адвокат зобов'язаний діяти в межах повноважень, наданих йому клієнтом, у тому числі з урахуванням обмежень щодо вчинення окремих процесуальних дій.

1. Адвокат надає правову допомогу відповідно до законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність на підставі договору про надання правової допомоги.

Адвокат здійснює свою професійну діяльність щодо захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту

після досягнення домовленості щодо надання відповідної правової допомоги безпосередньо з клієнтом та/або іншою особою, яка діє в інтересах клієнта. Результатом такої домовленості є укладення договору про надання правової допомоги.

Адвокат надає безоплатну вторинну правову допомогу на підставі договору (контракту), укладеного з органом (установою) з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути:

1) договір про надання правової допомоги – це письмова або у визначених законом випадках усна домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору;

2) довіреність – це письмовий документ, посвідчений нотаріусом або посадовою особою, якій відповідно до закону надано право посвідчувати довіреності, що видається клієнтом адвокату для здійснення представництва його інтересів перед третіми особами;

3) ордер на надання правової допомоги – письмовий документ, що посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги у випадках і порядку, встановлених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами України;

4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги – це письмовий документ, виданий центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, який уповноважує адвоката, з котрим укладено контракт (договір) на надання безоплатної вторинної правової допомоги відповідним особам, та підтверджує його повноваження. Форми доручень центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги та строк їх дії, а також форми журналів реєстрації затверджені Наказом Координаційного центру з надання правової допомоги від 25 грудня 2014 року № 33 «Питання видання доручень центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги».

2. Єдині для всіх адвокатів України, адвокатських об'єднань/адвокатських бюро правила виготовлення, оформлення, зберігання, обліку ордерів встановлюються Положенням про ордер на надання

правничої (правової) допомоги, затвердженим рішенням РАУ від 12 квітня 2019 року № 41 (далі – Положення).

В Україні встановлюється єдина, обов'язкова для всіх адвокатів, типова форма ордера, яку затверджує РАУ. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням та повинен містити обов'язкові реквізити, передбачені пунктом 12 Положення. Ордер встановленої форми є обов'язковим для прийняття усіма органами, установами, організаціями на підтвердження правомочності адвоката на вчинення дій, передбачених статтею 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Бланки ордерів згідно з затвердженою типовою формою генеруються у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на офіційному веб-сайті НААУ www.unba.org.ua слідуючи командам системи.

Облік згенерованих ордерів здійснюється автоматично системою управління електронної бази даних ЄРАУ. Історія генерування ордерів відображається у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на офіційному веб-сайті НААУ та в адміністративній частині електронної бази даних ЄРАУ.

Адвокати, адвокатські об'єднання або адвокатські бюро ініціюють генерування ордерів відповідно від адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, керівників (уповноважених осіб) адвокатського об'єднання, адвокатського бюро через офіційний веб-сайт НААУ, в раді адвокатів регіону, або як виняток у передбачених Радою адвокатів України випадках безпосередньо у НААУ.

Ордер, що видається адвокатом, який здійснює свою діяльність індивідуально, підписується адвокатом та посвідчується печаткою адвоката (за її наявності).

Ордер, який видається адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, обов'язково має містити підпис адвоката, який надає правничу (правову) допомогу на підставі цього ордера, та підпис керівника адвокатського бюро, адвокатського об'єднання і скріплений печаткою юридичної особи.

Ордер встановленої Положенням форми є належним та достатнім підтвердженням правомочності адвоката на вчинення дій в інтересах клієнта.

Адвокати, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, не можуть генерувати ордер на надання правничої (правової) допомоги в період вказаного зупинення.

Адвокати, право на заняття адвокатською діяльністю яких припинено шляхом анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не можуть генерувати ордер на надання правничої (правової) допомоги.

Відповідальність за достовірність вказаних в ордері даних несе адвокат (особа, яка видала ордер). В ордері на надання правової допомоги, який видається адвокатом або адвокатським бюро чи адвокатським об'єднанням, не заборонено здійснювати виправлення і дописки у разі, якщо обсяг повноважень адвоката змінюється в межах такого договору.

3. Повноваження адвоката як представника підтверджуються:

– у господарському судочинстві: довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (п. 4 ст. 60 ГПК України).

Заслуговує на увагу правова позиція Касаційного господарського суду у складі ВС з цього питання. Касаційний господарський суд у складі ВС, виходячи з системного тлумачення ч. 4 ст. 60 ГПК та ч. 3 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ухвали у справах 910/582/17, 910/5790/17, 904/8549/17, 910/10948/17, 910/11239/17 та 912/1172/17), дійшов висновку, що повноваження адвоката як представника підтверджуються ордером або довіреністю, де повинна міститися вичерпна інформація про повноваження саме адвоката (а не фізичної особи) як представника. Відповідно до позиції Касаційного господарського суду у складі ВС довіреність сама по собі не є доказом, який підтверджує повноваження адвоката, а також не свідчить про те, що у відносинах з довірительцем (скаржником) відповідна особа як представник за довіреністю виступає у статусі адвоката, якщо безпосередньо у довіреності не зазначено про інше. Таким чином, у випадку, якщо у довіреності не вказано, що у відносинах з довірительцем (скаржником) відповідна особа як представник за довіреністю виступає у статусі адвоката, обов'язково для підтвердження повноважень саме адвоката як представника необхідно долучати й ордер. Разом із тим, надання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, звичайно, є підтвердженням статусу адвоката як такого, однак не є відповідним доказом належного представництва клієнта саме у цій конкретній справі.

У практиці Касаційного господарського суду у складі ВС трапляються випадки, коли адвокат як представник надає: 1) довіреність,

видану як фізичній особі; 2) свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю; 3) договір на надання правової допомоги. У цьому випадку адвокати, керуючись положенням ч. 1 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», уважають, що договір є належним підтвердженням надання саме адвокатських послуг. Разом із тим, ст. 60 ГПК України у такому випадку вимагає надання ордеру, оскільки названа стаття серед переліку документів, які підтверджують повноваження адвоката у господарському судочинстві, не містить договору про надання правової допомоги;

– у цивільному судочинстві: довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (п. 4 ст. 62 ЦПК України);

– в адміністративному судочинстві: довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (п. 4 ст. 59 КАС України).

Повноваження адвоката як захисника або представника у кримінальному провадженні підтверджуються: свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю; ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (ч. 1 ст. 50 КПК України).

Цікавою видається судова практика з цього питання. Так, наприклад, Касаційний кримінальний суд у складі ВС у постанові від 06 лютого 2018 року у справі № 752/11464/16-к не погодився з позицією Апеляційного суду м. Києва, відповідно до якої словосполучення «ордером, договором із захисником» означає «ордером та договором із захисником», і, таким чином, тільки наявність цих двох документів може підтвердити повноваження захисника. У свою чергу, Касаційний кримінальний суд у складі ВС зазначив, що п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК України визначає, що повноваження захисника мають уважатися підтвердженими, якщо на додаток до документа, передбаченого п. 1 ч. 1 ст. 50 КПК України (свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю), захисник надав хоча б один з документів, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК України (або ордер, або договір із захисником, або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги).

Повноваження адвоката на участь у розгляді справи про адміністративні правопорушення підтверджуються довіреністю на ведення справи, посвідченою нотаріусом або посадовою особою, якій від-

повідно до закону надано право посвідчувати довіреності, або ордером чи дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, або договором про надання правової допомоги. До ордера обов'язково додається витяг з договору, в якому зазначаються повноваження адвоката або обмеження його прав на вчинення окремих дій як захисника (ч. 2 ст. 271 КУпАП).

Питання участі адвоката як уповноваженого за дорученням у конституційному судочинстві не врегульовані на законодавчому рівні належним чином. Так, Закон України «Про Конституційний Суд України», визначаючи особливості здійснення конституційного провадження, передбачає, що відомості про представника суб'єкта права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу зазначаються безпосередньо у поданні, зверненні чи скарзі. Разом із тим, цей Закон не містить жодних вимог стосовно того, якими документами мають підтверджуватися повноваження таких представників.

4. Обсяг повноважень адвоката визначається за домовленістю сторін та закріплюється у договорі про надання правової допомоги. Вихід адвокатом за межі повноважень, наданих йому клієнтом, може бути визнано дисциплінарним проступком адвоката.

Стаття 27. Форма та зміст договору про надання правової допомоги

1. Договір про надання правової допомоги укладається в письмовій формі.

2. Договір про надання правової допомоги може вчинятися усно у випадках:

1) надання усних і письмових консультацій, роз'яснень із правових питань з подальшим записом про це в журналі та врученням клієнту документа, що підтверджує оплату гонорару (винагороди);

2) якщо клієнт невідкладно потребує надання правової допомоги, а укладення письмового договору за конкретних обставин є неможливим – з подальшим укладенням договору в письмовій формі протягом трьох днів, а якщо для цього існують об'єктивні перешкоди – у найближчий можливий строк.

3. До договору про надання правової допомоги застосовуються загальні вимоги договірного права.

4. Договір про надання правової допомоги може укладатися на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах. Особливості укладення та змісту контрактів (договорів) з адвокатами, які надають безоплатну правову допомогу, встановлюються законом, що регулює порядок надання безоплатної правової допомоги.

5. Зміст договору про надання правової допомоги не може суперечити Конституції України та законам України, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, присязі адвоката України та правилам адвокатської етики.

1. Договір про надання правової допомоги (далі – Договір) вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо:

– його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони;

– воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку;

– він підписаний його сторонами.

У випадку, якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписатися власноручно, за її дорученням текст Договору в її присутності підписує інша особа.

Підпис іншої особи на тексті Договору може бути засвідчений відповідною посадовою особою за місцем роботи, навчання, проживання або лікування особи, яка його вчиняє.

Водночас недодержання сторонами письмової форми Договору, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність.

2. Надання усних і письмових консультацій, роз'яснень із правових питань – це один із видів адвокатської діяльності, що полягає у вчиненні адвокатом комплексу дій, спрямованих на надання усних та/або письмових відповідей на правові питання клієнта та рекомендацій стосовно можливих шляхів вирішення правової проблеми клієнта.

Визначають наступні стадії консультування та надання роз'яснень із правових питань: інтерв'ю; аналіз зібраної інформації; вироблення правової позиції у справі; надання консультації клієнту.

Професійно надані адвокатські консультації, роз'яснення допоможуть клієнту зорієнтуватись у правових аспектах справи і прийняти рішення стосовно необхідності укладення з адвокатом договору про

надання правової допомоги для подальшого захисту чи представництва його інтересів.

Коментована стаття містить положення щодо можливості надання правової допомоги у невідкладних випадках без укладення договору про надання правової допомоги у письмовій формі з подальшим його укладенням у найближчий можливий строк. Водночас, ситуація, за якої адвокат захищатиме чи представлятиме клієнта під час досудового розслідування чи в суді за відсутності письмового договору, видається малоімовірною, оскільки такого адвоката навряд чи допустять до участі у справі. Такі ситуації обумовлені тим, що договір про надання правової допомоги є підставою здійснення адвокатської діяльності. Без укладеного письмового договору про надання правової допомоги неможливо видати ордер, який є належним документом, котрий посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги клієнту у конкретній справі (більш детально стосовно документів, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, див. коментар до статті 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Крім того, слід пам'ятати, що у випадку відсутності можливості укласти договір про надання правової допомоги безпосередньо з клієнтом, такий договір може укладатися на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах.

3. До договору про надання правової допомоги застосовуються загальні вимоги договірного права, зокрема, глава 16 «Правочини» Книги Першої, глави 50 «Припинення зобов'язання», 52 «Поняття та умови договору», 53 «Укладення, зміна і розірвання договору», 63 «Послуги. Загальні Положення» Книги п'ятої Цивільного кодексу України та інші.

Фундаментальним принципом договірного права є принцип свободи договору, закріплений в статті 3 ЦК України, який у кореспонденції з нормами частини 1 статті 627 і статті 6 ЦК України означає, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства. Сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами

цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами. Сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

Зміст договору про надання правової допомоги становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність та актів цивільного законодавства.

У договорі про надання правової допомоги зазначаються: сторони та їх реквізити; обсяг правової допомоги (предмет договору); строк, протягом якого така допомога надаватиметься; розмір гонорару та порядок оплати послуг адвоката; види передбачуваних фактичних витрат, пов'язаних з виконанням доручення, їх вартість, умови та порядок оплати; права та обов'язки сторін; відповідальність за невиконання умов договору; підстави та порядок одностороннього розірвання договору; інші умови за домовленістю сторін, які не суперечать положенням чинного законодавства. В Договорі мають бути чітко і недвозначно визначені всі основні умови, на яких адвокат приймає доручення клієнта.

4. Договір про надання правової допомоги може укладатися клієнтом або на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах.

Клієнтом адвоката відповідно до статті 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність.

Особою, яка діє в інтересах клієнта, може бути його представник, уповноважений на укладання договору про надання правової допомоги з адвокатом або його законний представник.

Положеннями ЦК України передбачено, що представництвом є праввідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства (ч. 1, 3 ст. 237 ЦК України).

Представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю (ч. 1 ст. 244 ЦК України).

Відповідно до частини 3 статті 244 ЦК України довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Законодавство не містить спеціальних вимог до довіреності на укладення договору про надання правової допомоги. Тому в цій частині застосовуються відповідні положення, які стосуються довіреності, передбачені ЦК України, Законом України «Про нотаріат». Довіреність, яка містить право повіреного на укладення договорів (правочинів) від імені довірителя або вчинення інших юридично значущих дій, включає право представника на укладення договору про надання правової допомоги, в тому числі, вільний вибір контрагента (адвоката) за цим договором. Тому, якщо обмеження не передбачені в самій довіреності, наступне підтвердження згоди клієнта на надання йому правової допомоги цим адвокатом не передбачено.

Законними представниками малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб є їх батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом (ст.ст.58, 60, 242 ЦК України; ч. 1 ст. 59 ЦПК України; ч. 1 ст. 57 ЦПК України; ч. 1 ст. 56 КАС України).

Законними представниками неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, є батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом (ст.ст.59, 60, 242 ЦК України; ч. 2 ст. 59 ЦПК України; ч. 2 ст. 57 ЦПК України; ч. 2 ст. 56 КАС України).

Повноваження представника за законом на укладення договору про надання правової допомоги можуть підтверджуватися свідоцтвом про народження клієнта, рішенням суду про усиновлення клієнта, рішенням суду або органу опіки та піклування про встановлення опіки над клієнтом тощо або довіреністю.

Якщо Договір укладено на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах, адвокат зобов'язаний отримати підтвердження згоди клієнта на надання йому правової допомоги цим адвокатом винятково у випадку, якщо цього вимагає закон.

Клієнт має право в будь-який час відмовитися від послуг конкретного адвоката та самостійно реалізувати своє право на вільний вибір захисника, передбачене частиною 1 статті 59 Конституції України.

Згідно з ПАЕ специфіка, комплексний характер обов'язків, що покладені на адвокатуру, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права. Саме через покладання на адвокатуру суспільно значущих функцій захисту та надання правової допомоги, необхідність реалізації яких може виникати непередбачувано без можливості прямого доступу до клієнта не лише адвоката, але і представника, закон не обмежує коло осіб, які можуть діяти в інтересах клієнта при укладенні договору про надання правової допомоги наявністю доручення чи іншого спеціального документа.

Відповідно до частини 1 статті 48 КПК України захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника.

Згідно з статтею 51 КПК України договір із захисником має право укласти особа, передбачена в частині 1 статті 45 КПК України, а також інші особи, які діють в її інтересах, за її клопотанням або за її наступною згодою.

Відповідно до статті 241 ЦК України правочин, учинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Правочин вважається схваленим зокрема у разі, якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання. Наступне схвалення правочину особою, яку представляють, створює, змінює і припиняє цивільні права та обов'язки з моменту вчинення цього правочину.

Таким чином, при необхідності надання правової допомоги у невідкладних випадках або коли обмежений доступ адвоката до клієнта допускається укладення договору про надання правової допомоги з особою, яка діє від імені клієнта, в його інтересах, за його клопотанням за межами повноважень або з їх перевищенням (без спеціального письмового доручення) з наступним обов'язковим

підтвердженням згоди клієнта на надання йому правової допомоги цим адвокатом.

Згідно з частиною 1 статті 2, частиною 1 статті 91 ЦК України учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи. Юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.

Чинним законодавством України не передбачено обмежень щодо особи-представника, яка може діяти в інтересах клієнта при укладенні договору про надання правової допомоги на його користь – нею може бути як фізична особа (людина), в тому числі підприємець, так і юридична особа. Повноваження юридичної особи можуть виникати на підставі цивільно-правових договорів з клієнтом (договору про надання послуг, договору доручення, договору комісії тощо), закону або рішення суду.

При здійсненні адвокатської діяльності в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання, які є юридичними особами, договір про надання правової допомоги з клієнтом укладається такою юридичною особою від власного імені, яка виступає стороною договору. Адвокатське бюро та адвокатське об'єднання мають право залучати до виконання укладених ними договорів про надання правової допомоги інших адвокатів, укладаючи самостійно окремі договори з ними.

Особливості укладення та змісту контрактів (договорів) з адвокатами, які надають безоплатну правову допомогу, встановлюються Законом України «Про безоплатну правову допомогу» та Постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 8 (у редакції від 19 грудня 2012 року № 1214)» «Про затвердження Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі» (детальніше див. коментар до ст. 25 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

5. Договір про надання правової допомоги має бути укладеним з додержанням вимог чинного законодавства України та міжнародних норм, ратифікованих належним чином в Україні.

Наприклад, основними етичними засадами відносин адвоката з клієнтом на стадії прийняття доручення, що закріплені ПАЕ, є наступні:

- адвокат не має права прийняти доручення у разі конфлікту інтересів;
- адвокат не має права прийняти доручення, якщо виконання договору про надання правової допомоги може призвести до розголошення адвокатської таємниці;
- на вимогу клієнта до укладення договору про надання правової допомоги адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) має повідомити клієнту чи має адвокат належну кваліфікацію для надання професійної правничої допомоги у конкретній справі та обставини, що можуть вплинути на можливе виникнення конфлікту інтересів;
- приймаючи доручення про надання професійної правничої (правової) допомоги, адвокат повинен зважати на свої можливості щодо його виконання;
- адвокат не повинен здійснювати ведення справи, що не відповідає його рівню професійної компетенції, без участі в ній іншого адвоката, який володіє необхідною компетенцією (за наявності відповідної згоди клієнта);
- до укладення договору з клієнтом адвокат (особа, уповноважена на підписання договору про надання правової допомоги від імені адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання) повинен з'ясувати у нього, чи він не пов'язаний чинним договором з іншим адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) на виконання тотожного або такого, що частково збігається за обсягом, доручення;
- неприпустимо прямо або опосередковано схилити клієнта до зміни адвоката;
- до підписання договору про надання професійної правничої (правової) допомоги у справі адвокат повинен з'ясувати всі відомі клієнту обставини, які можуть позначитися на визначенні наявності правової позиції у справі та її змісті, та запитати і вивчити всі відповідні документи, які є в розпорядженні клієнта. Якщо після виконання цих вимог адвокат переконається у наявності фактичних і правових підстав для виконання певного доручення, він повинен неупереджено й об'єктивно викласти їх клієнту і повідомити в загальних рисах, який час і обсяг роботи вимагатиметься для виконання цього доручення та які правові наслідки досягнення результату, якого бажає клієнт;
- за наявності фактичних і правових підстав для виконання доручення свідомо для адвоката існує поширена несприятлива (з погляду гіпотетичного результату, бажаного для клієнта) прак-

тика застосування відповідних норм права, адвокат зобов'язаний повідомити про це клієнта;

– у випадку, коли адвокат дійде висновку про відсутність фактичних та правових підстав для виконання доручення, він зобов'язаний повідомити про це клієнта та узгодити з ним зміну змісту доручення, що відповідав би тому гіпотетичному результату, який може бути досягнутий згідно з чинним законодавством, або відмовитися від прийняття доручення;

– адвокат повинен неупереджено й об'єктивно повідомити клієнту наявність відомих йому фактичних і правових підстав, які можуть позитивно або негативно впливати на ймовірне виконання певного доручення, і поінформувати в загальних рисах, який час і обсяг роботи вимагатиметься для виконання цього доручення та які правові наслідки досягнення результату, що бажає клієнт;

– адвокату забороняється приймати доручення, якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на котрих клієнт наполягає, є протиправними, або якщо доручення клієнта виходить за межі професійних прав і обов'язків адвоката. У випадках, якщо зазначені обставини не є очевидними, адвокат має надати відповідні роз'яснення клієнту. Якщо за таких обставин не вдається узгодити з клієнтом зміну змісту доручення, адвокат зобов'язаний відмовитися від укладення договору з клієнтом;

– адвокат не має права в своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або Правилам адвокатської етики;

– адвокат зобов'язаний інформувати клієнта про його законні права та обов'язки;

– у випадку відмови від прийняття доручення адвокат зобов'язаний зберігати конфіденційність інформації, що стала йому відома від клієнта або іншої особи, яка звернулася в інтересах клієнта з пропозицією укладення договору.

Стаття 28. Підстави для відмови в укладенні договору про надання правової допомоги

1. Адвокату, адвокатському бюро або адвокатському об'єднанню забороняється укладати договір про надання правової допомоги у разі конфлікту інтересів.

Адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, у разі, якщо:

1) доручення на виконання дій виходять за межі професійних прав і обов'язків адвоката;

2) результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, є протиправними, суперечать моральним засадам суспільства, присязі адвоката України, правилам адвокатської етики;

3) адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу згідно з процесуальним законом;

4) виконання договору про надання правової допомоги може призвести до розголошення адвокатської таємниці;

5) адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертаються з пропозицією укладення договору про надання правової допомоги;

6) виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язкам адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів;

7) адвокат надає правову допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правової допомоги.

2. У разі відмови від укладення договору про надання правової допомоги адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю про відомості, що стали йому відомі від особи, яка звернулася з пропозицією укладення такого договору.

1. Питання змісту поняття «конфлікт інтересів» розкрито у коментарі до статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Частина перша коментованої статті містить імперативну норму, яка покладає на адвоката обов'язок відмовитись як від прийняття доручення від клієнта, так і від подальшого його виконання, якщо договір про надання правової допомоги укладено адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням у низці випадків. Невиконання вказаного обов'язку є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Так, адвокату забороняється укласти договір про надання правової допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, у разі, якщо:

1) доручення на виконання дій виходять за межі професійних прав і обов'язків адвоката.

Приймаючи доручення про надання професійної правничої (правової) допомоги, адвокат повинен зважати на свої можливості щодо його виконання та обсяг професійних прав і обов'язків адвоката, передбачений чинним законодавством України. Адвокат не повинен здійснювати ведення справи, що не відповідає його рівню професійної компетенції, без участі та за згодою клієнта в ній іншого адвоката, який володіє необхідною компетенцією, а також приймати доручення на виконання дій, що виходять за межі його професійних прав і обов'язків.

Обсяг професійних прав та обов'язків адвоката визначено у статтях 20–21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та конкретизовано у процесуальному законі, зокрема, частинах 4–5 статті 46 та статті 47 КПК України, статтях 43, 49, 64 ЦПК України, статтях 42, 46, 61 ГПК України, статтях 44, 47, 60 КАС України, статті 271 КУоАП;

2) результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, є протиправними, суперечать моральним засадам суспільства, присязі адвоката України, правилам адвокатської етики.

У межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнта. Разом із тим, чинне законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність забороняє адвокату в своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать моральним засадам суспільства, присязі адвоката України, правилам адвокатської етики та є протиправними, навіть якщо вони є необхідними для досягнення результату, якого бажає клієнт. У випадках, якщо зазначені обставини не є очевидними, адвокат має надати відповідні роз'яснення клієнту. Якщо за таких обставин не вдається узгодити з клієнтом зміну змісту доручення, адвокат зобов'язаний відмовитися від укладення договору з клієнтом;

3) адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу згідно з процесуальним законом.

Підстави для відводу адвоката як захисника, представника у кримінальному провадженні закріплені у статті 78 КПК України. Під-

стави для відводу адвоката як представника у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві регулюються відповідно статтями 61 ЦПК України, 58 ГПК України, 58 КАС України;

4) виконання договору про надання правової допомоги може призвести до розголошення адвокатської таємниці.

Збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка визначена як предмет адвокатської таємниці Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», або становить персональні дані про фізичну особу, що охороняються законодавством з питань захисту персональних даних, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується. Розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин. Питання адвокатської таємниці детально висвітлено у коментарі до статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

5) адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертаються з пропозицією укладення договору про надання правової допомоги.

Коло осіб, які належать до членів сім'ї та близьких родичів, визначені у низці правових актів, зокрема, визначення поняття «близькі родичі та члени сім'ї» міститься у пункті 1 частини першої статті 3 КПК України, поняття «учасники сімейних відносин» та «сім'я» – статтях 2–3 СК України, «непрацевдатні члени сім'ї» – статті 37 Закону України «Про пенсійне забезпечення», поняття «близькі родичі» та «члени сім'ї» – частині першій статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» та інших;

6) виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язкам адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів.

Під особистими інтересами адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, слід розуміти будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позапрофесійними

стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

Суперечність між особистими інтересами адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, та професійними правами і обов'язками адвоката може бути реальною (реальний конфлікт інтересів) та потенційною (потенційний конфлікт інтересів).

Реальний конфлікт інтересів – це суперечність між особистими інтересами адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, та його професійними правами і обов'язками, що впливає на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності.

Потенційний конфлікт інтересів – це наявність у адвоката особистого інтересу у сфері, в якій він виконує свої професійні права та обов'язки, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, або на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності.

Наприклад у рішенні від 13 листопада 2015 року № 127 «Про затвердження роз'яснення щодо можливості надання правової допомоги адвокатами (подружжям) одночасно різним сторонам (учасникам) провадження» РАУ наголосила, що відповідно до приписів статті 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» одночасне надання правової допомоги адвокатами, які є подружжям, в одному і тому ж господарському, цивільному, адміністративному процесі чи в кримінальному провадженні, або в ході розгляду справи про адміністративне правопорушення клієнтам, процесуальні інтереси яких є протилежними і суперечать один одному, вказує на те, що таке виконання договору про надання правової допомоги може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї і за загальним правилом є забороненим відповідно до закону;

7) адвокат надає правову допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правової допомоги.

Адвокат не має права прийняти доручення, якщо інтереси клієнта об'єктивно суперечать інтересам іншого клієнта, з яким адвокат пов'язаний договором про надання правової допомоги.

Адвокат без письмового погодження з клієнтами, щодо яких виник конфлікт інтересів, не може представляти або захищати одночасно двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими, або вірогідно можуть стати суперечливими, а також за таких обставин надавати їм професійну правничу (правову) допомогу.

У разі отримання адвокатом конфіденційної інформації від клієнта, якому він надавав професійну правничу (правову) допомогу, пов'язану з інтересами нового клієнта при наданні правничої допомоги, адвокат зобов'язаний отримати письмове погодження клієнтів, між якими виник конфлікт інтересів.

За відсутності письмового погодження клієнта, в разі виникнення конфлікту інтересів у процесі реалізації адвокатом договору такий договір має бути розірваний з дотриманням умов, визначених чинним законодавством та ПАЕ.

Водночас слід звернути увагу, що РАУ у рішенні від 19 листопада 2013 року № 246 «Про надання роз'яснень щодо можливості адвокатів, які зареєстровані в одному адвокатському об'єднанні, здійснювати захист різних за процесуальним статусом осіб», роз'яснила, що адвокати, які є учасниками одного адвокатського об'єднання, мають право в одному кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування представляти інтереси (бути захисниками) потерпілого та підозрюваного за умови відсутності конфлікту інтересів, обставин, визначених статтею 46 КПК України, та відсутності підстав для відводу захисника (представника), встановлених статтею 78 КПК України.

Такий підхід обґрунтовано тим, що положення статей 46–48, 78 КПК України, що закріплюють основні засади участі захисників у кримінальному провадженні та підстави для їх відводу, не вказують будь-яких інших обставин у частині неправомірності дій захисника, крім тієї, що інтереси особи, яку адвокат захищав раніше, не можуть суперечити інтересам тієї особи, яку він планує захищати в майбутньому. Крім того, КПК України ніяким чином не обмежує прав захисників, які входять до складу адвокатського об'єднання. Разом із тим, РАУ наголошує, що у кожному конкретному кримінальному провадженні слід з'ясовувати наявність/відсутність конфлікту інтересів, обставин, визначених статтею 48 КПК України, та підстав для відводу захисника (представника), встановлених статтею 78 КПК України, та обов'язково дотримуватися вимоги: адвокатське об'єднання не може доручати одному адвокату здійснювати захист різних за процесуальним статусом осіб.

2. Дія принципу конфіденційності не обмежена в часі. Обов'язки адвоката, що випливають з принципів конфіденційності, продовжують діяти після припинення чи розірвання договору про надання правової допомоги. У випадку відмови від прийняття доручення адвокат також зобов'язаний зберігати конфіденційність інформації, що стала йому відома від клієнта або іншої особи, яка звернулася в інтересах клієнта з пропозицією укладення договору.

Стаття 29. Припинення, розірвання договору про надання правової допомоги

1. Дія договору про надання правової допомоги припиняється його належним виконанням.

2. Договір про надання правової допомоги може бути достроково припинений за взаємною згодою сторін або розірваний на вимогу однієї із сторін на умовах, передбачених договором. При цьому клієнт зобов'язаний оплатити адвокату (адвокатському бюро, адвокатському об'єднанню) гонорар (винагороду) за всю роботу, що була виконана чи підготовлена до виконання, а адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний (зобов'язане) повідомити клієнта про можливі наслідки та ризики, пов'язані з достроковим припиненням (розірванням) договору.

1. Основними критеріями належного виконання договору про надання правової допомоги є такі:

- зобов'язання має бути виконано відповідно до умов Договору та вимог чинного законодавства України;
- виконання зобов'язання належними сторонами та в обумовлені строки.

Договір про надання правової допомоги, укладений адвокатом з клієнтом (особою, яка уклала договір в інтересах клієнта), також припиняється у разі зупинення та/або анулювання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, крім випадку укладення договору з адвокатським бюро чи адвокатським об'єднанням. У цьому разі головою адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання здійснюється заміна адвоката.

2. Договір про надання правової допомоги може бути достроково припинений за взаємною згодою сторін або може бути достроково розірваний на вимогу однієї із сторін на умовах, передбачених договором. Також договір про надання правової допомоги може бути

розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

Також підстави одностороннього розірвання договору про надання правової допомоги з ініціативи адвоката встановлюються чинним законодавством України, зокрема статтею 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». При цьому таке розірвання договору про надання правової допомоги має здійснюватися в порядку, передбаченому умовами відповідного договору.

Якщо договір про надання правової допомоги виконаний адвокатом і (або) строк його дії закінчився, та за відсутності у ньому окремої статті про його припинення у зв'язку з виконанням, адвокату доцільно, враховуючи публічність договору про надання правової допомоги, в письмовій формі повідомити про його припинення у зв'язку з його виконанням або за згодою сторін, правоохоронні органи та (або) суд, з метою уникнення непорозумінь та забезпечення правового захисту особі, якій він надавав правову допомогу.

Крім того, адвокату відповідно до приписів ПАЕ та з метою уникнення в подальшому порушення права особи на захист, якій він надавав правову допомогу, бажано в письмовій формі роз'яснити законодавчі норми, які регулюють порядок укладення договору про надання правової допомоги на стадії судового розгляду, а також отримання безоплатної правової допомоги відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Якщо особа, яка скоїла злочин, знаходиться під вартою і угода про надання правової допомоги була укладена її родичами чи іншими особами, адвокат надсилає письмове роз'яснення вказаного вище змісту також і цим особам.

Таким чином, відсутність або припинення дії договору з адвокатом про надання правової допомоги для здійснення захисту особи на стадії судового розгляду свідчить про те, що суд, головуючий у кримінальному провадженні не має передбачених законом підстав для залучення адвоката як захисника по справі.

При розірванні договору про надання правової допомоги (незалежно від причин) адвокат зобов'язаний:

- 1) повернути клієнту (особі, яка уклала договір в інтересах клієнта) отримані від нього документи, а також документи, видані адвокату іншими особами в ході виконання доручення, майно, передане

на зберігання адвоката, та невитрачені кошти, що призначалися для погашення витрат, пов'язаних із виконанням доручення;

2) поінформувати клієнта (особу, яка уклала договір в інтересах клієнта) щодо здійсненої адвокатом роботи (наданих послуг) і передати копії процесуальних документів, наявних у адвоката;

3) попередити клієнта (особу, яка уклала договір в інтересах клієнта) про розірвання договору в односторонньому порядку на умовах, передбачених у договорі;

4) повідомити клієнта (особу, яка уклала договір в інтересах клієнта) про можливі наслідки та ризики, пов'язані з достроковим розірванням договору;

5) не вчиняти тиск на клієнта (особу, яка уклала договір в інтересах клієнта) з метою перешкодити реалізації права останнього на розірвання договору в односторонньому порядку.

Обов'язки адвоката, що випливають із принципів конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів, продовжують діяти і після завершення виконання адвокатом договору.

Положення стосовно повернення документів, майна, переданого на зберігання, та невитрачених коштів, що призначалися для погашення витрат, пов'язаних із виконанням доручення, передання копії процесуальних документів, а також інформування щодо здійсненої роботи (наданих послуг), не поширюється на випадки розірвання договору адвокатом з підстав грубого порушення клієнтом (особою, яка уклала договір в інтересах клієнта) зобов'язань, прийнятих на себе згідно з договором.

Якщо стороною в договорі з клієнтом про надання правової допомоги виступає адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання, то при виникненні обставин, які є підставами для розірвання договору, пов'язаних з конкретним адвокатом, якого залучило бюро або призначило об'єднання для надання правової допомоги клієнту, адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання повинне вжити заходів для заміни адвоката за згодою клієнта, якщо при цьому можуть бути дотримані вимоги ПАЕ.

Клієнт (особа, яка уклала договір в інтересах клієнта) у випадку дострокового розірвання договору про надання правової допомоги за взаємною згодою сторін або на вимогу однієї із сторін на умовах, передбачених договором, зобов'язаний (зобов'язана) сплатити адвокату (адвокатському бюро, адвокатському об'єднанню) гонорар за всю роботу, що була виконана (надані послуги) чи підготовлено до виконання, а також компенсувати усі витрати за цим договором.

У разі припинення або розірвання договору про надання правової допомоги зобов'язання сторін припиняються з моменту досягнення домовленості про його розірвання, якщо інше не буде встановлено в домовленості. Якщо договір про надання правової допомоги розривається у судовому порядку, зобов'язання припиняється з моменту набрання рішенням суду про його розірвання законної сили.

Розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір, що розривається, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із звичаїв ділового обороту.

Стаття 30. Гонорар

1. Гонорар є формою винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

2. Порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата), підстави для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови повернення тощо визначаються в договорі про надання правової допомоги.

3. При встановленні розміру гонорару враховуються складність справи, кваліфікація і досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини. Гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час.

1. Гонорар – це визначений у договорі про надання правової допомоги за домовленістю сторін розмір оплати послуг адвоката за виконані адвокатом дії в інтересах клієнта та за його дорученням.

Розмір гонорару визначається за погодженням адвоката з клієнтом та/або особою, яка уклала договір в інтересах клієнта. Адвокат має право у розумних межах визначати розмір гонорару, виходячи із власних міркувань. Погоджений розмір гонорару може бути змінений лише за взаємною домовленістю. В разі виникнення особливих по складності доручень клієнта або у випадку збільшення витрат часу і обсягу роботи адвоката на фактичне виконання доручення (підготовку до виконання) розмір гонорару може бути збільшено за взаємною домовленістю. Не погодження клієнтом та/або особою, яка уклала договір в інтересах клієнта, розміру гонорару при наданні доручення адвокату або в ході його виконання є підставою для відмови адвоката від прийняття доручення клієнта або розірвання договору на вимогу адвоката.

2. У договорі про надання правової допомоги слід вказувати: порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата), строк та порядок його сплати, підстави та порядок зміни розміру гонорару, умови повернення, відповідальність за несвоєчасну сплату або сплату в неповному розмірі (зокрема, штрафні санкції), а також інші аспекти, погоджені за домовленістю сторін.

Розмір гонорару, обумовлений у договорі про надання правової допомоги, є обов'язковим тільки для адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання), який уклав цей договір, і не перешкоджає іншому адвокату (адвокатському бюро, адвокатському об'єднанню), який приймає це доручення (повністю або в частині) після розірвання попереднього договору, визначити новий розмір гонорару, виходячи з критеріїв, передбачених ПАЕ.

Разом із тим, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема в статті 21, яка закріплює обов'язки адвоката, та ПАЕ не покладають на адвоката обов'язку фіксувати в договорі умову про сплату гонорару або визначити його позитивне значення, а також вчиняти дії по стягненню гонорару з клієнта. Зазначені нормативно-правові акти не забороняють адвокату надавати правову допомогу безоплатно.

Відповідно до приписів частини четвертої статті 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» особливості укладення та змісту контрактів (договорів) з адвокатами, які надають безоплатну правову допомогу, встановлюються законом, що регулює порядок надання безоплатної правової допомоги. Порядок надання безоплатної правової допомоги в Україні регламентується Законом України «Про безоплатну правову допомогу», який регулює лише сферу відносин з надання безоплатної правової допомоги за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел через систему центрів з надання безоплатної правової допомоги. Надання адвокатами індивідуально безоплатної правової допомоги на умовах *Pro bono*, тобто на добровільних засадах і без оплати як громадської діяльності спеціальним законодавством в Україні не врегульовано.

Так, РАУ у рішенні від 23 квітня 2016 року № 118 «Про затвердження роз'яснення щодо можливості надання адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) правової допомоги безоплатно (*Pro bono*)», керуючись положенням статті 19 Конституції

України про те, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, ураховуючи загальні вимоги договірного права, виходячи з принципу свободи договору, роз'яснила, що адвокат має право надавати правову допомогу на добровільних засадах і безоплатно (Pro bono) відповідно до законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність на підставі договору про надання правової допомоги, в якому обов'язково має зазначатися про умови надання правової допомоги Pro bono без сплати гонорару або з розміром гонорару в 0, 00 гривень.

Адвокат має право вимагати від клієнта та/або особи, яка уклала договір в інтересах клієнта, попередньої виплати гонорару та/або компенсації можливих витрат, пов'язаних із виконанням доручення, якщо інше не передбачено Договором.

Адвокат має право, крім гонорару, стягувати з клієнта та/або особи, яка уклала договір в інтересах клієнта, кошти, необхідні для покриття фактичних витрат, пов'язаних із виконанням доручення.

У договорі про надання правової допомоги можуть бути визначені види передбачуваних фактичних витрат, пов'язаних із виконанням доручення (оплата роботи фахівців, чії висновки запитуються адвокатом, транспортні витрати, оплата друкарських, копіювальних та інших технічних робіт, перекладу та нотаріального посвідчення документів, телефонних розмов тощо), порядок їх погашення (авансування, оплата по факту в певний строк і таке інше) та може бути визначений їх обсяг.

Право адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання на отримання невнесеного (недовнесеного) гонорару не залежить від результату виконання доручення, якщо інше не передбачене договором про надання правової допомоги.

У випадку дострокового розірвання договору про надання правової допомоги за взаємною згодою сторін або на вимогу однієї із сторін на умовах, передбачених договором, клієнт (особа, яка уклала договір в інтересах клієнта) зобов'язаний (зобов'язана) оплатити адвокату (адвокатському бюро, адвокатському об'єднанню) гонорар за всю роботу, що була виконана (надані послуги) чи підготовлена до виконання, а також компенсувати усі витрати за цим договором.

3. При визначенні обґрунтованого розміру гонорару повинні братися до уваги наступні обставини: 1) обсяг часу і роботи, що вима-

гаються для належного виконання доручення; ступінь складності та новизни правових питань, що стосуються доручення; необхідність досвіду для його успішного завершення; 2) вірогідність того, що прийняття доручення перешкоджатиме прийняттю адвокатом інших доручень або суттєво ускладнить їх виконання в звичайному часовому режимі; 3) необхідність виїзду у відрядження; 4) важливість доручення для клієнта; 5) роль адвоката в досягненні гіпотетичного результату, якого бажає клієнт; 6) досягнення за результатами виконання доручення позитивного результату, якого бажає клієнт; 7) особливі або додаткові вимоги клієнта стосовно строків виконання доручення; 8) характер і тривалість професійних відносин цього адвоката з клієнтом; 9) професійний досвід, кваліфікація, науково-теоретична підготовка, репутація, значні професійні здібності адвоката; 10) фінансовий стан клієнта. Жодний з перелічених вище аспектів не має самостійного значення; вони підлягають урахуванню в їх сукупності та взаємозв'язку стосовно до обставин кожного конкретного випадку.

Рекомендовані (мінімальні) ставки адвокатського гонорару затверджені рішенням Ради адвокатів Чернігівської області від 16 лютого 2018 року № 57 та рішенням Ради адвокатів Харківської області від 21 березня 2018 року № 17.

Відповідно до положень чинного законодавства, зокрема статті 137 ЦПК України, статті 126 ГПК України, статті 134 КАС України, витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, зокрема, гонорар адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави.

За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом із іншими судовими витратами. Для цілей розподілу судових витрат: 1) розмір витрат на правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою; 2) розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги, встановлюється згідно з умовами договору про надання

правничої допомоги на підставі відповідних доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат.

Для визначення розміру витрат на правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: 1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); 2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); 3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи. У разі недотримання наведених вимог співмірності суд може за клопотанням іншої сторони зменшити розмір витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами.

Велика Палата ВС звертає увагу на те, що склад та розмір витрат, пов'язаних із оплатою правової допомоги, входить до предмета доказування у справі. На підтвердження цих обставин суду повинні бути надані договір про надання правової допомоги (договір доручення, договір про надання юридичних послуг та ін.), документи, що свідчать про оплату гонорару та інших витрат, пов'язаних із наданням правової допомоги, оформлені у встановленому законом порядку (квитанція до прибуткового касового ордера, платіжне доручення з відміткою банку або інший банківський документ, касові чеки, посвідчення про відрядження) (див. рішення від 27 червня 2018 року у справі № 826/1216/16).

Витрати на правову допомогу повинні бути обґрунтовані належними та допустимими доказами із наданням, зокрема, розрахунків (калькуляції) вартості правової допомоги, а не лише з визначенням загальної вартості наданої допомоги. Такий розрахунок може бути відображений у звіті про виконану роботу, розрахунку чи акті здачі-приймання робіт із конкретизацією кожної вчиненої процесуальної дії (див. рішення Касаційного адміністративного суду у складі ВС від 24 квітня 2018 року у справі № 814/1258/16).

Відсутність документального підтвердження витрат на правову допомогу, а також розрахунку таких витрат є підставою для відмови у задоволенні вимог про відшкодування таких витрат

(див. рішення Великої Палати ВС від 27 червня 2018 року у справі № 826/1216/16).

Касаційний господарський суд у складі ВС у рішенні від 24 квітня 2018 року у справі № 907/331/17 зазначив, що при визначенні суми відшкодування суд має виходити з критерію реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а також критерію розумності їхнього розміру, виходячи з конкретних обставин справи та фінансового стану обох сторін.

Вказані критерії також застосовує ЄСПЛ, присуджуючи судові витрат на підставі статті 41 Конвенції. Зокрема, згідно з його практикою заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим (наприклад, рішення у справах «East/West Alliance Limited» проти України, заява № 19336/04, п. 268; «Ботазці проти Італії» (Bottazzi v. Italy), заява № 34884/97, п. 30).

Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, врегульовуються постановою КМУ від 17 вересня 2014 року (зі змінами та доповненнями) № 465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу», якою затверджуються Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу та Методика обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, визначає механізм виплати винагороди, відшкодування витрат, пов'язаних із наданням безоплатної вторинної правової допомоги, адвокатам, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Методика обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, визначає механізм обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом або на тимчасовій основі на підставі договору з центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам права на таку допомогу, визначених статтею 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

РОЗДІЛ V.

ЗУПИНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Стаття 31. Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю

1. Право на заняття адвокатською діяльністю зупиняється у разі:
 - 1) подання адвокатом заяви про зупинення адвокатської діяльності;
 - 2) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення злочину, крім випадку, передбаченого пунктом 6 частини першої статті 32 цього Закону;
 - 3) накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю;
 - 4) визнання адвоката за рішенням суду недієздатним або обмежено дієздатним.
 2. Накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно у разі:
 - 1) повторного протягом року вчинення дисциплінарного проступку;
 - 2) порушення адвокатом вимог щодо несумісності;
 - 3) систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики.
 3. Право на заняття адвокатською діяльністю зупиняється:
 - 1) з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої цієї статті, – з дня подання раді адвокатів регіону за адресою робочого місця адвоката відповідної заяви адвоката;
 - 2) з підстав, передбачених пунктами 2 і 4 частини першої цієї статті, – з дня набрання законної сили відповідним рішенням суду;
 - 3) з підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої цієї статті, – з дня прийняття кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури відповідного рішення.
- Копія рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, передбаченого пунктом 3 цієї частини, у триденний строк

з дня його прийняття надсилається адвокату та відповідній раді адвокатів регіону. Рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про зупинення права на заняття адвокатською діяльністю може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду. Оскарження такого рішення не зупиняє його дії.

4. Право на заняття адвокатською діяльністю поновлюється у разі:

1) зупинення права з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої цієї статті, – з дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону заяви адвоката про поновлення права на заняття адвокатською діяльністю;

2) зупинення права з підстави, передбаченої пунктом 2 частини першої цієї статті, – з дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону підтвердження про погашення або зняття в установленому законом порядку судимості;

3) зупинення права з підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої цієї статті, – з дня закінчення строку, на який згідно з рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури було зупинено право на заняття адвокатською діяльністю;

4) зупинення права з підстави, передбаченої пунктом 4 частини першої цієї статті, – з дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону відповідного рішення суду.

У разі зупинення права на заняття адвокатською діяльністю з підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої цієї статті, таке право також поновлюється з дня набрання законної сили відповідним рішенням суду або з дня прийняття відповідного рішення Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури.

5. Протягом строку зупинення права на заняття адвокатською діяльністю адвокат не має права її здійснювати. Такий адвокат також не може брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування, крім випадків, коли таке право зупинено у зв'язку з призначенням особи на посаду до органу державної влади з'їздом адвокатів України.

6. Відомості про зупинення права на заняття адвокатською діяльністю вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України.

1. Коментована стаття регламентує підстави, порядок, правові наслідки, строки зупинення та поновлення права на заняття адвокатською діяльністю. Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю – це тимчасове зупинення статусу адвоката, що зумовлює неможливість здійснення адвокатської діяльності та його участі

у роботі органів адвокатського самоврядування. В той же час, факт зупинення права на заняття адвокатською діяльністю не позбавляє таку особу статусу адвоката, а отже в цей період він може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності (рішення РАУ від 10 червня 2016 р. № 126). Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю слід відмежовувати від припинення права на заняття адвокатською діяльністю, яке регламентується ст. 32 Закону. Процедура зупинення права на заняття адвокатською діяльністю не передбачає анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Також на відміну від припинення зупинення права на заняття адвокатською діяльністю має строковий характер.

Однією із підстав для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю є подання адвокатом заяви про зупинення адвокатської діяльності. Зазначена заява має добровільний характер та не може бути подана адвокатом під дією примусу.

Другою підставою, яка передбачена у ст. 31 Закону, для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю є набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо адвоката за вчинення злочину невеликої тяжкості, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено основне покарання не у вигляді позбавлення волі. Наявність факту набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо адвоката за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі, є підставою для припинення права на заняття адвокатською діяльністю відповідно до ст. 32 Закону.

Третьою підставою для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю є накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю. Зазначена підстава була предметом узагальнення практики застосування КДКА дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю та міститься у Рішенні ВКДКА від 01 березня 2018 р. Слід зазначити, що притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення ним дисциплінарного проступку (ст. 34 Закону) не тягне за собою автоматичне зупинення права на заняття адвокатською діяльністю. Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року може бути застосоване винятково у випадках, передбачених ч. 2 ст. 31 Закону.

Нарешті, четвертою підставою для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю є визнання адвоката за рішенням суду недієздатною або обмежено дієздатною особою. Якщо фізична особа, перебуваючи в статусі адвоката, нездатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, вона може бути в судовому порядку або визнана недієздатною, або обмежена у своїй цивільній дієздатності.

Відповідно до ч. 1 ст. 39 ЦК України особа може бути визнана в судовому порядку недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. Під тяжким психічним розладом слід розуміти порушення психічної діяльності функціонального характеру (затмарення свідомості, порушення адаптації та сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті), яке позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, оцінювати свій психічний стан і поведінку. Визнання фізичної особи недієздатною здійснюється в порядку окремого провадження (ст. 295–300 ЦПК України) та на підставі висновку судово-психіатричної експертизи.

Підстави для обмеження цивільної дієздатності фізичної особи передбачені в ч. 1 ст. 36 ЦК України: страждання на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо та ставлення себе чи своєї сім'ї, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. Наявність психічного розладу підтверджується судово-психіатричною експертизою, яка проводиться відповідно до Закону України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994р. та наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи» від 08 травня 2018 р. № 865.

Під зловживанням спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо розуміють їх систематичне чи надмірне вживання фізичною особою, що потребує непомірних грошових витрат на їх придбання, внаслідок чого настає скрутне матеріальне становище.

Особа є недієздатною або обмежено дієздатною з моменту набрання законної сили рішенням суду, тобто після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апе-

ляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду.

2. Однією із дисциплінарних санкцій, які передбачені у ст. 35 Закону, є зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року. Частина 2 ст. 31 Закону передбачає вичерпний перелік підстав накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю, а саме: вчинення повторного протягом року дисциплінарного проступку; порушення адвокатом вимог щодо несумісності; систематичного або грубого одноразового порушення ПАЕ.

Повторне вчинення адвокатом протягом року дисциплінарного проступку як підстава для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю характеризується сукупністю таких умов: строк між датами рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за первинний дисциплінарний проступок і встановленим часом (датою) вчинення повторного, другого дисциплінарного проступку не перевищує один календарний рік; дотримання строків давності притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності (протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку).

Порушення адвокатом вимог щодо несумісності як підстава для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю може мати місце у випадках поєднання заняття адвокатською діяльністю з іншою діяльністю, яка передбачена у ст. 7 Закону (робота на посадах осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII; перебування на військовій або альтернативній (невійськовій) службі; заняття нотаріальною чи судово-експертною діяльністю тощо). На адвоката покладається обов'язок подати до РАР за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності протягом трьох днів із моменту виникнення обставин несумісності. Порушення такого обов'язку є дисциплінарним проступком, що є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися також у випадку

систематичного або грубого одноразового порушення ПАЕ. Застосування такої дисциплінарної санкції, на відміну від п. 1 ч. 2 ст. 31 Закону, є можливим, якщо адвокат протягом року не притягувався до дисциплінарної відповідальності. Слід розрізняти грубе та систематичне порушення ПАЕ.

Поняття грубого порушення ПАЕ на законодавчому рівні не визначено і за своєю суттю є оцінним поняттям. Грубе одноразове порушення ПАЕ встановлюється у кожному конкретному випадку з урахуванням аналізу фактичних обставин. Слід зазначити, що таке порушення повинно бути не тільки грубим, а й одноразовим, тобто не вчинятись адвокатом до цього. Дисциплінарна практика КДКА свідчить, що грубим одноразовим порушенням ПАЕ може бути: пряме або опосередковане схиляння клієнта до зміни адвоката (рішення ВКДКА від 29.03.2017 № ПІ-014/2017); порушення порядку та строків сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування (рішення ВКДКА від 30.08.2017 № VIII-15/2017); залишення судового засідання на знак протесту, спонукання свідків до надання завідомо неправдивих показань, використання протизаконних методів тиску на протилежну сторону чи свідків (погроз, шантажу), використання своїх особистих зв'язків (чи в окремих випадках особливого статусу) для впливу прямо або опосередковано на суд або інший орган, перед яким здійснюється представництво, або захист інтересів клієнтів, використання інформації, отриманої від колишнього клієнта, конфіденційність якої охороняється законом, тощо.

Систематичність порушення ПАЕ характеризується наступним: вчинення адвокатом двох або більше порушень ПАЕ; такі порушення вчиняються у різний час. Для встановлення факту систематичного порушення ПАЕ не вимагається наявності повторного протягом року вчинення дисциплінарного проступку. У рішенні КДКА про накладення дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю зазначається опис конкретних дій адвоката, що були кваліфіковані як дисциплінарний проступок, час (конкретна дата) вчинення дисциплінарного проступку, конкретні статті закону та ПАЕ, за якими дії адвоката кваліфікуються як дисциплінарний проступок.

3. Момент зупинення права на заняття адвокатською діяльністю відображається в ЄРАУ та починається з дня: 1) подання раді адвока-

тів регіону за адресою робочого місця адвоката заяви про зупинення адвокатської діяльності; 2) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо адвоката за вчинення злочину невеликої тяжкості, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено основне покарання не у вигляді позбавлення волі, або рішенням суду про визнання адвоката недієздатним або обмежено дієздатним; прийняття кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури рішення про накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю. Такими чином, зупинення права на заняття адвокатською діяльністю має наслідком внесення змін до відомостей, що містяться в ЄРАУ. Зокрема, у випадку зупинення права на заняття адвокатською діяльністю до ЄРАУ вносяться такі відомості: дата та підстава зупинення права на заняття адвокатською діяльністю; дата, до якої зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, якщо такий строк визначено; заява адвоката або назва органу, який прийняв рішення про зупинення права на заняття адвокатською діяльністю (ст. 4 Порядку ведення ЄРАУ від 17 грудня 2012 року № 26).

4. На відміну від припинення права на заняття адвокатською діяльністю зупинення такого права має тимчасовий характер та поновлюється з такого моменту: з дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону заяви адвоката про поновлення права на заняття адвокатською діяльністю; з дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону підтвердження про погашення або зняття в установленому законом порядку судимості; з дня закінчення строку, на який згідно з рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури було зупинено право на заняття адвокатською діяльністю; з дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону рішення суду, яке набрало законної сили, про поновлення фізичної особи (адвоката) у дієздатності.

У разі накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю та оскарження такого рішення, адвокатська діяльність поновлюється з дня набрання законної сили відповідним рішенням суду або з дня прийняття відповідного рішення ВКДКА.

5. Правовим наслідком зупинення права на заняття адвокатською діяльністю є неможливість здійснення адвокатом адвокатської діяльності, тобто заборона особі здійснювати діяльність саме як адвокат.

Відповідно до п. 13 Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги від 12 квітня 2019 року № 41 адвокат, право на заняття адвокатською діяльністю якого зупинено, не може генерувати ордер на надання правничої (правової) допомоги в період вказаного зупинення. Також такий адвокат не може брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування, крім випадків, коли таке право зупинено у зв'язку з призначенням особи на посаду до органу державної влади з'їздом адвокатів України, наприклад, у випадку обрання членом Вищої ради правосуддя.

Слід зазначити про те, що зупинення права на заняття адвокатською діяльністю не звільняє такого адвоката від обов'язку дотримання ПАС. Проте у зв'язку із тим, що у період зупинення права на заняття адвокатською діяльністю адвокат її не праві здійснювати, на таку особу не поширюються гарантії адвокатської діяльності, що передбачені ст. 23 Закону. Однак забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката, статус якого зупинений, або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із попереднім здійсненням ним адвокатської діяльності та вимагати від такої особи розголошення відомостей, що є адвокатською таємницею. Зазначене обумовлене обов'язком адвоката зберігати адвокатську таємницю після зупинення його права на заняття адвокатською діяльністю.

На адвоката, право на заняття адвокатською діяльністю якого зупинено, не поширюється обов'язок підвищення кваліфікації. Однак у випадку поновлення такого права, яке було зупинене на рік і більше, адвокат зобов'язаний пройти спеціальні курси підвищення кваліфікації за програмою та у порядку, розробленим Вищою школою адвокатури НААУ. Зазначені курси адвокат проходить протягом трьох місяців з моменту поновлення права на заняття адвокатською діяльністю (п. 1 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України від 14 лютого 2019 року № 20).

Після зупинення права на заняття адвокатською діяльністю така особа звільняється від сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на період зупинення такого права (ч. 2 ст. 58 Закону).

Крім того, зупинення права на заняття адвокатською діяльністю може мати наслідком зміну статусу платника податків як самозайнятої особи. В такому випадку фізична особа, яка здійснює незалежну професійну діяльність (адвокат), може бути знята з обліку на підставі

поданої до контролюючого податкового органу за основним місцем обліку заяви про ліквідацію або реорганізацію платника податків за формою № 8-ОПП за умови внесення до ЄРАУ записів про зупинення права на заняття адвокатською діяльністю (підпункт 2 пункт 11.22 розділу XI Порядку обліку платників податків і зборів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 09.12.2011 № 1588 (у редакції наказу Мінфіну від 22.04.2014 № 462).

6. Інформація про зупинення та поновлення права на заняття адвокатською діяльністю вносяться до ЄРАУ відповідно до Порядку його ведення. Інформація про зупинення або поновлення права на заняття адвокатською діяльністю зазначається у хронологічній послідовності та не підлягає вилученню. Адвокат протягом трьох днів з дня зміни відомостей про себе, що внесені або підлягають внесенню до ЄРАУ, письмово повідомляє про такі зміни раду адвокатів регіону за адресою свого робочого місця, крім випадків, якщо ці зміни вносяться на підставі рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Стаття 32. Припинення права на заняття адвокатською діяльністю

1. Право на заняття адвокатською діяльністю припиняється шляхом анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю у разі:

1) подання адвокатом заяви про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;

2) визнання адвоката безвісно відсутнім або оголошення його померлим;

3) смерті адвоката;

4) накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю;

5) встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України;

6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі.

2. Накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно у разі:

- 1) порушення присяги адвоката України;
- 2) розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб;
- 3) заподіяння протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, значної шкоди клієнту, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили;

4) систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України.

3. Право на заняття адвокатською діяльністю припиняється:

- 1) з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої цієї статті, – з дня подання раді адвокатів регіону за адресою робочого місця адвоката відповідної заяви адвоката;

- 2) з підстав, передбачених пунктами 2 і 6 частини першої цієї статті, – з дня набрання законної сили відповідним рішенням суду;

- 3) з підстав, передбачених пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, – з дня прийняття кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури відповідного рішення.

У разі припинення права на заняття адвокатською діяльністю з підстав, передбачених пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, копія рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури у триденний строк з дня його прийняття надсилається адвокату та відповідній раді адвокатів регіону. Рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про припинення права на заняття адвокатською діяльністю може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду. Оскарження такого рішення не зупиняє його дії.

4. Право на заняття адвокатською діяльністю, припинене з підстав, передбачених пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, поновлюється з дня набрання законної сили відповідним рішенням суду або з дня прийняття відповідного рішення Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури.

5. Припинення права особи на заняття адвокатською діяльністю має наслідком припинення такої діяльності та права особи на участь у роботі органів адвокатського самоврядування.

6. Особа, стосовно якої прийнято рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю з підстав, передбачених пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, може звернутися до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту не раніше ніж через два роки з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адво-

катською діяльністю, а з підстави, передбаченої пунктом 6 частини першої цієї статті, – з дня погашення або зняття в установленому законом порядку судимості, але не раніше ніж через два роки з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката.

7. Відомості про припинення права на заняття адвокатською діяльністю вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України.

1. У цій статті розкриваються підстави припинення права на заняття адвокатською діяльністю, окремі умови щодо можливості застосування таких заходів, термін та правові наслідки припинення такого права.

Припиненням права на заняття адвокатською діяльністю є позбавлення особи статусу адвоката зі всіма правомочностями, які надавав відповідний статус, та неможливість унаслідок такого припинення здійснювати адвокатську діяльність, брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути обраним до їх складу. Документом, який підтверджує статус адвоката згідно зі ст. 12 коментованого Закону, є свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, і саме тому результатом припинення права на заняття адвокатською діяльністю є анулювання відповідного свідоцтва. Хоча коментована норма і не встановлює жодної процедурної дії щодо іншого документа, який видається особі, яка набула статус адвоката, а саме посвідчення адвоката, але і відносно такого документа передбачено чіткий механізм дій. Зокрема, у разі припинення права на заняття адвокатською діяльністю адвоката, посвідчення адвоката України, службове посвідчення адвоката України – члена органу адвокатського самоврядування (регіонального або вищого), посвідчення адвоката іноземної держави повертається адвокатом особисто до органу, що його видав, для знищення, про що складається акт, який ним же і зберігається (п. 1.3 Положення про зразки бланків та технічних описів посвідчення адвоката України, службового посвідчення адвоката України – члена органу адвокатського самоврядування України, члена Комітету, утвореного при НААУ, посвідчення адвоката іноземної держави, помічника адвоката України, затвердженого рішенням РАУ від 23 квітня 2016 р. № 119).

У коментованій частині норми наводиться винятковий перелік підстав щодо припинення права на заняття адвокатською діяльністю,

який може бути змінений чи розширений тільки у разі внесення відповідних змін до цього Закону.

Першою підставою для припинення права на заняття адвокатською діяльністю у коментованій частині цієї статті передбачено власне бажання адвоката і вчинення ним такої юридичної односторонньої дії, як подання заяви про таке припинення. Мотиви для прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю не регламентуються ні законодавчими, ні локальними нормативними актами у сфері адвокатури та адвокатської діяльності, тому такими можуть виступати як конкретні життєві обставини, так і звичайна воля адвоката. Головним критерієм для подання заяви про припинення права на заняття адвокатською діяльністю має бути вільне волевиявлення адвоката.

Наступними підставами для припинення права на заняття адвокатською діяльністю коментована частина ст. 32 Закону визначає визнання адвоката безвісно відсутнім або оголошення його померлим. Зазначені підстави безпосередньо не пов'язані з діями конкретного адвоката, а юридичними діями інших осіб щодо встановлення у судовому порядку юридичних фактів, що впливають на правове становище такої фізичної особи та унеможливають здійснення нею будь-якої діяльності, у тому числі і в статусі адвоката. Визнання особи безвісно відсутньою або померлою розглядається за правилами окремого провадження у порядку цивільного судочинства України.

Підстави визнання фізичної особи безвісно відсутньою встановлені ч. 1 ст. 43 ЦК України, зокрема це відсутність відомостей у місці постійного проживання такої особи протягом одного року про місце її перебування. Тобто, крім того, що особа не проживає за зареєстрованим місцем проживання протягом такого строку, так ще й відсутня будь-яка інформація щодо місця перебування такої особи за місцем її проживання.

Поряд із цим підстави для визнання фізичної особи померлою передбачені ст. 46 ЦК України, а саме фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обста-

вин унаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Якщо фізична особа пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, то вона може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій або навіть і до спливу цього строку з урахуванням конкретних обставин, але не раніше спливу шести місяців. Також момент визнання фізичної особи померлою може бути пов'язаний і з днем її вірогідної смерті, якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом.

Наступною підставою є припинення права на заняття адвокатською діяльністю внаслідок біологічної смерті особи і підтвердження такої обставини свідоцтвом про смерть особи. На відміну від інших підстав, у разі смерті адвоката коментованою нормою не передбачається момент, з якого анулюється свідоцтво право на заняття адвокатською діяльністю. Логічним є припинення права на заняття адвокатською діяльністю за такою підставою з дня смерті адвоката.

У п. 4 ч. 1 коментованої статті підставою для припинення права на заняття адвокатською діяльністю визначено також накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення такого права. Застосування такої підстави можливе лише у разі притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення ним дисциплінарного проступку саме у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням із Єдиного реєстру адвокатів України. Слід урахувувати, що згідно з ч. 2 ст. 35 цього Закону адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку.

Пунктом 5 ч. 1 статті встановлено ще одну підставу для припинення права на заняття адвокатською діяльністю, а саме у разі встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України. Так, складенню присяги адвоката та отриманню свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю передуює проходження особою, яка має намір набути статус адвоката, кількох етапів, зокрема це і складення відповідного

особою кваліфікаційного іспиту, і проходження стажування. Для того, щоб бути допущеним до складення кваліфікаційного іспиту, так і стажування відповідна особа повинна надати уповноваженим органам низку документів, які підтверджують відповідність особи вимогам, які встановлені для набуття такого статусу. Зокрема, для допуску особи до складення кваліфікаційного іспиту остання до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону за місцем проживання із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту повинна надати документи, встановлені п. 2 Розділу 2 Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядку складення кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затверджене рішенням РАУ від 17 грудня 2013 року № 270 з наступними змінами (наприклад, документ державного зразка, що підтверджує набуття заявником повної вищої освіти за спеціальностями «Правознавство», «Правоохоронна діяльність», «Міжнародне право»; документ (документи) про підтвердження наявності у заявника стажу роботи в галузі права не менше, ніж два роки; документ встановленої форми (довідка, витяг) компетентного органу про відсутність судимості та інші). Після ж успішного складення кваліфікаційного іспиту для проходження стажування особа, яка має такий намір звертається до будь-якої РАР із заявою про призначення стажування, до якої додаються оригінал свідоцтва про складання кваліфікаційного іспиту; нотаріально посвідчена копія диплому про повну вищу юридичну освіту; копія трудової книжки, засвідчена за останнім місцем роботи, а якщо особа на час подання документів не працює – оригінал та копія трудової книжки; копія паспорта; довідка про відсутність судимості (Розділ 5 Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджене рішенням РАУ від 03 лютого 2017 р. № 6 із змінами). Також особа, яка має намір стати адвокатом, не повинна мати обмежень, визначених у ч. 2 ст. 6 цього Закону (наприклад, не може мати непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі; визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною тощо) та не може займатися діяльністю, яка є несуміс-

ною з діяльністю адвоката відповідно до ч. 1 ст. 7 цього Закону. Такі обставини особа як підтверджує відповідними документами, так і власноручними заявами про відсутність подібних перешкод для набуття статусу адвоката. Коментований Закон не визначає конкретний перелік відомостей, які дають право припинити право на заняття адвокатською діяльністю, але зрозуміло, що надання недостовірних відомостей на будь-якому етапі набуття статусу адвоката дає змогу застосувати таку підставу для анулювання відповідного свідоцтва. Голова кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури звертається з поданням до КДКА про припинення адвокатом адвокатської діяльності внаслідок встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України. КДКА приймає окреме рішення визначеної форми, яке видається від імені КДКА про припинення адвокатської діяльності внаслідок встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України й анулювання свідоцтва (Розділ 5 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженого рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 268).

Останньою підставою для припинення права на заняття адвокатською діяльністю є набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі. Тяжкість злочину встановлена ст. 12 Кримінального кодексу України, а саме злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років (п. 3); тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років (п. 4); особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі (п. 5 цієї статті). Треба мати на увазі, що поряд із тяжкістю злочину обов'язковою умовою для припинення

права на заняття адвокатською діяльністю за такою підставою є саме призначення такого виду покарання, як позбавлення волі. Інакше це унеможливило б застосування такої підстави для припинення права на заняття адвокатською діяльністю.

2. Частина 2 коментованої статті визначає винятковий перелік підстав, який не підлягає розширеному тлумаченню, щодо можливості застосування саме такого виду дисциплінарного стягнення, як позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю і, як наслідок, припинення такого права та анулювання відповідного свідোцтва. Серед таких підстав передбачено:

– порушення присяги адвоката України. Складовими присяги адвоката згідно зі ст. 11 коментованого Закону є обов'язок дотримання принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, ПАЕ, забезпечення права на захист, надання правничої допомоги, зокрема належне виконання умов про правничу допомогу та здійснення обов'язків адвоката. При встановленні можливості застосування позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю саме з такої підстави будуть враховуватися саме такі структурні елементи присяги адвоката;

– розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб. Дійсно, основою встановлення довіри клієнтів до адвокатської спільноти і кожного адвоката окремо є неухильне дотримання адвокатської таємниці. Відсутність сполучника «та» у формулюванні такої підстави для застосування цього виду дисциплінарного стягнення свідчить про можливість його застосування як у разі простого розголошення відомостей, що стали відомі адвокату у процесі своєї професійної діяльності, так і тоді, коли такі відомості були використані адвокатом у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб;

– заподіяння протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, значної шкоди клієнту, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили. У цьому випадку мають місце преюдиційні факти, тобто ті, які встановлені судовим рішенням, яке набрало законної сили і не скасоване у встановленому законом порядку. Обов'язково слід враховувати, що у відповідному рішенні має бути встановлена шкода, яка спричинена особі адвокатом. Під час же розгляду дисциплінарної справи відносно адвоката має бути доведено завдання такої шкоди

саме внаслідок протиправних дій адвоката, які вчинені під час здійснення ним адвокатської діяльності;

– систематичного або грубого одноразового порушення ПАЕ, що підриває авторитет адвокатури України. Складність застосування саме такої підстави для дисциплінарної відповідальності полягає у тому, що вона за своєю суттю містить оцінні судження і при розгляді кожної дисциплінарної справи слід урахувувати конкретні обставини щодо вчинення дисциплінарного проступку адвокатом для можливості доведення саме таких порушень у діях адвоката, щоб відповідна міра дисциплінарного стягнення була адекватною, розумною та справедливою щодо такого адвоката. Орієнтиром же, завдяки вказівці на наслідок такої підстави у вигляді втрати авторитету адвокатури України, мають слугувати порушення відповідними професійними діями адвоката, який притягається до дисциплінарної відповідальності, основної мети, завдань та принципів адвокатської діяльності.

3. Пункт 3 коментованої норми визначає конкретний термін, з яким пов'язується припинення права на заняття адвокатською діяльністю. У разі припинення права на заняття адвокатською діяльністю з підстави подання адвокатом відповідної заяви, то таке право вважається припиненим з дня подання раді адвокатів регіону за адресою робочого місця адвоката зазначеної заяви адвоката. Обов'язково відповідна заява має бути зареєстрована радою адвокатів регіону із наданням її копії з відміткою про отримання адвокату. Процедура подання заяви про припинення права на заняття адвокатською діяльністю детально не регламентована, а тому за відсутності встановлених законом заборон спосіб подання такої заяви може бути не лише безпосередньо адвокатом уповноваженому органу, а й шляхом її направлення відповідній раді адвокатів регіону поштою або кур'єрською доставкою. Доцільним у такому разі буде обов'язкове отримання підтвердження вручення відповідної заяви адресату (наприклад, відправлення замовного листа з повідомленням про вручення та описом вкладення). При припиненні права на заняття адвокатською діяльністю з підстав визнання адвоката безвісно відсутнім або оголошення його померлим та набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі, відповідним терміном

буде день набрання законної сили існуючим рішенням. При цьому, за загальним правилом, особа визнається безвісно відсутньою або оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду, однак ч. 3 ст. 46 ЦК України встановлює винятки із такого правила, а саме фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті. З підстав накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю та встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України моментом припинення права на заняття адвокатською діяльністю встановлено день прийняття кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури відповідного рішення.

Слід відмітити, що якщо припинення права на заняття адвокатською діяльністю здійснюється на підставі накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю та встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України, повноваження з прийняття рішення по яких належать відповідній КДКА, то копія такого рішення КДКА у триденний строк з дня його прийняття надсилається адвокату та відповідній раді адвокатів регіону. При оскарженні такого рішення є альтернатива у виборі уповноважених органів з розгляду такої скарги, а саме звернення до ВКДКА або до суду. Поряд з цим право на звернення до суду за судовим захистом є абсолютним правом, оскільки передбачено Конституцією України, а тому навіть у разі звернення до ВКДКА відповідна особа не позбавлена права на звернення до суду щодо оскарження рішення КДКА відносно такого адвоката. Особливу увагу варто звернути на строк, протягом якого можна звертатися до уповноважених органів при оскарженні відповідних підстав припинення права на заняття адвокатською діяльністю (п. 4 і 5 ч. 1 ст. 32 цього Закону), а саме протягом тридцяти днів із дня прийняття відповідного рішення КДКА, тобто початок перебігу строку для оскарження обчислюється не з моменту отримання відповідної копії рішення особою, відносно якої припиняється право на заняття адвокатською діяльністю, а з дня

прийняття такого рішення відповідної КДКА. Також коментованою частиною норми встановлено імперативну вимогу щодо не зупинення дії рішення КДКА навіть у випадку його оскарження до будь-якого з уповноважених органів (ВКДКА або суду).

4. Частина 4 коментованої норми встановлює наслідки щодо поновлення права на заняття адвокатською діяльністю у разі, якщо ВКДКА або суд визнає рішення КДКА про припинення права на заняття адвокатською діяльністю з підстав накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю та встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України незаконним. Відповідне право на заняття адвокатською діяльністю у такому випадку поновлюється з дня набрання законної сили відповідним рішенням суду або з дня прийняття відповідного рішення.

5. Адвокат, відносно якого припинено право на заняття адвокатською діяльністю, не може більше здійснювати діяльність у статусі адвоката та брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 43 коментованого Закону чітко передбачено, що брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути обраними до їх складу можуть лише адвокати України. Натомість, ні цей Закон, ні інші нормативно-правові акти не встановлюють жодних обмежень щодо можливості особи, відносно якої припинено право на заняття адвокатською діяльністю, бути представником інших осіб за довіреністю, дорученням чи іншими документами, які посвідчують його повноваження в такій якості як фізичної особи, а не адвоката чи надавати юридичні послуги, а не здійснювати адвокатську діяльність.

6. У разі, якщо ж адвокат, відносно якого припинено право на заняття адвокатською діяльністю з підстав накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю та встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України, не оскаржить відповідне рішення до ВКДКА або до суду чи відповідні органи не задовольнять його скаргу та залишать рішення КДКА без змін він втрачає статус адвоката. Слід ураховувати, що подальше набуття відповідного статусу буде здійснюватися у порядку та згідно

з вимогами, встановленими відповідним Законом, а ініціювання цього питання такою особою, яка виявила бажання стати адвокатом після припинення права на заняття адвокатською діяльністю з підстав, передбачених п. 4 і 5 ч. 1 коментованої статті шляхом звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту, може здійснюватися не раніше ніж через два роки з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю, а з підстави, передбаченої п. 6 ч. 1 цієї статті, – з дня погашення або зняття в установленому законом порядку судимості, але не раніше ніж через два роки з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката.

7. Відомості про припинення права на заняття адвокатською діяльністю носяться до Єдиного реєстру адвокатів України. Відповідно до положень статей 6, 17, 32 Закону, Порядку ведення ЄРАУ фізична особа має статус адвоката з часу отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю і внесення відомостей про неї до ЄРАУ та до моменту припинення права на заняття адвокатською діяльністю і внесення про це відповідних відомостей до ЄРАУ (Роз'яснення щодо можливості притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності під час зупинення його права на заняття адвокатською діяльністю, затвержені Рішенням РАУ від 10 червня 2016 р. № 126). Фізичну особу, яка здійснює незалежну професійну діяльність (адвоката), може бути знято з обліку на підставі поданої до контролюючого органу за основним місцем обліку заяви встановленої форми за умови внесення до Єдиного реєстру адвокатів України записів про припинення права на заняття адвокатською діяльністю.

РОЗДІЛ VI. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА

Стаття 33. Загальні умови дисциплінарної відповідальності адвоката

1. Адвоката може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з підстав, передбачених цим Законом.

2. Дисциплінарне провадження – процедура розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку.

3. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури за адресою робочого місця адвоката, зазначеного в Єдиному реєстрі адвокатів України.

1. Коментована стаття визначає загальні засади дисциплінарної відповідальності адвоката, яка є самостійною складовою юридичної відповідальності та важливим елементом функціонування інституту адвокатури України, покликана забезпечувати фактор правомірної діяльності та поведінки адвоката. Тому дисциплінарну відповідальність адвоката слід розглядати у загальному контексті юридичної відповідальності в Україні з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Як і дисциплінарна відповідальність інших суб'єктів, дисциплінарна відповідальність адвоката встановлюється законом, що відповідає закладеному у статті 92 Конституції України принципу визнання загальних засад юридичної відповідальності винятково законами України.

Дисциплінарна відповідальність адвоката має індивідуальний характер і характеризується такими складовими: 1) наявністю правової підстави – дисциплінарного проступку; 2) існуванням передбачених у законі відповідних санкцій (дисциплінарних стягнень); 3) наявністю суб'єкта відповідальності (суб'єкта дисциплінарного

проступку) – адвоката; 4) наявністю уповноважених суб'єктів дисциплінарного провадження (кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури).

Процедура притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності здійснюється в особливому порядку, що є однією з основних гарантій здійснення адвокатської діяльності (стаття 23 Закону). Такий особливий порядок регулюється Розділом VI Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та деякими іншими нормами цього Закону, зокрема тими, що стосуються правової основи діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Частина перша коментованої статті визначає, що адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності винятково з підстав, передбачених у цьому Законі. Такою підставою є вчинення дисциплінарного проступку, а саме: порушення вимог несумісності; порушення присяги адвоката України; порушення ПАЕ; розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; порушення інших обов'язків адвоката, передбачених Законом. Вчинення інших неправомірних дій, які не є відповідно до Закону дисциплінарним проступком, не можуть бути підставою для притягнення адвоката саме до дисциплінарної відповідальності, встановленої у Розділі VI Закону, що однак не виключає відповідальності адвоката як суб'єкта права за іншим видом юридичної відповідальності. Визначений у Законі перелік видів дисциплінарних проступків є вичерпним.

2. Частина друга коментованої статті визначає дисциплінарне провадження як процедуру розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку. Ця процедура складається з чотирьох стадій: проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката; порушення дисциплінарної справи; розгляд дисциплінарної справи; прийняття рішення у дисциплінарній справі. Кожна з цих стадій урегульована окремою нормою Закону (статті 38, 39, 40, 41). Крім того, на розвиток правової регламентації здійснення процедури дисциплінарного провадження Радою адвокатів України в межах її компетенції прийнято Рішення від 30.08.2014 № 120, яким затверджено «Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки

адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність». Серед іншого цим Положенням регламентується процедура дисциплінарного провадження стосовно адвокатів на підставі відповідних положень Закону.

3. Частина третя коментованої статті встановлює загальне правило, за яким дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в ЄРАУ. Ця норма добре узгоджується з відповідними міжнародними стандартами, фундаментом для яких слугують Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам у серпні 1990 року: пункт 28 Основних положень встановлює, що дисциплінарне провадження проти адвоката здійснюється безсторонніми дисциплінарними комісіями, створеними адвокатурою, за можливості оскарження їх рішення до суду.

Правові засади діяльності кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону встановлені у статті 50 Закону, а ВКДКА як вищого колегіального органу – у статті 52 Закону. Крім того, на розвиток статті 50 Закону рішенням РАУ від 17 грудня 2013 року № 268 затверджено Регламент кваліфікаційно-дисциплінарної комісії регіону, який визначає порядок роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (КДКА) в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі з реалізації повноважень, наданих Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також процедуру розгляду питань, віднесених до її компетенції Законом, іншими актами, що регулюють діяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій.

Рішенням РАУ від 17 грудня 2012 року № 26 затверджений Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України. Згідно з п. 3.3, 3.4 зазначеного Порядку адресою робочого місця адвоката є місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності або адреса фактичного місця здійснення адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності – згідно з заявою адвоката. У разі наявності кількох адрес робочих місць адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України за заявою адвоката вноситься лише одна адреса робочого місця. Адвокат протягом трьох днів з дня зміни відомостей про себе, що внесені або підлягають вне-

сенню до Єдиного реєстру адвокатів України, письмово повідомляє про такі зміни раду адвокатів регіону за адресою свого робочого місця, крім випадків, якщо ці зміни вносяться на підставі рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Згідно з рішенням З'їзду адвокатів України від 15 лютого 2019 року положення статті 65 ПАЕ було доповнено частиною четвертою наступного змісту: у межах дотримання принципу чесності і добропорядної репутації адвокат має надавати достовірну інформацію до Єдиного реєстру адвокатів України, органам адвокатського самоврядування, членам органів адвокатського самоврядування під час здійснення ними повноважень. Згідно з п. 7.7. Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України встановлено, що прострочення адвокатом надання відомостей і змін до них, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та цим Порядком, є невиконанням ним рішень органів адвокатського самоврядування і тягне за собою накладення дисциплінарного стягнення, передбаченого законом.

У зв'язку з особливістю адміністративно-територіального визначення м. Києва у дисциплінарній практиці виникало питання щодо дисциплінарної юрисдикції стосовно адвокатів Київської області з адресою робочого місця у м. Києві. Це питання було вирішено III З'їздом адвокатів України. Так, рішенням З'їзду від 03.07.2015 встановлено, що адвокати з адресою робочого місця в м. Києві, які отримали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в КДКА Київської області або Раді адвокатів Київської області та подали до Ради адвокатів Київської області заяву про внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України, виявивши бажання перебувати у складі адвокатів Київської області, підпадають під компетенцію органів адвокатського самоврядування Київської області. Цим рішенням З'їзду адвокатів України окремо зазначено, що такі адвокати підлягають дисциплінарній відповідальності в Кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури Київської області.

Загальне правило, яким встановлюється територіальна компетенція щодо здійснення дисциплінарного провадження кваліфікаційно-дисциплінарної комісії регіону за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в ЄРАУ, має один виняток. Відповідно до частини другої статті 66 ПАЕ, які затверджені Звітно-виборчим з'їздом адвокатів України 09.06.2017, у разі звернення із скаргами щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення ПАЕ

адвокатів, яких обрано до органів адвокатського самоврядування, чи якщо скаржниками стосовно порушення цих Правил виступають адвокати, яких обрано до органів адвокатського самоврядування, з метою забезпечення неупередженості та об'єктивності при розгляді зазначених скарг, голова ВКДКА забезпечує перерозподіл та направлення таких заяв (скарг) для розгляду до КДКА іншого регіону, ніж регіон, в якому зазначений адвокат входить до органів адвокатського самоврядування. Відповідно до п. 23 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, яке затверджено рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, у такому випадку ВКДКА в особі її голови, з метою забезпечення неупередженості та об'єктивності при розгляді заяв (скарг), з урахуванням наближеності територіального розміщення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не пізніше трьох днів з дня надходження заяви (скарги) приймає рішення про перерозподіл та направлення таких заяв (скарг) до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури іншого регіону, ніж регіон, в якому зазначений адвокат входить до складу органів адвокатського самоврядування. Отримавши від ВКДКА таку заяву (скаргу), голова кваліфікаційно-дисциплінарної комісії регіону перевіряє її на відповідність вимогам законодавства і цього Положення та приймає рішення про її подальший розгляд відповідно до вимог Положення.

Стаття 34. Підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності

1. Підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку.

2. Дисциплінарним проступком адвоката є:

- 1) порушення вимог несумісності;
- 2) порушення присяги адвоката України;
- 3) порушення правил адвокатської етики;
- 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення;
- 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків;
- 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування;
- 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом.

3. Не є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного у справі, в якій адвокат здійснював захист, представництво або надавав інші види правової допомоги, якщо при цьому не було вчинено дисциплінарного проступку.

1. Відповідно до статті 92 Конституції України винятково законами України встановлюється, зокрема, діяння, які є дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Частиною першою статті 34 Закону встановлено, що підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку. Види дисциплінарного проступку адвоката наводяться у частині другій цієї статті. Разом із тим, ні частина перша, ні частина друга коментованої статті не містять визначення поняття дисциплінарного проступку адвоката. З огляду на системний аналіз змісту положень коментованого Закону під терміном «дисциплінарний проступок адвоката» слід розуміти невиконання або неналежне виконання особою, зазначеною у частині першій статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», встановлених чинним законодавством України вимог та обов'язків, а також недотримання загальноприйнятих в адвокатському середовищі етичних норм та правил поведінки як під час здійснення адвокатської діяльності, так і у повсякденному житті.

2. Частина друга коментованої статті наводить вичерпний перелік видів дисциплінарного проступку адвоката.

Порушення вимог несумісності становить собою невиконання адвокатом вимог, вказаних у частині першій статті 7 Закону, а саме: 1) здійснення роботи на посадах, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»; 2) військова або альтернативна (невійськова) служба; 3) нотаріальна діяльність; 4) судово-експертна діяльність. У разі виникнення обставин несумісності, встановлених частиною першою цієї статті, адвокат у триденний строк з дня виникнення таких обставин подає до РАР за адресою свого робочого місця заяву про зупинення своєї діяльності (частина друга статті 7). Таким чином, цей дисциплінарний проступок уважатиметься вчиненим після спливу

встановленого Законом строку на подання відповідної заяви про зупинення адвокатської діяльності до РАР.

Слід звернути увагу на те, що згаданий вище пункт 1 частини першої статті 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» втратив чинність. Утім, ця обставина не може бути підставою для звільнення адвоката від дисциплінарної відповідальності за цей вид проступку, оскільки чинний Закон України «Про запобігання корупції» містить аналогічні норми стосовно обмеження сумісництва, тобто правове регулювання цих правовідносин не змінилося, а тому в разі порушення адвокатом вимог несумісності підлягають застосуванню норми чинного Закону України «Про запобігання корупції», незважаючи на відсутність прямого посилання на нього в профільному Законі.

Порушення присяги адвоката України є грубим дисциплінарним проступком, який полягає у порушенні раніше складеної адвокатом присяги. Зміст присяги визначений у статті 11 Закону, вона складається перед радою адвокатів регіону, а її текст підписується та передається на зберігання до РАР кожною особою, стосовно якої прийнято рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Порушення ПАЕ полягає у недотриманні норм ПАЕ. Виконання приписів ПАЕ є одним із основних професійних обов'язків адвоката, який покладається на нього у статті 21 Закону.

Звітно-виборчим з'їздом адвокатів України 09.06.2017 були затверджені чинні ПАЕ. Згідно з Преамбулою до них ці Правила слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні своїх багатоманітних, іноді суперечливих професійних прав та обов'язків, відповідно до статусу, основних завдань адвокатури і принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законодавчими актами, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката.

Відповідно до статті 2 Правил їх дія поширюється не лише на всі види адвокатської діяльності, а в частині, визначеній Правилами, на іншу діяльність (дії) адвоката, в тому числі соціально-публічну діяльність, яка може вступити в суперечність з професійними обов'язками адвоката або підірвати престиж адвокатської професії.

Розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення. Коментований Закон покладає на адвоката обов'язок без згоди клієнта не розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, не використовувати її у своїх інтересах або інтересах третіх осіб (частина друга статті 21 Закону). Питанням адвокатської таємниці також присвячена окрема стаття 22 Закону, важливим положенням якої є поширення обов'язку зберігати адвокатську таємницю не лише на адвоката, але і його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення.

Проте помічники, стажисти, особи, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, не є суб'єктами дисциплінарної відповідальності, а отже в разі порушення ними вимоги щодо збереження адвокатської таємниці не можуть бути притягнуті до цього виду відповідальності. Разом із тим, важливим у цьому аспекті є положення статті 67 ПАЕ, відповідно до яких адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за порушення ПАЕ його помічником, стажистом або особою, яка перебуває з ним у трудових відносинах, якщо адвокат: не забезпечив ознайомлення свого помічника, стажиста або особи, яка перебуває з ним у трудових відносинах, з цими Правилами; не здійснював належного контролю за діями помічника, стажиста або особи, яка перебуває з ним у трудових відносинах, залученого ним до виконання окремих робіт за дорученням, передбаченим договором між адвокатом і клієнтом про надання правової допомоги; своїми розпорядженнями і порадами або особистим прикладом сприяв порушенню помічником, стажистом або особою, яка перебуває з ним у трудових відносинах, ПАЕ.

Невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків – вид дисциплінарного проступку, який полягає, насамперед, у порушенні вимог статті 21 коментованого Закону. Серед визначених у цій статті професійних обов'язків адвоката є ті, невиконання яких утворює самостійний вид (склад) дисциплінарного проступку (порушення присяги адвоката України, порушення ПАЕ, розголо-

шення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення, невиконання рішень органів адвокатського самоврядування), так і ті, про які хоча прямо й не йдеться у статті 34 Закону, але які нею охоплюються в силу положень пункту 5 частини другої статті 34 Закону. Виходячи зі змісту ч. 1, 3 ст. 21 Закону, йдеться про невиконання наступних професійних обов'язків адвоката: на вимогу клієнта надавати звіт про виконання договору про надання правової допомоги; невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; підвищувати свій професійний рівень; виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги; забезпечити захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства про захист персональних даних. Крім того, з аналізу змісту частини другої статті 21 Закону випливає, що до професійних обов'язків адвоката в контексті коментованого виду дисциплінарного проступку слід також віднести необхідність дотримання вимог, якими адвокату забороняється використання своїх прав усупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта; займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта; відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом.

Невиконання рішень органів адвокатського самоврядування. Виконання рішень органів адвокатського самоврядування (юридичних осіб, передбачених Розділом VII цього Закону) є професійним обов'язком адвоката. Згідно з ч. 1, 2 ст. 65 ПАЕ адвокат зобов'язаний виконувати рішення органів адвокатського самоврядування, прийняті в межах їх компетенції, в спосіб, передбачений Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; рішення органів адвокатського самоврядування, прийняті в межах їхньої компетенції, є обов'язковими до виконання адвокатськими бюро та адвокатськими об'єднаннями. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 57 Закону рішення з'їзду адвокатів України та РАУ є обов'язковими до виконання всіма адвокатами. Обов'язковість рішень конференцій та рад адвокатів регіонів поширюється на адвокатів, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні та відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України.

Порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом, означає порушення обов'язків адвоката, які в силу його професійного

статусу покладають на нього інші законодавчі акти. Так, наприклад, частина друга статті 47 КПК України покладає на адвоката як захисника обов'язок прибувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого, а у разі неможливості прибути в призначений строк у адвоката виникає обов'язок завчасно повідомити про таку неможливість та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд, а якщо адвокат призначений органом (установою), що уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги, – також і цей орган чи установу. Іншим прикладом може слугувати обов'язок адвоката, закріплений у частині другій статті 26 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», відповідно до якого адвокат, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, зобов'язаний приймати до провадження справи осіб, які потребують безоплатної вторинної правової допомоги, відповідно до договорів, укладених із Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Ще один приклад: згідно з Законом України «Про судоустрій і статус суддів» у разі звернення з дисциплінарною скаргою щодо судді адвокат зобов'язаний перевірити факти, які можуть тягнути за собою дисциплінарну відповідальність судді, до подання відповідної дисциплінарної скарги (абз. 2 частини 1 статті 107), а за подання адвокатом завідомо безпідставної дисциплінарної скарги такий адвокат може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності згідно із Законом (частина 5 статті 107).

3. Не є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного у справі, в якій адвокат здійснював захист, представництво або надавав інші види правової допомоги, якщо при цьому не було вчинено дисциплінарного проступку.

Стаття 35. Види дисциплінарних стягнень, строк застосування дисциплінарних стягнень

1. За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень:

- 1) попередження;**
- 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року;**

3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

2. Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку.

1. Коментована стаття визначає види дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до адвоката за вчинення дисциплінарного проступку, а також встановлює строк застосування таких дисциплінарних стягнень.

Частина перша коментованої статті Закону передбачає три види дисциплінарного стягнення щодо адвоката за вчинення ним дисциплінарного проступку: 1) попередження; 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України. Цей перелік видів дисциплінарних стягнень є вичерпним відповідно до положень статті 92 Конституції України.

Під час обрання виду дисциплінарного стягнення враховуються обставини вчинення проступку, його наслідки, особа адвоката та інші обставини. Крім того, частина перша статті 70 ПАЕ визначає наступне правило – при застосуванні дисциплінарних стягнень за порушення ПАЕ та/або Професійних (деонтологічних) норм поведінки адвокатів іноземної держави (у випадках, передбачених цими Правилами), що діють в країнах, в яких такі адвокати мають право здійснювати адвокатську діяльність, дисциплінарні органи адвокатури України мають зважати на загальні засади юридичної відповідальності, зокрема, повинні застосовувати дисциплінарні стягнення лише за винні порушення.

Серед передбачених частиною першою статті 35 Закону видів дисциплінарного стягнення попередження є найбільш м'яким із них. Як вид дисциплінарного стягнення воно має на меті звернути увагу адвоката на необхідність дотримання встановлених приписів під час здійснення професійної діяльності та в інших випадках, передбаче-

них нормативними актами. Попередження як вид дисциплінарного стягнення також звертає увагу адвоката на можливість застосування до нього в майбутньому більш суворого виду стягнення у разі повторення вчинення протягом одного року дисциплінарного проступку.

На відміну від зупинення або позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, відомості про попередження як вид дисциплінарного стягнення не вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України, оскільки Закон не містить відповідного положення. Це може створювати певні труднощі при притягненні адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення проступку повторно протягом року, оскільки відсутнє централізоване джерело повної інформації щодо накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді попередження.

Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю застосовується у випадках, передбачених Законом. Відповідно до частини другої статті 31 коментованого Закону накладання на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися винятково у разі: 1) повторного протягом року вчинення дисциплінарного проступку; 2) порушення адвокатом вимог щодо несумісності; 3) систематичного або грубого одноразового порушення ПАЕ.

ВКДКА 01.03.2018 з метою забезпечення правильного й однакового застосування законодавства при розгляді кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури дисциплінарних справ та прийняття рішення про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю було прийнято рішення «Про практику застосування кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю».

У разі застосування такого виду дисциплінарного стягнення право на заняття адвокатською діяльністю зупиняється з дня прийняття кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури відповідного рішення та поновлюється з дня закінчення строку, на який згідно з рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури було зупинене право на заняття адвокатською діяльністю.

Відомості про зупинення права на заняття адвокатською діяльністю вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України (частина шоста статті 31 Закону).

Відповідно до частини другої статті 32 Закону накладання на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися винятково у разі: 1) порушення присяги адвоката України; 2) розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб; 3) заподіяння протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, значної шкоди клієнту, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили; 4) систематичного або грубого одноразового порушення ПАЕ, що підриває авторитет адвокатури України.

У разі застосування такого виду дисциплінарного стягнення право на заняття адвокатською діяльністю припиняється з дня прийняття кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури відповідного рішення. Таке рішення може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його прийняття до ВКДКА або до суду, але таке оскарження не зупиняє його дії.

Відомості про припинення права на заняття адвокатською діяльністю вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України (частина сьома статті 32 Закону).

2. Положення частини другої статті 35 встановлює загальне правило, за яким адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку. Коментована норма Закону, як і інші його положення, не передбачають можливості поновлення встановленого строку притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, незалежно від причин, з яких цей строк пропущений, а отже встановлений строк є граничним.

Як свідчить практика, більшість дисциплінарних проступків є простими одиничними правопорушеннями. Для них обчислення перебігу строку притягнення до дисциплінарної відповідальності зазвичай не викликає утруднень і починається з дня вчинення такого проступку. Втім, деякі порушення за своїм характером мають, з об'єктивної сторони, ознаки триваючих чи продовжуваних, що впливає на обчислення встановленого частиною другою статті 35 строку застосування дисциплінарного стягнення, хоча коментований Закон і не містить визначення поняття «триваючий» або «продовжуваний» дисциплінарний проступок.

Досі ще не створено переконливої дисциплінарної практики стосовно визначення моменту закінчення проступку з розтягнутою у часі об'єктивною стороною (відповідно, обчислення строку притягнення суб'єкта до дисциплінарної відповідальності), тому в подібних випадках слід керуватися наступними загальними положеннями:

1) із змісту Закону і практики його застосування випливає, що адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності лише за закінчений проступок; 2) при визначенні терміна притягнення до відповідальності мають застосовуватись усталені правила юридичної кваліфікації триваючих, продовжуваних та складених правопорушень і їх відмежування від множинних.

Особливістю обчислення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю є заподіяння значної шкоди клієнту внаслідок протиправних дій адвоката, пов'язаних із здійсненням ним адвокатської діяльності, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили (пункт 3 частини другої статті 32 Закону). Вбачається, що оскільки Закон пов'язує накладення дисциплінарного стягнення з моментом набрання відповідним судовим рішенням законної сили, то в такому випадку встановлений частиною другою статті 35 Закону строк притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності слід обчислювати з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили згідно з процесуальним законодавством України.

Стаття 36. Ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката

1. Право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки.

2. Не допускається зловживання правом на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, у тому числі ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката без достатніх підстав, і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності.

Дисциплінарну справу стосовно адвоката не може бути порушено за заявою (скаргою), що не містить відомостей про наявність

ознак дисциплінарного проступку адвоката, а також за анонімною заявою (скаргою).

1. Частина перша статті 36 визначає, що право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката може бути реалізовано будь-якою особою, кому відомі відповідні факти, тобто будь-якою особою (фізичною чи юридичною) незалежно від наявності або відсутності порушення її прав і законних інтересів унаслідок неправомірної поведінки адвоката.

Порядок звернення з заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, регламентовано «Положенням про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», яке затверджено рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120.

У пункті 10 цього Положення визначено, що до заяв (скарг) щодо поведінки адвоката слід відносити скарги громадян, окремі ухвали судів, постанови суддів, постанови, подання слідчих органів, РАР або її членів, голови кваліфікаційно-дисциплінарної комісії або її членів, заяви адвокатів, адвокатських об'єднань, адвокатських бюро, об'єднань адвокатів, підприємств, установ, організацій, громадян та інших осіб на дії адвокатів.

Пунктом 14 Положення встановлені вимоги до заяви (скарги):

- заява (скарга) подається в письмовій формі особисто заявником (скаржником) або його представником або може бути надіслана поштою;
- у заяві (скарзі) обов'язково зазначається найменування кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, до якої подається заява (скарга);
- ПІБ (найменування) заявника (скаржника), посада, місце роботи – для посадової та службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку та адреса електронної пошти (за наявності);
- ПІБ адвоката щодо поведінки якого подається заява (скарга), поштова адреса, а також номер засобу зв'язку та адреса електронної пошти, якщо такі відомі; виклад обставин, якими заявник обґрунтовує факт наявності в діях адвоката дисциплінарного проступку; вимоги заявника (скаржника);

- виклад обставин, якими заявник обґрунтовує факт наявності в діях адвоката дисциплінарного проступку;
- вимоги заявника (скаржника).

На підтвердження обставин, якими обґрунтовується заява (скарга), заявник (скаржник) надає докази, а в разі неможливості – зазначає докази, надання яких самостійно є неможливим, із обов'язковим зазначенням причин та прохання до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про їх витребування.

До заяви (скарги) додається її копія та копії всіх документів, що приєднуються до неї, для вручення адвокату, щодо поведінки котрого подається заява (скарга), а також копія платіжної квитанції банківської установи про оплату за організаційно-технічне забезпечення її розгляду. Заява (скарга), оформлена без дотримання зазначених вимог, а також подана після спливу строку притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, якщо в ній не порушено питання про поновлення пропущеного строку, повертається заявникові (скаржникові) з відповідним роз'ясненням не пізніше десяти днів від дня її надходження. Повернення заяви (скарги) не перешкоджає повторному зверненню із заявою (скаргою) до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для її повернення (п. п. 15, 16 Положення).

2. Відповідно до встановленого у частині другій статті 36 Закону положення не допускається зловживання правом на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, у тому числі ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката без достатніх підстав, і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності. Це положення узгоджується зі змістом окремих положень статті 23 Закону, якою встановлюються законодавчі гарантії адвокатської діяльності, та спрямоване на забезпечення здійснення адвокатської діяльності як незалежної професійної діяльності щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

За відсутності законодавчо встановлених санкцій за зловживання правом на звернення з заявою (скаргою) на дії адвоката та/або використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності, зазначений припис реалізується кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адво-

катури через відповідні нормативні положення. Так, серед гарантій адвокатської діяльності, встановлених статтею 23 Закону, зазначені, зокрема, наступні: заборона внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі; заборона втручання у правову позицію адвоката; не є підставою для притягнення адвоката до відповідальності за його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката; заборона ототожнення адвоката з клієнтом. Також встановлений у частині другій статті 36 Закону припис реалізується через застосування норм пунктів 7, 15, 17, 18 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120.

Стаття 37. Стадії дисциплінарного провадження

1. Дисциплінарне провадження складається з таких стадій:

- 1) проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката;**
- 2) порушення дисциплінарної справи;**
- 3) розгляд дисциплінарної справи;**
- 4) прийняття рішення у дисциплінарній справі.**

1. Коментована стаття визначає чотири стадії, які становлять процедуру дисциплінарного провадження щодо адвоката. На відміну від механізму дисциплінарного провадження, до якого також слід включати відповідні правові норми, на підставі яких здійснюється дисциплінарне провадження, стадії дисциплінарного провадження передбачають лише процесуальну форму, за якою орган, зазначений у частині третій статті 33 Закону, здійснює розгляд письмової заяви (скарги) щодо дій (бездіяльності) адвоката, які можуть мати ознаки дисциплінарного проступку та прийняття рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності або про закриття дисциплінарної справи.

Закон передбачає, що дисциплінарне провадження складається з наступних стадій: 1) проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката; 2) порушення дисциплінарної

справи; 3) розгляд дисциплінарної справи; 4) прийняття рішення у дисциплінарній справі. Слід зазначити, що встановлені у статті 37 Закону дисциплінарні стадії не завжди в повному обсязі охоплюють процедуру розгляду скарг. Зокрема, дещо спрощену процедуру має розгляд скарг, за якими кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури приймаються рішення про відмову в порушенні дисциплінарної справи (частина перша статті 39 Закону). В такому випадку процедура розгляду скарги складається, по суті, з двох стадій: 1) перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката; 2) прийняття дисциплінарною палатою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури більшістю голосів членів палати, які беруть участь у її засіданні, рішення про відмову в порушенні дисциплінарної справи стосовно адвоката.

Процедурі здійснення кожної стадії дисциплінарного провадження присвячена окрема стаття Закону: перевірці відомостей про дисциплінарний проступок адвоката – стаття 38; порушенню дисциплінарної справи або відмови у порушенні дисциплінарної справи – стаття 39; розгляду дисциплінарної справи – стаття 40; прийняттю рішення у дисциплінарній справі – стаття 41. Детальний коментар щодо особливостей здійснення кожної зі встановлених процедур буде викладений далі до кожної відповідної статті Закону. В рамках коментаря до цієї статті визначаємо загальні аспекти правових основ, які стосуються кожної з процедур дисциплінарного провадження.

Перевірка відомостей про дисциплінарний проступок адвоката є первинною стадією дисциплінарного провадження, яка є обов'язковою щодо кожної заяви (скарги). Згідно зі статтею 38 Закону здійснення цієї процедури покладається на члена дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, визначеного головою дисциплінарної палати. Перевірка проводиться на підставі письмового доручення голови дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Для здійснення перевірки обставин, викладених у скарзі, член дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури наділений широким колом прав, обсяг яких передбачений у статті 38 Закону. За результатами перевірки відомостей членом дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури складається довідка, яка має містити виклад обставин, виявлених під час перевірки, висновки та пропозиції щодо наявності підстав для порушення дисциплінарної справи.

Наступною стадією є стадія порушення дисциплінарної справи. Передусім, слід звернути увагу на певну неповноту назви цієї стадії, оскільки за результатами її здійснення дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не завжди приймає рішення про порушення дисциплінарної справи. Так, частиною першою статті 39 передбачено, що поряд з рішенням про порушення дисциплінарної справи може бути ухвалено рішення про відмову в порушенні дисциплінарної справи стосовно адвоката, що тягне за собою закриття провадження, а отже й відсутність такої стадії, як розгляд дисциплінарної справи. В цьому аспекті, на наш погляд, доцільним було б внесення зміни до назви цієї стадії, доповнивши її словосполученням «або відмова в порушенні дисциплінарної справи», що дало б змогу більш точно охарактеризувати цю стадію дисциплінарного провадження.

Розглядувана стадія дисциплінарного провадження передбачає ухвалення за результатами розгляду заяви (скарги) про дисциплінарний проступок адвоката, довідки та матеріалів перевірки, рішення про порушення або відмову в порушенні дисциплінарної справи стосовно адвоката. Відповідне рішення приймається більшістю голосів членів палати, які беруть участь у її засіданні.

Наступною стадією дисциплінарного провадження є стадія розгляду дисциплінарної справи. Як уже зазначалося вище, наявність цієї стадії пов'язана з рішенням про порушення дисциплінарної справи, яке має бути прийнято на попередній стадії дисциплінарного провадження. Ця стадія зводиться до розгляду на засадах змагальності дисциплінарної справи стосовно адвоката і має на меті забезпечити прийняття вмотивованого рішення у дисциплінарній справі (наступна стадія).

Стадія прийняття рішення у дисциплінарній справі є останнім етапом дисциплінарного провадження, що має на меті прийняття за результатами розгляду дисциплінарної справи вмотивованого рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення або про закриття дисциплінарної справи. У разі прийняття рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури має врахувати під час обрання виду дисциплінарного стягнення обставини вчинення проступку, його наслідки, особу адвоката та інші обставини.

Стаття 38. Перевірка відомостей про дисциплінарний проступок адвоката

1. Заява (скарга) щодо поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, реєструється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури та не пізніше трьох днів з дня її надходження передається до дисциплінарної палати.

2. Член дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за дорученням голови палати проводить перевірку відомостей, викладених у заяві (скарзі), та звертається до адвоката для отримання письмового пояснення по суті порушених питань.

Під час проведення перевірки член дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури має право опитувати осіб, яким відомі обставини вчинення діяння, що має ознаки дисциплінарного проступку, отримувати за письмовим запитом від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань, фізичних осіб необхідну для проведення перевірки інформацію, крім інформації з обмеженим доступом.

Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, фізичні особи, яким надіслано запит члена дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, зобов'язані не пізніше десяти робочих днів з дня отримання запиту надати відповідну інформацію, копії документів.

Відмова в наданні інформації на запит члена дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, несвочасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом.

За результатами перевірки відомостей членом дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури складається довідка, яка має містити викладення обставин, виявлених під час перевірки, висновки та пропозиції щодо наявності підстав для порушення дисциплінарної справи.

3. Заява (скарга) про дисциплінарний проступок адвоката, довідка та всі матеріали перевірки подаються на розгляд дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

1. Перевірка відомостей про дисциплінарний проступок адвоката є першою стадією дисциплінарного провадження (див. коментар до ст. 37), яка покликана забезпечити збір достатнього обсягу даних для прийняття об'єктивного й обґрунтованого рішення щодо наявності підстав для порушення дисциплінарної справи.

Заява (скарга) щодо поведінки адвоката, наслідком якої може стати притягнення його до дисциплінарної відповідальності, *повинна бути зареєстрована* кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури (КДКА). Закон не передбачає винятків із цього правила та встановлює, що заява (скарга) передається до дисциплінарної палати не пізніше трьох днів з дня її *надходження* до КДКА, отже цей триденний термін має обраховуватися з дня фактичного надходження, а не формальної реєстрації заяви (скарги).

Разом із тим, п. 20 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», що затверджено рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, встановлено, що обов'язковій реєстрації та розгляду підлягають заяви (скарги), що відповідають вимогам до заяви (скарги), встановленим зазначеним Положенням РАУ, усі ж інші заяви (скарги) – підлягають *обов'язковому прийняттю* без здійснення їх реєстрації.

Відповідно до п. 24 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», що затверджено рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, голова дисциплінарної палати КДКА не пізніше трьох днів з дня надходження заяви (скарги) на дії адвоката доручає одному із членів дисциплінарної палати провести перевірку відомостей, викладених у заяві (скарзі).

Зазначеним Положенням встановлено інший порядок початку перевірки відомостей про можливий дисциплінарний проступок адвоката у разі звернення із заявою (скаргою) щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, якого обрано до органів адвокатського самоврядування, або якщо скаржником виступає адвокат, якого обрано до органу адвокатського самоврядування.

Така заява (скарга) не пізніше трьох днів з дня її надходження передається до ВКДКА, яка не пізніше трьох днів з дня її надходження приймає рішення про перерозподіл та направлення заяви (скарги) для розгляду до КДКА іншого регіону, ніж регіон, в якому

зазначений адвокат входить до складу органу адвокатського самоврядування (пп. 22, 23 Положення).

Зазначений порядок кореспондує з вимогами ст. 66 ПАЕ (затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року) стосовно забезпечення неупередженості та об'єктивності при розгляді скарг щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності зазначених категорій адвокатів за порушення ПАЕ. При цьому приписи Правил не встановлюють обов'язок для голови ВКДКА забезпечувати перерозподіл та направлення таких заяв (скарг) для розгляду до КДКА іншого регіону, ніж регіон, в якому зазначений адвокат входить до органів адвокатського самоврядування, у разі ініціювання притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за інші порушення (крім порушень Правил), що мають наслідком притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

2. Частиною другою коментованої статті встановлено мету та зміст проведення членом дисциплінарної палати за дорученням голови палати перевірки відомостей, зазначених у скарзі (заяві). На цій стадії дисциплінарного провадження у результаті перевірки член дисциплінарної палати доходить висновку не про наявність чи відсутність підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку, а лише про наявність (відсутність) підстав для порушення дисциплінарної справи. При цьому слід також урахувувати положення частини 2 ст. 36 Закону, відповідно до якого дисциплінарну справу стосовно адвоката не може бути порушено за заявою (скаргою), що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку адвоката.

Частина друга ст. 38 Закону визначає перелік обов'язкових етапів перевірки, а також методи та засоби її здійснення, права і обов'язки залучених осіб, що мають забезпечити ефективне досягнення її мети. Так, встановлення наявності чи відсутності ознак дисциплінарного проступку адвоката, що містяться у заяві (скарзі), можливе за умови здійснення для цього членом дисциплінарної палати, який проводить перевірку, передбачених Законом та актами РАУ дій, а саме:

– невідкладно звернутися до адвоката з повідомленням про проведення стосовно нього перевірки для отримання письмового пояснення адвоката; до такого повідомлення додається копія заяви (скарги) та копії всіх документів, приєднаних до неї (п. 26 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної пове-

дінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженого рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120);

- скласти довідку за результатами перевірки, яка має містити викладення обставин, виявлених під час перевірки, з урахуванням, зокрема, тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, наслідків для клієнта тощо, висновки та пропозиції щодо наявності підстав для порушення дисциплінарної справи;

- подати заяву (скаргу) про дисциплінарний проступок адвоката, довідку та всі матеріали перевірки на розгляд дисциплінарної палати КДКА.

З метою ефективного й оперативного виконання своїх функцій член дисциплінарної палати КДКА на час проведення перевірки наділяється наступними правами:

- опитувати осіб, яким відомі обставини вчинення діяння, що має ознаки дисциплінарного проступку;

- отримувати за письмовим запитом від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань, фізичних осіб необхідну для проведення перевірки інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом.

Механізми реалізації зазначених прав у відповідних випадках конкретизуються у законодавстві України, а саме в законах України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» тощо, зокрема в частині процедур опитування осіб, отримання інформації за письмовим запитом, визначення інформації з обмеженим доступом тощо.

Винятково важливим є забезпечення прав адвоката, щодо поведінки якого порушується питання у заяві (скарзі), на всіх стадіях дисциплінарного провадження. Права адвоката на стадії перевірки відомостей про дисциплінарний проступок визначаються кількома нормами коментованого Закону та Положенням «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженим рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120. Обсяг прав адвоката на цій стадії практично обмежується наступним:

- надавати письмові пояснення по суті порушених у скарзі (заяві) питань (частина 2 коментованої статті);

- отримувати копію заяви (скарги) та копії всіх документів, приєднаних до неї (п. 26 Положення);
- ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження та отримувати копії його документів (п. 26 Положення);
- подавати скарги на дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (див. коментар до ст. 52 Закону).

Зазначені професійні права не є специфічними винятково для стадії перевірки відомостей про дисциплінарний проступок, але їх реалізація має очевидні особливості, що зумовлюються метою та змістом цієї стадії – збір і аналіз інформації для вирішення питання про порушення (чи відмову в порушенні) дисциплінарного провадження, але не про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Закон не встановлює процедурних термінів для розглядуваної стадії дисциплінарного провадження, проте Положенням «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», встановлений 30-денний строк з дня початку перевірки для подачі заяви (скарги) про дисциплінарний проступок адвоката, довідки та всіх матеріалів перевірки на розгляд дисциплінарної палати КДКА. Можливість його перевищення допускається у виняткових випадках (п. 30), хоча переліку виняткових випадків зазначена норма Положення не містить. Згідно з усталеною дисциплінарною практикою прикладом важливості перевищення цього строку може слугувати, зокрема, виконання членом дисциплінарної палати приписів законодавства стосовно спрямування запитів до відповідних органів, установ, фізичних осіб для отримання необхідної для проведення перевірки інформації.

Подача членом дисциплінарної палати КДКА, який проводить перевірку відомостей, викладених у заяві (скарзі) на розгляд палати, є завершальним етапом першої стадії дисциплінарного провадження – перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката.

3. Частина 3 коментованої статті встановлює, що на розгляд дисциплінарної палати КДКА одночасно подаються заява (скарга) про дисциплінарний проступок адвоката та складена за результатами перевірки довідка разом із усіма зібраними у ході перевірки матеріалами.

Стаття 39. Порушення дисциплінарної справи

1. За результатами розгляду заяви (скарги) про дисциплінарний проступок адвоката, довідки та матеріалів перевірки дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури більшістю голосів членів палати, які беруть участь у її засіданні, вирішує питання про порушення або відмову в порушенні дисциплінарної справи стосовно адвоката.

2. Рішення про порушення дисциплінарної справи з визначенням місця, дня і часу її розгляду чи про відмову в порушенні дисциплінарної справи надсилається або вручається під розписку адвокату та особі, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, протягом трьох днів з дня прийняття такого рішення. До рішення про порушення дисциплінарної справи, яке надсилається або вручається адвокату, додається довідка члена дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, складена за результатами перевірки.

3. Рішення про порушення дисциплінарної справи або про відмову в порушенні дисциплінарної справи може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду.

1. Порушення дисциплінарної справи – це друга стадія дисциплінарного провадження стосовно адвоката (див. коментар до ст. 37).

Ця стадія має низку особливостей у порівнянні, зокрема, зі стадією розгляду дисциплінарної справи. Хоча процедура порушення (відмови в порушенні) дисциплінарної справи відбувається на засіданні дисциплінарної палати, втім, на відміну від стадії розгляду дисциплінарної справи, на засіданні вирішується питання про можливе порушення дисциплінарної справи, а не питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку або про закриття дисциплінарної справи.

На цій стадії слід урахувати положення статті 36 Закону, відповідно до якого дисциплінарну справу стосовно адвоката не може бути порушено за заявою (скаргою), що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку адвоката, а також за анонімною заявою (скаргою) (див. коментар до ст. 36). Тому результатом вирішення питання про порушення (відмову в порушенні) дисциплінарної справи є висновок дисциплінарної палати КДКА про наявність чи відсутність ознак дисциплінарного проступку, відомості

про який містяться у заяві (скарзі) та, відповідно, висновок про наявність чи відсутність підстав для порушення дисциплінарної справи, а не про наявність (відсутність) підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Відповідно до п. 31 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», що затверджено рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, дисциплінарна палата КДКА не пізніше тридцяти днів з дня отримання матеріалів перевірки вирішує питання про порушення або відмову в порушенні дисциплінарної справи стосовно адвоката. Перевищення зазначеного строку допускається у виняткових випадках. Положенням передбачені випадки, за яких розгляд питань, віднесених до порядку денного засідання дисциплінарної палати КДКА, може бути відкладений або зупинений:

- 1) у разі неявки на засідання учасників;
- 2) у разі необхідності витребування нових матеріалів (доказів);
- 3) у разі необхідності проведення додаткової комісійної перевірки;
- 4) у разі залучення до участі у розгляді питання інших зацікавлених осіб;
- 5) у разі відсутності кворуму після задоволення відводу (само-відводу) члена (членів) палати;
- 6) з інших підстав за рішенням дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Регламентом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженим рішенням РАУ від 17 грудня 2013 року № 268, встановлений порядок проведення засідань дисциплінарної палати КДКА.

Відповідно до п. 7.1 Регламенту засідання Палати проводиться гласно і відкрито, із загальним обговоренням питань порядку денного. Закрите засідання проводиться: якщо відкритий розгляд справи може призвести до розголошення адвокатської таємниці або іншої захищеної законом конфіденційної інформації; з інших причин, визнаних поважними. Засідання Палати протоколюється секретарем засідання, протоколи підписуються головою Палати та секретарем засідання (п. 7.6 Регламенту).

Відповідно до ч. 3 ст. 38 Закону на стадії порушення дисциплінарної справи дисциплінарна палата КДКА розглядає заяву (скаргу) про дисциплінарний проступок адвоката, довідку та всі матеріали

перевірки. У разі ненадання адвокатом пояснення по суті порушених питань на запит члена дисциплінарної палати, який проводить перевірку в межах визначеного строку, справа розглядається за наявними в ній матеріалами (п. 26 Положення).

2. Рішення палати приймається шляхом голосування (таємним) більшістю голосів від загальної кількості її членів, крім випадків, передбачених Законом. Член КДКА може особисто викласти письмово окрему думку щодо конкретного рішення, яка додається до протоколу засідання Палати (пп. 8.3, 8.4, 8.6 Регламенту).

Права адвоката на стадії порушення дисциплінарної справи такі:

- ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження (п. 26 Положення);
- отримувати копії документів дисциплінарного провадження (п. 26 Положення);
- надавати письмові пояснення (ч. 2 ст. 38 Закону);
- отримувати рішення про порушення чи про відмову в порушенні дисциплінарної справи – протягом трьох днів з дня його прийняття (ч. 2 ст. 39 Закону);
- у разі порушення дисциплінарної справи – отримувати довідку члена дисциплінарної палати КДКА, складену за результатами перевірки (ч. 2 ст. 39 Закону);
- оскаржувати протягом тридцяти днів з дня прийняття рішення про порушення або про відмову в порушенні дисциплінарної справи до ВКДКА або до суду (ч. 3 ст. 39 Закону).

Законом встановлений триденний термін з дня прийняття рішення дисциплінарною палатою КДКА про порушення чи відмову в порушенні дисциплінарної справи стосовно адвоката, протягом якого рішення надсилається чи вручається адвокату та особі, яка звернулася із заявою (скаргою).

Слід звертати увагу на те, що довідка члена дисциплінарної палати КДКА, складена за результатами перевірки, додається тільки до рішення про порушення дисциплінарної справи стосовно адвоката.

У рішенні дисциплінарної палати КДКА про порушення чи про відмову в порушенні дисциплінарної справи зазначається місяць, день і час її розгляду.

3. Частиною третьою коментованої статті передбачено право адвоката та особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, оскаржити до ВКДКА або до суду рішення

дисциплінарної палати КДКА як про порушення дисциплінарної справи стосовно адвоката, так і про відмову в порушенні дисциплінарної справи.

Згідно з п. 8.10. Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженого рішенням РАУ від 17 грудня 2013 року № 268, оскарження рішення не зупиняє його дію.

Законом встановлений однаковий строк на оскарження рішення дисциплінарної палати незалежно від вибору органу, до якого подається скарга, – тридцять днів з дня прийняття палатою рішення.

Строк на оскарження до ВКДКА може бути поновлений за рішенням цієї Комісії згідно з заявою скаржника про поважність причин його пропуску (п. 34 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженого рішенням РАУ від 30 серпня 2014 р. № 120; п. 3.30 Регламенту ВКДКА, затвердженого рішенням РАУ від 4–5 липня 2014 року № 78). Порушення строку на оскарження рішення КДКА без поважних причин є підставою для залишення скарги без задоволення (п. 3.29 Регламенту ВКДКА).

Положенням встановлені вимоги до скарги на рішення дисциплінарної палати КДКА, що подається до ВКДКА:

- 1) скарга подається у письмовій формі;
- 2) скарга підписується особою, яка її подає, або представником;
- 3) до скарги додається:
 - копія рішення КДКА регіону;
 - доказ надсилання скаржником копії скарги та доданих до неї письмових матеріалів іншій стороні, кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури;
 - копія платіжної квитанції банківської установи про оплату за організаційно-технічне забезпечення її розгляду (п. 36).

Згідно з частиною 3 коментованої статті адвокату та особі, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, надається право на обрання органу, до якого буде оскаржене рішення дисциплінарної палати: ВКДКА або суд.

У разі обрання адвокатом чи особою, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката (заявник, скаржник), оскарження рішення дисциплінарної палати у судовому порядку, слід звернути увагу на неоднакову судову практику з питання, в якому саме

порядку – адміністративного чи цивільного судочинства – підлягають розгляду ці спори. Крапку у цьому питанні було поставлено у зв'язку з прийняттям 29 березня 2018 року Великою Палатою ВС постанови у справі № 640/12325/15-ц. У цій постанові зроблено висновок, що виходячи з аналізу мети створення та кола повноважень кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, КДКА наділена владними управлінськими повноваженнями щодо, у тому числі, притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Тому розгляд у суді скарг на рішення про порушення або відмову в порушенні дисциплінарної справи повинен відбуватися за правилами адміністративного судочинства.

Стаття 40. Розгляд дисциплінарної справи

1. Дисциплінарна справа стосовно адвоката розглядається дисциплінарною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури протягом тридцяти днів з дня її порушення.

2. Розгляд дисциплінарної справи здійснюється на засадах змагальності. Під час розгляду справи дисциплінарна палата заслуховує повідомлення члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку, про результати перевірки, пояснення адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, та пояснення інших заінтересованих осіб.

Адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів, заявляти клопотання і відводи, користуватися правовою допомогою адвоката.

У разі неможливості з поважних причин брати участь у засіданні кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури адвокат, стосовно якого розглядається справа, може надати по суті порушених питань письмові пояснення, які додаються до матеріалів справи. Письмові пояснення адвоката оголошуються на засіданні дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Неявка адвоката чи особи, яка ініціювала питання дисциплінарної відповідальності адвоката, на засідання дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури без поважних причин за умови наявності доказів завчасного повідомлення зазначених осіб про місце, день і час засідання не перешкоджає розгляду

дисциплінарної справи. У разі повторної неявки зазначених осіб на засідання палати розгляд справи здійснюється за їх відсутності незалежно від причин неявки.

3. Розгляд справи про дисциплінарну відповідальність адвоката є відкритим, крім випадків, якщо відкритий розгляд справи може призвести до розголошення адвокатської таємниці.

4. Під час засідання дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури ведеться протокол, який підписується головою та секретарем засідання.

1. Розгляд дисциплінарної справи – це третя стадія дисциплінарного провадження стосовно адвоката, результатом якого є вирішення дисциплінарною палатою КДКА питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності або закриття дисциплінарної справи.

У частині першій коментованої статті міститься припис щодо строків розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката – протягом тридцяти днів з дня її порушення. При цьому нормами Закону не урегульовані питання, пов'язані з відкладенням, зупиненням або оголошенням перерви у розгляді дисциплінарної справи.

Підстави відкладення, зупинення або оголошення перерви у розгляді дисциплінарної справи встановлені у Положенні «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженому рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120.

Відповідно до п. 39 цього Положення до строку розгляду дисциплінарної справи не включається і перебіг строків зупиняється на:

- термін хвороби адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарне провадження;
- термін відпустки адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарне провадження;
- термін, на який розгляд справи було зупинено.

Розгляд справи (питання) на засіданні дисциплінарної палати КДКА згідно з п. 40 Положення може бути відкладений або зупинений у разі:

- 1) неявки на засідання учасників;
- 2) необхідності витребування нових матеріалів (доказів);
- 3) необхідності проведення додаткової комісійної перевірки;
- 4) залучення до участі у розгляді питання інших зацікавлених осіб;

- 5) відсутності кворуму після задоволення відводу (самовідводу) члена (членів) палати;
- 6) з інших підстав за рішенням дисциплінарної палати КДКА.
- 7) Пунктом 41 Положення передбачені підстави, за яких дисциплінарною палатою КДКА може бути оголошено перерву не більше ніж на три робочих дні:
- 8) якщо дисциплінарна справа має великий обсяг матеріалів;
- 9) у зв'язку з неможливістю розгляду дисциплінарної справи за один день з причин, які за рішенням дисциплінарної палати КДКА визнано поважними.

У разі зміни складу дисциплінарної палати, після відкладення, зупинення або оголошення перерви таким членам надається час для ознайомлення із матеріалами дисциплінарної справи (п. 42 Положення).

2. У частині другій коментованої статті закріплюється принцип змагальності під час розгляду дисциплінарної справи. Для реалізації цього принципу учасникам дисциплінарного провадження надаються рівні можливості для доведення своєї правової позиції. Так, учасники засідання Палати (п. 6.4.1 Регламенту КДКА регіону), якими є особи, відносно котрих розглядається чи вирішується питання, та особи, звернення яких або питання стосовно яких включені до порядку денного засідання, їх представники та інші особи, запрошені для участі у засіданні Палати, мають право:

- до початку засідання заявити відвід члену (членам) Палати за наявності об'єктивних даних, які свідчать про можливу упередженість чи зацікавленість члена Палати у вирішенні питання, включеного до порядку денного засідання;
- надавати усні чи письмові пояснення, які додаються до матеріалів справи;
- заявляти клопотання;
- з дозволу головуючого висловлювати свої міркування з питань, що розглядаються;
- ставити питання іншим учасникам засідання (крім членів Палати);
- висловлювати заперечення (п. 6.4.2 Регламенту КДКА регіону).

Крім того, адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право:

- бути повідомленими про проведення засідання дисциплінарної палати КДКА не пізніше як за п'ять днів до дня його проведення (п. 44 Положення);
- брати участь у засіданні дисциплінарної палати (п. 44 Положення);
- подавати докази на підтвердження своїх доводів (частина 2 ст. 40 Закону; п. 44 Положення);
- користуватися правовою допомогою адвоката (частина 2 ст. 40 Закону; п. 44 Положення).

Порядок проведення засідань дисциплінарної палати КДКА встановлений Регламентом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженим рішенням РАУ від 17 грудня 2013 року № 268 та Положенням «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженим рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120 (див. коментар до ст. 39 Закону).

Порядок розгляду дисциплінарної справи, визначений частиною другою коментованої статті, включає в себе:

- повідомлення члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку, про результати перевірки;
- пояснення адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарну справу;
- пояснення особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката;
- пояснення інших зацікавлених осіб.

У разі неявки адвоката для розгляду дисциплінарної справи його письмові пояснення оголошуються на засіданні дисциплінарної палати КДКА (п. 45 Положення).

Наслідки неявки адвоката, стосовно якого порушена дисциплінарна справа, та заявника (скаржника) на засідання дисциплінарної палати КДКА передбачені частиною 2 коментованої статті Закону. Так, у разі першої неявки адвоката чи заявника (скаржника) дисциплінарна справа підлягає розгляду за їх відсутності тільки у зв'язку з їх неявкою без поважних причин та за умови наявності доказів завчасного повідомлення зазначених осіб про місце, день і час засідання.

У разі повторної неявки на засідання дисциплінарної палати адвоката та заявника (скаржника) розгляд дисциплінарної справи відбувається незалежно від причин їх неявки та без їх участі.

3. Принцип відкритості розгляду справи про дисциплінарну відповідальність адвоката є одним із принципів, що забезпечує дотримання встановленої п. 17 частини 1 ст. 23 Закону гарантії адвокатської діяльності щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката в особливому порядку.

Розгляд дисциплінарної справи стосовно адвоката проводиться у закритому засіданні лише у випадках, якщо відкритий розгляд справи може призвести до розголошення адвокатської таємниці (див. коментар до ст. 22 Закону).

Крім встановлених частиною другою коментованої статті підстав для розгляду дисциплінарної справи у закритому засіданні, пунктом 7.1 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженого рішенням РАУ від 17.12.2013 № 268, та пунктом 47 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженого рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, визначається можливість проведення такого засідання, якщо відкритий розгляд справи може призвести до розголошення й іншої (ніж адвокатська таємниця) захищеної законом конфіденційної інформації та з інших причин, визнаних поважними.

Рішення про проведення закритого засідання Палати приймається простою більшістю голосів її членів, які беруть участь у засіданні (п. 7.1 Регламенту; п. 47 Положення).

При розгляді дисциплінарної справи у закритому засіданні повинні дотримуватися всі правила здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката.

4. Частиною четвертою коментованої статті передбачена форма фіксації засідання дисциплінарної палати – ведення протоколу засідання з підписанням його головуючим та секретарем засідання.

У Положенні «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», що затверджено рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, та Регламенті кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженому рішенням РАУ від 17.12.2013 № 268, визначається особа, яка протоколює засідання Палати – секретар засідання, та передбачаються відомості, що зазначаються у протоколі: місце, дата, час початку і закінчення засідання; дані про головуючого та секретаря; дані про присутніх та відсутніх

членів КДКА (Палати), а також про членів, що беруть участь у режимі відеоконференції, Skype-конференції, інтернет-телефонії (Viber) тощо; виклад змісту розглядуваних питань, виступів учасників засідання, прийнятого рішення (п. 7.6 Регламенту; п. 48 Положення).

Стаття 41. Прийняття рішення у дисциплінарній справі

1. За результатами розгляду дисциплінарної справи дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури приймає рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення або про закриття дисциплінарної справи. Рішення дисциплінарної палати приймається більшістю голосів від її загального складу, крім рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю, яке приймається двома третинами голосів від її загального складу.

Рішення у дисциплінарній справі має бути вмотивованим. Під час обрання виду дисциплінарного стягнення враховуються обставини вчинення проступку, його наслідки, особа адвоката та інші обставини.

2. Рішення у дисциплінарній справі приймається за відсутності адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката.

Член дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, який проводив перевірку відомостей про дисциплінарний проступок адвоката, не бере участь у голосуванні.

3. Рішення оголошується на засіданні дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Копія рішення надсилається або вручається під розписку адвокату та особі, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, протягом трьох робочих днів з дня прийняття рішення.

1. Прийняття рішення у дисциплінарній справі є четвертою (останньою) стадією дисциплінарного провадження. У результаті розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката на засіданні дисциплінарної палати КДКА приймається рішення:

- про закриття дисциплінарної справи;
- про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення.

Рішення про закриття дисциплінарної справи стосовно адвоката приймається дисциплінарною палатою КДКА у разі відсутності у діях адвоката дисциплінарного проступку.

При прийнятті рішення дисциплінарна палата має враховувати положення коментованого Закону, якими встановлені підстави, що унеможливають притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності (див. коментар до ст. 34 Закону).

Згідно зі ст. 70 ПАЕ щодо відносин дисциплінарної відповідальності адвокатів діє презумпція невинуватості, яка в цьому контексті полягає в тому, що адвокат вважається невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку і не може бути підданий дисциплінарному стягненню, поки його вину не буде доведено в законному порядку і встановлено рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або ВКДКА про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Статтею 70 ПАЕ та пунктом 7 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженого рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, встановлено, що:

- адвокат не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні дисциплінарного проступку;
- обов'язок доказування вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку покладається на особу, яка ініціює дисциплінарне провадження стосовно адвоката;
- звинувачення адвоката не може ґрунтуватися на припущеннях;
- усі сумніви щодо доведеності вини адвоката тлумачаться на його користь.

За результатами розгляду дисциплінарної справи дисциплінарна палата КДКА притягає адвоката до дисциплінарної відповідальності і застосовує до нього дисциплінарне стягнення, якщо є доведеними обставини вчинення адвокатом дисциплінарного проступку, а у рішенні викладає мотиви його прийняття.

Приймаючи рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, дисциплінарна палата КДКА має керуватися положенням частини 2 ст. 35 Закону, відповідно до якого адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку.

Під час обрання виду дисциплінарного стягнення дисциплінарна палата враховує наслідки вчинення адвокатом дисциплінарного про-

ступку, особу адвоката та інші обставини справи (див. коментар до ст. 35 Закону).

Крім цього, при застосуванні дисциплінарних стягнень за порушення ПАЕ дисциплінарні органи адвокатури України мають виходити із загальних засад юридичної відповідальності, зокрема, повинні застосовувати дисциплінарні стягнення лише за винні порушення (ст. 70 Правил).

Рішення про закриття дисциплінарної справи або про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності із застосуванням дисциплінарних стягнень у вигляді попередження або зупинення права на заняття адвокатською діяльністю приймається більшістю голосів від загального складу дисциплінарної палати КДКА.

Згідно з п. 52 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», що затверджено рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, до адвоката застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді попередження, якщо можливість застосування іншого стягнення за вчинений ним дисциплінарний проступок не передбачена законом (див. коментар до ст. 35 Закону).

Про підстави застосування до адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю див. коментар до ст. 31, п. 2 ч. 1 ст. 35, п. 3 ч. 5 ст. 50 Закону.

Рішення дисциплінарної палати КДКА про припинення права на заняття адвокатською діяльністю (у т.ч. про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю), приймається двома третинами голосів від її загального складу.

Про підстави прийняття дисциплінарною палатою КДКА рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю (див. коментар до ст. 32, п. 3 ч. 1 ст. 35, п. 3 ч. 5 ст. 50 Закону).

Текст рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності або про закриття дисциплінарної справи відповідно до практики ВКДКА має містити наступні дані:

- опис конкретних дій адвоката, що були кваліфіковані як дисциплінарний проступок;
- час (конкретна дата) вчинення дисциплінарного проступку, що дозволяє забезпечити дотримання строку притягнення до дисциплінарної відповідальності. У разі неможливості визначення

конкретної дати цей факт має бути належним чином обґрунтований. У деяких випадках порушення може бути триваючим, що, у свою чергу, потребує додаткового обґрунтування цієї обставини;

- конкретні статті Закону та ПАЕ, за якими дії адвоката кваліфікуються як дисциплінарний проступок;
- посилання на конкретні підстави застосування дисциплінарного стягнення, з належним обґрунтуванням відповідних ознак (Рішення ВКДКА від 01.03.2018 «Про практику застосування кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю»).

Відповідно до Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженого рішенням РАУ від 17. 12.2013 № 268, рішення Палати може прийматися таємним голосуванням, якщо за його проведення проголосували більше половини обраного складу Палати (п. 8.4).

Член Палати не має права утримуватися при голосуванні та може особисто викласти письмово окрему думку щодо конкретного рішення, текст якої додається до протоколу засідання Палати і не оголошується при оголошенні рішення (пп. 8.5, 8.6 Регламенту).

2. Частиною другою коментованої статті встановлено порядок прийняття рішення за результатами розгляду дисциплінарної справи.

Рішення дисциплінарної палати у дисциплінарній справі приймається за наслідками загального обговорення, в якому адвокат, стосовно котрого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, участі не бере. Втім, відповідно до підпункту 2 пункту 55 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженого рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, рішення у дисциплінарній справі може прийматися за присутності Голови КДКА регіону.

При цьому для прийняття об'єктивного рішення у дисциплінарній справі, член дисциплінарної палати КДКА, який проводив перевірку відомостей про дисциплінарний проступок адвоката, участь у голосуванні не бере.

Відповідно до п. 59 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати

наслідком його дисциплінарну відповідальність», що затверджено рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120, та п. 8.9 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженого рішенням РАУ від 17.12.2013 № 268, дисциплінарна палата КДКА може з власної ініціативи або за заявою осіб, які беруть участь у справі, на засіданні дисциплінарної палати виправити допущені у рішенні описки чи арифметичні помилки. Особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання. Їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень.

3. Частиною третьою коментованої статті передбачена процедура оголошення та скерування рішення дисциплінарної палати КДКА, прийнятого за результатами розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката. Встановлено, що рішення дисциплінарної палати повинно бути оголошено саме на її засіданні.

У виняткових випадках, залежно від складності справи, складання повного тексту рішення може бути відкладено на строк не більше трьох робочих днів з дня закінчення розгляду справи, але вступна і резолютивна частини рішення оголошуються у засіданні, в якому закінчився розгляд справи (п. 56 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», затвердженого рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120; п. 8.8 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженого рішенням РАУ від 17.12.2013 № 268).

Надання адвокату та особі, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, копії рішення дисциплінарної палати КДКА відбувається двома способами: шляхом його надсилання або шляхом вручення під розписку зазначеним особам. Незалежно від обраного способу надання адвокату та заявнику (скаржнику) копії рішення воно скеровується протягом трьох робочих днів з дня його прийняття дисциплінарною палатою КДКА.

Стаття 42. Оскарження рішення у дисциплінарній справі

1. Адвокат чи особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, має право оскаржити рішення у дисциплінарній справі протягом тридцяти днів з дня його прийняття

до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду. Оскарження рішення не зупиняє його дії.

2. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури протягом десяти днів з дня отримання заяви (скарги) витребує матеріали дисциплінарної справи у відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та забезпечує розгляд скарги на рішення у дисциплінарній справі протягом тридцяти днів з дня одержання матеріалів дисциплінарної справи.

1. Частиною першою коментованої статті передбачено право адвоката та особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, оскаржити до ВКДКА або до суду рішення дисциплінарної палати КДКА про закриття дисциплінарної справи або про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Відповідно до п. 3.49 Регламенту ВКДКА у разі оскарження одного і того ж рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури до ВКДКА та до суду ВКДКА виносить постанову про закриття провадження, виходячи із принципу правової визначеності, встановленого для оскаржень рішень КДКА Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Адвокату чи особі, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката (заявник, скаржник), при оскарженні рішення дисциплінарної палати у судовому порядку слід звернути увагу на неоднакову судову практику з питання, в якому саме порядку – адміністративного чи цивільного судочинства – підлягають розгляду ці спори. Крапку у цьому питанні було поставлено у зв'язку з прийняттям 29 березня 2018 року Великою Палатою ВС постанови у справі № 640/12325/15-ц. У Постанові зроблено висновок, що відповідно до аналізу мети створення та кола повноважень кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури КДКА наділена владними управлінськими повноваженнями щодо, у тому числі, притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Тому розгляд у судовому порядку скарг на рішення дисциплінарної палати КДКА про закриття дисциплінарної справи або про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності повинен відбуватися за правилами адміністративного судочинства.

Законом встановлений однаковий строк на оскарження рішення дисциплінарної палати незалежно від вибору органу, до якого пода-

ється скарга, – тридцять днів з дня прийняття рішення дисциплінарною палатою.

Вказаний строк на оскарження рішення до ВКДКА може бути поновлено за рішенням цієї Комісії згідно з заявою скаржника про поважність причин його пропуску. Порушення (пропущення/пропуск) строку на оскарження рішення дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури без поважних причин є підставою для залишення скарги без задоволення (п. 60 Положення «Про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність», що затверджено рішенням РАУ від 30.08.2014 № 120; п. 3.30 Регламенту ВКДКА, затвердженого рішенням РАУ від 4–5 липня 2014 року № 78).

Зазначеним вище Положенням встановлені вимоги до скарги на рішення дисциплінарної палати КДКА, що подається до ВКДКА:

- 1) скарга подається у письмовій формі;
- 2) скарга підписується особою, яка її подає, або представником;
- 3) до скарги додаються:
 - копія рішення КДКА регіону;
 - доказ надсилання скаржником копії скарги та доданих до неї письмових матеріалів іншій стороні, кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури;
 - копія платіжної квитанції банківської установи про оплату за організаційно-технічне забезпечення її розгляду (п. 36).

Згідно з частиною 1 коментованої статті рішення дисциплінарної палати КДКА діє незалежно від його оскарження адвокатом чи заявником (скаржником) до ВКДКА або до суду.

На виконання законодавчо встановлених завдань, серед яких є також розгляд скарг на рішення кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, ВКДКА здійснює підготовку для розгляду скарг на рішення у дисциплінарних справах, під час якої протягом десяти днів з дня отримання заяви (скарги) витребує у кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, яка прийняла оскаржуване рішення, матеріали дисциплінарної справи.

КДКА зобов'язана не пізніше десяти календарних днів із дня отримання листа ВКДКА про витребування матеріалів дисциплінарної справи направити їх до ВКДКА (п. 3.39 Регламенту ВКДКА, затвердженого рішенням РАУ від 4–5 липня 2014 року

№ 78). Крім того, у разі надходження запиту члена ВКДКА щодо отримання документів, інформації та інших даних, необхідних для проведення перевірки в рамках розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність регіональних КДКА, регіональна комісія зобов'язана не пізніше трьох робочих днів з дня отримання такого запиту, направити *відповідь* на офіційну адресу ВКДКА (п. 8.11 Регламенту КДКА регіону, затвердженого рішенням РАУ від 17.12.2013 № 268).

2. Частиною другою коментованої статті встановлено обов'язок ВКДКА забезпечити розгляд скарги на рішення у дисциплінарної палати протягом тридцяти днів з дня одержання матеріалів дисциплінарної справи.

Для виконання цього обов'язку ВКДКА доручає скаргу і матеріали дисциплінарної справи члену ВКДКА та включає їх до переліку питань порядку денного наступного засідання ВКДКА. У разі необхідності ВКДКА має право об'єднати в одне провадження скарги, подані в межах одного дисциплінарного провадження, в тому числі скарги на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, про що зазначається в протоколі засідання ВКДКА (п. 3.40 Регламенту ВКДКА, затвердженого рішенням РАУ від 4–5 липня 2014 року № 78).

Член ВКДКА, якому доручено проведення перевірки відомостей, викладених у зверненні або скарзі, у разі, якщо такі відомості містяться у судовому рішенні, крім іншого, перевіряє наявність відповідного рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень (п. 3.37 Регламенту ВКДКА) та має право звернутися з відповідним запитом до КДКА регіону щодо отримання документів, інформації та інших відомостей, необхідних для проведення такої перевірки (п. 3.32 Регламенту ВКДКА).

Положеннями Регламенту ВКДКА встановлена заборона на проведення перевірки скарги члену ВКДКА, обраному конференцією адвокатів того регіону, до якого відноситься КДКА, на рішення якої надійшла скарга (п. 3.38 Регламенту ВКДКА).

Розгляд скарги на рішення КДКА включає:

- доповідь члена ВКДКА, якому доручено її попереднє вивчення, перевірка та підготовка;
- запитання членів ВКДКА доповідачу;
- пояснення учасників засідання;

– вивчення матеріалів справи та додатково поданих документів (пп. 3.41, 3.42 Регламенту ВКДКА).

За результатами розгляду скарги на рішення дисциплінарної палати ВКДКА у межах своїх повноважень приймає рішення:

1) залишити скаргу без задоволення, а рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури без змін;

2) змінити рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;

3) скасувати рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та ухвалити нове рішення;

4) направити справу для нового розгляду до відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та зобов'язати кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури вчинити певні дії (див. коментар до ст. 52 Закону).

Рішення ВКДКА приймається відкритим голосуванням за наслідками загального обговорення. Таке рішення приймається таємним голосуванням за пропозицією не менше ніж семи членів ВКДКА (пп. 3.44, 3.45 Регламенту ВКДКА).

У рішенні зазначається: назва комісії, її склад, місце, дата проведення засідання, зміст питання, що розглядалося, обґрунтування підстав та мотивів прийнятого рішення, результати розгляду, порядок і строки його оскарження, вказівка про порядок видачі рішення (п. 3.48 Регламенту ВКДКА).

Рішення ВКДКА викладається письмово з наведенням мотивів його прийняття, підписується головоючим на засіданні та секретарем ВКДКА. Член ВКДКА може письмово викласти окрему думку щодо рішення, яка додається до матеріалів справи. Головуючий на засіданні ВКДКА проголошує вступну та резолютивну частини рішення. ВКДКА може з власної ініціативи або за заявою особи, яка брала участь у розгляді скарги, чи іншої зацікавленої особи під час засідання шляхом прийняття постанови виправити допущені в рішенні ВКДКА описки (пп. 3.46, 3.47 Регламенту ВКДКА).

РОЗДІЛ VII. АДВОКАТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 43. Засади адвокатського самоврядування

1. Адвокатське самоврядування ґрунтується на принципах виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката.

2. Брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути обраними до їх складу можуть лише адвокати України.

1. Інститут адвокатського самоврядування отримав повноцінну законодавчу регламентацію лише в Законі України 2012 року, в якому було закріплено окремих Розділ VII «Адвокатське самоврядування».

До цього перші історичні згадки про самоврядні органи адвокатури містилися у Тимчасовому положенні про адвокатуру (Provisorische Advocaten-Ordnung) від 16 серпня 1849 року, що діяло на західноукраїнських землях у складі Австрійської імперії. Зазначений документ передбачав створення при кожному апеляційному суді професійного самоврядного органу – адвокатської камери (advocatensammer), що формувалася адвокатами через вибори й самостійно вирішувала питання внутрішнього життя корпорації.

У радянський період адвокати перебували в подвійних лещатах державного та партійного контролю. Органи держави здійснювали т. зв. «загальне керівництво» колеґіями адвокатів, тому останні автономно вирішували досить обмежене коло питань.

У прийнятому в період незалежності Законі України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року система органів адвокатського самоврядування взагалі «не мала прописки» в законі, оскільки визначеними були лише органи кваліфікаційно-дисциплінарної компетенції (кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури областей, міст Києва і Севастополя, ВКДКА при Кабінеті Міністрів України). Через це на практиці більшість властивих органам адвокатського само-

врядування функцій і повноважень постійно намагалися перебрати на себе ВККА при Кабінеті Міністрів України та регіональні КДКА.

Частина перша коментованої статті формулює основні принципи адвокатського самоврядування.

Виборність адвокатського самоврядування полягає у тому, що органи адвокатського самоврядування формуються шляхом обрання, а не призначення. Обрання відбувається із застосуванням процедури голосування на зборах адвокатів відповідного рівня.

Так, наприклад, конференція адвокатів регіону обирає голову та членів РАР, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, РКАР, делегатів на з'їзд адвокатів України, представника адвокатів регіону до складу РАУ та ВКДКА.

З'їзд адвокатів України обирає голову і заступників голови РАУ, голову і заступників голови ВКДКА, голову і членів ВРКА.

Обрання зазначених осіб здійснюється шляхом голосування більшістю голосів делегатів конференції (з'їзду), які беруть участь у відповідному зібранні.

Гласність адвокатського самоврядування полягає у відкритості інформації про роботу органів адвокатського самоврядування та ухвалені ними акти для адвокатів та громадськості за винятком випадків, встановлених законодавством.

Відповідно до ч. 2 ст. 45 Закону НААУ забезпечує доступ та відкритість інформації стосовно адвокатів України. Адвокати завчасно повідомляються про день, час і місце проведення, а також порядок денний конференції адвокатів регіону, з'їзду адвокатів України.

На підставі ч. 4 ст. 58 Закону фінансова звітність органів адвокатського самоврядування щорічно оприлюднюється у порядку, затвердженому Радою адвокатів України. Згідно з Порядком оприлюднення фінансової звітності органів адвокатського самоврядування, затвердженого рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 253, НААУ, РАУ, ВКДКА, РАР, КДКА повинні у строк до 28 лютого поточного року, що слідує за звітним роком, подати згідно з встановленою формою фінансові показники статей балансу для оприлюднення до НААУ, РАУ.

При цьому відповідно до ч. 3 ст. 40 Закону розгляд справи про дисциплінарну відповідальність адвоката є відкритим, крім випадків, якщо відкритий розгляд справи може призвести до розголошення адвокатської таємниці.

Обов'язковість для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування має суб'єктно-територіальний характер. Так, згідно з ст. 57 Закону рішення з'їзду адвокатів України та РАУ є обов'язковими до виконання всіма адвокатами. Натомість рішення конференцій та рад адвокатів регіонів є обов'язковими до виконання адвокатами, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні та відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України. Рішення органів адвокатського самоврядування набирають чинності з дня їх прийняття, якщо інший строк не передбачений рішеннями. Невиконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування є підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

Підзвітність адвокатського самоврядування полягає в несенні обов'язку членами органів адвокатського самоврядування звітувати про виконання покладених на них повноважень.

На регіональному рівні механізм підзвітності РАР, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, РКАР, представників адвокатів регіону у складі ВКДКА і РАУ реалізується шляхом розгляду і затвердження звіту органом, що сформував склад підзвітного органу (конференція адвокатів регіону).

На національному рівні механізм звітування характеризується більшою складністю й може включати звернення до ширшого переліку суб'єктів. Так, ВКДКА підзвітна з'їзду адвокатів України та РАУ. З'їзд адвокатів України розглядає та затверджує звіти РАУ, ВКДКА, висновки ВРКА, а також затверджує звіт про виконання кошторису РАУ, ВКДКА.

Українська модель підзвітності має колективний характер, оскільки звітує колегіальний орган у цілому (як правило, в особі голови) перед іншим колективним зібранням. Закон не зобов'язує члена органу самоврядування звітувати про свою роботу за індивідуальними зверненнями адвокатів поза межами конференції адвокатів регіону (з'їзду адвокатів України).

У Законі не міститься вказівок щодо форми та змісту звіту. Періодичність звітування на практиці зазвичай пов'язується із строком повноважень органу адвокатського самоврядування (5 років), розгляд та затвердження звіту відбувається наприкінці каденції.

Встановлення заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката як принципу самоврядної організації адвокатури зумовлено, насамперед, історичними

чинниками. В радянський період непоодинокими були спроби керівництва колегій адвокатів впливати на правову позицію адвоката, особливо у політичних справах та провадженнях, де істотно зачіпалися інтереси держави.

Захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності є першочерговим завданням органів адвокатського самоврядування (ст. 44 Закону), тому перетворення цих структур в один із центрів такого неправомірного впливу знівелювало б саму ідею існування органів адвокатського самоврядування.

2. Частина друга коментованої статті встановлює імперативну вимогу, відповідно до якої брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути обраними до їх складу можуть лише адвокати України. Такий припис спрямований на підвищення незалежності органів адвокатського самоврядування з огляду на вітчизняний історичний та сучасний міжнародний досвід формування складу самоврядних органів адвокатури.

Донедавна за Законом України «Про адвокатуру» 1992 року до складу атестаційної палати КДКА, крім адвокатів, входило чотири судді та по одному представнику від Ради Міністрів АРК, обласної, Київської і Севастопольської міських Рад народних депутатів, управління юстиції Ради Міністрів АРК, обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації, відділення Спілки адвокатів України. У складі дисциплінарної палати було два судді, по одному представнику від управління юстиції Ради Міністрів АРК, обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації, відділення Спілки адвокатів України. До складу ВККА входило по одному представнику від кожної КДКА, ВС, Міністерства юстиції України, Спілки адвокатів України.

У сучасному світі професійні судді включені до складу органів дисциплінарної юрисдикції адвокатури Німеччини, Люксембурга, Пакистану, Японії, Австрії, Естонії, Данії та окремих штатів США. Прокурори входять до дисциплінарних комітетів Федерації асоціацій адвокатів Японії та комісії з оцінки професійної придатності Естонії. Вчені-правники включаються до органів дисциплінарної юрисдикції адвокатури Молдови, Естонії, Японії тощо.

Вимога щодо однорідного, гомогенного складу національних органів адвокатського самоврядування відображає поточне розуміння оптимального механізму кадрового комплектування зазначених структур.

Стаття 44. Завдання адвокатського самоврядування

1. Завданнями адвокатського самоврядування є:

- 1) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності;**
- 2) підтримання високого професійного рівня адвокатів;**
- 3) утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури;**
- 4) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності;**
- 5) забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність;**
- 6) забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України;**
- 7) участь у формуванні Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному законом.**

1. У коментованій статті викладено сучасне розуміння завдань адвокатського самоврядування. Протягом різних історичних періодів такі завдання змінювалися з огляду на поточні акценти й пріоритети в роботі професійної юридичної спільноти.

У жителів пострадянських держав залишилися спогади про широке трактування зазначеного поняття в 30-ті роки минулого століття. Так, відповідно до п. 1 Наказу міжрайонним колегіям обoronців, виданого Народним комісаріатом юстиції УСРР 18 травня 1931 р., завдання колегій захисників визначалися загальними для органів юстиції завданнями, зокрема, активно сприяти виконанню промфінпланів, колективізації сільського господарства і ліквідації куркульства як класу, вжиттю заходів щодо культурної революції.

Забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності є першочерговим завданням органів адвокатського самоврядування в сучасних умовах.

У принципі V Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам – членам про свободу здійснення професії адвоката, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р., зафіксовано, що адвокати повинні мати можливість – і це має вітатися державою – створювати і вступати в професійні асоціації місцевого, загальнодержавного та міжнародного рівня, які самі по собі або разом з іншими органами мають на меті зміцнення професійних норм і захист незалежності та інтересів адвокатів; асоціації адвокатів чи

інші професійні юридичні асоціації повинні бути самоврядними, незалежними від органів влади та громадськості; асоціації адвокатів чи інші професійні юридичні асоціації повинні робити всі необхідні дії, включаючи захист інтересів адвокатів перед відповідним органом, у разі: а) арешту адвоката або його взяття під варту; б) будь-якого рішення про порушення провадження, що ставить під питання моральні якості адвоката; с) особистого обшуку адвокатів або обшуку їх майна; d) будь-якого вилучення документів або матеріалів, що належать адвокатам; е) публікації репортажів у ЗМІ, що вимагають реакції від імені адвокатів.

Підтримання високого професійного рівня адвокатів як завдання адвокатського самоврядування покликано реалізувати конституційне призначення адвокатури, адже винятково цей інститут уповноважений надавати професійну правничу допомогу.

Очевидно, що захист основоположних людських цінностей повинен здійснювати професіонал, який має високу компетентність у галузі права і специфічний інструментарій її реалізації. Серед фахівців такого рівня на першому місці знаходиться адвокат, який повинен дотримуватися найвищих професійно-ділових та морально-етичних вимог, відповідність яким має логічним наслідком наділення його особливими гарантіями реалізації власних правових можливостей.

Звідси органи адвокатського самоврядування мають забезпечити функціонування ефективного механізму набуття та підтримання знань, умінь і практичних навичок, ділових та морально-етичних якостей, які визначають здатність особи успішно здійснювати адвокатську діяльність, а також дисциплінарного реагування на дії порушників.

Утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури як завдання адвокатського самоврядування відображає необхідність реалізації кваліфікаційної та дисциплінарної функцій професійної асоціації адвокатів. Успішна реалізація згаданих функцій є важливою передумовою забезпечення високого фахового рівня адвокатури, належного морального стану її членів.

Створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності як завдання адвокатського самоврядування відображає цільову спрямованість професійної самоврядної інституції.

Не маючи повноважень безпосередньо здійснювати адвокатську діяльність, органи адвокатського самоврядування повинні створити

сприятливі умови для її здійснення. Комплекс таких заходів включає кадрові умови (допуск до адвокатури висококваліфікованих професіоналів, притягнення до дисциплінарної відповідальності порушників), навчально-методичні (підвищення кваліфікації), нормативні (розробка й аналіз законопроектів, видання регуляторних актів), корпоративно-захисні умови (складання адмінпротоколів у випадку ненадання відповіді на адвокатський запит, захист прав адвокатів під час проведення обшуку в офісі адвоката тощо) та інші.

Забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність є необхідним елементом зміцнення довіри у громадян та адвокатів до професійних самоврядних інституцій та адвокатури у цілому, підвищення рівня обізнаності про її правові можливості та фактичні результати діяльності, поширення позитивного досвіду надання професійної правничої допомоги, сприяння в налагодженні контактів із клієнтурою.

Забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України як завдання адвокатського самоврядування виступає важливим інструментом дотримання гарантій професійної діяльності адвоката.

У багатьох країнах світу адвокатський реєстр ведеться державними органами, якими робилися неодноразові спроби анулювати (призупинити) членство «незручних» адвокатів. Звідси має поширення думка, що адміністрування реєстру професійною асоціацією адвокатів створює менше підстав для технічного маніпулювання даними й штучного усунення адвоката від надання правничої допомоги.

Участь у формуванні Вищої ради правосуддя є одним із нових завдань органів адвокатського самоврядування, що постало перед ними у зв'язку з конституційною реформою 2016 року й початком функціонування Вищої ради правосуддя. Включення ст. 131–2 до розділу VIII «Правосуддя» Конституції України й характер повноважень Вищої ради правосуддя робить логічною участь органів адвокатського самоврядування в комплектуванні складу Вищої ради правосуддя, що є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Згідно з Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких двох членів обирає з'їзд адвокатів України шляхом таємного голосування. На час здійснення адвокатом повноважень члена Вищої ради правосуддя він не може брати участь в органах адвокатського самоврядування й повинен зупинити адвокатську діяльність.

Стаття 45. Національна асоціація адвокатів України

1. Національна асоціація адвокатів України є недержавною некомерційною професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування.

2. Національна асоціація адвокатів України:

1) представляє адвокатуру України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, делегує представників до органів державної влади;

2) захищає професійні права адвокатів та забезпечує гарантії адвокатської діяльності;

3) забезпечує високий професійний рівень адвокатів України;

4) забезпечує доступ та відкритість інформації стосовно адвокатів України;

5) виконує інші функції відповідно до цього Закону.

3. Національна асоціація адвокатів України є юридичною особою та діє через організаційні форми адвокатського самоврядування, передбачені цим Законом.

4. Національна асоціація адвокатів України утворюється з'їздом адвокатів України та не може бути реорганізована. Ліквідація Національної асоціації адвокатів України може бути здійснена лише на підставі закону.

5. Статут Національної асоціації адвокатів України затверджується з'їздом адвокатів України та є її установчим документом.

6. З моменту державної реєстрації Національної асоціації адвокатів України її членами стають всі особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Інші особи стають членами Національної асоціації адвокатів України з моменту складення присяги адвоката України.

1. Частина перша коментованої статті містить визначення НААУ, аналіз якого дозволяє виділити ключові ознаки цієї організації.

Недержавний характер асоціації підкреслює її відокремленість від держави, непідпорядкованість її органам, відсутність у лавах НААУ державних чиновників.

Некомерційна природа асоціації характеризує її цільову спрямованість, оскільки, на відміну від підприємницьких товариств, основною метою НААУ не є отримання прибутку та його наступний розподіл між учасниками.

Професійний характер асоціації передбачає включення до її складу лише представників однієї професії – адвокатів. Необхідно зазначити, що термін «професійна асоціація» вживається багатьма юристами в Україні у більш вузькому значенні, ніж мають його зарубіжні еквіваленти («professional association», «bar», «bar association»). Змістовне поле вказаної закордонної термінології включає як обов'язкові, так і добровільні професійні асоціації адвокатів. Українське ж законодавство останній різновид відносить до громадських об'єднань, відмежовуючи їх від НААУ та органів адвокатського самоврядування. Більше того, в окремих юрисдикціях терміном «professional association» позначається одна з організаційних форм адвокатської діяльності.

Об'єднання в межах НААУ всіх адвокатів України підкреслює обов'язковий характер членства в цій організації для кожного адвоката.

Наявність спеціальної мети (забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування) конкретизує телеологічну природу НААУ, що виступає «правовою оболонкою» діяльності органів адвокатського самоврядування.

2. Частина друга коментованої статті містить функції НААУ, які конкретизують завдання органів адвокатського самоврядування, що наведені у попередній статті.

Відмітною рисою НААУ, що відрізняє її від окремих органів адвокатського самоврядування, є функція представництва адвокатури України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями. Лаконічний зміст цієї функції в західних суспільствах характеризується словосполученням «голос адвокатської професії».

3. Частина третя коментованої статті розкриває особливості правосуб'єктності НААУ, що має статус юридичної особи та діє через організаційні форми адвокатського самоврядування, передбачені Законом. Останні виступають практичною ланкою реалізації місії НААУ. Слід зауважити, що на відміну від НААУ, частина органів адвокатського самоврядування (ревізійні комісії адвокатів регіонів, ВРКА) не є юридичними особами.

4–6. У четвертій, п'ятій та шостій частині статті, що коментується, визначаються особливості створення, реорганізації та ліквідації НААУ, набуття членства в ній.

За класифікацією Цивільного кодексу України НААУ належить до юридичних осіб публічного права. Поряд з цим, зазначена організація має окремі елементи юридичної особи приватного права. Своєрідність статусу НААУ полягає в тому, що вона передбачена законом, утворюється з'їздом адвокатів України та не може бути реорганізована. Ліквідація НААУ може бути здійснена лише на підставі закону. Установчим документом НААУ є статут, що затверджується з'їздом адвокатів України.

Як юридична особа публічного права НААУ, тим не менше, є незалежною від держави. НААУ об'єднує всіх адвокатів України на засадах обов'язкового членства з моменту складення присяги адвоката.

На відміну від громадських об'єднань, члени НААУ об'єднані за професійною ознакою й уповноважені виконувати публічні функції, частина з яких є винятковими (монопольними). Набуття членства в НААУ відбувається автоматично, незалежно від бажання адвоката, тоді як до громадських об'єднань учасники вступають добровільно. При цьому, в п. 5 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI прямо зазначено, що дія цього Закону не поширюється на суспільні відносини в сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення організацій, які здійснюють професійне самоврядування.

Членство в НААУ необхідно відрізнити від членства у передбачених ст. 18 Закону об'єднаннях адвокатів (місцевого, всеукраїнського і міжнародного рівня) та міжнародних організаціях адвокатів та юристів. За своєю правовою природою вони знов-таки належать до громадських об'єднань, статус яких урегульований Законом України «Про громадські об'єднання». Серед принципів утворення й

діяльності громадських об'єднань Закон визначає добровільність, самоврядність, вільний вибір території діяльності, рівність перед законом, відсутність майнового інтересу їх членів (учасників), прозорість, відкритість та публічність.

Український законодавець чітко розмежовує сферу компетенції органів адвокатського самоврядування й громадських об'єднань адвокатів. Добровільно-ініціативний характер утворення й ліквідації громадських об'єднань адвокатів, а також характер їх повноважень дозволяє відокремити предмети відання таких об'єднань й НААУ.

Практика ЄСПЛ відносить професійні асоціації адвокатів до інституцій публічного права й не визнає обов'язковість членства в них як порушення права на свободу асоціації.

Стаття 46. Організаційні форми адвокатського самоврядування

1. Організаційними формами адвокатського самоврядування є конференція адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рада адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Рада адвокатів України, з'їзд адвокатів України.

2. Адвокатське самоврядування здійснюється через діяльність конференцій адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рад адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів регіонів (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої ревізійної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України.

1. В українській мові поняття «самоврядування» є синонімом слова «самоуправління». Професійне (корпоративне) самоврядування сьогодні є невід'ємною складовою внутрішнього устрою співтовариства суддів, адвокатів, прокурорів, нотаріусів, аудиторів та інших.

Адвокатське самоврядування є формою самостійного вирішення адвокатським співтовариством внутрішньо-професійних питань, у межах якої адвокати безпосередньо або через представницькі органи керують власними справами, здійснюють нормотворчу діяльність

з урахуванням обмежень, встановлених законом, реалізують кваліфікаційні, дисциплінарні та інші повноваження з метою створення належних умов для забезпечення високих стандартів надання професійної правничої допомоги.

У частині першій коментованої статті міститься перелік організаційних форм адвокатського самоврядування, причому до останніх віднесено лише конференцію адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), раду адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Раду адвокатів України, з'їзд адвокатів України. У цьому переліку відсутні кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, ВКДКА, ревізійні комісії адвокатів регіонів, ВРКА, тому може скластися уявлення, що ці органи не належать до організаційних форм (органів) адвокатського самоврядування.

2. Проте в частині другій коментованої статті передбачено, що адвокатське самоврядування здійснюється, серед іншого, через діяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), ВКДКА, ревізійних комісій адвокатів регіонів (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), ВРКА.

Аналіз закріпленої в ст. 2 Закону мети адвокатського самоврядування (забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів), а також зафіксованих у ст. 44 Закону завдань адвокатського самоврядування (підтримання високого професійного рівня адвокатів, забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність тощо) дозволяє дійти висновку, що вони значною мірою збігаються із окресленими в ст.ст. 50–53 Закону метою (завданнями) й повноваженнями КДКА, ВКДКА, РКАР, ВРКА. Отже, незважаючи на непослідовність й нерішучість законодавця, вказані інституції за своєю правовою природою належать до органів адвокатського самоврядування.

Саму суть самоврядування в адвокатурі важко уявити без самостійного вирішення адвокатським співтовариством кваліфікаційних та дисциплінарних питань, а також контролю за колегами, які розпоряджаються спільними фінансово-матеріальними ресурсами.

У цьому плані, як убачається, правильний класифікаційний підхід обрала НААУ в пп. 6.2–6.4 свого статуту, затвердженого рішенням

установчого з'їзду адвокатів України від 17.11.2012, включивши до системи адвокатського самоврядування загальнодержавні органи адвокатського самоврядування (з'їзд адвокатів України, РАУ, ВКДКА, ВРКА) й регіональні органи адвокатського самоврядування (конференції адвокатів регіону, РАР, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, ревізійні комісії адвокатів регіону).

В основу вітчизняної моделі адвокатського самоврядування покладено адміністративно-територіальний поділ країни. Поряд із цим, у сучасному світі (Франція, Італія, Німеччина, Болгарія, Молдова та ін.) професійні асоціації будуються на підставі судового устрою держави, зокрема, регіональні, національні та/або спеціальні органи адвокатського самоврядування утворюються в межах сфери юрисдикції судів певного рівня (виду, інстанційності).

Стаття 47. Конференція адвокатів регіону

1. Вищим органом адвокатського самоврядування в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі є конференція адвокатів регіону, адреса робочого місця яких знаходиться відповідно в Автономній Республіці Крим, області, містах Києві та Севастополі та відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України.

Квота представництва, порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів регіону затверджуються Радою адвокатів України.

2. Конференція адвокатів регіону скликається радою адвокатів регіону не рідше одного разу на рік. Конференцію може бути скликано також за пропозицією не менш як однієї десятої від загальної кількості адвокатів регіону, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні, або Ради адвокатів України.

У разі якщо рада адвокатів регіону не скликає конференцію протягом тридцяти днів з дня надходження пропозиції про її скликання, адвокати, які підписали таку пропозицію, або Рада адвокатів України приймають рішення про утворення організаційного бюро зі скликання конференції адвокатів регіону. Організаційне бюро має права ради адвокатів регіону щодо скликання і забезпечення проведення конференції та визначає особу, яка головує на засіданні конференції.

3. Про день, час і місце початку роботи конференції адвокатів регіону та питання, що вносяться на її обговорення, адвокати повідомляються не пізніше як за п'ятнадцять днів до дня початку роботи конференції.

4. Конференція адвокатів регіону вважається повноважною, якщо в її роботі бере участь більше половини делегатів конференції.

5. До повноважень конференції адвокатів регіону належать:

1) обрання голови та членів ради адвокатів регіону, дострокове відкликання їх з посад;

2) обрання делегатів на з'їзд адвокатів України;

3) обрання представника адвокатів регіону до складу Ради адвокатів України та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, дострокове відкликання їх з посад;

4) визначення кількості членів кваліфікаційної і дисциплінарної палат кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, обрання голови та членів кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, дострокове відкликання їх з посад;

5) обрання голови та членів ревізійної комісії адвокатів регіону, дострокове відкликання їх з посад;

6) затвердження штатного розпису і кошторису ради адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;

7) розгляд та затвердження звіту ради адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, висновків ревізійної комісії адвокатів регіону, представників адвокатів регіону у складі Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури і Ради адвокатів України;

8) прийняття інших рішень відповідно до цього Закону.

6. Конференція адвокатів регіону приймає рішення шляхом голосування більшістю голосів делегатів конференції, які беруть участь у її роботі.

1. Частина перша коментованої статті визначає конференцію адвокатів регіону як вищий орган адвокатського самоврядування в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі. Законодавець відмовився від ідеї збирати загальні збори адвокатів в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, що, очевидно, пов'язано із великою чисельністю окремих регіональних адвокатських громад, кількість членів яких перевищує дві (Харківська, Львівська, Дніпропетровська, Одеська області), три (Донецька область) або чотири тисячі адвокатів (м. Київ, Київська область). Складність зібрати велике число адвокатів й віднайти придатне для цього приміщення зумовила доцільність проведення конференції адвокатів регіону шляхом залучення делегатів, обраних в районах (містах) області.

Проблемним питанням й предметом численних судових процесів став припис Закону, відповідно до якого квота представництва, порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів регіону затверджуються Радою адвокатів України. На практиці між Радою адвокатів України та окремими регіональними адвокатурами періодично виникають конфлікти з приводу цього другорядного й, на перший погляд, організаційно-технічного аспекту. За переконанням частини адвокатів, вказані питання повинні вирішуватися на місцях, оскільки РАУ вибірково схвалює їх для своїх прихильників та не затверджує для опонентів, що з формальних міркувань може мати наслідком нелегітимність відповідної конференції адвокатів регіону.

Серед труднощів, що виникли в практичній діяльності у зв'язку із затвердженням Радою адвокатів України порядку висування та обрання делегатів конференції адвокатів регіону, слід відзначити встановлення механізму кооптування голів та членів регіональних і національних органів адвокатського самоврядування для участі у відповідних конференціях (з'їзді) адвокатів, тобто набуття останніми статусу делегатів поза механізмом виборів.

На практиці вироблено дві форми кооптації:

1) кооптування голів та членів РАР, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, РКАР, представників адвокатів регіону в складі РАУ та ВКДКА (на конференції адвокатів регіону), а також членів РАУ, ВКДКА і ВРКА України (на з'їзді адвокатів України);

2) кооптування адвоката, який згідно з відомостями ЄРАУ є єдиним у відповідному регіоні, або адвоката, котрий лише один прибув на збори адвокатів регіону області (міста), де розташоване його робоче місце.

Судова практика переважно схиляється до позиції про законність кооптації з огляду на те, що остання охоплюється поняттям «порядок висування та обрання делегатів», тобто визначається Радою адвокатів України в межах реалізації наданих їй законом дискреційних повноважень.

2. Частина друга коментованої статті містить вказівки щодо суб'єкта скликання (РАР) й періодичності проведення конференції адвокатів регіону (не рідше одного разу на рік), а також порядку проведення конференції адвокатів регіону за відсутності ініціативи РАР.

3. Частина третя статті, що коментується, визначає строк (не пізніше як за 15 днів до дня початку роботи конференції) і обов'я-

зок інформування адвокатів регіону про день, час і місце початку роботи конференції адвокатів регіону та її порядок денний.

4. Частина четверта коментованої статті встановлює вимоги до повноважності конференції адвокатів регіону. У порівняльному плані слід зазначити, що в Законі кворум встановлений для конференції адвокатів регіону (присутність більше половини делегатів, які беруть участь у її роботі) та з'їзду адвокатів України (присутність більше половини делегатів, які представляють більшість конференцій адвокатів регіонів), проте не передбачений для загальних зборів адвокатів регіонів відповідної області (прирівняних до неї адміністративно-територіальних одиниць). Останній орган адвокатського самоврядування узагалі не згадується в переліку організаційних форм адвокатського самоврядування (ст. 46 Закону) й складається враження, що законодавець «забув» про наймасовішу форму самоврядування, не визначивши її правовий статус.

5. Частина п'ята коментованої статті містить перелік повноважень конференції адвокатів регіону, серед яких на особливу увагу заслуговує новела у вигляді повноваження достроково відкликати з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування.

Поява цього інституту зумовлена тим, що в процесі виконання своїх обов'язків члени органів адвокатського самоврядування можуть припускатися помилок, зловживань чи іншим чином неналежно здійснювати поставлені перед ними завдання. Через це виникає потреба достроково припинити їх повноваження. Практика застосування цього механізму засвідчила, що норми, які його регламентують, досить активно, хоча й по-різному, застосовуються в процесі функціонування органів адвокатського самоврядування. Неодноразово робилися спроби відкликання голови РАУ, НААУ, голови ради адвокатів м. Києва та інших керівників вищої та регіональної ланки. У липні 2015 р. з'їздом адвокатів України відкликано голову ВКДКА і його заступника, а також заступницю голови РАУ. Конференцією адвокатів Чернігівської області протягом одного дня (18.09.2013) було відкликано 24 члени органів адвокатського самоврядування тощо.

Аналіз суміжних правових норм (ч. 5 ст. 47, ч. 3 ст. 48, ч. ч. 2–3 ст. 50, ч. 2 ст. 51, ч. 3 ст. 52, ч. 2 ст. 53, ч. 7 ст. 54, ч. 2 ст. 55 Закону) щодо дострокового відкликання з посади керівника (члена) органу адвокатського самоврядування дозволяє виділити два види

відкликання з посади залежно від належності суб'єкта відкликання до інститутів прямої (безпосередньої) чи представницької демократії:

1) відкликання голови та членів РАР, голови та членів кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, голови та членів РКАР, голови і заступників голови РАУ, голови і заступників голови ВКДКА, голови та членів ВРКА, представника адвокатів регіону в складі РАУ та ВКДКА. Для реалізації цього різновиду відкликання необхідно рішення органу безпосереднього адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду (конференція адвокатів регіону або з'їзд адвокатів України);

2) відкликання заступника голови та секретаря РАР; голови та секретаря кваліфікаційної палати, голови та секретаря дисциплінарної палати КДКА регіону; секретаря ВКДКА; секретаря РАУ. Для відкликання цієї категорії осіб встановлений дещо спрощений порядок, який передбачає прийняття відповідного рішення представницьким органом адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду (РАР, КДКА регіону, ВКДКА, РАУ).

Встановлений законодавцем порядок не виключає можливості «подвійного відкликання», коли, наприклад, секретаря ВКДКА відкличе спочатку ВКДКА, а згодом з посади члена комісії він буде відкликаний відповідною конференцією адвокатів регіону.

Необхідно звернути увагу на слабку деталізацію процедурних гарантій застосування цього інституту. Законодавцем не визначено підстав для дострокового відкликання з посади, тому фактично будь-якого і з будь-якого приводу можна відкликати за наявності більшості голосів під час відповідного зібрання.

6. Частина шоста коментованої статті встановлює процедуру прийняття рішень конференцією адвокатів регіону, що ухвалюються шляхом голосування більшістю голосів делегатів конференції, які беруть участь у її роботі.

Стаття 48. Рада адвокатів регіону

1. У період між конференціями адвокатів регіону функції адвокатського самоврядування у регіоні виконує рада адвокатів регіону.

Рада адвокатів регіону підконтрольна і підзвітна конференції адвокатів регіону.

2. Голова та члени ради адвокатів регіону обираються конференцією адвокатів регіону з числа адвокатів, стаж адвокатської

діяльності яких становить не менше п'яти років та адреса робочого місця яких знаходиться відповідно в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві, місті Севастополі і відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України, строком на п'ять років. Одна й та сама особа не може бути головою або членом ради адвокатів регіону більше ніж два строки підряд. Кількість членів ради адвокатів регіону визначається конференцією адвокатів регіону.

3. На першому засіданні члени ради адвокатів регіону за пропозицією голови ради обирають зі свого складу заступника голови та секретаря ради.

Голова, заступник голови, секретар, член ради адвокатів регіону не можуть одночасно входити до складу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійної комісії адвокатів регіону, Вищої ревізійної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

Голова, заступник голови, секретар, член ради адвокатів регіону можуть бути достроково відкликані з посади за рішенням органу адвокатського самоврядування, який їх обрав на посаду.

4. Рада адвокатів регіону:

- 1) представляє адвокатів регіону;
- 2) складає порядок денний, скликає та забезпечує проведення конференції адвокатів регіону;
- 3) забезпечує виконання рішень конференції адвокатів регіону, здійснює контроль за їх виконанням;
- 4) здійснює інформаційно-методичне забезпечення адвокатів регіону, сприяє підвищенню їх кваліфікації;
- 5) приймає присягу адвоката України;
- 6) визначає представників адвокатури до складу конкурсної комісії з відбору адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- 7) сприяє забезпеченню гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів;
- 8) розпоряджається коштами та майном відповідно до затвердженого кошторису;
- 9) забезпечує в установленому порядку внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України;
- 10) утворює комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги;
- 11) виконує інші функції відповідно до цього Закону, рішень конференції адвокатів регіону, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України.

5. Засідання ради адвокатів регіону є повноважним, якщо в його роботі бере участь більше половини її членів. Рада адвокатів регіону приймає рішення шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості її членів.

6. Голова, заступник голови, секретар ради адвокатів регіону можуть отримувати винагороду за свою роботу, розмір та порядок виплати якої встановлюються конференцією адвокатів регіону.

7. Рада адвокатів регіону є юридичною особою. Повноваження і порядок роботи ради адвокатів регіону визначаються цим Законом та положенням про раду адвокатів регіону.

8. Установчим документом ради адвокатів регіону є положення про раду адвокатів регіону, яке затверджується Радою адвокатів України.

1. Частина перша коментованої статті розкриває призначення РАР, яка виконує функції адвокатського самоврядування у період між конференціями адвокатів регіону. Із цього випливає представницький та оперативно-виконавчий характер повноважень РАР, при цьому виняткові повноваження, закріплені за конференцією адвокатів регіону, реалізуються останнім органом самостійно. РАР підконтрольна і підзвітна конференції адвокатів регіону.

2. Частина друга коментованої статті містить положення про термін повноважень голови та членів РАР (5 років), кваліфікаційні вимоги до них (наявність стажу адвокатської діяльності не менше п'яти років; перебування адреси робочого місця у відповідній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі; включення відомостей про них до Єдиного реєстру адвокатів України) та суб'єкта обрання РАР (конференція адвокатів регіону). Законодавець закріплює заборону для однієї й тієї ж самої особи бути головою або членом РАР більше ніж два строки підряд.

Питання встановлення кількості членів відповідної РАР Закон відносить до сфери розсуду конференції адвокатів регіону.

3. Частина третя коментованої статті визначає порядок заміщення посади заступника голови та секретаря РАР, які обираються на першому засіданні РАР за пропозицією голови ради з числа її членів.

Закон закріплює для голови та членів РАР подібні до інших посадових осіб органів адвокатського самоврядування вимоги щодо несумісності, відповідно до яких вони не можуть одночасно входити до складу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури,

ВКДКА, РКАР, ВРКА, РАУ, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

У цій же нормі зафіксовано можливість дострокового відкликання з посади голови, заступника голови, секретаря, члена РАР за рішенням органу адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду.

4. Частина четверта коментованої статті передбачає перелік повноважень РАР.

Представництво адвокатів регіону є основною функцією РАР, що реалізується в процесі зовнішньої взаємодії із органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами.

Складання порядку денного, скликання та забезпечення проведення конференції адвокатів регіону є важливими етапами планомірної підготовки цього заходу й невинядково віднесено до компетенції РАР.

Забезпечення виконання рішень конференції адвокатів регіону, здійснення контролю за їх виконанням як повноваження РАР впливає із її статусу робочого органу, покликаного безпосередньо впроваджувати в життя рішення КАР, що неможливо без аналізу та контролю за їх реалізацією.

Інформаційно-методичне забезпечення адвокатів регіону та сприяння підвищенню їх кваліфікації здійснюється РАР шляхом організації та проведення занять, тренінгів, конференцій з метою підвищення фахового рівня адвокатів.

Прийняття присяги адвоката України як повноваження РАР закріплено за нею, насамперед, через її статус провідного органу адвокатського самоврядування регіону. Крім того, цій інституції Закон делегував чималу частку відповідальності за добір майбутніх адвокатів у межах механізму організації стажування, успішне проходження якого дозволяє допустити особу до складання присяги.

Визначення РАР представників адвокатури до складу конкурсної комісії з відбору адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги є необхідною передумовою для забезпечення збалансованого кадрового складу такої комісії та врахування позиції адвокатського співтовариства.

Сприяння забезпеченню гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів є одним із основних повноважень РАР. Згідно з Порядком дій з питань забезпечення гарантій

адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів, затвердженого рішенням РАУ від 27 липня 2013 року № 183, ради адвокатів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя у разі отримання від правоохоронних органів повідомлення щодо затримання адвоката (незалежно від адреси його робочого місця, зазначеного в ЄРАУ) зобов'язуються вжити усіх передбачених Законом заходів, спрямованих на забезпечення гарантій адвокатської діяльності та захисту прав адвоката, а також забезпечити обов'язкову присутність представника РАР при проведенні окремих слідчих дій чи застосуванні будь-яких заходів кримінального провадження стосовно адвоката.

Розпорядження коштами та майном відповідно до затвердженого кошторису є необхідним повноваженням та важливою передумовою забезпечення стабільної та ефективної роботи РАР, оскільки без економічної самостійності складно забезпечити незалежність будь-якого соціального інституту.

Забезпечення в установленому порядку внесення відомостей до ЄРАУ як повноваження РАР конкретизується в Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженому рішенням РАУ від 17.12.2012 № 26 (із змінами від 14.02.2019 № 20), де закріплено, що відомості до ЄРАУ вносяться за дворівневим принципом. Перший рівень внесення відомостей до ЄРАУ забезпечується радами адвокатів регіонів, другий рівень – Радою адвокатів України. РАР призначає відповідальну особу (осіб) – адміністратора бази даних ЄРАУ, який вносить відомості до ЄРАУ на першому рівні на підставі інформації та документів, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та актами НААУ.

Утворення комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги як повноваження РАР реалізується згідно з Положенням про комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги, затвердженого рішенням РАУ від 15.12.2017 № 281. Цим документом передбачено, що комісія з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги є постійно діючим колегіальним органом, який утворюється радою адвокатів регіону на час повноважень обраної РАР. До складу комісії, яка формується радою адвокатів регіону з адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років, адреса

робочого місця яких знаходиться відповідно в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві, місті Севастополі, і відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України, входять голова, заступник голови, секретар та не менше двох інших членів комісії.

5. Частина п'ята коментованої статті встановлює вимоги щодо кворуму під час засідання РАР, яке є повноважним, якщо в його роботі бере участь більше половини її членів. Цією ж нормою визначається порядок ухвалення рішень РАР, які приймаються шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості її членів.

6. Частина шоста коментованої статті допускає можливість отримання винагороди головою, заступником голови, секретарем РАР за умови визначення його розміру конференцією адвокатів регіону.

7–8. Частина сьома й восьма коментованої статті містять вказівку про те, що РАР є юридичною особою, а повноваження і порядок роботи РАР визначаються як Законом, так і положенням про раду адвокатів регіону. Останній акт є установчим документом РАР, що затверджується РАУ для кожної з регіональних рад окремо.

Стаття 49. Голова ради адвокатів регіону

1. Голова ради адвокатів регіону представляє раду в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, перед громадянами.

2. Голова ради адвокатів регіону забезпечує скликання та проведення засідань ради адвокатів регіону, організовує і забезпечує ведення діловодства ради адвокатів регіону, вчиняє інші дії, передбачені положенням про раду адвокатів регіону, рішеннями конференції адвокатів регіону, ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України.

3. Голова ради адвокатів регіону може одержувати винагороду за роботу в розмірі, встановленому конференцією адвокатів регіону.

1. Частина перша коментованої статті визначає основну функцію голови РАР – представництво ради в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, перед громадянами.

2. Частина друга коментованої статті визначає організаційні повноваження голови РАР, зокрема, він забезпечує скликання та про-

ведення засідань РАР, організовує і забезпечує ведення діловодства РАР, вчиняє інші дії, передбачені положенням про РАР, рішеннями конференції адвокатів регіону, РАР, РАУ, з'їзду адвокатів України.

Згадані повноваження деталізуються в п. 3.1.1. Регламенту РАР, затвердженого рішенням РАУ від 25 жовтня 2014 року № 178 (із змін від 23.04.2016 р.), зокрема, голова РАР організовує роботу ради та здійснює загальне керівництво нею; визначає дату, час і місце проведення засідання ради, скликає засідання ради, головує на засіданнях, визначає перелік питань, що виносяться на засідання, та формує порядок денний засідання; розподіляє обов'язки між заступником, секретарем та членами ради, дає їм доручення; планує роботу РАР, дає окремі доручення членам РАР, пов'язані з виконанням РАР покладених на неї завдань; організовує та координує роботу секретаріату РАР, у тому числі щодо підготовки матеріалів для розгляду радою адвокатів регіону питань, віднесених до її компетенції; організовує і забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України у регіоні відповідно до вимог Закону та Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженого Радою адвокатів України; контролює виконання рішень РАР; затверджує структуру та штатний розпис секретаріату РАР, вносить зміни до них; призначає на посади та звільняє з посад працівників секретаріату РАР, застосовує до них заходи заохочення та дисциплінарного впливу; видає накази, доручення, розпорядження.

У разі відсутності голови РАР, дострокового складення ним своїх повноважень, а також у випадку його дострокового відкликання з посади за рішенням органу адвокатського самоврядування, який обрав його на посаду, та необрання у цьому випадку нової особи, повноваження голови РАР виконує його заступник.

Повноваження голови РАР припиняються у разі:

- подання заяви про дострокове складення повноважень;
- зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю;
- закінчення строку, на який обрано;
- смерті.

3. Частина третя коментованої статті допускає можливість отримання винагороди головою РАР за умови визначення його розміру конференцією адвокатів регіону.

Стаття 50. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

1. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури утворюється з метою визначення рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право на заняття адвокатською діяльністю, та вирішення питань щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури підконтрольна та підзвітна конференції адвокатів регіону.

2. Голова та члени кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури обираються конференцією адвокатів регіону з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років та адреса робочого місця яких знаходиться відповідно в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві, місті Севастополі і відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України, строком на п'ять років. Одна й та сама особа не може бути головою або членом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури більше ніж два строки підряд.

Голова кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури організовує і забезпечує ведення діловодства кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Голова, член кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може бути достроково відкликаний з посади за рішенням конференції адвокатів регіону, яка обрала його на посаду.

3. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури діє у складі кваліфікаційної та дисциплінарної палат. Кваліфікаційна палата утворюється у складі не більше дев'яти членів, дисциплінарна – не більше одинадцяти членів палати.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є повноважною за умови обрання не менше двох третин від кількісного складу кожної з її палат, затвердженого конференцією адвокатів регіону.

Кожна палата на своєму першому засіданні шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів палати обирає з числа членів палати голову та секретаря палати. Голова палати за посадою є заступником голови кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Голова палати, секретар палати за рішенням відповідної палати може бути достроково відкликаний з посади.

4. Голова, заступник голови, секретар палати, член кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не можуть одночасно входити до складу Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійної комісії адвокатів регіону, Вищої ревізійної

комісії адвокатури, ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

5. До повноважень кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури належать:

- 1) організація та проведення кваліфікаційних іспитів;
- 2) прийняття рішень щодо видачі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту;
- 3) прийняття рішень про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю;
- 4) здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвокатів;
- 5) вирішення інших питань, віднесених до повноважень кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури цим Законом, рішеннями конференції адвокатів регіону, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України.

У передбачених цим Законом випадках повноваження кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури здійснює її кваліфікаційна або дисциплінарна палата.

6. Засідання кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури вважається правомочним, якщо на ньому присутні більше половини членів її палат. Засідання палати вважається правомочним, якщо на ньому присутні більше половини її членів.

7. Рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури приймається шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів її палат. Рішення палати приймається шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості її членів, крім випадків, передбачених цим Законом.

8. Рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду.

9. Голова, заступник голови, секретар палати та члени кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури можуть отримувати винагороду за свою роботу, розмір та порядок виплати якої встановлюються конференцією адвокатів регіону.

10. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є юридичною особою і діє відповідно до цього Закону, інших законів України та положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури.

11. Установчим документом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури є положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, яке затверджується Радою адвокатів України.

1. Частина перша коментованої статті формулює два основні завдання кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури – визначення рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право на заняття адвокатською діяльністю, та вирішення питань щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів. З метою їх належної реалізації Закон визначає, що КДКА підконтрольна та підзвітна конференції адвокатів регіону.

На КДКА покладено основний тягар забезпечення високого професійного та професійно підготовленого складу адвокатури, а також очищення її лав від випадкових людей шляхом дисциплінарного переслідування порушників. Наявність у цього органу, який інколи метафорично порівнюють із «інквізицією в адвокатурі», повноважень щодо позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, зумовлює чималу увагу законодавця до процедурних аспектів організації роботи КДКА.

2. Частина друга коментованої статті містить положення про термін повноважень голови та членів КДКА (5 років), кваліфікаційні вимоги до них (наявність стажу адвокатської діяльності не менше п'яти років; перебування адреси робочого місця у відповідній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі; включення відомостей про них до Єдиного реєстру адвокатів України) та суб'єкта обрання КДКА (конференція адвокатів регіону). Законодавець закріплює заборону для однієї й тієї ж особи бути головою або членом КДКА більше ніж два строки підряд.

У цій же нормі розкрито роль голови КДКА (організація і забезпечення ведення діловодства комісії), а також зафіксовано можливість дострокового відкликання з посади голови та члена КДКА за рішенням конференції адвокатів регіону.

3. Частина третя коментованої статті визначає структуру і кількісний склад КДКА, яка діє у складі кваліфікаційної (не більше дев'яти членів) та дисциплінарної (не більше одинадцяти членів) палат. КДКА є повноважною за умови обрання не менше двох третин від кількісного складу кожної з її палат, затвердженого конференцією адвокатів регіону.

Кожна палата на своєму першому засіданні шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів палати обирає з числа членів палати голову (за посадою є заступником голови КДКА) та секретаря палати. Зазначені особи можуть бути достроково відкликани з посади за рішенням відповідної палати.

4. Частина четверта коментованої статті встановлює для голови, заступника голови, секретаря палати та членів КДКА подібні до інших посадових осіб органів адвокатського самоврядування вимоги щодо несумісності, відповідно до яких вони не можуть одночасно входити до складу ВКДКА, РКАР, ВРКА, РАР, РАУ, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

5. Частина п'ята коментованої статті визначає дві основні групи правових можливостей КДКА – повноваження, що пов'язані із добром адвокатів (організація та проведення кваліфікаційних іспитів; прийняття рішень щодо видачі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту), й повноваження у сфері дисциплінарного переслідування адвокатів (здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвокатів; прийняття рішень про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю).

На відміну від порядку, що існував за Законом про адвокатуру 1992 року, коли один орган (КДКА) приймав іспит і видавав свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, за Законом 2012 року ці повноваження розподілено між двома органами адвокатського самоврядування. КДКА видає свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, на підставі якого після успішного проходження стажування РАР видає свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Отже, відповідальність за якість добору майбутніх адвокатів розподілено між кількома структурами, кожна з яких певним чином контролює, стримує іншу.

6. Частина шоста коментованої статті містить вимоги щодо кворуму під час засідань КДКА (для правомочності засідання необхідна присутність більше половини членів її палат) та палат КДКА (для забезпечення законності засідання необхідна присутність більше половини членів відповідної палати).

7. Частина сьома коментованої статті розкриває порядок ухвалення рішення КДКА (приймається шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів її палат) та палатою КДКА (ухвалюється шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості її членів, крім випадків, передбачених Законом).

8. Частина восьма коментованої статті визначає механізм перегляду рішення КДКА, яке може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його прийняття до ВКДКА або до суду.

9. Частина дев'ята коментованої статті допускає можливість отримання винагороди головою, заступником голови, секретарем палати та членами КДКА за умови визначення його розміру та порядку виплати конференцією адвокатів регіону.

10–11. Частина десята й одинадцята коментованої статті містять вказівку про те, що КДКА є юридичною особою і діє відповідно до законів України та положення про КДКА. Останній акт є установчим документом КДКА, що затверджується РАУ для кожної з регіональних КДКА окремо.

Стаття 51. Ревізійна комісія адвокатів регіону

1. Для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю ради адвокатів регіону та кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури утворюється і діє ревізійна комісія адвокатів регіону.

Ревізійна комісія адвокатів регіону підконтрольна і підзвітна конференції адвокатів регіону.

2. Голова та члени ревізійної комісії адвокатів регіону обираються конференцією адвокатів регіону з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років та адреса робочого місця яких знаходиться в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі і відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України, строком на п'ять років. Кількість членів ревізійної комісії адвокатів регіону визначається конференцією адвокатів регіону.

Голова, член ревізійної комісії адвокатів регіону можуть бути достроково відкликані з посади за рішенням конференції адвокатів регіону, яка обрала їх на посаду.

Голова, член ревізійної комісії адвокатів регіону не можуть одночасно входити до складу Вищої ревізійної комісії адвокатури, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

3. За результатами перевірок ревізійна комісія адвокатів регіону складає висновки, які подає на розгляд та затвердження конференції адвокатів регіону. Ревізійна комісія адвокатів регіону може подавати результати перевірок Раді адвокатів України та з'їзду адвокатів України.

1. Частина перша коментованої статті розкриває призначення РКАР, що полягає у здійсненні контролю за фінансово-господарською діяльністю РАР та кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури.

Більш детально компетенція РКАР у визначена Положенням про ревізійну комісію адвокатів регіону, затвердженим Рішенням РАУ від 17.12.2013 № 266 (із змінами від 16.11.2017 № 252), зокрема, до повноважень цього органу належить: контроль за виконанням кошторису РАР та КДКА; контроль за використанням коштів та майна РАР та КДКА; перевірка правомірності використання грошових надходжень від щорічних внесків адвокатів; перевірка відповідності укладених правочинів РАР та КДКА чинному законодавству, розрахунків з контрагентами; перевірка фінансової звітності РАР та КДКА, співставлення її з даними первинного бухгалтерського обліку; підготовка висновків щодо щорічного бухгалтерського звіту та балансу РАР та КДКА за відсутності зовнішнього аудиту; аналіз відповідності ведення бухгалтерського та статистичного обліку РАР та КДКА чинним нормативним положенням; аналіз фінансового стану РАР та КДКА, їх платоспроможності, ліквідності активів, виявлення можливостей для покращання їх фінансового стану та розробка відповідних рекомендацій; інші дії, які необхідні для виконання РКАР, покладених на неї Законом завдань.

РКАР проводить планову перевірку фінансово-господарської діяльності РАР та КДКА не рідше одного разу на рік. Плани перевірок розробляються та затверджуються РКАР.

Позапланова перевірка фінансово-господарської діяльності РАР та КДКА може проводитися у будь-який час на вимогу: з'їзду адвокатів України; КАР; Голови ВРКА; Голови РАУ (стосовно РАР за наявності ознак грубих порушень фінансово-господарської діяльності); Голови ВКДКА (стосовно КДКА за наявності ознак грубих порушень фінансово-господарської діяльності).

З метою забезпечення незалежності РКАР законодавець визначив, що цей орган підконтрольний і підзвітний конференції адвокатів регіону.

2. Частина друга коментованої статті містить положення про термін повноважень голови та членів РКАР (5 років), кваліфікаційні вимоги до них (наявність стажу адвокатської діяльності не менше п'яти років; перебування адреси робочого місця у відповідній області,

Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі; включення відомостей про них до Єдиного реєстру адвокатів України) та суб'єкта обрання РКАР (конференція адвокатів регіону).

У цій же нормі законодавцем продубльовано повноваження конференції адвокатів регіону достроково відкликати з посади голови або члена РКАР.

Для голови та членів РКАР встановлені подібні до інших посадових осіб органів адвокатського самоврядування вимоги щодо несумісності, відповідно до яких вони не можуть одночасно входити до складу ВРКА, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ВКДКА, РАР, РАУ, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

3. Частина третя коментованої статті закріплює обов'язок РКАР скласти висновки за результатами перевірок й подати їх на розгляд та затвердження конференції адвокатів регіону. Цією ж нормою закріплено факультативне право РКАР подавати результати перевірок Раді адвокатів України та з'їзду адвокатів України.

Стаття 52. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

1. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є колегіальним органом, завданням якого є розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури підконтрольна і підзвітна з'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України.

2. До складу Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури входять тридцять членів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років: по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону, голова і два заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України. Секретар Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури обирається членами комісії шляхом голосування зі складу членів Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є повноважною за умови обрання не менше двох третин її складу.

3. Строк повноважень голови, заступників голови, секретаря і членів Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

становить п'ять років. Одна й та сама особа не може бути головою, заступником голови, секретарем або членом Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури більше ніж два строки підряд.

Голова, заступник голови, секретар, член Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури можуть бути достроково відкликані з посади за рішенням органу адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду.

Голова, заступник голови, секретар, член Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не можуть одночасно входити до складу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійної комісії адвокатів регіону, Вищої ревізійної комісії адвокатури, ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

4. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури:

1) розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури;

2) узагальнює дисциплінарну практику кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури;

3) виконує інші функції відповідно до цього Закону.

5. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури має право:

1) залишити скаргу без задоволення, а рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури без змін;

2) змінити рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;

3) скасувати рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та ухвалити нове рішення;

4) направити справу для нового розгляду до відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та зобов'язати кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури вчинити певні дії.

6. Засідання Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури вважається правомочним, якщо на ньому присутні більше половини від загальної кількості членів комісії. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури приймаються шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів комісії.

7. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може бути оскаржено до суду протягом тридцяти днів з дня його прийняття.

8. Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури представляє Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію

адвокатури в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, перед громадянами.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури забезпечує скликання та проведення засідань Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, розподіляє обов'язки між своїми заступниками, організовує і забезпечує ведення діловодства у Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури, розпоряджається коштами і майном Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури відповідно до затвердженого кошторису, вчиняє інші дії, передбачені цим Законом, положенням про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, рішеннями Ради адвокатів України і з'їзду адвокатів України.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може отримувати винагороду у розмірі, встановленому з'їздом адвокатів України або Радою адвокатів України.

9. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є юридичною особою і діє відповідно до цього Закону, інших законів України та положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури.

10. Установчим документом Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури є положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, яке затверджується з'їздом адвокатів України.

1. Частина перша коментованої статті розкриває призначення ВКДКА як колегіального органу, завданням якого є розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність КДКА. Законодавець визначив «подвійну» підконтрольність і підзвітність ВКДКА – з'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України.

2. Частина друга коментованої статті визначає кількісний склад (тридцять членів), кваліфікаційні вимоги (наявність стажу адвокатської діяльності не менше п'яти років) та порядок формування ВКДКА (від кожного регіону делегується по одному представнику, які обираються конференцією адвокатів регіону, та голова і два заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України). Таким чином, більшість складу ВКДКА формується регіональними органами (КАР), а її керівництво обирається на з'їзді адвокатів України. Секретар ВКДКА обирається членами комісії шляхом голосування зі складу членів ВКДКА. Як і РАУ, ВКДКА є повноважною за умови обрання не менше двох третин від її складу.

3. Частина третя коментованої статті встановлює термін повноважень голови, заступників голови, секретаря і членів ВКДКА (п'ять років) й заборону для цих осіб перебувати на своїх посадах більше ніж два строки підряд.

Закон закріплює для голови, заступника голови, секретаря та членів ВКДКА подібні до інших посадових осіб органів адвокатського самоврядування вимоги щодо несумісності, відповідно до яких вони не можуть одночасно входити до складу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, РКАР, ВРКА, РАР, РАУ, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

У цій же нормі зафіксовано можливість дострокового відкликання з посади голови, заступника голови, секретаря та членів ВКДКА за рішенням органу адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду.

4. Частина четверта коментованої статті визначає перелік повноважень ВКДКА (розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність КДКА; узагальнення дисциплінарної практики КДКА; виконання інших функцій відповідно до цього Закону), аналіз яких показує, що, по-перше, ВКДКА безпосередньо не приймає кваліфікаційні іспити в претендентів на здобуття адвокатського статусу й не вирішує первинні звернення про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності, оскільки це віднесено до компетенції КДКА. По-друге, ВКДКА розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність регіональних КДКА з кваліфікаційних або дисциплінарних питань.

5. Частина п'ята коментованої статті визначає перелік рішень, які ВКДКА має право ухвалити за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність КДКА, зокрема: 1) залишити скаргу без задоволення, а рішення КДКА без змін; 2) змінити рішення КДКА; 3) скасувати рішення КДКА та ухвалити нове рішення; 4) направити справу для нового розгляду до відповідної КДКА та зобов'язати КДКА вчинити певні дії.

6. Частина шоста коментованої статті містить вимоги щодо кворуму під час засідань ВКДКА. Повноважним є засідання ВКДКА, на якому присутні більше половини від загальної кількості членів комісії. Рішення ВКДКА приймаються шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів комісії, тобто його має підтримати не менше, ніж 16 членів комісії.

7. Частина сьома коментованої статті визначає механізм перегляду рішення ВКДКА, яке може бути оскаржено до суду протягом тридцяти днів з дня його прийняття.

8. Частина восьма коментованої статті окреслює правове положення голови ВКДКА, який представляє її в органах державної влади та місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, перед громадянами. Цим же приписом допускається можливість отримання винагороди головою ВКДКА за умови визначення його розміру з'їздом адвокатів України або Радою адвокатів України.

Закон наділяє голову ВКДКА повноваженнями із забезпечення скликання та проведення засідань ВКДКА, розподілу обов'язків між своїми заступниками, організації і забезпечення ведення діловодства у ВКДКА, розпорядження коштами і майном ВКДКА відповідно до затвердженого кошторису, вчинення інших дій, передбачених цим Законом, положенням про ВКДКА, рішеннями РАУ і з'їзду адвокатів України.

Разом із тим, на практиці чимало труднощів виникає із реалізацією повноважень голови ВКДКА, закріплених в пп. 2.3.17–2.3.18 Регламенту ВКДКА, затвердженого рішенням РАУ від 4–5 липня 2014 р. № 78 (із змінами, внесеними рішенням РАУ від 12 жовтня 2018 р. № 164), в частині скерування ним заяви (скарги) про дисциплінарний проступок адвоката до КДКА іншого регіону у разі задоволення відводу (самовідводу) більшості членів дисциплінарної палати КДКА, що має розглядати скаргу; направлення матеріалів кваліфікаційної справи до КДКА іншого регіону у разі задоволення відводу члена (членів) кваліфікаційної палати КДКА та за відсутності кворуму; скерування для розгляду до КДКА скарг, що надійшли стосовно осіб, визначених статтею 66 ПАЕ, а також у разі, якщо регіональна КДКА не сформована, або у разі відсутності за будь-яких причин кворуму на засіданнях КДКА (палати) регіону.

Реалізація таких повноважень головою ВКДКА неодноразово була предметом судових спорів через колізію із приписами ст. 33 Закону, відповідно до якої дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється КДКА за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в ЄРАУ. Очевидно, що вказане питання потребує свого вирішення на законодавчому рівні.

9–10. Частина дев'ята й десята коментованої статті містять вказівку про те, що ВКДКА є юридичною особою і діє відповідно

до Закону, інших законів України та положення про ВКДКА. Останній акт є установчим документом ВКДКА, що затверджується з'їздом адвокатів України.

Стаття 53. Вища ревізійна комісія адвокатури

1. Для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю Національної асоціації адвокатів України, її органів, рад адвокатів регіонів, Ради адвокатів України, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, діяльністю ревізійних комісій адвокатів регіонів утворюється і діє Вища ревізійна комісія адвокатури.

Вища ревізійна комісія адвокатури підконтрольна і підзвітна з'їзду адвокатів України.

2. Голова та члени Вищої ревізійної комісії адвокатури обираються з'їздом адвокатів України строком на п'ять років з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років. Кількість членів Вищої ревізійної комісії адвокатури визначається з'їздом адвокатів України.

Голова, член Вищої ревізійної комісії адвокатури можуть бути достроково відкликані з посади за рішенням з'їзду адвокатів України.

Голова, член Вищої ревізійної комісії адвокатури не можуть одночасно входити до складу ревізійної комісії адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

Голова та члени Вищої ревізійної комісії адвокатури можуть отримувати винагороду за роботу в її складі у розмірі, встановленому з'їздом адвокатів України.

3. За результатами перевірок Вища ревізійна комісія адвокатури складає висновки, які подає на розгляд та затвердження з'їзду адвокатів України. Вища ревізійна комісія адвокатури може подавати результати перевірок Раді адвокатів України, Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури.

1. Частина перша коментованої статті розкриває призначення ВРКА, що полягає у здійсненні контролю за фінансово-господарською діяльністю НААУ, її органів, рад адвокатів регіонів, РАУ, кваліфі-

каційно-дисциплінарних комісій адвокатури, ВКДКА, діяльністю ревізійних комісій адвокатів регіонів.

З метою забезпечення незалежності ВРКА законодавець визначив, що цей орган підконтрольний і підзвітний з'їзду адвокатів України.

Положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури, затверджене Рішенням з'їзду адвокатів України від 09.06.2017, конкретизує, що ВРКА не має статусу юридичної особи, при цьому реалізує наступні повноваження: контроль за фінансово-господарською діяльністю НААУ, рад адвокатів регіонів, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, ВКДКА; контроль за виконанням кошторисів органів адвокатського самоврядування; контроль за використанням коштів та майна органів адвокатського самоврядування; перевірка фінансової звітності органів адвокатського самоврядування; аналіз відповідності ведення бухгалтерського та статистичного обліку органів адвокатського самоврядування чинному законодавству; аналіз та контроль за відповідністю висновків ревізійних комісій адвокатів регіонів встановленим методикам та стандартам ревізійних дій; контроль за діяльністю ревізійних комісій адвокатів регіонів; аналіз фінансового стану НААУ, рад адвокатів регіонів, ВКДКА, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, їх платоспроможності, ліквідності активів, виявлення можливостей для покращання їх фінансового стану та розробка відповідних рекомендацій; розгляд звітів внутрішніх і зовнішніх аудиторів та підготовка відповідних пропозицій; перевірка відповідності укладених правочинів НААУ, радами адвокатів регіонів, кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури, ВКДКА чинному законодавству; перевірка відповідності фінансово-господарської діяльності НААУ, її органів, рад адвокатів регіонів, РАУ, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, ВКДКА, діяльності ревізійних комісій адвокатів регіонів рішенням РАУ та з'їзду адвокатів України; розгляд скарг на рішення, висновки, дії або бездіяльність ревізійних комісій адвокатів регіонів, їх членів та голів; інші повноваження, які необхідні для виконання ВРКА покладених на неї Законом та/або актами з'їзду адвокатів України, рішеннями РАУ завдань.

ВРКА проводить планову перевірку фінансово-господарської діяльності НААУ, РАУ, ВКДКА, рад адвокатів регіонів, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та створених за їх участю

юридичних осіб не рідше одного разу на п'ять років, але не частіше ніж один раз на два роки. План проведення перевірок розробляється та затверджується ВРКА. Затверджені плани розміщуються на офіційному веб-сайті ВРКА та НААУ.

Про проведення перевірки особи, щодо яких проводиться перевірка, мають бути повідомлені не пізніше ніж за двадцять робочих днів до проведення перевірки. Разом із повідомленням про перевірку направляється запит з визначеним переліком документів, що необхідно підготувати для перевірки. Перевірка проводиться за місцезнаходженням суб'єкта перевірки.

Позапланова перевірка може проводитися у будь-який час на вимогу: з'їзду адвокатів України; голови РАУ, НААУ; голови ВКДКА стосовно КДКА; голови ВРКА або однієї третини членів ВРКА.

Аналіз Звіту ВРКА за 2017 рік показує, що на практиці найпоширенішими недоліками та порушеннями в роботі регіональних органів адвокатського самоврядування є відсутність ведення бухгалтерського обліку згідно з нормами чинного законодавства України; відсутність програмного забезпечення, яке давало б змогу вести бухгалтерський облік в електронному вигляді; нарахування заробітної плати без затвердження на конференції адвокатів регіону штатного розпису; відсутність кваліфікованих, професійних бухгалтерів; неправильне оформлення чекових книжок; відсутність наказу про ведення бухгалтерського обліку; найм до штату людей, посада яких є виборчою; видача адвокатам коштів у вигляді фінансової допомоги у рамках, не передбачених кошторисом, затверджених на конференції адвокатів; нецільове використання грошових коштів у сумах, які перевищують кошторис деяких органів адвокатського самоврядування тощо.

Виявлені в ході перевірки порушення оформлюються актами, які додаються до висновку. За результатами перевірок ВРКА складає висновок, який, зокрема, серед іншого повинен містити: інформацію про виявлені факти порушення порядку ведення бухгалтерського обліку та надання фінансової звітності, встановленого чинними нормативно-правовими актами, при здійсненні фінансово-господарської діяльності; виявлені порушення чинного законодавства, установчих документів, рішень з'їзду адвокатів України, актів РАУ; виявлені порушення внутрішніх документів, положень та інструкцій; інформацію про відсутність первинних документів; наявність помилкових дій з боку органу, що потрібно виправити найближчим часом; інформа-

цію про інші факти, виявлені під час проведення перевірки; перелік додатків до висновку (назва, дата і номер документів), що містять інформацію про інші факти, виявлені під час проведення перевірки.

Висновок також може містити: аналіз балансу суб'єкта перевірки; аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості та належність реагування суб'єкта перевірки на наявну заборгованість; аналіз фінансових ризиків, що випливають з фінансового стану та укладених правочинів суб'єкта перевірки; оцінку відповідності обліку матеріальних цінностей вимогам законодавства та документації зі списання майна та коштів суб'єкта перевірки; аналіз відповідності укладених правочинів та понесених витрат з основною діяльністю, законодавчими вимогами щодо неприбутковості та нормативам НААУ; перелік фактичних розпорядників коштів та майна суб'єкта перевірки й відповідність його статутним і статистичним документам; аналіз структури та відповідності доходів від основної діяльності; аналіз структури та відповідності пасивних доходів; інформацію про інші доходи (що підпадають під оподаткування); оцінювання відповідності порядку затвердження кошторису та відповідності фактичного стану затверженому кошторису; інформацію про отримані внески та плату за стажування; аналіз укладених правочинів за період перевірки; інформацію про контрагентів та аналіз договірних сум; аналіз повноти та належного оформлення звітності; інформацію про перелік та номенклатуру опрацьованих у ході перевірки первинних документів; стан касового обліку; інформацію про наявність та відповідність документів, котрі підтверджують витрати; інформацію про надані для перевірки документи; інформацію про наявні документи та результати зовнішніх перевірок (ревізій тощо) за період перевірки ВРКА; інформацію про наявні санкції, що вживалися до суб'єкта перевірки чи його посадових осіб за результатами зовнішніх перевірок; оцінку виконання раніше зроблених рекомендацій ВРКА.

Висновок має бути підготовлений та поданий відповідальними членами ВРКА на ознайомлення для подальшого затвердження рішенням ВРКА не пізніше п'ятнадцяти робочих днів після ознайомлення з документами.

2. Частина друга коментованої статті містить положення про термін повноважень голови та членів ВРКА (5 років), кваліфікаційні вимоги до них (наявність стажу адвокатської діяльності не менше п'яти років) та суб'єкта обрання ВРКА (з'їзд адвокатів України).

У цій же нормі законодавцем продубльовані повноваження з'їзду адвокатів України достроково відкликати з посади голови або члена ВРКА.

Для голови та членів ВРКА встановлені подібні до інших посадових осіб органів адвокатського самоврядування вимоги щодо несумісності, відповідно до яких вони не можуть одночасно входити до складу РКАР, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ВКДКА, РАР, РАУ, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

3. Частина третя коментованої статті закріплює обов'язок ВРКА скласти висновки за результатами перевірок й подати їх на розгляд та затвердження з'їзду адвокатів України. Цією ж нормою закріплено факультативне право ВРКА подавати результати перевірок Раді адвокатів України або Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури.

Стаття 54. З'їзд адвокатів України

1. Вищим органом адвокатського самоврядування України є з'їзд адвокатів України.

2. До складу з'їзду адвокатів України входять делегати, які обираються конференціями адвокатів регіонів шляхом голосування відносно більшістю голосів делегатів, які беруть участь у конференції.

3. Квота представництва, порядок висування та обрання делегатів з'їзду адвокатів України, порядок проведення з'їзду адвокатів України встановлюються Радою адвокатів України.

4. З'їзд адвокатів України скликається Радою адвокатів України не рідше одного разу на три роки. З'їзд адвокатів України скликається у шістдесятиденний строк за ініціативою Ради адвокатів України або на вимогу не менш як однієї десятої від загальної кількості адвокатів, включених до Єдиного реєстру адвокатів України, або не менш як однієї третини рад адвокатів регіонів.

У разі якщо Рада адвокатів України не скликає з'їзд адвокатів України протягом шістдесяти днів з дня надходження пропозиції про скликання з'їзду, адвокати або представники рад адвокатів регіонів, які підписали таку пропозицію, приймають рішення про утворення організаційного бюро зі скликання з'їзду адвокатів України. Організаційне бюро має право скликати та забезпечувати проведення з'їзду адвокатів України, визначати особу, яка головує на засіданні з'їзду.

5. Про день, час і місце початку роботи з'їзду адвокатів України та питання, що вносяться на його обговорення, адвокати повідомляються не пізніше як за двадцять днів до дня початку роботи з'їзду.

6. З'їзд адвокатів України є правомочним, якщо в ньому бере участь більше половини обраних делегатів, які представляють більшість конференцій адвокатів регіонів.

7. З'їзд адвокатів України:

1) обирає голову і заступників голови Ради адвокатів України, голову і заступників голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, голову і членів Вищої ревізійної комісії адвокатури та достроково відкликає їх з посад;

2) затверджує статут Національної асоціації адвокатів України та вносить до нього зміни;

3) затверджує правила адвокатської етики;

4) затверджує положення про Раду адвокатів України, положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури;

5) розглядає та затверджує звіти Ради адвокатів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, висновки Вищої ревізійної комісії адвокатури;

6) обирає двох членів Вищої ради правосуддя;

7) затверджує кошторис Ради адвокатів України, кошторис Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, затверджує звіт про їх виконання;

8) здійснює інші повноваження відповідно до цього Закону.

З'їзд адвокатів України може прийняти рішення про сплату щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, визначити напрями їх використання та відповідальність за несплату внесків.

8. Рішення з'їзду адвокатів України приймаються шляхом голосування більшістю голосів делегатів, що беруть участь у з'їзді.

1. Частина перша коментованої статті визначає статус з'їзду адвокатів України як вищого органу адвокатського самоврядування України. Під час з'їзду адвокатів України вирішуються ключові питання самоврядної організації адвокатури, тому на практиці проведення цього заходу часто проходило в гостро конфліктних умовах й супроводжувалося індивідуальними та колективними порушеннями громадського порядку й етичних стандартів.

У період незалежного розвитку української адвокатури відбулося 10 з'їздів адвокатів України, зокрема, під час дії Закону Укра-

їни «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року: I з'їзд (м. Київ, 15 березня 1998 р.), II з'їзд (м. Одеса, 14 лютого 2004 р.), III з'їзд (м. Київ, 25 червня 2005 р.; 26 листопада 2005 р.), IV з'їзд (м. Рівне, 11 листопада 2006 р.), V з'їзд (м. Одеса, 2 листопада 2009 р.).

Після набуття чинності Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. проведено з'їзди адвокатів: I з'їзд (м. Київ, 17 листопада 2012 р.), II (позачерговий) з'їзд (м. Одеса, 26–27 квітня 2014 р.), III з'їзд (м. Мукачеве, 20 листопада 2014 р.; м. Київ, 24–25 квітня 2015 р.; 12 червня 2015 р.; 3 липня 2015 р.), IV з'їзд (м. Київ, 9 червня 2017 р.), V з'їзд (село Плав'є Сколівського району Львівської обл., 15–16 лютого 2019 р.).

2. Частина друга коментованої статті встановлює особливості формування складу з'їзду адвокатів України, учасники якого обираються конференціями адвокатів регіонів шляхом голосування відносною більшістю голосів делегатів, які беруть участь у конференції.

У конституційному праві, зокрема, в теорії виборчих систем, як правило, розрізняють мажоритарну систему відносної, абсолютної та кваліфікованої більшості.

Система відносної більшості є однією з найстаріших й відома на Заході за висловом «пост отримує той, хто прийшов першим» («first past the post»). За цією моделлю переможцем стає кандидат, який отримав більше голосів, ніж його суперники. Так, якщо серед претендентів А. отримав 21% голосів, Б. – 9%, В. – 23%, Г. – 17%, Д. – 10%, З. – 20%, то переможцем стане В. Перевагами системи відносної більшості є її простота, зрозумілість, економічність та результативність. Вибори проводяться протягом 1-го туру. Істотним недоліком вказаної моделі є велика кількість втрачених голосів й часті випадки обрання переможця меншістю. Через низький рівень репрезентативності цієї процедури більша частина електорату може не підтримувати обраного на посаду.

Мажоритарна система абсолютної більшості передбачає необхідність отримання кандидатом на виборну посаду більше половини голосів виборців («50% + 1 голос»). Її позитивом є широка підтримка обраного кандидата, більша репрезентативність й легітимність результатів виборів. Недоліки зазначеної системи пов'язані із додатковими часовими, організаційними і фінансовими витратами для проведення другого туру виборів (обрати переможця більшістю голосів під час 1-го туру не завжди вдається).

При цьому, з метою уникнення термінологічної плутанини слід зазначити, що узятому з конституційного права поняттю «абсолютна більшість» голосів у законодавстві про адвокатуру та деяких інших галузях права відповідає термін «проста більшість» («50% + 1 голос»).

Поряд із цим, необхідно звернути увагу на те, що вибори делегатів на з'їзд адвокатів України вітчизняний законодавець пропонує проводити за системою відносної більшості (ст. 54 Закону), а вибори тим же органом регіональних рад адвокатів, КДКА тощо – простою більшістю голосів (ст. 47 Закону).

3. Частина третя коментованої статті фіксує повноваження РАУ встановлювати квоту представництва, порядок висування та обрання делегатів з'їзду адвокатів України, а також порядок проведення цього заходу, що значною мірою реалізується подібно до аналогічних параметрів конференцій адвокатів регіонів.

4. Частина четверта коментованої статті окреслює особливості скликання з'їзду адвокатів України в загальному та екстраординарному порядку.

У першому випадку з'їзд адвокатів України скликається РАУ не рідше одного разу на три роки. Вказаний захід скликається у шістдесятиденний строк за ініціативою РАУ або на вимогу не менш як однієї десятої від загальної кількості адвокатів, включених до Єдиного реєстру адвокатів України, або не менш як однієї третини рад адвокатів регіонів.

У другому випадку, якщо РАУ не скликає з'їзд адвокатів України протягом шістдесяти днів з дня надходження пропозиції про скликання з'їзду, адвокати або представники рад адвокатів регіонів, які підписали таку пропозицію, приймають рішення про утворення організаційного бюро зі скликання з'їзду адвокатів України. Організаційне бюро має право скликати та забезпечувати проведення з'їзду адвокатів України, визначати особу, яка головує на засіданні з'їзду.

5. Частина п'ята коментованої статті встановлює збільшений порівняно із регіональною процедурою строк інформування адвокатів (не пізніше як за 20 днів до дня початку роботи з'їзду) про день, час і місце початку роботи з'їзду адвокатів України та питання, що виносяться на його обговорення.

6. Частина шоста коментованої статті встановлює особливі вимоги до забезпечення правомочності з'їзду адвокатів України,

що, по-перше, передбачає участь у заході більше половини обраних делегатів; по-друге, такі делегати повинні представляти більшість конференцій адвокатів регіонів.

7. Частина сьома коментованої статті визначає установчо-нормативні повноваження з'їзду адвокатів України (затвердження статуту НААУ та внесення до нього змін, затвердження ПАЕ, положення про РАУ, Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, Вищу ревізійну комісію адвокатури), кадрові повноваження (обрання голови і заступників голови РАУ, ВКДКА, ВРКА, дострокове відкликання їх з посад, обрання двох членів Вищої ради правосуддя), контрольні повноваження (розгляд та затвердження звіту РАУ, ВКДКА, висновків ВРКА) та фінансові повноваження (затвердження кошторису РАУ, ВКДКА, звіту про їх виконання) цього органу.

8. Частина восьма коментованої статті регламентує порядок прийняття рішень з'їздом адвокатів України, що ухвалюються шляхом голосування більшістю голосів делегатів, які беруть участь у з'їзді.

Стаття 55. Рада адвокатів України

1. У період між з'їздами адвокатів України функції адвокатського самоврядування виконує Рада адвокатів України.

Повноваження і порядок роботи Ради адвокатів України визначаються цим Законом та положенням про Раду адвокатів України, що затверджується з'їздом адвокатів України.

Рада адвокатів України підконтрольна і підзвітна з'їзду адвокатів України.

2. До складу Ради адвокатів України входять тридцять членів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років: по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону, та голова і два заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України. Секретар Ради адвокатів України обирається Радою адвокатів України зі складу членів Ради адвокатів України. Рада адвокатів України може достроково відкликати з посади секретаря Ради.

Рада адвокатів України є повноважною за умови обрання не менше двох третин від її складу.

3. Строк повноважень голови, заступників голови, секретаря і членів Ради адвокатів України становить п'ять років. Одна й та сама особа не може бути головою, заступником голови, секретарем або членом Ради адвокатів України більше ніж два строки підряд.

Голова, заступник голови, секретар, член Ради адвокатів України можуть бути достроково відкликані з посади за рішенням органу адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду.

Голова, заступник голови, секретар, член Ради адвокатів України не можуть одночасно входити до складу ради адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійної комісії адвокатів регіону, Вищої ревізійної комісії адвокатури, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

4. Рада адвокатів України:

1) складає порядок денний, забезпечує скликання та проведення з'їзду адвокатів України;

2) визначає квоту представництва, порядок висування та обрання делегатів конференції адвокатів регіонів, з'їзду адвокатів України;

3) забезпечує виконання рішень з'їзду адвокатів України;

4) здійснює організаційне, методичне, інформаційне забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України, здійснює контроль за діяльністю рад адвокатів регіонів щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України та надання витягів з нього;

5) затверджує регламент конференції адвокатів регіону, положення про раду адвокатів регіону, положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, положення про ревізійну комісію адвокатів регіону, положення про комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги;

6) встановлює розмір та порядок сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, забезпечує їх розподіл і використання (якщо з'їздом адвокатів України прийнято рішення про сплату щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування та визначено напрями їх використання);

7) визначає розмір відррахувань кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури на забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;

8) сприяє діяльності рад адвокатів регіонів, координує їх діяльність;

9) сприяє забезпеченню гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів;

10) приймає рішення про розпорядження коштами і майном Національної асоціації адвокатів України відповідно до призначень

коштів і майна, визначених статутом Національної асоціації адвокатів України та рішеннями з'їзду адвокатів України;

11) розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність рад адвокатів регіонів, їх голів, скасовує рішення рад адвокатів регіонів;

12) визначає друкований орган Національної асоціації адвокатів України;

13) забезпечує ведення офіційного веб-сайту Національної асоціації адвокатів України;

14) виконує інші функції відповідно до цього Закону та рішень з'їзду адвокатів України.

5. Засідання Ради адвокатів України скликаються головою Ради адвокатів України, а в разі його відсутності – одним із заступників голови не рідше одного разу на два місяці. Засідання Ради адвокатів України може бути також скликане за пропозицією не менш як однієї п'ятої від загального складу членів Ради.

У разі якщо голова Ради адвокатів України або його заступник не скликає засідання Ради протягом тридцяти днів з дня надходження пропозиції про скликання засідання, члени Ради адвокатів України, які підписали таку пропозицію, приймають рішення про утворення організаційного бюро зі скликання Ради адвокатів України. Організаційне бюро має право скликати та забезпечувати проведення засідань Ради, визначати особу, яка головує на засіданні Ради.

6. Засідання Ради адвокатів України є повноважним, якщо на ньому присутні більше половини членів Ради. Рішення Ради адвокатів України приймаються більшістю голосів від загальної кількості її членів. У разі рівного розподілу голосів членів Ради голос головуючого на засіданні є вирішальним.

1. Частина перша коментованої статті розкриває призначення РАУ, що виконує функції адвокатського самоврядування у період між з'їздами адвокатів України. Поєднуючи статус представницького й оперативно-виконавчого органу, РАУ не має статусу юридичної особи, а її повноваження і порядок роботи визначаються Законом та положенням про РАУ, що затверджується з'їздом адвокатів України. Винятково перед останнім органом РАУ знаходиться у відносинах підконтрольності і підзвітності.

2. Частина друга коментованої статті визначає кількісний склад (тридцять членів), кваліфікаційні вимоги (наявність стажу адвокатської діяльності не менше п'яти років) та порядок формування РАУ (від кожного регіону делегується по одному представнику, які

обираються конференцією адвокатів регіону, та голова і два заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України). Таким чином, більшість складу РАУ формується регіональними органами (КАР), а її керівництво обирається на з'їзді адвокатів України. РАУ є повноважною за умови обрання не менше двох третин від її складу.

3. Частина третя коментованої статті встановлює термін повноважень голови, заступників голови, секретаря і членів РАУ (п'ять років) й заборону для цих осіб перебувати на своїх посадах більше ніж два строки підряд.

Закон закріплює для голови, заступника голови, секретаря та членів РАУ подібні до інших посадових осіб органів адвокатського самоврядування вимоги щодо несумісності, відповідно до яких вони не можуть одночасно входити до складу РАУ, кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ВКДКА, РКАР, ВРКА, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

У цій же нормі зафіксовано можливість дострокового відкликання з посади голови, заступника голови, секретаря та членів РАУ за рішенням органу адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду.

4. Частина четверта коментованої статті визначає перелік повноважень РАУ, що в основному пов'язані із організацією роботи з'їзду адвокатів України (складання порядку денного, забезпечення скликання та проведення з'їзду адвокатів України; визначення квоти представництва, порядку висування та обрання делегатів з'їзду адвокатів України; забезпечення виконання його рішень) та регіональних органів адвокатського самоврядування (затвердження регламенту конференції адвокатів регіону, положення про раду адвокатів регіону, положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, положення про ревізійну комісію адвокатів регіону, положення про комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги; визначення квоти представництва, порядку висування та обрання делегатів конференції адвокатів регіонів; сприяння діяльності рад адвокатів регіонів, координація їх діяльності; розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність рад адвокатів регіонів, їх голів, скасування рішень рад адвокатів регіонів), їх фінансового забезпечення (встановлення розміру та порядку сплати

щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, забезпечення їх розподілу і використання, – якщо з'їздом адвокатів України прийнято рішення про сплату щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування та визначено напрями їх використання; визначення розміру відрахувань кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури на забезпечення діяльності ВКДКА; прийняття рішень про розпорядження коштами і майном НААУ відповідно до призначень коштів і майна, визначених статутом НААУ та рішеннями з'їзду адвокатів України), наданням практичної адвокатської допомоги (сприяння забезпеченню гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів) та веденням ЄРАУ (організаційне, методичне, інформаційне забезпечення ведення ЄРАУ, контроль за діяльністю рад адвокатів регіонів щодо внесення відомостей до ЄРАУ та надання витягів з нього) тощо.

На окрему увагу заслуговує повноваження РАУ розглядати скарги на рішення, дії чи бездіяльність рад адвокатів регіонів, їх голів та скасовувати рішення рад адвокатів регіонів. На практиці це трапляється рідко, але в сукупності із можливістю РАУ видавати обов'язкові до виконання рішення (ст. 57 Закону) вносить вертикально субординаційні елементи у взаємини між вказаними органами.

У Положенні про Раду адвокатів України, затвердженому рішенням з'їзду адвокатів України від 17.11.2012, до інших повноважень РАУ віднесено, зокрема, затвердження порядку складання кваліфікаційних іспитів, програми кваліфікаційних іспитів та методики їх оцінювання, порядку проходження стажування, програми та методики оцінювання стажування; типової форми ордеру адвоката, положення про ордер адвоката та порядку ведення реєстру ордерів; порядку складання радою адвокатів регіону протоколу про адміністративне правопорушення та форми протоколу; розробку пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства та подання їх у встановленому порядку на розгляд суб'єктам законодавчої ініціативи тощо.

5. Частина п'ята коментованої статті визначає періодичність проведення засідань РАУ (не рідше одного разу на два місяці) та суб'єктів, які уповноважені її скликати в загальному та екстраординарному порядку.

У першому випадку засідання РАУ скликаються головою РАУ, а в разі його відсутності – одним із заступників голови. Поряд з цим,

засідання РАУ може бути також скликане за пропозицією не менше як однієї п'ятої від загального складу членів Ради.

У другому випадку, якщо голова РАУ або його заступник не скликає засідання Ради протягом тридцяти днів з дня надходження пропозиції про скликання засідання, члени РАУ, які підписали таку пропозицію, приймають рішення про утворення організаційного бюро зі скликання РАУ. Організаційне бюро має право скликати та забезпечувати проведення засідань Ради, визначати особу, яка головує на засіданні Ради.

6. Частина шоста коментованої статті містить вимоги щодо кворуму під час засідань РАУ. Повноважним є засідання РАУ, на якому присутні більше половини членів Ради.

Рішення РАУ приймається більшістю голосів від загальної кількості її членів, тобто його має підтримати не менше, ніж 16 членів ради. У разі рівного розподілу голосів членів Ради голос головуючого на засіданні є вирішальним.

Стаття 56. Голова Ради адвокатів України

1. Голова Ради адвокатів України за посадою є головою Національної асоціації адвокатів України.

2. Голова Ради адвокатів України представляє Раду адвокатів України та Національну асоціацію адвокатів України в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, перед громадянами.

3. Голова Ради адвокатів України забезпечує скликання та проведення засідань Ради адвокатів України, розподіляє обов'язки між своїми заступниками, організовує і забезпечує ведення діловодства Ради адвокатів України, розпоряджається коштами і майном Національної асоціації адвокатів України відповідно до затвердженого кошторису, організовує і забезпечує роботу секретаріату Національної асоціації адвокатів України, вчиняє інші дії, передбачені цим Законом, положенням про Раду адвокатів України, статутом Національної асоціації адвокатів України, рішеннями Ради адвокатів України і з'їзду адвокатів України.

4. Голова Ради адвокатів України може отримувати винагороду у розмірі, встановленому з'їздом адвокатів України.

1. Частина перша коментованої статті містить вказівку, що голова РАУ за посадою є головою НААУ. Отже, з моменту обрання на з'їзді

адвокатів України голова РАУ автоматично стає головою НААУ й не потребує проходження додаткових процедур добору.

2. Частина друга коментованої статті визначає представницьку функцію як фундамент правового статусу голови РАУ, який репрезентує РАУ та НААУ в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, перед громадянами.

3. Частина третя коментованої статті визначає організаційні та фінансові повноваження голови РАУ, НААУ, зокрема, він забезпечує скликання та проведення засідань РАУ, розподіляє обов'язки між своїми заступниками, організовує і забезпечує ведення діловодства РАУ, розпоряджається коштами і майном НААУ відповідно до затвердженого кошторису, організовує і забезпечує роботу секретаріату НААУ, вчиняє інші дії, передбачені цим Законом, положенням про РАУ, статутом НААУ, рішеннями РАУ і з'їзду адвокатів України.

Перелік «інших дій», які уповноважений вчиняти Голова РАУ, деталізується низкою актів органів адвокатського самоврядування.

Так, у п. 1 Розділу III Положення про РАУ, затвердженого з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року (із змін. від 26–27.04.2014 р.), передбачено, що Голова РАУ керує роботою Ради адвокатів України, спрямовує діяльність РАУ на забезпечення виконання напрямків діяльності НААУ, схвалених з'їздом адвокатів України, та здійснення інших повноважень, покладених на РАУ, надає з цією метою доручення членам РАУ; формує проект порядку денного РАУ; координує діяльність органів адвокатського самоврядування; приймає рішення щодо забезпечення представництва інтересів НААУ та РАУ під час розгляду справ у КСУ; вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, професійних інтересів адвокатів від протиправних посягань; вживає в межах своїх повноважень заходів щодо заохочення, нагородження відзнаками НААУ і РАУ та представлення до державних нагород; підписує та скріплює печаткою НААУ установчі документи рад адвокатів та кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя; підписує акти РАУ; видає накази, розпорядження, роз'яснення, листи, рекомендації з будь-яких інших питань адвокатури, що не віднесені до виключної компетенції РАУ, і є обов'язковими до виконання усіма адвокатами України та адвокатами іноземної держави, які мають намір здійснювати, або здійснюють адвокатську діяльність в Україні; веде

переговори і підписує міжнародні угоди, що витікають із завдань НААУ та РАУ; координує діяльність консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються в НААУ та РАУ.

Згідно п. 3.1.1. Регламенту РАУ, затвердженого рішенням РАУ № 115 від 30 серпня 2014 року, голова Ради адвокатів України планує роботу РАУ; координує роботу Секретаріату РАУ щодо підготовки матеріалів для розгляду РАУ питань, віднесених до її компетенції; здійснює контроль в установленому порядку щодо здійснення фінансових витрат на організаційне забезпечення її діяльності.

4. Частина четверта коментованої статті допускає можливість отримання винагороди головою РАУ за умови визначення його розміру з'їздом адвокатів України.

Стаття 57. Обов'язковість рішень органів адвокатського самоврядування

1. Рішення з'їзду адвокатів України та Ради адвокатів України є обов'язковими до виконання всіма адвокатами.

2. Рішення конференцій та рад адвокатів регіонів є обов'язковими до виконання адвокатами, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні та відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України.

3. Рішення органів адвокатського самоврядування набирають чинності з дня їх прийняття, якщо інший строк не передбачений рішеннями.

1. Частина перша коментованої статті закріплює найвищу нормативну силу рішень з'їзду адвокатів України та РАУ, що є обов'язковими до виконання всіма адвокатами незалежно від місцезнаходження їх робочого місця.

Універсальна сфера дії вказаних актів зумовлена тим, що з'їзд адвокатів України має статус вищого органу адвокатського самоврядування України, а РАУ, своєю чергою, виконує функції адвокатського самоврядування у період між з'їздами адвокатів України.

З позицій понятійного апарату слід звернути увагу на те, що в Законі поряд із терміном «рішення органів адвокатського самоврядування» (ст.ст. 21, 34, 57) як синонім використовується дефініція «акти органів адвокатського самоврядування (п. 1 Розділу X «Перехідні положення»).

2. Частина друга коментованої статті визначає суб'єктно-територіальну сферу дії рішень конференцій та рад адвокатів регіонів, що є обов'язковими до виконання адвокатами, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні та відомості про яких включено до ЄРАУ.

Адресою робочого місця адвоката є місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності або адреса фактичного місця здійснення адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності.

Нормотворча активність регіональних адвокатських громад є важливою складовою їх автономії та необхідним інструментом гармонізації приписів законодавства та актів національних органів адвокатського самоврядування до специфіки конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Закріплюючи виключне коло суб'єктів (конференції та ради адвокатів регіонів), уповноважених виконувати нормотворчу функцію на регіональному рівні та приймати обов'язкові для адвокатів рішення, закон не відносить до їх переліку КДКА та РКАР.

Такий підхід законодавця зумовлений потребою розподілу компетенції між органами, що виконують представницько-нормотворчі, кваліфікаційно-дисциплінарні або ревізійні функції, необхідністю уникнення дублювання та попередження конфлікту юрисдикцій між самоврядними органами адвокатури.

3. Частина третя коментованої статті встановлює момент уведення в дію рішень органів адвокатського самоврядування, які набирають чинності з дня їх прийняття, якщо інший строк не передбачений рішеннями. Невиконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування є підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

У Рішенні РАУ № 129 від 24 жовтня 2014 року «Про єдиний офіційний веб-сайт Національної асоціації адвокатів України» звертається увага, що рішенням РАУ від 17 грудня 2012 року № 34 визначений офіційний веб-сайт НААУ www.unba.org.ua, який виконує функцію інформування адвокатів щодо діяльності органів адвокатського самоврядування, їх склад, прийняті нормативні акти тощо. Вказаний веб-сайт являється єдиним офіційним веб-ресурсом для всієї системи органів адвокатського самоврядування, яку об'єднує в себе НААУ.

Офіційними веб-сайтами усіх органів адвокатського самоврядування є сайти (підсайти), що знаходяться виключно за адресою субдоменів доменного імені www.unba.org.ua (офіційний веб-сайт НААУ). Органам адвокатського самоврядування надано право самостійно наповнювати та адмініструвати свої підсайти за адресою субдоменів доменного імені www.unba.org.ua.

Поряд з цим, на підставі рішення № 191 від 27 липня 2013 року «Про створення та реєстрацію «Бюлетеня «Вісник Національної асоціації адвокатів України» окремі рішення органів адвокатського самоврядування оприлюднюються у Віснику Національної асоціації адвокатів України.

Стаття 58. Фінансове забезпечення органів адвокатського самоврядування

1. Утримання органів адвокатського самоврядування може здійснюватися за рахунок:

- 1) плати за складання кваліфікаційного іспиту;
- 2) щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування;
- 3) відрахувань кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури на забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;
- 4) добровільних внесків адвокатів, адвокатських бюро, адвокатських об'єднань;
- 5) добровільних внесків фізичних і юридичних осіб;
- 6) інших не заборонених законом джерел.

2. Розмір плати за складання кваліфікаційного іспиту визначається з урахуванням потреби покриття витрат на забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та не може перевищувати трьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб, установлених законом на день подання особою заяви про допуск до складання кваліфікаційного іспиту.

Розмір щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування визначається з урахуванням потреби покриття витрат на забезпечення діяльності рад адвокатів регіонів, Ради адвокатів України, Вищої ревізійної комісії адвокатури та ведення Єдиного реєстру адвокатів України та не може перевищувати прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого станом на 1 січня відповідного календарного року.

Розмір щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування є однаковим для всіх адвокатів. Адвокати, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, звільняються від сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на період зупинення такого права.

Розмір відрахувань кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури на забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури визначається з урахуванням потреби покриття витрат для забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

3. Фінансування органів адвокатського самоврядування, розпорядження їх коштами та майном здійснюється відповідно до кошторисів, що затверджуються конференціями адвокатів регіонів та з'їздом адвокатів України.

4. Фінансова звітність органів адвокатського самоврядування щорічно оприлюднюється у порядку, затвердженому Радою адвокатів України.

1. Частина перша коментованої статті визначає джерела фінансового забезпечення органів адвокатського самоврядування. З огляду на те, що забезпечити справжню незалежність адвокатури неможливо без її економічної самостійності, законодавець приділяє цьому питанню окрему увагу. Адже, як вчить народне прислів'я: хто платить, той і музику замовляє.

До 2012 року основний тягар загальних витрат органів адвокатури оплачував «абітурієнт» – претендент на отримання адвокатського статусу, який перераховував внесок на організаційно-технічне забезпечення роботи КДКА. Малі й нестабільні надходження не могли створити міцної фінансової основи самостійного виконання закріплених функцій.

Згодом на корпоративному й законодавчому рівні прийшло усвідомлення необхідності наповнення бюджету органів адвокатського самоврядування за рахунок щорічних внесків кожного члена професії. Така практика існує в більшості держав світу. Щорічні внески адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування є основою економіки української адвокатури. Практика фіскального адміністрування цих внесків, щоправда, висвітлила проблему їх неповної сплати окремими групами адвокатів.

Другим за значущістю джерелом поповнення корпоративної каси є плата за складання кваліфікаційного іспиту. Після конституційного

закріплення у 2016 році т.зв. монополії адвокатури надходження коштів за цією статтею істотно зросли через збільшення кількості претендентів на отримання адвокатського статусу.

Рішенням РАУ «Про встановлення плати за складання кваліфікаційного іспиту» від 03 лютого 2017 р. № 5 передбачено, що плата за складання кваліфікаційного іспиту сплачується на день подання заяви про допуск до складання кваліфікаційного іспиту та здійснюється в національній валюті України на банківські рахунки КДКА та ВКДКА двома платежами, згідно з наступним розподілом: шляхом перерахування 80% від встановленого розміру плати за складання кваліфікаційного іспиту на поточний рахунок відповідної КДКА; шляхом перерахування 20% від встановленого розміру плати за складання кваліфікаційного іспиту на поточний рахунок ВКДКА.

Необхідність грошових відрахувань кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури на забезпечення діяльності ВКДКА історично виникла у зв'язку з відсутністю самостійних доходів у ВКДКА, яка не приймала іспити й лише розглядала скарги на рішення регіональних КДКА. На сьогодні роль цього джерела утримання ВКДКА певною мірою зменшилася через збільшення надходжень від плати за складання кваліфікаційного іспиту.

Крім того, законодавець допускає фінансування органів адвокатського самоврядування за рахунок добровільних внесків адвокатів, адвокатських бюро, адвокатських об'єднань; добровільних внесків фізичних і юридичних осіб; інших не заборонених законом джерел. До переліку останніх належать, зокрема, внесок за внесення відомостей стосовно помічника адвоката до ЄРАУ, внесок на проходження стажування, щорічна плата (внесок) за опрацювання, внесення та розміщення додаткової інформації у профайлі адвоката в ЄРАУ тощо.

Донедавна гострим було питання щодо розміру внеску на проходження стажування. Спочатку в Положенні про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженому рішенням РАУ від 16 лютого 2013 року № 81 (зі змінами, затвердженими Рішенням РАУ від 01 червня 2013 року № 124), було передбачено, що цей розмір становить 20 мінімальних заробітних плат. Вказана кількісна пропорція викликала досить бурхливу реакцію юридичної спільноти, під тиском якої РАУ була змушена скасувати відповідний припис,

дозволивши радам адвокатів регіону на власний розсуд урегулювати цей аспект.

У регіонах тоді склалося розмаїття підходів щодо оплати стажування. Так, внесок за проходження стажування в Рівненській області становив 5 мінімальних зарплат, у Львівській та Чернігівській областях – 10, Хмельницькій – 12, Київській – 15 мінімальних зарплат. Згідно зі змінами до профільного Закону, що були внесені наприкінці 2016 року, розмір внеску за проходження стажування не може перевищувати трьох мінімальних заробітних плат.

2. Частина друга коментованої статті імперативно фіксує розміри двох ключових джерел утримання органів адвокатського самоврядування – плати за складання кваліфікаційного іспиту й щорічного внеску адвоката на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування. Донедавна ці питання регламентувалися актами НААУ й, визначивши їх на рівні закону, вітчизняний законодавець, очевидно, прагнув забезпечити доступність таких витрат для людей й зменшити дискреційні можливості органів адвокатського самоврядування в цій сфері.

Так, розмір плати за складання кваліфікаційного іспиту визначається з урахуванням потреби покриття витрат на забезпечення діяльності КДКА, ВКДКА та не може перевищувати трьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб, установлених законом на день подання особою заяви про допуск до складання кваліфікаційного іспиту. Згідно з рішенням РАУ «Про встановлення плати за складання кваліфікаційного іспиту» від 03 лютого 2017 р. плата за складання кваліфікаційного іспиту встановлена у розмірі трьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб, установлених законом на день подання особою заяви про допуск до складання кваліфікаційного іспиту.

Розмір щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування є однаковим для всіх адвокатів й визначається з урахуванням потреби покриття витрат на забезпечення діяльності рад адвокатів регіонів, РАУ, ВРКА та ведення ЄРАУ та не може перевищувати прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого станом на 1 січня відповідного календарного року. Відповідно до рішення РАУ «Про сплату щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування у 2019 році» від 13 грудня 2018 р. № 216 щорічний внесок на забезпечення реалі-

зації адвокатського самоврядування сплачується адвокатом у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого станом на 1 січня відповідного календарного року (в 2019 році розмір цього внеску становить 1921 грн.).

Згідно з Положенням про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, затвердженого рішенням РАУ від 16 лютого 2013 р. № 72, адвокати України сплачують встановлений розмір щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування в національній валюті України на банківські рахунки органів адвокатського самоврядування двома платежами відповідно до наступного розподілу: шляхом перерахування 70% від встановленого розміру щорічного внеску (однієї мінімальної заробітної плати на 1 січня поточного року) на поточний рахунок відповідної РАР; шляхом перерахування 30% від встановленого розміру щорічного внеску (однієї мінімальної заробітної плати на 1 січня поточного року) на поточний рахунок НААУ.

Адвокат для здійснення оплати щорічного внеску може самостійно згенерувати квитанцію на офіційному веб-сайті НААУ www.unba.org.ua відповідно до встановленої системою сайту автоматичного алгоритму у спеціальному розділі та оплатити його через будь-яку банківську установу України, або ж здійснити оплату щорічного внеску за допомогою електронних платіжних систем (Інтернет – еквайрінгу), використовуючи сайт НААУ, у випадку наявності такої технічної можливості у НААУ на момент сплати щорічного внеску.

Якщо в Україні встановлена однакова для всіх адвокатів фіксована сума щорічного збору, то в окремих країнах використовуються інші моделі корпоративного оподаткування, зокрема, справляння щорічного збору залежно від рівня доходів. Починаючи з 2016 року, такий механізм впроваджено для британських баристерів. Наприклад, якщо він має щорічний дохід від 30-ти до 60-ти тис. фунтів стерлінгів, – його внесок становитиме 200 фунтів стерлінгів. У випадку ж отримання доходу понад 240 тис. фунтів стерлінгів фіскальний збір з баристера становитиме 1500 фунтів стерлінгів.

При цьому, українські адвокати, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, звільняються від сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на період зупинення такого права.

Щодо суми відрахувань кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури на забезпечення діяльності ВКДКА необхідно зазначити, що її розмір в Законі не встановлений та визначається органами адвокатського самоврядування з урахуванням потреби покриття витрат для забезпечення діяльності ВКДКА.

Відповідно до Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, затвердженого рішенням РАУ від 16.02.2013 № 72, РАУ як орган НААУ може прийняти рішення про встановлення періодичних або разових внесків регіональними органами адвокатського самоврядування з джерел, визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» для забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на загальнонаціональному рівні НААУ, ВКДКА, ВРКА.

3. Частина третя коментованої статті встановлює документальні підстави фінансування органів адвокатського самоврядування, розпорядження їх коштами та майном, що здійснюються відповідно до кошторисів, які затверджуються конференціями адвокатів регіонів та з'їздом адвокатів України.

На практиці, як впливає з аналізу Звіту ВРКА за 2017 рік, до переліку найпоширеніших недоліків та порушень у роботі регіональних органів адвокатського самоврядування, серед іншого, належать нарахування заробітної плати без затвердження на конференції адвокатів регіону штатного розпису; найм до штату людей, посада яких є виборчою; видача адвокатам коштів у вигляді фінансової допомоги у рамках, не передбачених кошторисом, затвердженим на конференції адвокатів; нецільове використання грошових коштів у сумах, які перевищують кошторис деяких органів адвокатського самоврядування, тощо.

4. Частина четверта коментованої статті містить вказівку, що фінансова звітність органів адвокатського самоврядування щорічно оприлюднюється у порядку, затвердженому РАУ. Згідно з Порядком оприлюднення фінансової звітності органів адвокатського самоврядування, затвердженого рішенням РАУ від 17 грудня 2013 р. № 253, НААУ, РАУ, ВКДКА, РАР, КДКА повинні у строк до 28 лютого поточного року, що слідує за звітним роком, подати відповідно до встановленої форми фінансові показники статей балансу для оприлюднення до НААУ, РАУ.

РОЗДІЛ VIII. ЗДІЙСНЕННЯ В УКРАЇНІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТОМ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ. ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ АДВОКАТА ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ

Стаття 59. Набуття адвокатом іноземної держави права на заняття адвокатською діяльністю в Україні. Особливості статусу адвоката іноземної держави

1. Адвокат іноземної держави може здійснювати адвокатську діяльність в Україні з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

2. Адвокат іноземної держави, який має намір здійснювати адвокатську діяльність на території України, звертається до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за місцем свого проживання чи перебування в Україні із заявою про його включення до Єдиного реєстру адвокатів України. До заяви додаються документи, що підтверджують право такого адвоката на заняття адвокатською діяльністю у відповідній іноземній державі. Перелік таких документів затверджується Радою адвокатів України.

3. Кваліфікаційна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури розглядає заяву та подані адвокатом документи протягом десяти днів з дня їх надходження та за відсутності підстав, передбачених частиною четвертою цієї статті, приймає рішення про включення такого адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України, про що протягом трьох днів письмово повідомляє адвоката іноземної держави та відповідну раду адвокатів регіону. Рада адвокатів регіону забезпечує внесення відомостей про такого адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України.

4. Підставами для відмови у включенні адвоката іноземної держави до Єдиного реєстру адвокатів України є:

1) наявність рішення відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про виключення такого адвоката з Єдиного реєстру адвокатів України – протягом двох років з дня прийняття такого рішення;

2) наявність рішення відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про припинення права на заняття адвокатською діяльністю як адвоката України – протягом двох років з дня прийняття такого рішення;

3) неподання документів, передбачених частиною другою цієї статті, або їх невідповідність установленим вимогам.

5. Рішення про відмову у включенні адвоката іноземної держави до Єдиного реєстру адвокатів України протягом трьох днів з дня його прийняття надсилається адвокату та може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його отримання до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду.

6. При здійсненні адвокатом іноземної держави адвокатської діяльності на території України на нього поширюються професійні права і обов'язки адвоката, гарантії адвокатської діяльності та організаційні форми адвокатської діяльності, визначені цим Законом.

1. Правове забезпечення діяльності адвокатів іноземних держав на території України здійснюється Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076 зі змінами та доповненнями (далі – Закон), Положенням про перелік документів та порядок включення адвоката іноземної держави до Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженим Рішенням РАУ від 1 червня 2013 року № 155 (далі – Положення № 155) та іншими міжнародно-правовими договорами, ратифікованими Верховною Радою України.

Зазначеними нормативно-правовими актами передбачено процедуру легалізації професійної діяльності адвоката іноземної держави в Україні, що полягає у здійсненні визначених Законом дій, спрямованих на набуття особою, якій надано дозвіл або яку іншим чином уповноважено на здійснення адвокатської практики в іноземній державі, права здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на території України у правовому статусі адвоката згідно з вимогами її законодавства.

У частині першій коментованої статті законодавець вживає термін «адвокат іноземної держави», однак його зміст у Законі не розкривається. За визначенням Міжнародної асоціації юристів адвокатом іноземної держави є особа:

- по-перше, якій надано дозвіл або яку іншим чином уповноважено на здійснення юридичної практики в певній країні або в її внутрішній юрисдикції («юрисдикція походження») і яка підпадає під контроль з боку органу, уповноваженого здійснювати регулювання адвокатської професії («уповноважений орган країни походження»);
- по-друге, яка має намір розпочати юридичну практику в будь-якій іншій країні або її внутрішній юрисдикції, ніж в юрисдикції походження («приймаюча юрисдикція»), у зв'язку з чим бажає отримати відповідний дозвіл від органу, уповноваженого здійснювати регулювання адвокатської професії в приймаючій юрисдикції (уповноважений орган приймаючої країни).

Таким чином, із системного аналізу пункту 1 частини 1 статті 1 Закону у взаємозв'язку з положеннями пункту 2.1 Положення № 155, рекомендацій Міжнародної асоціації юристів доходимо висновку, що адвокатом іноземної держави вважається особа, яка має право на адвокатську практику (діяльність) у відповідній іноземній державі та має намір здійснювати адвокатську діяльність на території України.

Особливості здійснення адвокатської діяльності адвокатом іноземної держави визначені частиною 4 статті 4 та розділом VIII Закону, а також конкретизуються в статті 4 Положення № 155, якою передбачено, що адвокати іноземної держави можуть надавати правові послуги *лише з питань міжнародного права та законодавства країни, в якій вони отримали право на заняття адвокатською діяльністю. Представництво клієнтів в українських судах всіх рівнів адвокат іноземної держави має право здійснювати лише спільно з адвокатом України на підставі укладеної відповідної угоди.*

Таким чином, здійснення адвокатської діяльності адвокатом іноземної держави в частині представництва клієнтів в суді можливе за умови спільної діяльності з адвокатом України. Відомості про укладену угоду на співпрацю з адвокатом України вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України.

2. Наявність у особи професійного статусу, який кореспондується з адвокатською професією за законодавством іноземної держави, не свідчить про можливість автоматичного набуття такою особою права на зайняття адвокатською діяльністю в Україні. Визнання Україною рішень іноземних компетентних органів про надання адвокатського статусу зумовлює необхідність здійснення спеціальних

процедур підтвердження дійсності таких рішень для їх застосування в правовій системі України. Для позначення подібних процедур використовується термін «легалізація» (з французької мови *legalisation* – засвідчення, узаконення), що означає перехід на легальне становище, надання законної сили, узаконення.

Отримання можливості здійснювати адвокатську діяльність на території України охоплює собою систему юридично значимих дій і процедур, що безпосередньо пов'язані із набуттям особою права здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги у правовому статусі адвоката відповідно до норм національного законодавства. В процесі легалізації відбувається документальне оформлення та засвідчення законних підстав для надання особі права здійснювати адвокатську діяльність в Україні.

Для отримання можливості здійснювати адвокатську діяльність на території України адвокату іноземної держави необхідно особисто звернутися до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону (далі – КДКА) за місцем проживання або перебування на території України, із заявою про включення до Єдиного реєстру адвокатів України та іншими документами, перелік яких визначений Положенням № 155.

Одночасно з заявою про включення до Єдиного реєстру адвокатів України адвокат іноземної держави повинен подати такі документи:

1) копію документа, що посвідчує його особу, а також її оригінал для перевірки з боку уповноваженої особи КДКА;

2) копію документа, який у встановленому законом порядку підтверджує інформацію про проживання чи перебування заявника в Україні, тривалість та статус проживання (віза; посвідка на постійне проживання; посвідка на тимчасове проживання; посвідчення біженця; посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту; посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист; довідка про звернення за захистом в Україні, відмітка в паспорті особи про перетин кордону держави Україна для громадян іноземних держав, яким українським законодавством дозволено в'їзд в Україну на певний проміжок часу без візи);

3) документ встановленої форми (довідка, витяг) компетентного органу країни, в якій заявник має право здійснювати адвокатську діяльність, із зазначенням інформації про:

а) дату рішення та орган, який видав дозвіл на заняття адвокатською діяльністю;

б) категорію справ, в яких заявник має право практикувати (якщо існують обмеження в країні походження, якщо ж не існують, про це повинно бути зазначено в документі);

в) дозвіл представляти клієнтів у суді (якщо існують обмеження в країні походження, якщо ж не існують, про це повинно бути зазначено в документі);

г) право виступати перед найвищим судом держави (якщо існують обмеження в країні походження, якщо ж не існують, про це повинно бути зазначено в документі).

Чинність такого документа – три місяці з дня його видачі відповідним органом;

4) документ про те, що заявник на час звернення до КДКА практикує адвокатську діяльність у своїй державі;

5) документ щодо притягнення заявника до дисциплінарної відповідальності за час здійснення ним адвокатської діяльності та про статус застосованих дисциплінарних санкцій (активні, погашені) в країні, де адвокат іноземної держави отримав право здійснювати адвокатську діяльність;

6) довідка РАУ про відсутність інформації, що заявник останні два роки був виключений з ЄРАУ, або відносно нього приймалося рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю як адвоката України;

7) платіжний документ, що підтверджує сплату заявником на рахунок відповідної КДКА одноразового внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування в частині організаційно-технічного забезпечення у розмірі, встановленому рішенням РАУ.

У випадку, якщо зазначені у пункті 2 документи викладені не українською мовою, вони мають супроводжуватися перекладом на українську мову (за винятком документів, виконаних російською мовою) із нотаріально посвідченою вірністю перекладу у встановленому законами України порядку.

Вимоги аналізованого пункту цієї статті в частині надання документів, що підтверджують законність підстав перебування іноземного адвоката на території України та статус такого перебування є виправданим, оскільки особи, які заявили про отримання права на здійснення адвокатської діяльності на території України є інозем-

цями або особами без громадянства, які в'їхали на територію України, а тому легалізація їх професійної діяльності напряду залежить від законності підстав перебування в нашій державі та особливостей правового статусу, визначеного Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI.

Документи, зазначені в пп. 3–5, повинні бути легалізовані в порядку, визначеному законодавством України.

3. Кваліфікаційна палата КДКА розглядає заяву та документи, подані адвокатом іноземної держави, протягом десяти днів з моменту їх отримання, і приймає рішення про включення або відмову у включенні адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України (далі – ЄРАУ).

Рішення КДКА викладається у письмовій формі українською мовою та повинно містити наступну інформацію: дата (прийняття рішення, прізвище, ім'я, по батькові адвоката іноземної держави, щодо якого приймається рішення; інформація про відповідність або невідповідність адвоката іноземної держави вимогам статті 59 Закону; відповідність наданих заявником документів Положенню № 155; дані про прийняте рішення, порядок та строк його оскарження.

Копія рішення КДКА надсилається протягом трьох днів з моменту його прийняття адвокату іноземної держави, відповідній Раді адвокатів регіону, а також професійній організації чи відповідному органу країни, в якій адвокат іноземної держави отримав статус адвоката або право на здійснення адвокатської діяльності.

Відповідна РАР включає інформацію про адвоката іноземної держави до ЄРАУ не пізніше наступного дня після отримання відповідного рішення КДКА.

Вимоги до посвідчення адвоката іноземної держави регламентуються Положенням про зразки бланків та технічних описів посвідчення адвоката України, службового посвідчення адвоката України – члена органу адвокатського самоврядування України, члена Комітету, утвореного при НААУ, посвідчення адвоката іноземної держави, помічника адвоката України, затвердженим рішенням РАУ від 23 квітня 2016 року № 119.

4. Підстави для відмови у включенні адвоката іноземної держави до ЄРАУ передбачені частиною 4 статті 59 Закону, а саме:

1) наявність рішення відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про виключення такого адвоката з ЄРАУ – протягом двох років з дня прийняття такого рішення;

2) наявність рішення відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про припинення права на заняття адвокатською діяльністю як адвоката України – протягом двох років з дня прийняття такого рішення;

3) неподання документів, передбачених частиною другою цієї статті, або їх невідповідність установленим вимогам.

Перша з наведених підстав фактично є аналогом норми, передбаченої п. 3. ч. 2 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до якої не може бути адвокатом особа, яка позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю. Необхідність передбачення цієї підстави для відмови у включенні адвоката іноземної держави до ЄРАУ зумовлено тим, що позбавити права на заняття адвокатською діяльністю адвоката іноземної держави уповноважені органи адвокатського самоврядування України не вправі. Проте, як відомо, здійснення адвокатської діяльності на території України можливе лише після внесення адвоката до ЄРАУ. З огляду на це наявність рішення відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про виключення такого адвоката з ЄРАУ є підставою для відмови у внесенні адвоката до ЄРАУ.

Положення пункту 2 частини 4 статті 59 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» поширюється на колишніх українських адвокатів, які впродовж двох років після прийняття рішення уповноваженими органами про припинення права на заняття адвокатською діяльністю як адвоката України здійснили одну з зазначених дій: 1) змінили громадянство України на громадянство іноземної держави; 2) отримали статус адвоката іноземної держави; 3) подали заяву про включення до ЄРАУ з належним пакетом документів.

Повторне звернення з заявою про включення адвоката іноземної держави до ЄРАУ законом не заборонено.

5. Рішення про відмову у включенні адвоката іноземної держави до ЄРАУ може бути оскаржено до ВКДКА або суду.

6. На адвоката іноземної держави, який включений до ЄРАУ та здійснює адвокатську діяльність на території України, поширюються професійні права і обов'язки адвоката, гарантії адвокатської діяльності, визначені Розділом III Закону, та організаційні форми адвокатської діяльності, передбачені статтями 13–15 Закону.

(Щодо професійних прав, обов'язків та гарантій адвокатської діяльності – див. коментар до ст.ст.20, 21, 23 Закону).

У національному законодавстві не визначено спеціальних видів адвокатської діяльності, які уповноважені здійснювати адвокати іноземної держави. З системного аналізу змісту коментованої статті випливає, що будь-яких обмежень повноважень адвоката іноземної держави у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» в порівнянні з адвокатами України не передбачено.

Водночас, зі змісту положень частини 4 статті 4 та розділу VIII Закону, що конкретизуються в статті 4 Положення № 155, передбачено окремі особливості, що полягають в тому, що адвокати іноземної держави можуть надавати правові послуги *лише з питань міжнародного права та законодавства країни, в якій вони отримали право на заняття адвокатською діяльністю. Представництво клієнтів в українських судах усіх рівнів адвокат іноземної держави має право здійснювати лише спільно з адвокатом України на підставі укладеної відповідної угоди.*

Таким чином, іноземний адвокат позбавлений права самостійно здійснювати процесуальні повноваження представника і ця роль відводиться адвокату України, який діє на основі договірних відносин з адвокатом іноземної держави. Самостійно адвокат іноземної держави уповноважений надавати виключно правові послуги (консультації, роз'яснення тощо) з питань міжнародного права та законодавства країни, в якій отримав доступ до професії адвоката.

Професійні обов'язки адвоката визначені частиною 1 статті 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

З системного аналізу положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ПАЕ випливає, що:

1) положення ПАЕ, що діють на території України, поширюються на адвоката іноземної держави (абзац 2 статті 2 ПАЕ: «Дія правил поширюється на всіх адвокатів України, адвокатів іноземних держав, що внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, а також адвокатів України, право на зайняття адвокатською діяльністю яких зупинено в передбаченому законом порядку»);

2) обов'язковість виконання вимог етичних та деонтологічних норм країни отримання доступу до адвокатської професії. Тобто це свідчить про обов'язок адвоката іноземної держави під час здійснення професійної діяльності в Україні дотримуватись вимог етичних

та деонтологічних норм, якими керуються адвокати в країні їхнього походження;

3) співвідношення та кореляція українських ПАЕ з іншими джерелами етичних та деонтологічних норм, що регламентують професійну діяльність адвоката іноземної держави. На адвокатів іноземних держав, якщо вони входять до Європейського Союзу та/або Ради Європи (Європейського співтовариства), при здійсненні ними адвокатської діяльності або будь-яких професійних контактів в Україні (незалежно від їх фізичної присутності при цьому на території України) також поширюється дія Кодексу поведінки європейських адвокатів ССВЕ. Співвідношення і кореляція різних джерел деонтологічних стандартів має здійснюватися за принципами, закріпленими цими Правилам (ст. 3 ПАЕ).

Стаття 60. Відповідальність адвоката іноземної держави

1. У разі вчинення адвокатом іноземної держави, включеним до Єдиного реєстру адвокатів України, дисциплінарного проступку він несе дисциплінарну відповідальність у порядку, передбаченому цим Законом для адвокатів України з урахуванням особливостей, установлених частиною другою цієї статті.

2. До адвоката іноземної держави, включеного до Єдиного реєстру адвокатів України, можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення виключно у вигляді попередження або виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

3. Про накладення на адвоката іноземної держави дисциплінарного стягнення кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури повідомляє відповідний орган державної влади або орган адвокатського самоврядування іноземної держави, в якій адвокат отримав статус адвоката або набув право на заняття адвокатською діяльністю.

1. Підставою дисциплінарної відповідальності адвоката іноземної держави в Україні є вчинення ним дисциплінарного проступку (див. коментар до статті 34 Закону).

Системний аналіз положень частини другої статті 34 Закону та положень ст. 60 Закону свідчить, що адвоката іноземної держави, включеного до ЄРАУ, може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку, визначеного

будь-яким пунктом частини 2 статті 34 Закону за винятком «порушення присяги адвоката України», який не може застосовуватися до адвоката іноземної держави.

2. Особливості дисциплінарної відповідальності адвоката іноземної держави, включеного до ЄРАУ, полягають у тому, що до такого адвоката можуть бути застосовані лише дисциплінарні стягнення у вигляді попередження або виключення з Єдиного реєстру адвокатів України. Дисциплінарне стягнення може бути накладене на адвоката іноземної держави, включеного до ЄРАУ, протягом одного року з дня вчинення дисциплінарного проступку.

Накладення на адвоката іноземної держави, включеного до ЄРАУ, дисциплінарного стягнення у вигляді виключення з Єдиного реєстру адвокатів України може застосовуватися винятково у разі:

1) розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб;

2) заподіяння протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, значної шкоди клієнту, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили;

3) систематичного або грубого одноразового порушення ПАЕ, що підриває авторитет адвокатури України.

(Щодо випадків застосування дисциплінарного стягнення у вигляді виключення з ЄРАУ – див. коментар до ч. 2 ст. 32 Закону).

За положеннями ч. 3 ст. 3 ПАЕ у разі порушення вимог цих Правил або Кодексу поведінки європейських адвокатів, адвокат іноземної держави, який здійснює адвокатську діяльність в Україні, може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

(Щодо принципів співвідношення ПАЕ та етичних та деонтологічних норм, що регламентують професійну діяльність адвоката іноземної держави – див. коментар до ч. 2 ст. 32 Закону).

3. КДКА інформує відповідний державний орган або орган адвокатського самоврядування іноземної держави, в якому адвокат іноземної держави отримав статус адвоката або право на здійснення адвокатської діяльності, про накладення дисциплінарного стягнення у вигляді попередження чи виключення з ЄРАУ за вчинення дисциплінарного проступку впродовж місяця з дня набрання чинності її рішення.

Стаття 61. Відносини адвоката іноземної держави з органами адвокатського самоврядування

1. Адвокат іноземної держави може звертатися до органів адвокатського самоврядування за захистом своїх професійних прав та обов'язків, брати участь у навчально-методичних заходах, що проводяться кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури, Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури, радами адвокатів регіонів, Радою адвокатів України та Національною асоціацією адвокатів України.

Адвокат іноземної держави, включений до ЄРАУ, під час здійснення ним адвокатської діяльності користується всіма професійними правами та обов'язками адвоката, визначеними Законом. Особливість його правового статусу полягає в тому, що відповідно до положень частини 2 статті 43 Закону він не може брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути обраним до їх складу. Водночас, для забезпечення можливості належного здійснення професійних прав та обов'язків Законом передбачено право адвоката іноземної держави звертатися до органів самоврядування за захистом професійних прав та обов'язків, оскільки одним із основних завдань органів адвокатського самоврядування є забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності (п. 1 ч. 1 ст. 44 Закону).

Норми щодо відносин адвоката іноземної держави з органами адвокатського самоврядування більш конкретизовані в пункті 4.6 Положення про перелік документів та порядок включення адвоката іноземної держави до Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженим Рішенням РАУ від 1 червня 2013 року № 155, за змістом яких при здійсненні адвокатом іноземної держави адвокатської діяльності на території України на нього поширюються не тільки професійні права і обов'язки адвоката, а й гарантії адвокатської діяльності та організаційні форми адвокатської діяльності, визначені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та рішеннями органів адвокатського самоврядування України.

Таким чином, адвокат іноземної держави може звертатися до органів адвокатського самоврядування України як за захистом своїх професійних прав та обов'язків, визначених Законом, так і забезпеченням гарантій адвокатської діяльності, визначених статтею 23 Закону, що

відповідно до положень пункту 2 частини 2 статті 45 покладено на Національну асоціацію адвокатів України.

(Щодо професійних прав, обов'язків та гарантій адвокатської діяльності – див. коментар до ст. ст. 20, 21, 23 Закону відповідно).

У випадку незгоди з прийнятим рішенням органами адвокатського самоврядування за зверненням адвоката іноземної держави він має право оскаржувати їх до вищих органів адвокатського самоврядування у визначеному законом порядку, а також до суду.

Положеннями коментованої статті визначено право адвоката іноземної держави брати участь у різноманітних навчально-методичних заходах, що проводяться кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури, ВКДКА, РАР, РАУ та НААУ. До таких можуть належати: міжнародні, всеукраїнські та регіональні наукові, науково-практичні та науково-методологічні конференції, програми, тренінги, засідання, семінари, форуми, круглі столи, наради тощо. Однак участь у цих заходах не слід ототожнювати з підвищенням професійного рівня адвоката, що відповідно до положень пункту 4 частини 1 статті 21 Закону є важливим професійним обов'язком адвокатів. Забезпечення безперервного поглиблення, розширення й оновлення ними своїх професійних знань, вмінь та навичок, здобуття нової спеціалізації або кваліфікації у певній галузі права чи сфері діяльності на основі раніше здобутої освіти і практичного досвіду, забезпечення адвокатів достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві та практиці його застосування є основою ефективності професійної діяльності та обов'язком адвоката, в тому числі і адвоката іноземної держави. До таких можна віднести: участь у належним чином акредитованих міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових, науково-практичних та науково-методологічних конференціях, семінарах, круглих столах, тренінгах, програмах; навчання за професійними програмами підвищення кваліфікації адвокатів у Школах адвокатської майстерності та центрах підвищення кваліфікації; публікації наукових або науково-практичних статей у газетах, журналах та інших періодичних виданнях в Україні та за кордоном; монографій, підручників, посібників, інші види наукової, навчально-методичної та публіцистичної діяльності.

З огляду на це участь у навчально-методичних заходах, що проводяться органами адвокатського самоврядування, є правом адвоката іноземної держави та реалізується на його власний розсуд.

РОЗДІЛ Х.

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Рішення, інші акти Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, що не суперечать цьому Закону, чинні до прийняття відповідних актів органами адвокатського самоврядування, сформованими згідно із цим Законом.

2. Право на заняття адвокатською діяльністю зберігається за особами, які отримали таке право до набрання чинності цим Законом. Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України, видані до набрання чинності цим Законом, є чинними і не підлягають обміну або заміні.

3. Адвокати, які на день набрання чинності цим Законом, обіймають посади або здійснюють діяльність, яка є несумісною з діяльністю адвоката відповідно до частини першої статті 7 цього Закону, протягом дев'яноста днів з дня набрання чинності цим Законом письмово повідомляють кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури за місцем отримання свідоцтва про існування обставин несумісності.

Отримання зазначених відомостей є підставою для внесення до Єдиного реєстру адвокатів України запису про зупинення права на заняття адвокатською діяльністю у зв'язку з несумісністю.

Адвокат, який у порядку і строк, установлені абзацом першим цього пункту, повідомив про існування обставин несумісності, не може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з порушенням вимог щодо несумісності.

4. Розгляд заяв про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, поданих у встановленому порядку до набрання чинності цим Законом, здійснюється у порядку, що діяв до набрання ним чинності.

До затвердження Радою адвокатів України порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту та переліку документів, що додаються до заяви про допуск до складення такого іспиту, встановлення плати за його складення та визначення порядку її внесення зазначені заяви розглядаються за правилами, що діяли стосовно розгляду заяв про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю до набрання чинності цим Законом.

До затвердження Радою адвокатів України нових зразків свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю і посвідчення

адвоката України такі документи видаються за формою, встановленою до набрання чинності цим Законом.

5. Не пізніше шістдесяти днів з дня набрання чинності цим Законом в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві, місті Севастополі проводяться установчі конференції адвокатів регіону.

Участь в установчій конференції адвокатів регіону беруть адвокати, які одержали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю за рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури відповідного регіону, створеної до набрання чинності цим Законом.

Обов'язок щодо організаційно-технічного забезпечення проведення установчих конференцій адвокатів регіону покладається на кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, що сформовані до набрання чинності цим Законом.

Кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі повідомляють учасників установчої конференції адвокатів регіону поштою (електронною поштою), кур'єром або факсом та публікують оголошення про проведення установчої конференції адвокатів регіону у друкованому засобі масової інформації, в якому офіційно оприлюднюються рішення відповідно Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної ради, Київської та Севастопольської міських рад не пізніше двадцяти днів до дня проведення конференції. У повідомленні і оголошенні в обов'язковому порядку зазначаються час, дата і місце проведення установчої конференції адвокатів регіону. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України забезпечує розміщення оголошення про проведення кожної установчої конференції адвокатів регіону на своєму офіційному веб-сайті.

Установчу конференцію адвокатів регіону відкриває найстарший за віком адвокат, який бере участь у конференції. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури надає такому адвокату відомості про кількість учасників конференції.

Установча конференція адвокатів регіону обирає із свого складу головуючого та секретаря, які забезпечують порядок її ведення, складення протоколу, а також голову та членів лічильної комісії, які забезпечують голосування та підрахунок результатів голосування.

Установча конференція адвокатів регіону: визначає кількість та обирає голову та членів ради адвокатів регіону; обирає делегатів на установчий з'їзд адвокатів України за квотою один делегат від ста адвокатів, які одержали свідоцтво про право на заняття

адвокатською діяльністю за рішенням створеної до набрання чинності цим Законом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури відповідного регіону, але не менше п'яти делегатів від кожного регіону; обирає представника адвокатів регіону до складу Ради адвокатів України; обирає представника адвокатів регіону до складу Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; обирає голову та членів кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; визначає кількість та обирає голову і членів ревізійної комісії адвокатів регіону. Установча конференція адвокатів регіону може прийняти рішення з інших питань, віднесених цим Законом до повноважень конференції адвокатів регіону.

Рішення установчої конференції адвокатів регіону приймаються більшістю голосів учасників конференції.

Про проведення установчої конференції адвокатів регіону складається протокол, який підписується головою та секретарем конференції. Витяг з протоколу установчої конференції адвокатів регіону стосовно обрання делегатів на установчий з'їзд адвокатів України підписується головою та секретарем конференції та не пізніше трьох днів з дня проведення конференції направляється до Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України.

Не пізніше ста днів з дня набрання чинності цим Законом проводиться установчий з'їзд адвокатів України, в якому беруть участь делегати, обрані установчими конференціями адвокатів регіону.

Обов'язок щодо організаційно-технічного забезпечення проведення установчого з'їзду адвокатів України покладається на Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури при Кабінеті Міністрів України.

Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України повідомляє делегатів установчого з'їзду адвокатів України поштою (електронною поштою), кур'єром або факсом, забезпечує публікацію оголошення про проведення установчого з'їзду адвокатів України у газеті «Урядовий кур'єр» та розміщує його на своєму офіційному веб-сайті не пізніше двадцяти днів до дня проведення з'їзду. У повідомленні і оголошенні в обов'язковому порядку зазначаються час, дата і місце проведення установчого з'їзду адвокатів України.

Установчий з'їзд адвокатів України відкриває найстарший за віком адвокат з числа делегатів з'їзду. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України надає такому адвокату відомості про кількість делегатів з'їзду, що беруть участь у його роботі. Члени Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України беруть участь у роботі установчого з'їзду адвокатів України з правом голосування щодо питань порядку денного.

Установчий з'їзд адвокатів України обирає із свого складу головуючого та секретаря, які забезпечують порядок його ведення, складення протоколу, а також голову та членів лічильної комісії, які забезпечують голосування та підрахунок результатів голосування.

Установчий з'їзд адвокатів України: обирає голову, заступників голови Ради адвокатів України; обирає голову, заступників голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; визначає кількість та обирає голову та членів Вищої ревізійної комісії адвокатури; затверджує статут Національної асоціації адвокатів України; затверджує положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури; затверджує положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури. Установчий з'їзд адвокатів України може прийняти рішення з інших питань, віднесених цим Законом до повноважень з'їзду адвокатів України.

Рішення установчого з'їзду адвокатів України приймається більшістю голосів делегатів з'їзду.

Про проведення установчого з'їзду адвокатів України складається протокол, який підписується головуючим та секретарем з'їзду і передається голові Ради адвокатів України, обраному відповідно до вимог цього Закону.

6. Ради адвокатів регіонів, Рада адвокатів України, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури регіонів, сформовані відповідно до цього Закону, проводять свої перші засідання не пізніше ніж через десять днів з дня формування їх складу.

7. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, сформовані до набрання чинності цим Законом, звітують про свою діяльність за останні три роки до дня набрання цим Законом чинності перед установчим з'їздом адвокатів України, установчими конференціями адвокатів регіону відповідно. Звіт повинен містити інформацію щодо основних показників роботи відповідної комісії, а також відомості про кількість коштів, отриманих та витрачених комісією, з визначенням джерел їх отримання та видатків комісії.

Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, сформовані до набрання чинності цим Законом, продовжують свою діяльність до першого засідання складу відповідно Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури регіонів, сформованих відповідно до цього Закону.

Вища кваліфікаційна комісія адвокатури, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, сформовані відповідно до цього

Закону, є правонаступниками Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, сформованих до набрання чинності цим Законом. Зміна відомостей у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців стосовно Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури здійснюється у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

8. Реєстрація Національної асоціації адвокатів України здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

9. Адвокатські об'єднання, зареєстровані до набрання чинності цим Законом, зобов'язані протягом року привести свою діяльність та установчі документи у відповідність із цим Законом.

10. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади своїх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

11. Державній реєстраційній службі України у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом забезпечити передачу реєстраційних справ зареєстрованих адвокатських об'єднань державним реєстраторам за місцезнаходженням адвокатських об'єднань.

Розділ X «Перехідні положення» містить юридично-технічні й процедурні приписи, що регулюють порядок набрання чинності Законом.

Більша частина цих норм має тимчасовий характер й слугує адаптації старої моделі до вимог нового Закону. Після реалізації змісту вказаних положень вони фактично вичерпали свій ресурс, перетворившись на т. зв. мертві норми, тому їх окреме коментування вбачається зайвим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти України

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. К.: ЦУЛ, 2019. 60 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1370.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №№ 40–41, 42. Ст. 492.
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №№ 35–36, № 37. Ст. 446.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 28.03.2019).
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
8. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 5. Ст. 577.
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 56. Ст. 1935.
10. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
11. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
12. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
13. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.

14. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
15. Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
16. Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 465. *Офіційний вісник України*. 2014. № 77. Ст. 2189.

Міжнародно-правові стандарти

17. Європейська Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 10.05.2019).
18. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі 01.10.1988. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення: 10.05.2019).
19. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 10.05.2019).
20. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: ООН. 30.08.1955. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_212/page (дата звернення: 10.05.2019).
21. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 1 серпня 1990 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_835 (дата звернення: 10.05.2019).
22. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Communities. 2000. december 18. P. 364/1-364/22.
23. Basic Principles on the Role of Lawyers: adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (Havana, Cuba 27 August to 7 September 1990).

- International Principles on the independence and accountability of judges, lawyers and prosecutors. Geneva: International commission of jurists, 2007. P. 85–89.
24. Body of Principles for the protection of all persons under any form of detention or imprisonment: adopted by the Resolution 43/173 of United Nations General Assembly 9 December 1988. Compendium of United Nations standards and norms in crime prevention and criminal justice. Vienna: United Nations office at Vienna, 2006. P. 31–41.
 25. Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 24 November 2006. Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. P. 4–5.
 26. Code of conduct for European lawyers: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 28 October 1988. Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. Brussels: The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. P. 12–21.
 27. Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications. Official Journal of the European Communities. 2005. september 30. P. 22–142.
 28. Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained. Official Journal of the European Communities. 1998. march 14. P. 36–43.
 29. General principles for the legal profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. London: International Bar Association, 2013. 3 p.
 30. Recommendation Rec (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 October 2000. Freedom of exercise of the profession of lawyer. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. P. 5–10.
 31. United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems: adopted by the United Nations Gen-

eral Assembly 20 December 2012. United Nations Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems. Vienna: United Nations office at Vienna, 2013. 28 p.

Акти вітчизняних органів адвокатського самоврядування

32. Правила адвокатської етики: затверджені з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 (із змін. від 15.02.2019). URL: http://unba.org.ua/as_sets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
33. Статут недержавної некомерційної професійної організації «Національна асоціація адвокатів України»: затверджений рішенням Установчого з'їзду адвокатів України від 17.11.2012. *Український адвокат*. 2014. № 1–2. С. 19–30.
34. Положення про Раду адвокатів України: затверджено з'їздом адвокатів України від 17.12.2012 (із змін. від 26–27.04.2014). URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.04.26-27-pologennya-pro-rau-pazy.pdf> (дата звернення: 10.05.2019).
35. Регламент Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 4–5 липня 2014 року № 78 (із змін. від 12.10.2018). URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/reglamenti/2018-10-12-reglamenti-164_5c370af769c68.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
36. Положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури: затверджено з'їздом адвокатів України 09.06.2017. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2017-06-09-polozhennya-vrk-2017_597060da17fbc.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
37. Регламент ради адвокатів регіону: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 25.10.2014 № 178 (із змін. від 23.04.2016). URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/reglamenti/2016-04-23-reglamenti-109_57359bc5dee26.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
38. Регламент кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 року № 268 (із змін. від 12.10.2018). URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/reglamenti/2018-10-12-reglamenti-164_5c370bdfa40f4.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
39. Порядок допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання

- результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2013 № 270 (із змін. від 13.12.2018). URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-12-13-poryadki-212-213-224_5c5d4039efcc3.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
40. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (нова редакція): затверджено рішенням Ради адвокатів України від 01.06.2018 № 80. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-06-01-polozhennya-80_5c8a22963f3cd.pdf (дата звернення: 12.04.2019).
41. Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2012 № 26 (із змін. від 14.02.2019). URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2019-02-14-poryadki-20_5ca35b821a1f8.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
42. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція): затверджено рішенням Ради адвокатів України від 14.02.2019 № 20. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2019-02-14-poryadki-20_5ca35aef7a1b9.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
43. Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги (нова редакція): затверджено рішенням Ради адвокатів України від 12.04.2019 № 41. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2019-04-14-polozhennya-41_5cc164613ed3b.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
44. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 30.08.2014 № 120 (із доповн. від 13.10.2018). URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-10-13-polozhennya-176_5c370da3b479a.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
45. Про затвердження зразка корпоративного значка Національної асоціації адвокатів України «Адвокат України»: рішення РАУ від 17.12.2015 № 162. *Український адвокат*. 2016. № 1–2. С. 39–40.

46. Про затвердження зразка символіки Національної асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 06.04.2013 № 121. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2013.12.17-rishennya-272.pdf> (дата звернення: 28.05.2018).
47. Про надання роз'яснень щодо можливості адвокатів, які зареєстровані в одному адвокатському об'єднанні, здійснювати захист різних за процесуальним статусом осіб: додаток 1 до рішення Ради адвокатів України № 246 від 19.11.2013. *Український адвокат*. 2014. № 3. С. 30–31.
48. Про надання роз'яснень практичних питань реалізації Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо організаційних форм адвокатської діяльності: рішення Ради адвокатів України № 71 від 4–5 липня 2014 р. *Український адвокат*. 2014. № 11–12. С. 28–29.

Наукові та навчально-методичні джерела

1. Адвокатура України: Книга 1. Організація адвокатури (з практикумом): підручник у двох книгах. За ред. С. Я. Фурси, Н. М. Бакаянової. 2-ге вид. доповн. і перероб. К.: Алерта, 2016. 864 с.
2. Бакаянова Н. М. Этические принципы адвокатуры в Украине. Одесса: Юрид. лит., 2005. 150 с.
3. Бакаянова Н. Теоретичні основи представництва в судах як виду адвокатської діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1. С. 30–35.
4. Бакаянова Н. М. Основи адвокатури України: функціональні та організаційні аспекти: монографія. Одеса: Юридична література, 2017. 357 с.
5. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика. М.: Издательский дом «ФЕДОРОВ», 1999. 288 с.
6. Бірюкова А. М. Вектори розвитку правового статусу адвокатури та адвоката в Україні в контексті процесів глобалізації суспільства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 1. С. 13–18.
7. Бірюкова А. М. Міжнародні стандарти правового статусу адвокатури і адвоката як орієнтир для розвитку законодавчої моделі України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2017. № 2. Том 14. С. 89–97.
8. Бірюкова А. М. Адвокатура України в умовах глобалізації: монографія. К.: Алерта, 2018. 424 с.

9. Бірюкова А. М. Сутнісні особливості юридичної відповідальності адвоката. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 5. С. 23–28.
10. Біцай А. В. Участь адвоката в медіації: монографія. К.: Алерта, 2017. 260 с.
11. Варфоломеева Т. В. Защита в уголовном судопроизводстве. К.: Институт адвокатуры при Киевском университете имени Тараса Шевченко, 1998. 204 с.
12. Варфоломеева Т. В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1. С. 7–20.
13. Варфоломеева Т. В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1. С. 7–20.
14. Варфоломеева Т. В. Довідник майбутнього адвоката. К.: Прецедент, 2010. 1151 с.
15. Вільчик Т. Б. Дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність адвокатів. *Інформація і право*. 2015. № 3. С. 115–122.
16. Вільчик Т. Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні: монографія. Х.: Право, 2015. 400 с.
17. Вільчик Т. Б. Реалізація принципу незалежності професійної діяльності адвокатів у взаєминах з державною владою. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11. № 2. С. 63–74.
18. Гловацький І. Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі: навч. посіб. К.: Атіка, 2003. 352 с.
19. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальна функція захисту: деякі проблеми визначення поняття та змісту. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 121–130.
20. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.
21. Головань І. В. До питання про поняття адвокатської діяльності. *Адвокат*. 2012. № 1. С. 12–15.
22. Гончаренко С. В. Професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності у контексті прецедентного права Європейського суду з прав людини. *Адвокат*. 2005. № 7. С. 35–37.

23. Гринюк В. О. Функція обвинувачення в кримінальному провадженні України: теорія та практика: монографія. К.: Алерта, 2016. 358 с.
24. Гринюк В. О. Спростування стороною захисту підозри (первинного обвинувачення) під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 45–55.
25. Довбищенко М. Українська адвокатура Волині литовсько-польської доби XVI–XVIII ст. К.: КВІЦ, 2019. 288 с.
26. Заборовський В. В. До питання про дефініцію поняття «адвокат». *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 75–82.
27. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 900 с.
28. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Науково-практичний коментар. За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького, д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Яновської та д-ра юрид. наук, доц. О. З. Хотинської-Нор. К.: Алерта, 2018. 296 с.
29. Зейкан Я. П. Адвокатська техніка: підготовка до процесу і методики переконання. К.: КВІЦ, 2017. 520 с.
30. Изовитова Л. Принцип невмешательства. *Юридическая практика*. 2015. № 36. С. 1, 7.
31. Іваницький С. О. Кооптація в системі формування органів представницької демократії в адвокатурі: pro et contra. *Адвокат*. 2014. № 8. С. 18–21.
32. Іваницький С. О. Майбутнє адвокатури. *Право України*. 2018. № 12. С. 260–273.
33. Іваницький С. О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система: монографія. К.: Інтерсервіс, 2017. 800 с.
34. Іванцова А. В. Міжнародно-правовий захист прав адвокатів. *Адвокат*. 2011. № 12. С. 28–29.
35. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: монографія. Х.: Право, 2008. 296 с.
36. Костюченко О. Ю. Розширення обсягу законодавчих гарантій адвокатської діяльності в кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 57–62.
37. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 288 с.

38. Кучинська О. П., Крукевич О. М. Представництво інтересів неповнолітніх потерпілих у кримінальному судочинстві. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 70–76.
39. Москвич Л. М. Правове положення адвоката іноземної держави в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. № 2. С. 123–127.
40. Назаров І. В. Адвокатура України на шляху запровадження міжнародних стандартів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 47. Т. 3. С. 163–165.
41. Овсяннікова О. Стажування кандидата в адвокати: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 253–260.
42. Погорецький М. А. Проблеми правової реформи в Україні. *Закон і Бізнес*. 2018. № 1–2. URL: http://zib.com.ua/ua/131462-zaviduvach_kafedri_pravosuddya_knu_mikola_pogoreckiy_reformu.html (дата звернення 25.01.2019).
43. Погорецький М. А. Для кримінальної юстиції судова реформа має ключове значення. *Закон і бізнес*. 2019. URL: https://zib.com.ua/ua/137561-dlya_kriminalnoi_yusticii_sudova_reforma_mae_klyuchove_znach.html (дата звернення 25.01.2019).
44. Погорецький М. А. П'ять років чинності кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 11–27.
45. Погорецький М. А., Сергеева Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123.
46. Погорецький М. А., Яновська О. Г. Адвокатура України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2014. 368 с.
47. Погорецький М. А., Погорецький М. М. Гарантії адвокатської таємниці у рішеннях Європейського суду з прав людини та їх імплементаційний вплив на кримінальне процесуальне законодавство України і правозастосовну практику. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 77–87.
48. Погорецький М. М. Кримінальні процесуальні гарантії адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ. К., 2015. 238 с.

49. Попелюшко В. О. Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі: монографія. К.: Прецедент, 2005. 232 с.
50. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Острог: Видавництво НУ «Острозька академія», 2009. 634 с.
51. Прилуцький С. В. Адвокатура як інститут громадянського суспільства в умовах становлення правової держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 47–55.
52. Святоцький А. Д. Адвокатура и защита прав граждан. Львов: Свит, 1992. 152 с.
53. Святоцький О. Д., Медведчук В. В. Адвокатура. Історія і сучасність. К.: Ін Юре, 2001. 320 с.
54. Святоцький О. Д., Михеєнко М. М. Адвокатура України: навч. посіб. для студентів юрид. вищ. навч. закладів і фак. К.: Ін Юре, 1997. 224 с.
55. Сергеева Д. Б. Проблеми реалізації стороною захисту права на отримання доказів шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листопада 2015 р., м. Одеса) / уклад.: І. В. Гловюк, О. В. Малахова, Л. Ю. Чекмарьова. Одеса: Юридична література, 2015. С. 15–17.*
56. Старенький О. С. Витребування документів як засіб отримання доказів захисником у кримінальному провадженні: проблеми визначення процесуальної форми. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 58–68.
57. Старенький О. С. Законодавчі нововведення щодо участі захисника як суб'єкта доказування під час проведення обшуку у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2018. № 50. Т. 2. С. 128–133.
58. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування під час опитування учасників кримінального провадження та інших осіб у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 88–98.
59. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія. К.: Алерта, 2016. 336 с.

60. Татаров О. Ю., Чернявський С. С. Участь захисника у кримінальному провадженні: проблеми законодавчого врегулювання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 77–84.
61. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика. К.: Алерта, 2017. 548 с.
62. Фаринник В. І., Мірковець Д. М. Затримання особи в новому КПК України: окремі питання відповідності міжнародним стандартам та практиці Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 192–197.
63. Хотинська-Нор О. З. Деонтологічні засади взаємодії адвоката та суду в процесі здійснення судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. № 52. Т. 2. С. 161–164.
64. Хотинська-Нор О. З. Правовий статус адвоката у цивільному судочинстві у світлі оновлених положень процесуального законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 102–110.
65. Хотинська-Нор О. З. Теорія і практика судової реформи: монографія. К.: Алерта, 2016. 428 с.
66. Яновська О. Г. Стандартизація адвокатської діяльності: вимоги сьогодення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 157–162.
67. Яновська О. Правова позиція захисту в кримінальному провадженні: шляхи відстоювання у процесі доказування. *Право України*. 2014. № 10. С. 124–132.
68. Яновська О. Процесуальні форми протестної діяльності адвоката в кримінальному провадженні. *Право України*. 2013. № 11. С. 165–172.
69. Яновська О. Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: монографія. К.: Прецедент, 2011. 303 с.
70. Яновська О. Г. Правова та соціальна природа адвокатської професії. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 108–113.
71. Abel R. L. Lawyers in the Civil law world. *Lawyers in society: the Civil law world* / Edited by Richard L. Abel and Philip S. C. Lewis. Vol. 2. Washington: Beard Books, 2005. P. 1–53.
72. Adams E. S. Rethinking the law firm organizational form and capitalization structure. *Missouri Law Review*. 2014. № 78. P. 777–818.

73. Crook J.A. Legal advocacy in the Roman world. Ithaca: Cornell University Press, 1995. 225 p.
74. Downey M. P. Introduction to law firm practice. Chicago: American Bar Association, 2010. 248 p.
75. Epstein R. A. The legal regulation of lawyers' conflicts of interest. *Fordham Law Review*. 1992. Vol. 60. № 4. P. 579–593.
76. Eva E. Lawyers' legal professional privilege in Europe. *SEA – Practical Application of Science*. 2015. Vol. 3. № 1. P. 33–38.
77. Goldsmith J. The core values of the legal profession for the lawyers today and tomorrow. *Northwestern Journal of International Law & Business*. 2008. № 28. P. 441–454.
78. Griffiths-Baker J., Moore N.J. Regulating conflicts of interest in global law firms: peace in our time? *Fordham Law Review*. 2012. Vol. 80. № 6. P. 2541–2567.
79. Heremans T. Professional services in the EU internal market. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2012. 388 p.
80. Nascimbene B., Bergamini E. The legal profession in the European Union. London: Kluwer Law International, 2009. 280 p.
81. Patterson L.A. Outsourcing of legal services: a brief survey of the practice and the minimal impact of protectionist legislation. *Richmond Journal of global law & business*. 2008. Vol. 7. № 2. P. 177–204.
82. Terry L. S., Mark S., Gordon T. Trends and challenges in lawyer regulation: the impact of globalization and technology. *Fordham law review*. 2012. vol. 80. № 6. P. 2661–2684.

Зміст

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ.....	3
ПЕРЕДМОВА.....	5
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	8

РОЗДІЛ І.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення основних термінів.....	9
Стаття 2. Адвокатура України.....	18
Стаття 3. Правова основа діяльності адвокатури України.....	21
Стаття 4. Принципи та засади здійснення адвокатської діяльності.....	25
Стаття 5. Адвокатура і держава.....	30

РОЗДІЛ ІІ.

НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 6. Адвокат.....	32
Стаття 7. Вимоги щодо несумісності.....	37
Стаття 8. Допуск до складення кваліфікаційного іспиту....	42
Стаття 9. Кваліфікаційний іспит.....	46
Стаття 10. Стажист адвоката. Стажування.....	51
Стаття 11. Присяга адвоката України.....	62
Стаття 12. Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, посвідчення адвоката України.....	64
Стаття 13. Здійснення адвокатської діяльності адвокатом індивідуально.....	66
Стаття 14. Адвокатське бюро.....	69
Стаття 15. Адвокатське об'єднання.....	72
Стаття 16. Помічник адвоката.....	75
Стаття 17. Єдиний реєстр адвокатів України.....	79
Стаття 18. Об'єднання адвокатів.....	83

**РОЗДІЛ ІІІ.
ВИДИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ АДВОКАТА. ГАРАНТІЇ
АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Стаття 19. Види адвокатської діяльності.....	87
Стаття 20. Професійні права адвоката.....	97
Стаття 21. Професійні обов'язки адвоката	104
Стаття 22. Адвокатська таємниця	112
Стаття 23. Гарантії адвокатської діяльності.....	125
Стаття 24. Адвокатський запит	143
Стаття 25. Надання адвокатом безоплатної правової допомоги	154

**РОЗДІЛ ІV.
ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ
ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ**

Стаття 26. Підстави для здійснення адвокатської діяльності.....	165
Стаття 27. Форма та зміст договору про надання правової допомоги	170
Стаття 28. Підстави для відмови в укладенні договору про надання правової допомоги	178
Стаття 29. Припинення, розірвання договору про надання правової допомоги	184
Стаття 30. Гонорар.....	187

**РОЗДІЛ V.
ЗУПИНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА
НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ**

Стаття 31. Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю.....	193
Стаття 32. Припинення права на заняття адвокатською діяльністю.....	201

РОЗДІЛ VI. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА

Стаття 33. Загальні умови дисциплінарної відповідальності адвоката.....	213
Стаття 34. Підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.....	217
Стаття 35. Види дисциплінарних стягнень, строк застосування дисциплінарних стягнень.....	222
Стаття 36. Ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката.....	226
Стаття 37. Стадії дисциплінарного провадження.....	229
Стаття 38. Перевірка відомостей про дисциплінарний проступок адвоката.....	232
Стаття 39. Порухення дисциплінарної справи.....	237
Стаття 40. Розгляд дисциплінарної справи.....	241
Стаття 41. Прийняття рішення у дисциплінарній справі..	246
Стаття 42. Оскарження рішення у дисциплінарній справі.....	250

РОЗДІЛ VII. АДВОКАТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 43. Засади адвокатського самоврядування.....	255
Стаття 44. Завдання адвокатського самоврядування.....	259
Стаття 45. Національна асоціація адвокатів України.....	262
Стаття 46. Організаційні форми адвокатського самоврядування.....	265
Стаття 47. Конференція адвокатів регіону.....	267
Стаття 48. Рада адвокатів регіону.....	271
Стаття 49. Голова ради адвокатів регіону.....	276
Стаття 50. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури.....	278
Стаття 51. Ревізійна комісія адвокатів регіону.....	282
Стаття 52. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури.....	284
Стаття 53. Вища ревізійна комісія адвокатури.....	289
Стаття 54. З'їзд адвокатів України.....	293

Стаття 55. Рада адвокатів України	297
Стаття 56. Голова Ради адвокатів України	302
Стаття 57. Обов'язковість рішень органів адвокатського самоврядування.....	304
Стаття 58. Фінансове забезпечення органів адвокатського самоврядування.....	306

РОЗДІЛ VIII. ЗДІЙСНЕННЯ В УКРАЇНІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТОМ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ. ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ АДВОКАТА ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ

Стаття 59. Набуття адвокатом іноземної держави права на заняття адвокатською діяльністю в Україні. Особливості статусу адвоката іноземної держави	312
Стаття 60. Відповідальність адвоката іноземної держави	320
Стаття 61. Відносини адвоката іноземної держави з органами адвокатського самоврядування	322
РОЗДІЛ X. ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ	324
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	329

3-19 Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Науково-практичний коментар. 2-ге вид. зі змін. та доповн. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького. К.: Алерта, 2019. 346 с.

ISBN 978-617-566-561-9

У другому виданні науково-практичного коментаря з урахуванням доктринальних положень організації й функціонування адвокатури та адвокатської діяльності, останніх змін і доповнень у чинному законодавстві України, положень міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Верховною Радою України, висновків і рекомендацій міжнародних інституцій, практики Європейського суду з прав людини та вітчизняних судів, зокрема, правових позицій Верховного Суду, корпоративних актів міжнародної адвокатської спільноти та органів адвокатського самоврядування України, у тому числі оновлених Правил адвокатської етики, статистичних даних наводиться постатейне викладення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який урегульовує правові засади організації та діяльності адвокатури. Зокрема, розкривається зміст термінології та засад функціонування адвокатури в Україні; аналізуються питання допуску до адвокатської професії, організаційних форм і видів адвокатської діяльності та її гарантій; розглядаються інститут дисциплінарної відповідальності адвоката та організація адвокатського самоврядування.

Видання розраховане на широку цільову аудиторію та буде корисним адвокатам, суддям, прокурорам, науковцям, викладачам і студентам ЗВО юридичного спрямування, а також іншим правникам і небайдужим до сфери вітчизняної адвокатури.

УДК 347.965(477)(094.5)

Наукове видання

Закон України «ПРО АДВОКАТУРУ ТА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

Науково-практичний коментар

2-ге видання зі змінами та доповненнями

*За загальною редакцією
д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького*

Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка
Обкладинка

*О. В. Діордійчук
Д. М. Алексєєв
Д. М. Алексєєв*

Підписано до друку 21.05.2019. Гарнітура Times New Roman.
Формат 60x84^{1/16}. Папір офсетний.
Друк офсетний. Умов. друк. арк.20,11.

Видавництво «Алерта»

04210, м. Київ, а/с 112.

Тел.: (044) 223-15-25, 223-15-30; (099) 607-97-62.

E-mail: alerta.pravovaednist@gmail.com, веб-сайт: www.alerta.kiev.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 788 від 29.01.2002 р.